

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО (кафедра кримінального права)
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАПрН УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

ЧЕТВЕРТІ ХАРКІВСЬКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИТАННЯ

Тези доповідей та наукових повідомлень
учасників міжнародної наукової конференції
студентів та аспірантів
(м. Харків, 16–17 травня 2014 р.)

Харків
«Право»
2014

УДК 343.2/.7

ББК 67.308

Ч-69

Редакційна колегія: В. Я. Тацій (головний редактор), А. П. Гетьман, М. І. Панов, В. І. Тютюгін, І. О. Зінченко, Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитоновна, В. В. Базелюк, Г. С. Крайник, М. В. В'юник, Є. В. Васильченко, О. Д. Комаров, Ю. С. Марадіна, А. В. Москвичова, О. В. Новіков, К. А. Новікова, С. І. Петренко, К. В. Пугачов, М. А. Рубашенко, А. С. Сохіяян

Тези друкуються мовою оригіналу

Четверті харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 16–17 трав. 2014 р.) / ред. кол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого : Право, 2014. – 460 с.

ISBN 978-966-458-646-4

УДК 343.2/.7

ББК 67.308

ISBN 978-966-458-646-4

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2014

© Видавництво «Право», 2014

Вітальне слово

Шановні учасники міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів «Харківські кримінально-правові читання»!

Проводячи традиційно цей захід, наш Університет виходить із того, що виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням вищих навчальних закладів України та світу. Важливою передумовою вдосконалення цих якостей була і залишається наука. Зрозуміло, що сучасна юридична наука не в змозі розвиватися без обміну досвідом між різними науковими школами та пошуку можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень. Особливої популярності набувають компаративні дослідження, у зв'язку з чим вбачається за доцільне залучення представників наукової еліти зарубіжних країн. Наукове життя не мислиме без молодих науковців, у тому числі студентів та аспірантів, які тільки починають свій шлях на науковій ниві. З одного боку, їх сучасне бачення проблем дозволить винайти оригінальні рішення завдань, які ставить перед собою наука. З другого – формування професійної свідомості юриста-науковця або практичного працівника можливе лише за умови набуття навичок наукової діяльності, які, до речі, стануть у нагоді й на практиці. Для того, щоб глибоко та повно оволодіти матеріалом навчальних та наукових програм, необхідно передусім сформувати якості дослідника, розширити науковий світогляд, теоретичний кругозір і ерудицію. Саме для цього і проводяться наукові конференції.

Міжнародна наукова конференція студентів та аспірантів «Харківські кримінально-правові читання» проходить за ініціативи колективу кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Співорганізаторами є Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України та Всеукраїнська громадська організація «Асоціація кримінального права». До організації конференції в цьому році долучилися Всеукраїнські громадські організації:

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Ліга студентів Асоціації правників України. Проведення цієї конференції свідчить про велику увагу, яка приділяється науковим дослідженням молодих вчених.

Мета конференції – надання студентам та аспірантам різних вузів України та світу можливості поспілкуватися на науковому рівні, обмінятися ідеями і обговорити наукові проблеми, оволодіти практичними навичками у сфері наукової діяльності, зрештою, зав'язати або зміцнити дружні стосунки з учасниками з інших навчальних закладів.

У конференції беруть участь майже 200 студентів та аспірантів юридичних вузів і факультетів з усієї України, а також 7 країн світу: Білорусі, Індонезії, Литви, Польщі, Росії, США, Таджикистану. Усі вони пройшли конкурсний відбір і можуть вважати себе кращими серед кращих. Серед учасників конференції й студенти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, що представляють усі денні факультети, розташовані у м. Харкові, вечірній факультет та Полтавський юридичний інститут; а також студенти та аспіранти, що представляють 48 інших вузів України та світу. Зокрема, до нас завітали представники: Академії МВС Республіки Таджикистан (Душанбе), Білоруського державного університету (Мінськ), Варшавського університету (Польща), Вільнюського університету (Литва), Казанського (Приволзького) федерального університету (Росія), Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Київського університету права Національної академії наук України, Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, Львівського національного університету ім. Івана Франка, Маріупольського державного університету, Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова (Росія), Московського державного юридичного університету ім. О. Є. Кутафіна (Росія), Національного дослідного університету «Вища школа економіки» (Москва, Росія), Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, Національної академії Служби безпеки України, Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,

Південно-Уральського державного університету (Челябінськ, РФ), Самарського юридичного інституту Федеральної служби виконання покарань (Росія), Санкт-Петербурзького юридичного інституту (філіалу) Академії Генеральної прокуратури Російської Федерації, Саратовської державної юридичної академії (Росія), Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, Ужгородського національного університету, Ульяновського державного університету (Росія), Університету Індонезії (Джакарта), Університету Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща), Юридичного університету Чікаго-Кент (США) та інших вузів країни та світу.

Сподіваємося, що плідна робота конференції і перебування в Харкові її учасників залишать тільки позитивні враження і дадуть поштовх до подальших наукових досліджень. Традиція проводити подібні заходи не буде порушена і вже наступного року ми зустрінемося на V міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Харківські кримінально-правові читання».

***В. Я. Тацій**, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, Президент Національної академії правових наук України, академік НАН України, завідувач кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

В. І. Тютюгін, *канд. юрид. наук, професор*
Ю. А. Пономаренко, *канд. юрид. наук, доцент*
О. В. Харитонова, *канд. юрид. наук, доцент*

ПРО РОБОТУ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ГУРТКІВ КАФЕДРИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Науково-дослідна робота студентів розглядається кафедрою як суттєва складова навчального процесу і важлива форма самостійної роботи студентів. Протягом багатьох років на кафедрі функціонують студентські наукові гуртки, які у попередні роки вели професори М. І. Бажанов, Л. М. Кривоченко, Ю. В. Баулін та ін. З метою активізації студентської наукової роботи гуртки організовані майже на кожному потоці денного факультету, тому на цей час на кафедрі їх сім під керівництвом: В. І. Тютюгіна та А. О. Байди (для студентів 2 курсу факультетів № 2 та № 4), Ю. А. Пономаренка та О. В. Харитонові (для студентів Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України, факультетів № 4 та № 9), В. І. Борисова та О. О. Пашенка (для студентів 3 курсу факультету № 4), Л. М. Демидової, Л. В. Дорош, С. В. Гізімчука, Ю. В. Гродецького. У роботі гуртків беруть активну участь викладачі, які здійснюють керівництво підготовкою доповідей окремих студентів (М. Г. Заславська, О. Е. Радутний, Г. С. Крайник, О. Д. Комаров, І. А. Зінов'єва та ін.).

Студенти, як правило, записуються в гурток на 2 курсі і працюють у ньому до закінчення Університету; багато з них мають бажання навчатися в аспірантурі.

Тематика гуртків охоплює значне коло теоретичних і практичних проблем злочинності, що виникають у сфері кримінально-правових відносин. Засідання проводяться в залежності від підготовки доповідей, але не менш ніж один-два рази на місяць.

Викладачі кафедри, які спрямовують підготовку студентами доповідей, виходячи з теми дають методичні рекомендації за структурою роботи, щодо головних проблем, з питань ви-

вчення літератури, матеріалів практики. Також знайомлять студентів з останніми змінами та доповненнями до КК України, новими постановами Пленуму Верховного Суду України, умовами проведення конкурсів студентських наукових робіт, студентських конференцій.

Основним та традиційним різновидом роботи студентського наукового гуртка є представлення та обговорення наукових повідомлень і доповідей. Протягом 2012-2013 навчального року заслухано тільки у гуртках О. В. Харитонової та Ю. А. Пономаренка вісім доповідей. За цей час гурток відвідали 216 студентів, активно беручи участь у колективних роботах. Так, на засіданнях гуртка був здійснений аналіз законопроектів про внесення змін до Кримінального кодексу України, проведена серія дебатів з найбільш гострих і актуальних питань, а саме з введення таких інститутів кримінального права, як проступки та кримінальна відповідальність юридичних осіб. Проводилась робота над «Бібліографією вчених харківської школи кримінального права». Дана робота знаходиться на завершальному етапі та після опублікування стане першим виданням такої серії в Університеті. Також були організовані засідання, присвячені історії кримінально-правової науки та її визначним науковцям.

17 жовтня 2013 року відбулося засідання гуртка з кримінального права під керівництвом доцентів кафедри кримінального права Ю.А. Пономаренка та О. В. Харитонової, в якому взяв участь заступник Голови Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права Юрій Васильович Баулін. Він виступив із доповіддю «Кримінально-правові питання, що виникли у зв'язку із скасуванням смертної кари в Україні», присвяченою кримінально-правовим проблемам, що виникли у зв'язку із визнанням такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положень КК України 1960 року, які передбачали покарання у виді смертної кари. Ю. В. Баулін розповів присутнім про кримінально-правові наслідки рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року у справі про смертну кару, неоднозначність його тлумачення науковцями, законодавче заповнення прогалін у кримінальному законодавстві, зумовлених цим рішенням, різні підхо-

ди судів загальної юрисдикції до застосування зміненого кримінального законодавства тощо. Детальному аналізу було піддане рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі. Ю. В. Баулін, який по даній справі був суддею-доповідачем, звернув увагу присутніх на те, що, виносячи дане рішення, Конституційний Суд України ґрунтувався на засадах справедливості, необхідності співрозмірності між тяжкістю злочину й суворістю покарання, дотримувався правил дії кримінального закону в часі. На засіданні гуртка його учасникам пропонувалися на обговорення нестандартні проблеми, студенти мали змогу з перших вуст отримати відповіді на питання про роботу Конституційного Суду України та значення його рішень для застосування норм кримінального права.

На засіданнях наукового гуртка В. І. Гютюгіна також обговорювалось рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі. Крім того, жвавий інтерес викликали теми «Питання осудності, неосудності та обмеженої осудності в кримінальному праві» та «Поняття кримінального проступку та його місце у правовій системі України».

У гуртку, яким керує Л. М. Демидова, проведено 20 засідань, обговорено 30 наукових доповідей. Студенти взяли участь у п'яти міжнародних та регіональних студентських наукових конференціях (Київ, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Сімферополь, Харків), виступили з 28 науковими доповідями, які оприлюднені.

У гуртку В. І. Борисова були заслухані доповіді на такі актуальні та цікаві теми: «Міжнародний досвід кримінально-правової боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів», «Евтаназія: за та проти», «Мета покарання та ефективність її досягнення в кримінальному праві».

Члени гуртків беруть активну участь у всіх конкурсах, олімпіадах та конференціях, які проводяться в Університеті, наприклад, у березні 2013 року брали участь у внутрівузівській олімпіаді. Майже на всіх конференціях вони гідно представляли честь Університету і були відмічені дипломами переможців –

на наукових конференціях як у Харкові, так і за його межами (Дніпропетровськ, Луганськ, Львів, Чернівці, Одеса, Запоріжжя, Київ, Москва).

У наукових гуртках кафедри здійснюються широкомасштабні проекти-презентації із залученням ЗМІ (зокрема, харківські медіа-ресурси достатньо широко висвітлювали засідання гуртка, присвячене формуванню основ міжнародного кримінального права з використанням матеріалів Харківського процесу над військовими злочинцями 1943 р.); практикуються зустрічі студентства з представниками органів суддівської влади, працівниками правоохоронних органів, відомими адвокатами; цікавим досвідом у сфері освітньої наукової діяльності серед студентів є також практичні посібники, підготовлені учасниками одного з гуртків, що використовуються на кафедрі, де студенти здійснили аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України з метою виявлення протиріч в аналогічних правилах кримінально-правової кваліфікації, які закріплені щодо різних злочинів*.

За час свого існування студентський науковий гурток кафедри кримінального права став надійним джерелом поповнення кафедри молодими кадрами. Зокрема, в різний час аспірантами кафедри були колишні студенти-гуртківці: О. М. Лемешко, О. О. Чаричанський, Ю. А. Пономаренко, В. А. Козак, О. В. Харитонова, Н. В. Маслак, О. В. Зайцев та багато інших.

Гуртківці проявляють свої наукові таланти у багатьох конкурсах, олімпіадах, які проводяться як в Університеті, так і за його межами, стають їх дипломантами та переможцями. Так, зокрема, у 2008 р. робота Д. Євсєвої (науковий керівник – Ю. В. Гродецький) та у 2010 р. робота К. Бордюгової (науковий керівник – Ю. А. Пономаренко) стали переможцями конкурсу Фонда В. Пінчука «Завтра UA». Роботи К. Бордюгової та С. Левчук (науковий керівник – Ю. А. Пономаренко) відповідно у 2008 та 2009 рр. отримали дипломи переможця (II місце) у Все-

* Кваліфікація за ознаками складу злочину (аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України): практ. посіб. / уклад. А. В. Ващенко та ін. – Х.: Точка, 2011. – 132 с.; Правила кримінально-правової кваліфікації у постановах Пленуму Верховного Суду України: практ. посіб. – Х.: Фінарт, 2012. – 196 с.

українському конкурсі студентських наукових робіт з юридичних наук. Традиційними стали ініційовані гуртківцями щорічні Харківські кримінально-правові читання, де збираються студенти різних міст та країн для обговорення актуальних кримінально-правових проблем. Існує впевненість, що загартовані в горнилі Харківської школи кримінального права, вони пронесуть її цінності через усе життя, щодня впроваджуючи їх у свою діяльність.

*Д. Р. Салихов, юридический факультет,
V курс, Московский государственный
университет им. М. В. Ломоносова*

СООТНОШЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЗАКОННОСТИ И СПРАВЕДЛИВОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Ещё древние римляне говорили: *ius est ars boni et aequi* (право – искусство добра и справедливости). Справедливость как фундаментальный принцип права прочно вошла в правотворчество и правоприменение. Ещё одним столпом права в целом и уголовного права в частности является принцип законности, в самом общем виде понимаемый как принцип точного и повсеместного исполнения всеми органами государства, должностными лицами и гражданами требований закона.

Как правило, эти принципы не только не вступают в противоречие, но и, наоборот, дополняют друг друга. Но, к сожалению, возможны ситуации возникновения коллизий между ними. Рассмотрим яркий пример – отмена смертной казни как вида наказания в Украине.

Так, в 29.12.1999 г. Конституционный Суд Украины принял решение о неконституционности смертной казни. Несколько позднее Верховная Рада Украины внесла изменения в УК Украины и заменила смертную казнь пожизненным лишением свободы. Эта весьма типичная для большинства стран ситуация, связанная с отменой смертной казни, была бы ничем не примечательна, если бы не одно но: на лиц, которые совершили преступления до вступления в силу 04.04.2000 г. Закона Украи-

ны «О внесении изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Исправительно-трудовой кодексы Украины», распространялось обратное действие «промежуточного закона», которым предусматривалось лишение свободы на 15 лет как наиболее строгое наказание (ч. 4 ст. 5 УК Украины). Таким образом, по решению Конституционного Суда Украины норма о смертной казни была признана неконституционной, при этом законодателю потребовалось время, чтобы внести необходимые изменения и предусмотреть пожизненное лишение свободы в Общей части и соответствующих санкциях статей Особенной части УК Украины.

Итак, возникает проблема о соотношении принципа законности и справедливости в конкретной ситуации и решении вопроса о приоритете одного перед другим.

Первый вариант – признать верховенство принципа законности над принципом справедливости. Аргументом в пользу такого решения может стать следующее. Прежде всего, классический римский принцип «Nullum crimen nulla poena sine lege» означает, что не подлежит применению наказание, прямо не предусмотренное законом. Уголовный закон должен исходить из гуманизма по отношению к лицу, подлежащему уголовной ответственности. Наконец, в отношении справедливости в науке нет единой точки зрения и ее понимают по-разному.

Второй вариант – признать верховенство принципа справедливости над принципом законности. Для аргументации этой позиции могут быть использованы следующие позиции. Во-первых, принцип справедливости не является сугубо доктринальным, он находит вполне конкретное выражение в судебной практике Конституционного Суда Украины и Европейского суда по правам человека. Во-вторых, несмотря на отсутствие единого понимания справедливости, всё же наука выработала критерии и более или менее универсальное понимание справедливости. В-третьих, подавляющее большинство специалистов согласилось с тем, что замена смертной казни лишением свободы на срок до 15 лет не будет отвечать тяжести совершенного преступления и реалиям современного мира.

Третий подход – не разрешать вопрос о коллизии прин-

ципов, а просто снять его посредством юридической фикции. В рассматриваемой ситуации достаточно дать не текстуальное, а системное толкование Закона Украины «Про Конституционный Суд Украины» в части правовых последствий признания закона неконституционным: считать, что решение Конституционного Суда Украины лишь приостанавливает исполнение назначенной смертной казни, а вопрос об изменении УК Украины относится только к компетенции Верховной Рады Украины, а значит можно считать, что как такового «промежуточного закона» не было, была редакция до вынесения решения Конституционным Судом Украины и следующая, принятая в соответствии с вышеупомянутым Законом от 04.04.2000 г.

Впоследствии Конституционный Суд Украины принял ещё одно решение, где посредством довольно противоречивой аргументации признал, что в указанной ситуации подлежит назначению пожизненное лишение свободы. Но анализируемая проблема никак не была решена.

На наш взгляд, решение указанной проблемы, по общему правилу, должно сводиться к признанию приоритета принципа законности, а анализируемая ситуация является лишь примером пробела в праве, т. к. пожизненное лишение свободы должно было быть предусмотрено в УК Украины до того момента, как смертная казнь была отменена.

Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф. С. А. Авакьян

Л. Ю. Тимофеева, аспирантка,
кафедра уголовного права,
Национальный университет
«Одесская юридическая академия»

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ГУМАНИЗМА В ПРАВОПРИМЕНЕНИИ

Многие ученые исследовали реализацию принципа гуманизма (далее – ПГ) в уголовном праве. К ним относятся: А. В. Гацелюк, И. В. Коршиков, В. В. Мальцев, В. Д. Филимо-

нов и другие ученые. Ряд ученых исследовали отдельные аспекты методов *криминализации и декриминализации*, в частности: Д. А. Балабанова, В. Н. Дремин, Ю. Ю. Коломиец-Капустина, Н. Кристи, В. А. Туляков, Н. И. Хавронюк и др. Однако вызывает интерес комплексный анализ криминализации и декриминализации как проявления реализации ПГ в уголовном праве Украины.

Разногласия теории и практики связано с сущностью человека. Ученые – люди, законодатель – человек, правоприменитель (следователь, прокурор, судья и другие) – человек. Предостережения (риски) реализации ПГ в правоприменении зависят как раз от его чрезмерной или недостаточной реализации, от сущности человека с человеческим (истинно гуманным) содержанием. Как декриминализация не отождествляется с реализацией принципа гуманизма, так криминализация не отождествляется с репрессивностью. И тот и другой методы уголовно-правового регулирования может способствовать реализации ПГ. Декриминализация – одна из форм проявления гуманизации в отношении лиц, совершающих деяния, которые декриминализованы. Курс на гуманизацию, заложенный в 2008 г., не воплощает сбалансированно направленной реализации ПГ в отношении субъектов уголовных правоотношений и постепенно приводит к пониманию ПГ как полного отказа от наказания. Это явление еще называют *аболиционизм*.

Общество бурно реагировало на новые изменения УК Украины, связанные с криминализацией *клеветы, экстремизма*, увеличением санкций за посягательство на специального субъекта (правоохранителей, судей, прокуроров). Например, в УК УССР 1960 г. была предусмотрена уголовная ответственность за клевету, а в УК Украины 2001 г. до 2014 г. ответственности за такое деяние не было предусмотрено. 16.01.2014 г. – снова криминализована, 28.01.2014 г. – *декриминализуется* под воздействием общественного резонанса. Государство делает попытки урегулирования отношений с помощью изменений УК Украины, потому что нет другого выхода.

На разных этапах социально-политического развития данное деяние то криминализуется, то декриминализуется. Убийство же всегда будет общественно опасно. Хотя и это не

аксиома. Вождь племени Папуа-Новой Гвинеи утверждает, что в Библии сказано – не убей, про «не ешь» ничего не сказано. Людоедство для них вполне нормальное явление. Становится все труднее удерживать людей от «нежелательных» деяний криминализацией.

Уголовно-правовая политика стала чрезмерно гуманизирована в отношении лица, совершившего преступление.

Криминализация деяния как преступления и, соответственно, наказание, за это деяние должны восприниматься как исключение. Н. Кристи предлагает: «То, что нельзя позволить на государственном уровне, вполне возможно сделать на местном уровне». Попытки местного урегулирования конфликтов встречаются и в Украине (например, неофициальные службы медиации), и это положительный опыт.

Итак, отказываться ни от гуманизма, ни от наказания нельзя. Негативные явления порождает реализация ПГ, если она превращается в инструмент персонализированной односторонней политики, направленной только к одному из субъектов уголовных правоотношений. «Право на гуманизм» лица, совершившего преступление, со стороны государства должно соотноситься с «правом на гуманизм» потерпевшего, третьих лиц. Необходимо внедрять новые виды мер уголовно-правового характера (пробация, общественное порицание, высылка, компенсация, реституция).

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц.
Н. А. Бондаренко*

Ю. І. Усманов, *V курс, ІПКОП України,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ТА ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У сучасних українських кримінально-правових реаліях загострення набула дискусія навколо визнання джерелами пра-

ва поруч із кримінальним законодавством судового прецеденту та правової доктрини. Фактично сформована модель фіктивного правового дискурсу: правотворчість Верховної Ради України як політичного суб'єкта не врівноважується судовою практикою та правовою наукою, які є демократичними важелями в сучасних країнах світу.

Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Суду як джерело права. Але, виходячи з того, що цей інститут є новим, виникає багато невіршених питань з приводу механізму дії та правозастосування таких рішень, які по суті є судовими прецедентами.

Так, дослідники зазначають, що суди не мають чіткого й однозначного уявлення щодо правової суті такого застосування, тому досить поширеним у діяльності вітчизняних судів є абстрактне посилання на практику ЄСПЛ, посилання на конкретне рішення ЄСПЛ без зазначення його співвідношення з нормами національного права й обставинами конкретної справи. Крім того, у зв'язку із законодавчою недосконалістю на практиці існують різні підходи щодо застосування рішень ЄСПЛ, коли вони використовуються як посилання на Конвенцію, як аргумент позиції вітчизняного суду або як нормативне тлумачення. До того ж, в більшості випадків національні суди не враховують всю практику ЄСПЛ, у тому числі, сформовану проти інших держав.

Що ж стосується роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, то Пленум нерідко дає тлумачення, які виходять за межі закону, встановлюють нові норми і, по суті, являють собою специфічну судову правотворчість. Думається, подібний підхід має давню історію, і хоча за радянських часів офіційною доктриною судовий прецедент джерелом кримінального права не визнавався, проте, судовий прецедент і судова правотворчість все ж таки існували, маскуючись під різні легальні форми: керівні роз'яснення, рекомендації Верховного Суду України з

питань застосування правових норм тощо. Крім того, фактичний вплив попередніх судових рішень на наступні є очевидним. Відмова від використання прецеденту при кваліфікації може призвести до суперечливих рішень, відсутності єдиного підходу при оцінці подібних випадків, відсутності стабільності правозастосовної практики.

Отже, вважаємо, такого роду судова правотворчість сприяє узгодженості та формуванню єдиного підходу при вирішенні питань, які не врегульовані законодавцем.

Що ж до визнання доктрини джерелом кримінального права, то, видається, наукові розробки в сфері кримінального права розглядаються як джерело додаткової інформації роз'яснювального характеру, коли наявні положення, не врегульовані в кримінальному законі. Серед найбільш розглядуваних питань, які вирішуються кримінальною наукою, можна виділити: 1) вироблення правил розв'язання ситуації конкуренції кримінально-правових норм. Тільки в науці вироблене правило, за яким застосовується спеціальна норма при її конкуренції з загальною нормою; 2) визначення форми вини, завдяки чому встановлюється співвідношення складів злочинів, визначаються суміжні склади злочинів та відповідні критерії їх розмежування; застосовуються підстави умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, амністії; 3) визначення форми вини, яка характеризує конкретний різновид злочину з подвійною формою вини в цілому – умисний він чи необережний з метою врахування при призначенні покарання як один з показників ступеня тяжкості вчиненого злочину (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України).

На наш погляд, судовий прецедент та правова доктрина де-факто суттєво впливають на правосвідомість та правозастосування суб'єктів права в Україні. Багато в чому даній ситуації сприяють процеси конвергенції правових інститутів між різними правовими системами, які довели свою ефективність в інших країнах. Саме визнання і впровадження в якості джерел кримінального права судового прецеденту та кримінально-правової доктрини в правову систему України дозволить вдосконалити та підвищити рівень стабільності правового регулю-

вання вітчизняної системи права, що дозволить сформувати реально діючий правовий дискурс задля формування сучасної демократичної держави.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

М. В. Зенова, аспірантка,
*кафедра кримінального права
та кримінології, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка*

ВПЛИВ ПОМИЛКИ У ЗГОДІ (ПРОХАННІ) ПОТЕРПІЛОГО НА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ

Актуальним є дослідження питання помилки у згоді (проханні) потерпілого як обставини, що виключає злочинність діяння, яка впливає на зміст, форму та обсяг вини. У КК України на сьогодні не закріплена така обставина, що виключає злочинність діяння, як згода (прохання) потерпілого. У зв'язку із цим немає жодних правових, правозастосовних та теоретичних орієнтирів щодо впливу помилки у згоді (проханні) потерпілого на кримінальну відповідальність особи.

Помилка у згоді (проханні) потерпілого має місце, коли винний, неправильно оцінюючи ситуацію, вважає, що згода (прохання) була надана, але насправді її не було (*помилка щодо факту згоди (прохання)*), або коли винний, посягаючи на права та інтереси визначеної особи, яка надала згоду (висловила прохання), помилково посягає на права та інтереси іншої особи, яка не надавала такої згоди (не висловлювала прохання) (*помилка щодо ідентифікації особи*).

Обидва види помилки не впливають на наявність такої обставини, що виключає злочинність діяння особи, як згода (прохання) потерпілого, крім випадків, якщо: 1) суб'єкт точно знав, що потерпіла особа не погоджується; 2) суб'єкт свідомо допускав, що потерпіла особа може не погоджуватися; 3) суб'єкт не усвідомлював, що потерпіла особа не погоджується-

ся, але міг і повинен був це усвідомлювати.

У вищезазначених випадках, коли має місце помилка *щодо факту згоди (прохання)*, винний несе відповідальність на загальних підставах. Наприклад, винний точно знає або допускає, або не усвідомлює, що потерпіла особа не погоджується на поставлення у небезпеку або зараження ВІЛ-інфекцією, але міг і повинен був це усвідомлювати, у такому випадку відповідальність повинна наставати за ч. 1 або 2 ст. 130 КК України.

У випадку ж *помилки щодо ідентифікації особи* винний несе відповідальність з урахуванням вчення про помилку в особі потерпілого. При цьому можуть виникати принаймні дві такі ситуації: 1) коли винний помилково вважав, що згоду надає особа, яка наділена певними ознаками потерпілого в якості кваліфікованих ознак складу злочину (наприклад, винний помилково вважає, що згоду на мазохістський статевий акт надає неповнолітня особа); 2) коли у зв'язку зі зміною особи потерпілого відбувається заміна об'єкта посягання (наприклад, винний помилково вважає, що згоду на побої надає працівник правоохоронного органу у зв'язку із виконанням ним службового обов'язку).

У науковій літературі існує два підходи до кваліфікації вищезазначених ситуацій. Перший полягає у тому, що при помилковому уявленні винного про наявність кваліфікуючих обставин вчиненого злочину слід розглядати як замах на вчинення кваліфікованого виду злочину. Аргумент проти – у такому випадку не охоплюється фактично вчинений винним злочин.

Інший підхід полягає у тому, що дії винного слід кваліфікувати як закінчений злочин без обтяжуючих обставин і як замах на аналогічний злочин за обтяжуючих обставин. Аргументи проти – у такому випадку інкримінуються особі два злочини, хоча фактично вона вчинила один; така оцінка дій винного порушує конституційний принцип неможливості притягнення особи двічі за одне й те саме діяння до одного виду відповідальності.

Враховуючи те, що злочин, який мав намір вчинити винний, за своїм фактичним змістом не був доведений до кінця, ми вважаємо, що у такому випадку дії особи слід кваліфікувати лише як замах на злочин. Виходячи із такого підходу, кваліфі-

кація дій суб'єкта у наведеному нами прикладі до першої ситуації повинна відбуватися як замах на вчинення зґвалтування неповнолітнього – ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 152 КК України, до другої ситуації – як замах на умисне заподіяння працівнику правоохоронного органу побоїв – ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 345 КК України.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. М. І. Хавронюк

В. Д. Зарипов, II курс,
*Институт права, Башкирский
государственный университет*

СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАЦИОННАЯ СВОБОДА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ

Необходимо подчеркнуть, что среди факторов, влияющих на развитие системы уголовных наказаний, учеными всего мира, и совершенно справедливо, называются:

1. Уровень жизни населения конкретного государства.
2. Состояние сложившейся в обществе системы морально-нравственных ценностей.
3. Ценность человеческой жизни и ценность личной свободы человека (как объектов применения уголовного наказания).
4. Политико-правовые и культурно-социальные традиции конкретного общества.

Безусловно, данные факторы находятся в прямой зависимости между собой, что дает основания говорить о системе факторов как о совокупности упорядоченно взаимосвязанных и взаимозависимых понятий. Однако перечень этот далеко не закрытый и неполный. На наш взгляд, одним из наиболее существенных факторов, влияющих на развитие института уголовного наказания и карательной политики государства, является *социально-коммуникационная свобода* личности в обществе. Для более детального описания данной гипотезы необходимо ввести понятийный инструментарий.

Социально-коммуникационная свобода (далее СКС) – это дискреционная переменная, определённая степенью коммуникационной зависимости и неразрывности индивида и социума как совокупности индивидов, выраженная в количественной и качественной социальной связи.

Другими словами, эта переменная показывает, насколько среднестатистический индивид в коммуникационном плане сильно связан с социальной средой своего обитания, насколько его личное пространство поглощено обществом.

Показатель СКС обусловлен, в первую очередь, конкретной исторической эпохой, экономическими реалиями и степенью информатизации. Что же касается связи СКС с институтом уголовного наказания, то вполне очевиден главный закон СКС:

«Социально-коммуникационная свобода человека в обществе имеет обратную корреляцию к степени жестокости уголовного наказания».

Другими словами: чем выше степень СКС, тем более жестким будет наказание в конкретном обществе. И наоборот: чем ниже степень СКС, тем более мягкое и гуманное наказание. Чем же определена эта связь?

Определена эта связь самой сущностью СКС. Понятно, что в условиях низкого уровня СКС в обществе человек уже не так физически и психологически свободен от среды своего обитания, что говорит об отсутствии необходимости использования более жестоких способов наказания для виновных в преступлениях лиц. Таким образом, *Закон СКС* полно и объективно описывает закономерности развития уголовного наказания в мире.

В данной работе проведено исследование нового фактора развития института уголовного наказания. Нами были освещены его основные позиции и закономерности. Однако всякая научная работа предполагает практическое решение какой-либо задачи. В связи с изложенным и руководствуясь *Законом СКС* следует заметить: в современных условиях низкого показателя социально-коммуникационной свободы в мире, когда человек тесно связан с обществом и практически не имеет возможности отделить себя от социальной среды, когда глобальные системы

слежки правоохранителя позволяют практически полностью исключить безнаказанность виновного (в рамках рассматриваемой проблемы), когда ценность человеческой жизни беспрецедентно высока, в этих условиях видим повод и основание для полного отказа от смертной казни. Таким образом, *Закон СКС* наравне со многими проблемами позволяет решить проблему социально-рационального и научного обоснования необходимости отказа от данного вида уголовного наказания.

Будущее мы, как и многие авторитетные ученые, видим в отказе от применения такого варварского уголовного наказания и представляем научное обоснование необходимости отказа в силу закономерного развития общественных процессов.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц.
А. Ф. Шарипкулова*

Justyna Levon, аспирантка,
кафедра уголовной юстиции,
Вильнюсский университет

ВОЗМЕЩЕНИЕ УЩЕРБА ГОСУДАРСТВОМ ПОТЕРПЕВШИМ ОТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ: ОПЫТ ЛИТВЫ

Как утверждено в ст. 28 Уголовно-процессуального кодекса (далее – УПК) Литвы, потерпевшим признается физическое лицо, которому преступным деянием (в соответствии с нормами УК Литвы*) был нанесён физический, имущественный или моральный ущерб. Лицо признается потерпевшим по

* В Уголовном кодексе Литовской Республики (далее – УК) преступные деяния делятся на преступления и преступные правонарушения (проступки). Преступлением является опасное, запрещённое настоящим УК деяние (действие или бездействие), за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы. Преступным правонарушением является опасное, запрещенное настоящим УК, деяние (действие или бездействие), за которое предусмотрено наказание, не связанное с лишением свободы, за исключением ареста.

решению должностного лица, проводящего досудебное расследование, прокурора или суда. Лицо, признанное потерпевшим, имеет право не только требовать, чтобы было установлено и по справедливости наказано лицо, совершившее преступное деяние, но и получить возмещение ущерба. Подчеркивается, что в случаях, когда обвиняемый не имеет средств для возмещения ущерба, в установленном законами порядке ущерб может компенсироваться из предназначенных для этого средств государства (ст. 1, 44, 46, 118 УПК Литвы).

Законом от 30.06.2005 г. в Литве был создан *Фонд лиц, потерпевших от преступлений* (далее – Фонд). Именно из этого Фонда государство в определённых случаях компенсирует потерпевшему имущественный¹ и (или) неимущественный² ущерб, нанесённый насильственными преступлениями³. Появление Фонда, несомненно, связано с выполнением Директивы Совета от 29.04.2004 г. 2004/80/ЕС о компенсации ущерба жертвам преступлений (далее – Директива) и других международных актов.

¹В Гражданском кодексе Литовской Республики (далее – ГК) имущественный ущерб определяется как утрата или повреждение личного имущества, понесённые расходы (прямые потери), а также потери дохода, которые могли бы быть получены при отсутствии незаконных действий.

²В ГК неимущественный ущерб определяется судом как в денежной форме оцененная: физическая боль, душевные переживания, унижения, ухудшение репутации, упущенные возможности и другое.

³Законодатель представил окончательный список компенсируемых преступлений, ущерб от совершения которых компенсируется государством. Насильственными преступлениями, с точки зрения закона, являются не все преступления, в которых применяется насилие. Насильственным преступлением является преступное действие, в результате которого было совершено умышленное лишение жизни человека или тяжелое или не тяжелое нанесение вреда здоровью, или совершение среднего, тяжелого или очень тяжелого преступления против свободы человека, его свободы сексуального самоопределения, или неприкосновенности. На данный момент в этот список включены такие преступления: убийство, тяжкие телесные повреждения, изнасилование, торговля людьми, теракт, геноцид и пр. (всего 57 преступлений).

Каждый год собираемые в Фонд средства составляют ассигнации из государственного бюджета и взносы, назначаемые судами в качестве уголовной санкции, т. е. после вступления в 2003 г. в силу УК в системе уголовных санкций Литвы наряду с наказаниями (такими, как лишение свободы, штраф и т. д.) появился новый вид уголовных санкций – *меры уголовного воздействия* (например: запрет приближаться к пострадавшему, участие в программах по изменению агрессивного поведения и т. д.). Одной из мер уголовного воздействия и является *взнос в Фонд лиц, потерпевших от преступлений*, о котором говорится в статье. Меры уголовного воздействия – это *pozit* не только в литовской системе уголовных санкций, но и в системе уголовных санкций других европейских стран, например в Польше.

Законодатель не утвердил в УК Литвы определения мер уголовного воздействия (противоположно случаю с наказанием, определение которого указывается в этом правовом акте*) и *взноса в Фонд лиц, потерпевших от преступлений inconcreto*, что является причиной многих вопросов, например, в чем состоит разница между штрафом и *взносом в Фонд лиц, потерпевших от преступлений*; что является основной целью *взноса в Фонд, пострадавших от преступлений* как уголовной санкции: репрессия, индивидуальная превенция, общая превенция или компенсация; как суды должны рассчитывать величину взноса, от чего она должна или могла бы зависеть и прочие вопросы.

В заключение можно утверждать, что тема интересов потерпевших как и в уголовном праве, так и уголовном процессе развивается в разных аспектах и все же в настоящее время она шире всего анализируется в контексте *прав* потерпевшего, а именно *права получения возмещения ущерба, нанесенного преступлением*. После вступления в силу УК, а также УПК в Литве начала активно развиваться идея восстановительного правосудия, но усовершенствования требуют отдельные моменты, связанные с функционированием созданного государственного механизма возмещения ущерба потерпевшим от насильственных

* В УК наказание определяется как мера государственного принуждения, назначаемая по приговору суда лицу, совершившему преступление или преступное правонарушение.

преступлений. В сфере уголовного права одним из основных моментов является необходимость более обширного научного исследования мер уголовного воздействия, а именно взноса в Фонд лиц, потерпевших от преступлений.

Научный руководитель – Prof. Hab. Dr. Vice-Dean of the Vilnius University Faculty of Law, Head of Criminal Justice Department Švedas Gintaras

Raymond Junior Pardamean,
*Bachelor degree, Law Faculty,
University of Indonesia, аспирант
кафедры международного права РУДН*

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТЕРРОРИЗМА В ИНДОНЕЗИИ*

В соответствии с § 4 Конституции Республики Индонезия гарантируется безопасность каждого гражданина от угрозы или террора против мира и человечности. Терроризм как преступление специального характера не рассматривается в Уголовном кодексе Индонезии, существуют только ст. 187 (преступление, которое угрожает безопасности в обществе) и ст. 338 (преступления, связанные с убийством), которые могут быть использованы для квалификации преступления «терроризм». Хотя в законопроекте о новом Уголовном кодексе ст. 302 и 303 (который в нынешнее время обсуждают в парламенте Индонезии) терроризм рассматривается как преступление, которое угрожает человечеству и экологии. Поэтому после события на Бали (*Bali Bomb 2002*) создание специального закона (*lex specialis*) стало правительственным приоритетом для искоренения терроризма.

* В данной работе рассмотрены действия и роль «Detasemen 88» и «BNPT» как антитеррористические органы в Индонезии по искоренению терроризма, основанные на Законе № 15 от 04.04.2003 г. о борьбе с терроризмом.

В ст. 6 Закона Республики Индонезия № 15 от 04.04.2003 г. об искоренении терроризма широко дается его определение*. Можно констатировать, что отсутствие четкого юридического понятия «терроризм» приведет к нарушению прав человека. Поэтому проблема искоренения терроризма в Индонезии связана с созданием законодательства, стратегии правоохранительных органов, «дерадикализации» концепции «джихада» в обществе и сотрудничества со странами партнерами для предотвращения опасностей в мире.

В Индонезии правовую основу антитеррористической деятельности составляют Конституция Республики Индонезия 1945 г. ст. 5 (1), ст. 20 и 22, закон против финансирования терроризма от 13.03.2013 г., Закон Республики Индонезия (*Undang-undang*) № 15 от 04.04.2003 г., который корректирует предыдущий закон, т.е. Постановление Правительства об искоренении терроризма № 1 от 2002 г., а также общепризнанные принципы и нормы международного права и ратифицированные международные соглашения в сфере борьбы с терроризмом.

Что касается правоохранительных органов по искоренению терроризма в Индонезии, то были созданы указом главы полиции при МВД Индонезии № 30/VI/2003 от 20.06.2003 г. и Президентским указом № 46 от 2010 г. специальная группа, называемая «*Detasemen 88*» (воинское подразделение № 88), и национальное агентство под названием «*Badan Nasional Penanggulangan Terrorisme Indonesia*» (национальное агентство по искоренению терроризма в Индонезии – BNPT).

Группа «*Detasemen 88*» вместе с «*BNPT*» специализируются на арестах и пресечениях потенциальных актов терроризма по всей территории Индонезии, особенно в регионах по-

* См. ст. 6 Закона Республики Индонезия № 15 от 04.04.2003 г. об искоренении терроризма: «лицо, преднамеренно применившее силу или угрозу силой, вызывающую широкомасштабный террор и страх или приводящую к массовым жертвам, лишаящее свободы или устранившее жизнь и имущество других лиц или повреждающее, или уничтожающее жизненно важный стратегический или экологический объект государственного или частного учреждения ...».

тенциального конфликта, как например на центральной части острова Суматра, на Папуа и так далее. Также «*Detasemen 88*» и «*BNPT*» в 2010 г. выпустили литературные материалы, касающиеся концепции «*деерадикализации*» терроризма или искоренения терроризма в Индонезии и в других странах юго-восточной Азии. Одной из задач *BNPT* является международное сотрудничество со странами мира для предотвращения и искоренения терроризма в других регионах мира.

Группа «*Detasemen 88*» арестовала более 600 террористов и благодаря им к ответственности были привлечены еще около 500 людей. Согласно их статистике, с момента ее создания до 2011 г. было записано следующее:

- число подозреваемых людей: 689 человек;
- число людей со смертным приговором: 3 человека (в 2008 г.);
- число людей, приговоренных судом: 455 человек;
- число людей с пожизненным лишением свободы: 5 человек;
- число людей, подозреваемых судом: 35 человек;
- число людей, находящихся под следствием: 66 человек.

В нынешнее время 130 террористов отбывают наказание в индонезийских тюрьмах.

Подводя итог, следует отметить, что проблема «искоренения терроризма» в Индонезии является важным элементом в антитеррористической деятельности. Искоренение терроризма регулируется национальными законами и международными конвенциями по предотвращению и искоренению терроризма. Поэтому и были созданы группа «*Detasemen 88*» и «*BNPT*» в Индонезии.

*Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф.
Г. С. Стародубцев*

Н. Е. Алёнкин, аспирант,
*кафедра уголовного права
и криминологии, Московский
государственный университет
им. М. В. Ломоносова*

УБИЙСТВО МАТЕРЬЮ НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА (ДЕТОУБИЙСТВО) КАК ПРИВИЛЕГИРОВАННЫЙ СОСТАВ

В настоящее время детоубийство отнесено к привилегированным составам убийства в целом ряде стран, в том числе в России и Украине.

Исторически основными факторами, обусловившими снисходительное отношение законодателя к детоубийству, послужили: 1) вызванное родами тяжёлое психофизическое состояние, в котором, как считалось, пребывает женщина в момент убийства новорожденного ребенка; 2) мотивы «страха общественного мнения» и стыда, толкавшие женщину на преступление в условиях, когда рождение ребенка вне брака считалось грехом и осуждалось.

Представляется целесообразным отказаться от укоренившегося взгляда на рассматриваемое преступление как менее тяжкий вид убийства и исключить детоубийство из числа привилегированных составов (что автоматически повлечёт его перевод в разряд квалифицированных видов убийства).

Думается, что нет оснований для выделения любого убийства матерью новорожденного ребенка во время или сразу же (непосредственно) после родов в привилегированный состав.

Проведённое нами изучение 100 дел о детоубийстве (ст. 106 УК РФ) 51 субъекта РФ за 2007 – 2013 гг. подтвердило, что это преступление, как правило, совершается предумышленно, планируется женщиной до наступления родов и не вызвано ее «ненормальным» психофизическим состоянием. Квалификация такого детоубийства по ст. 106 УК РФ или ст. 117 УК Украины, по нашему мнению, нарушает принцип равенства граждан перед законом (причём как виновных, так и потерпев-

ших).

Привилегированный характер детоубийства не согласуется с положениями уголовного закона о повышенной ответственности за преступления против малолетних, а также за преступления, совершенные родителями в отношении своих несовершеннолетних детей (пп. «з», «п» ч. 1 ст. 63, п. «в» ч. 2 ст. 105 УК РФ, пп. 6, 8 ч. 1 ст. 67, п. 2 ч. 2 ст. 115 УК Украины). Здесь уместно вспомнить, что ст. 455 Уголовного уложения 1903 г. за убийство «нисходящего» родственника предусматривала каторгу без срока или на срок не ниже 10 лет, тогда как простое убийство (без отягчающих обстоятельств) (ст. 453) наказывалось менее строго – каторгой на срок не ниже 8 лет. В РСФСР детоубийство долгое время было «дважды» квалифицированным, подпадая и под «убийство лицом, на обязанности которого лежала особая забота об убитом» (п. «д» ст. 136 УК РСФСР 1926 г.), и под «убийство с использованием беспомощного положения убитого» (п. «е» указанной статьи).

В обоснование предлагаемой меры можно сослаться на зарубежный опыт. За последние 20 лет в двух важнейших государствах континентальной системы права – во Франции и Германии законодатель отказался от взгляда на рассматриваемое преступление как привилегированный состав, что во многом связано с гуманистической тенденцией усиления уголовно-правовой защиты несовершеннолетних. Причём после вступления в силу УК Франции 1992 г. детоубийство из привилегированного состава превратилось в квалифицированный, поскольку оно подпадает под убийство, совершённое в отношении «особо уязвимого лица в силу его возраста», и под убийство несовершеннолетнего до 15 лет. В Германии привилегированный состав детоубийства (§ 217) исключён из Уголовного кодекса 1871 г. в 1998 г. Примечательно, что немецкие юристы объясняют решение законодателя, в частности, тем, что рождение ребенка вне брака современное общество не оценивает так негативно, как раньше, и что вне брака рождается значительное число детей.

Необходимо подчеркнуть, что отказ от детоубийства как привилегированного состава отнюдь не исключает возможно-

сти существенного смягчения наказания, особенно в тех (довольно немногочисленных) случаях, когда содеянное обусловлено тяжёлым послеродовым состоянием женщины. В целом же квалифицированная ответственность за детоубийство с учётом степени общественной опасности этого преступления, по нашему убеждению, соответствует требованиям справедливости и соразмерности уголовного наказания.

*Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф.
Н. Е. Крылова*

*С. М. Аугущик, юридический факультет,
IV курс, Варшавский университет*

ЦЕНА ЧЕСТИ. РЕЧЬ О КРИМИНАЛИЗАЦИИ ОСКОРБЛЕНИЯ ГЛАВЫ ГОСУДАРСТВА (НА ПРИМЕРЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША)

Преступление *crimen laesae majestatis*, т. е. оскорбление величества, нам знакомо с римского права. Эта институция появилась уже в средневековом законодательстве Польши, когда за оскорбление монарха грозила смертная казнь. Хотя политический строй Польши неоднократно менялся, но охрана чести главы государства всегда была закреплена в законе.

Существование этой институции поддерживали религиозные и общественные факторы, а также политический строй страны. Времена меняются, и законодательство должно соответствовать действительности. Пора обозначить несколько вопросов, которые нельзя игнорировать.

Во-первых: не должна ли становиться личной особая защита главы государства в демократическом государстве; не ведет ли это к ограничению свободы слова; соответствует ли это международным стандартам и стандартам демократического государства? Во-вторых: действительно ли в современном государстве глава страны до сих пор играет настолько важную роль, чтобы иметь особую охрану? В Польше в последнее время ответы на эти вопросы считаются неоднозначными и вызы-

вают много разногласий.

Согласно ч. 2 ст. 135 УК Польши: «Публичное оскорбление Президента Республики Польша подлежит наказанию лишением свободы на срок до трех лет».

Конституционный Трибунал Республики Польша вынес решение о соответствии ч. 2 ст. 135 УК Польши ратифицированным международным договорам и Конституции (см. Решение КТ от 06.07.2011, Р 12/09).

С этим мнением не согласны, в частности, общественные деятели, журналисты и неправительственные организации. Европейский суд по правам человека неоднократно указывал, что границы приемлемой критики шире по отношению к политическому деятелю. Политический деятель неизбежно и сознательно ставит свои действия под пристальный контроль как журналистов, так и общества, поэтому и должен проявлять огромную терпимость.

Постараемся представить главные аргументы как сторонников, так и противников криминализации «оскорбления величества».

Аргументы за криминализацию. Подчеркивается, что подлежит защите не президент, а должность Президента. В связи с этим статья охраняет не только честь и достоинство Президента, а также серьезность и авторитет органа, постоянство его функционирования, общественный порядок и даже безопасность страны. Президент действует не от своего имени, а от имени государства как его конституционный представитель.

Аргументы против криминализации. 1. Это является вмешательством в публичные дебаты, а также ограничением свободы слова и прав гражданина на критику функционирования государства (что противоречит стандартам демократического государства). 2. Конституция уравнивает всех перед законом и ни одному гражданину не дает каких-либо преимуществ перед законом. Казалось бы, что все граждане должны быть одинаково защищены законом. 3. В современном политическом строе Польши Президент в большей степени играет репрезентативную роль. 4. Предлагаемое непропорциональное наказание (жесткий характер санкций).

Специальная защита репутации глав государств существует в ряде европейских стран: во Франции, Австрии, Германии, Испании. Однако в большинстве из них в последнее время на практике она не действует. В ряде стран решено убрать уголовную ответственность за оскорбление главы страны (в Швеции уже в 1976 г., в Словакии, Венгрии). Это свидетельствует о том, что европейская практика стремится к декриминализации такого деяния, как оскорбление главы страны.

Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф. М. В. Талан

*Д. В. Ворсин, Санкт-Петербургский
юридический институт (филиал), IV курс,
Академия Генеральной прокуратуры
Российской Федерации*

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РОССИИ

В России половую неприкосновенность детей защищает гл. 18 УК РФ. Ю. Е. Пудовочкин отмечал, что объектом таких преступлений является «нормальное половое развитие» ребенка, в которое входит правильное физическое развитие половой системы, формирование нравственных воззрений в области половых сношений и условия, в которых это развитие и формирование протекает.

В последнее время российским законодателем принимается немало мер противодействия, среди которых внесение Федеральным законом от 29.02.2012 г. № 14-ФЗ ряда изменений в УК РФ и другие законодательные акты, существенно ужесточающие ответственность за половые преступления против несовершеннолетних. Кроме того, в ближайшем будущем Российская Федерация планирует ратифицировать Европейскую конвенцию о защите детей от сексуальной эксплуатации и посягательств сексуального характера.

Тем не менее немало вопросов остаются нерешенными. Так, несмотря на то, что ст. 134 УК РФ предусматривает ответственность за половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим 16-летнего возраста, в объективную сторону кроме полового акта в естественной форме входят только мужеложство и лесбиянство, что не может считаться правильным, т. к. «за бортом» остаются иные действия сексуального характера, многие из которых оказывают не менее пагубное влияние на формирование у ребенка половой морали. Также, по мнению А. П. Дьяченко и Е. И. Цымбала, следует добавить такой квалифицирующий признак, как дошкольный и младший школьный возраст (5-9 лет), т. к. в 12-14 лет факты сексуальных посягательств в семье только выявляются, а начинались они, как правило, намного раньше.

По общему мнению, противодействие должно сочетать в себе меры *репрессивного* (неприменение срока давности к тяжким преступлениям против половой неприкосновенности детей, исключение возможности амнистии и помилования) и *коррекционного* воздействия (постоянный и длительный контроль за поведением насильников, педофилов, отбывших наказание, административный надзор с применением современных технических средств, совершенствование экспертной деятельности при работе с обвиняемыми) с учетом характера и степени общественной опасности деяния, личности виновного и т. д.

Активно обсуждается и возможность применения химической кастрации. Нам ближе точка зрения А. П. Дьяченко и Е. И. Цымбала, в соответствии с которой этот вопрос должен решаться судом с учетом всех обстоятельств дела, т. к. если данную меру применять только к лицам с диагнозом «педофилия», потребуются проведение комплексной экспертизы – это может существенно увеличить сроки производства по делу, а вероятность признания лица педофилом мала.

Из методов работы с виновными, которая должна носить индивидуальный характер, можно назвать оказание психологической помощи для развития способности к самоконтролю, долговременное лечение и наблюдение с целью получения доказательств полного выздоровления. Несмотря на то, что неко-

торые особенности личности педофилов (недостаточная возможность контролировать свое поведение, имевшие место в прошлом факты сексуального насилия над ними, одиночество, депрессия) могут вызывать к ним сочувствие, но ввиду того, что их жертвами становятся дети, чувство жалости не должно вести к излишнему гуманизму.

Также в качестве превентивных мер можно предложить создание правоохранительными органами доступной для населения сети с полной базой данных о лицах, ранее осужденных за такие преступления, создание Минздравом РФ анонимных центров помощи людям, нуждающимся в устранении сексуальной дисгармонии.

Кроме того, учитывая серьезность подобных обвинений, жесткость наказания, возможность оговора или ошибки при расследовании дела, необходимо помнить о важности презумпции невиновности и надзора за следствием и дознанием.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Ю. Д. Краев

Г. В. Красуцкий, магистрант,
*юридический факультет, Белорусский
государственный университет*

СУЩЕСТВЕННЫЙ ВРЕД В СОСТАВЕ ПРЕВЫШЕНИЯ ВЛАСТИ ИЛИ СЛУЖЕБНЫХ ПОЛНОМОЧИЙ: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ

Одним из распространенных видов так называемых должностных преступлений является превышение власти или служебных полномочий. Весьма важным является вопрос об уголовно-правовом определении последствий данного состава преступления. Согласно ч. 1 ст. 426 Уголовного кодекса (далее – УК) Республики Беларусь к ним относятся: причинение ущерба в крупном размере или существенного вреда правам и законным интересам граждан либо государственным или обществен-

ным интересам. Научный и практический интерес вызывает понятие существенного вреда.

В п. 19 Постановления Пленума Верховного Суда Республики Беларусь 16.12.2004 г. № 12 «О судебной практике по делам о преступлениях против интересов службы (ст. 424-428 УК)» говорится, что при решении вопроса о том, является ли вред существенным, судам нужно учитывать степень отрицательного влияния противоправного деяния на нормальную работу организации, число потерпевших граждан, тяжесть причиненного физического или морального вреда и т. п. Существенный вред может выражаться в нарушении конституционных прав и свобод граждан, в подрыве авторитета органов власти, государственных, общественных и других организаций, в нарушении общественного порядка.

Аналогичный подход изложен в ст. 365 УК Украины, где к последствиям превышения власти или служебных полномочий относится причинение существенного вреда охраняемым законом правам, свободам и интересам отдельных граждан, или государственным либо общественным интересам, или интересам юридических лиц. В соответствии с п. 6 Постановления Пленума Верховного Суда Украины от 26.12.2003 г. № 15 вопрос о существенности вреда нематериального характера решается в каждом конкретном случае с учетом конкретных обстоятельств дела. При этом существенными могут признаваться нарушения охраняемых Конституцией Украины или другими законами прав и свобод человека и гражданина; подрыв авторитета и престижа органов государственной власти или органов местного самоуправления; нарушения общественной безопасности и общественного порядка; создания обстановки и условий, которые затрудняют исполнение предприятием, учреждением, организацией своих функций; сокрытие преступлений. При решении вопроса о том, является ли вред существенным, необходимо также учитывать количество потерпевших граждан, размер морального вреда или упущенной выгоды.

В уголовно-правовой литературе также существуют различные подходы. Так, в книге «Советское уголовное право» под редакцией Б. В. Здравомыслова, Л. Д. Ермаковой, Е. В. Во-

рошилина и др. под причинением существенного вреда понималось нарушение основных конституционных прав человека – избирательного права, права на труд, отдых, образование и т. д., провозглашенных в ст. 40-58 Конституции СССР. Интересная точка зрения отражена в книге «Курс советского уголовного права. Часть особенная» под редакцией Н. А. Беляева, Н. С. Лейкиной, В. К. Глистина и др.: существенность вреда должна определяться размером материального ущерба, важностью, объемом нарушенных интересов, ценностью материальных объектов и т. п. соотносительно с объемом товарно-денежных операций, мощностью организации.

Представляется, что определение существенности вреда должно происходить также с учетом значимости для личности и государства тех общественных отношений, которым причинен вред. Такая значимость в различных исторических, социальных, политических и экономических условиях может изменяться.

Таким образом, подход, изложенный в УК Украины в части прямого закрепления защиты интересов юридических лиц различных форм собственности, является более обоснованным, чем тот, который отразил Верховный Суд Республики Беларусь, т. к. охрана конституционных прав этих лиц является весьма актуальной в современных экономических условиях. Недостатком УК обоих государств является то, что они не раскрывают понятия существенного вреда. Ввиду того, что определенного критерия нет, необходимо пересмотреть положения соответствующих постановлений высших судебных инстанций в части конкретизации нарушений, признаваемых существенными, а также закрепить положение о том, что суды обязаны учитывать значимость причиненного вреда в рамках конкретных правоотношений.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц.
И. О. Грунтов*

Mateusz Sieńko,
*PhD student of the Law Institute of Maria
Curie-Skłodowska University in Lublin*

REFORM OF THE CRIMINAL LAW AND PROCEEDINGS IN POLISH LAW – SELECTED PROBLEMS

The procedure law rules have recently begun to influence the material criminal law significantly. A striking example of this is the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012 in which many criminal law matters were solved. Due to this, the reforms of criminal procedure which solves material issues such as principles of these spheres of law that are close with each other acquires the particular relevance.

The new model of criminal procedure is introduced in Polish law by Act of 27 September 2013 amending the Act - Code of Criminal Procedure and other acts (Journal of Laws 2013, pos. 1247). The main assumption of the changes is to speed up criminal proceedings by strengthening the principles of contradictory process, by increasing the powers and duties imposed on the parties to the proceedings.

The main changes are relate to the obligations of parties to the proceedings - the prosecutor and the accused and his counsel. On the basis of the new rules they were obliged to a much greater share of the pending proceedings, especially in terms of taking evidence. According to the new wording of Art.167 k.p.k. in the main proceedings which had been initiated on the initiative of the parties, the evidence carried out by hand, following their release by the Chief Justice, the President or by the court. In the event of default of the parties on which the request evidence was admitted, and in exceptional cases justified by special circumstances, the proof is carried out within the limits of the court thesis evidence. Only in exceptional cases justified by special circumstances, the court may admit and conduct evidence of the office. In other types of proceedings before the court and in the preparatory proceedings, the evidence carried out by the judicial body conducting the proceedings (art. 167 §2 k.p.k). Party to the proceedings, continue to have the right to request evidence. Equally important changes have occurred in the mode of interrogation of the parties and witnesses. According to the new wording of Art. 171 § 2 of the Code

of Criminal Procedure, the right to ask the questions, in addition to the entity interrogator, have the parties, counsel, agents and experts. Only in exceptional cases justified by special circumstances, the panel members have the right to ask questions. These changes are a significant deviation from the pre-existing model, in which the Court was obliged to initiate and examine evidence, the aim of which was to determine all the facts of the case.

Taking of evidence, especially to establish all the facts, also takes on a new meaning in connection with a modification of principles benefit of the doubt. Until the new legislation entry into force principle expressed in art. 5 § 2 of the Criminal Procedure Code, according to which not giving a clear doubts resolved in favor of the accused, is still outstanding. The new wording of that article introduces the principle, according to which doubts were not removed in evidence are resolved in favor of the accused.

The consequence of transition burden of carrying out the process on parties to the proceedings are the changes made in the establishment of a representative office. So far, the existing rules introduce mandatory prerequisites to establish a defense for the accused (Article 79 of the Criminal Procedure Code) and the possibility of establishing an optional defense, where the defendant has demonstrated that it is not able to bear the costs of defense without prejudice to the necessary maintenance himself and his family (Article 78 of the Code). Under the new rules, the accused regardless of your financial status may request the establishment of a defense counsel (Article 80a of the Code).

There have also significant changes with regard to the persons entitled to the defense of the accused in criminal proceedings. The powers to act as defenders were granted, beyond the attorneys, to legal counsels. This change is the result of several years of the reform in terms of the powers conferred legal counsels in proceedings in matters of misdemeanors and criminal bills.

The new rules will come into force on 1 July 2015. Such a long period of *vacatio legis* is justified by the scope of the changes and the necessity of preparing the institutions of justice to their proper application.

*Scientific advisor – dr hab, prof. Maria Curie-Skłodowska
University Beata Jeżyńska*

СЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА, КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН

*А. Н. Гегамова, юридический факультет,
III курс, Национальный исследовательский
университет «Высшая школа экономики»*

ПРАВСТВЕННАЯ СУЩНОСТЬ ПРАВА КАК ПРИНЦИП КРИМИНАЛИЗАЦИИ

Начало развитию принципа моральной/нравственной составляющей права положил Лорд Девлин. Основными постулатами его теории являлись идеи сплоченности общества на основе политики, морали и этики; для него мерой против разобщенности было закрепление всеобщих идей морали на законодательном уровне, запрет определенных видов поведения путем их криминализации.

Интересно развил идеи нравственной сущности права М. Мур. Он считает, что рассматриваемый принцип является достаточным и единственно оправданным основанием для криминализации деяния. Теория М. Мура может показаться весьма идеалистичной, т. к. содержит рекомендации по правотворчеству, которыми законодатель волен руководствоваться по своему желанию и будет руководствоваться, только если он является человеком с безупречными моральными принципами.

В свою очередь, Дж. Кекекес также попытался представить усовершенствованную теорию. Он видит в нормах морали спасение от хаотичного существования, считает необходимым криминализировать только те моральные нормы, которые спасают общество от беспорядка и нестабильности, т. е. основные нормы.

Деление принципа нравственной сущности права можно произвести на два вида – позитивный и негативный. К последнему виду понимания этого принципа склонен Э. Дафф. Он также рассматривает «legal moralism» в рамках лишь публичных противоправных деяний, не беря в расчет частные, что

представляется крайне спорным подходом. Ф. Мейер, например, указывает на логически необоснованное разделение противоправных деяний на «публичные» и «частные», чрезмерную абстрактность в рассуждениях Э. Даффа, его формальный подход, а также не соглашается с тезисом, что уголовное право занимается только публичными нарушениями.

Помимо Э. Даффа к форме негативной нравственной сущности права склонен Дж. Фейнберг. К оппонентам вышеупомянутых авторов относится М. Мур. Он не только ярый сторонник позитивной нравственной сущности права, но и сторонник необходимости разграничения принципа нравственного обоснования права от принципа вреда.

Д. Хьюсак отмечает тонкую грань между правонарушениями в области личных и общественных отношений. Он указывает, что сложно криминализировать те деяния, которые, безусловно, с точки зрения морали недопустимы публично, но приемлемы среди ограниченного круга лиц, в частном порядке, и не могут быть уголовно преследуемы государством. Д. Хьюсак подробно рассматривает проблему применения государством уголовного наказания в отношении лиц, нарушивших морально-этические нормы, и отмечает, что наказание виновников «противоморальных» проступков, исходящее от государства, неправомерно и виновники заслуживают, по его мнению, стигматизации и иных социальных лишений.

Практика показывает, что до сих пор нет конкретной линии, которой бы придерживались власти относительно криминализации безнравственных поступков, либо действий, резонирующих с общепринятым стандартом поведения большинства, что, безусловно, является актуальной проблемой.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, старший преподаватель З. М. Погосова

*М. А. Редчиц, факультет права
кафедры уголовного права, V курс,
Национальный исследовательский
университет «Высшая школа экономики»*

ПРИНЦИП ОСКОРБИТЕЛЬНОСТИ ДЕЙСТВИЯ КАК ОСНОВАНИЕ КРИМИНАЛИЗАЦИИ

Основные положения данного подхода выработал Дж. Фейнберг, который указывает, что: «Причина, которая всегда в достаточной степени обосновывает меры уголовного законодательства – это тот факт, что они эффективны в предотвращении (нивелировании, снижении) вреда...». Его концепция о принципе обиды включает в себя системный анализ, который, по мнению автора, теоретически позволяет законодателю достаточно точно определить степень необходимости криминализации того или иного деяния.

С точки зрения Дж. Фейнберга, при решении вопроса о криминализации законотворческий орган государства должен исходить из двух критериев, отражающих позиции двух лиц – субъекта действия и лица, у которого оно вызывает негативную реакцию, – степень негативного влияния действия на общество и вариативность, множественность альтернативных моделей поведения для субъекта действия.

Более поздние исследователи развивают этот подход, добавляя к этим критериям новый – неправомерность действия.

Первые два критерия представляются очевидными исходя из самого определения принципа. Понятие степени негативного влияния на общество раскрывается двумя путями: во-первых, предлагается рассмотреть непосредственно сам уровень негативности воздействия деяния на общество, а во-вторых, объективную возможность лиц избегать с ним столкновения.

Здесь необходимо уточнить, что в зарубежной литературе вводится понятие социальной толерантности, которое подразумевает, что даже по отношению к поведению, являющемуся неуважительным к обществу, необходимо проявлять высо-

кий уровень толерантности. Серьезность криминализации и уголовно-правового запрета обеспечивает необходимость терпимого отношения граждан к предосудительному поведению друг друга с тем, чтобы государство имело право на уголовно-правовое вмешательство в частную жизнь только в самых крайних случаях антисоциального поведения.

Критерий возможности избегания столкновения с раздражающими действиями являет собой, в сущности, баланс интересов активной стороны и наблюдающей, который тонкой гранью отделяется от ущемления прав одного из лиц. В действительности, каковы должны быть пределы толерантности граждан по отношению к поведению друг друга? В каких случаях лица могут рассчитывать на поддержку государства в виде запрета определенных действий, а в каких случаях должны пользоваться альтернативными возможностями с целью избежать столкновения с ними?

Представляется разумным обозначить круг ситуаций, в которых граждане могут рассчитывать на защиту государства в тех случаях, когда они не могут избежать взаимодействия с вызывающим недовольство поведением без ущемления своих возможностей достигнуть запланированных целей оптимальными путями.

Вторым критерием, как говорилось выше, является объективная возможность субъекта действия производить его в ином месте или в иное время. Одним из распространенных видов оскорбительных нарушений фон Хирш называет эксгибиционизм. Физические действия, включаемые в это понятие, субъект может производить также и в местах, исключающих присутствие посторонних людей.

В случае с оскорбительными действиями вред рассматривается в качестве психологического ущерба. Д. Шумэйкер пишет: «Каждый раз, когда мы оскорблены чьим-то действием, нам наносится вред, <...>, так как наш основной интерес, заключающийся в том, чтобы не быть оскорбленными, нарушается».

Ввиду присущих ему особенностей ученые рассматривают принцип оскорбительности действия в качестве самостоятельного основания для криминализации. Фон Хирш говорит о

возможных последствиях отсутствия криминализации таких деяний: «Неучтливость» влечет серьезные последствия – распад добрососедства и увеличение преступности».

Научный руководитель – канд. юрид. наук, старший преподаватель З. М. Погосова

**К. С. Руссу, ПККОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кримінально-правова політика є самоутворюючим елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, який на підставі загальної теорії боротьби зі злочинністю розробляє стратегію і тактику, формулює основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правової дії на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування та актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм.

Дослідники зазначають, що кримінальна (кримінально-правова) політика за своїм змістом є значно ширшою за кримінальне право, оскільки вона визначає не лише кримінально-правові методи і засоби боротьби зі злочинністю, але й покликана вирішувати проблеми, пов'язані з профілактикою правопорушень, оскільки науці і практиці притаманним є профілактичний напрям у боротьбі зі злочинністю, а він передбачає не лише правові, але й соціальні, організаційні, ідеологічні та інші заходи.

На думку В. І. Борисова, «на відміну від кримінального права, яке є усталеним явищем, особливо стосовно положень Загальної частини, кримінально-правова політика є рухомим явищем, вона більш гостро реагує на соціальні процеси та відносно швидко піддається змінам курсу політичного життя країни».

Думається, що головною проблемою на сьогоднішній день є відсутність єдиної, чіткої концепції кримінально-правової політики. Її відсутність призводить до надзвичайно серйозних наслідків, серед яких, зокрема, можливість впливу політичної ситуації в країні на зміни в кримінально-правовій політиці, що ведуть до руйнування її механізмів та системи.

Ефективність кримінально-правової політики базується на ефективності кримінально-правового закону та залежить від ефективності кримінально-правових норм та інститутів. Крім того, значний вплив має ефективність окремих структурних елементів кримінально-правової політики та діяльність правоохоронних органів.

Взагалі, останнім часом соціальні процеси піддаються впливу «глобалізації», внаслідок чого жодна держава не може не розширювати рамки своєї кримінально-правової політики та не піддаватися активній співпраці з іншими державами у вирішенні питань боротьби з міжнародними злочинами. Держави повинні співпрацювати одна з одною, щоб попередити вчинення злочину чи притягти до відповідальності осіб, які вчинили злочини, що набули наддержавного характеру та міжнародного поширення.

У цьому глобалізаційному аспекті з урахуванням євроінтеграційних прагнень України уявляється доцільною трирівнева система напрямів інтеграції української кримінально-правової політики, яка включає асиміляцію, гармонізацію та оптимізацію сфери кримінально-правової заборони.

Що стосується асиміляції, то вона пов'язана, перш за все, із злочинами у фінансовій сфері, корупційними правопорушеннями, фальшивомонетництвом і полягає у застосуванні ідентичних з кримінальним законодавством країн – членів Євросоюзу засобів боротьби зі зловживаннями в цих сферах.

Гармонізація передбачає два напрями. Перший – це визначення єдиних мінімальних та максимальних санкцій за вчинення певних злочинів. Другий – вироблення єдиних підходів до застосування кримінального покарання за злочини, що знайшли своє відображення у спільно прийнятих державами документах (боротьба із тероризмом, кіберзлочинністю тощо).

Оптимізацію сфери кримінально-правових заборон частіше за все пов'язують із такими досить суперечливими питаннями, як введення в національну кримінально-правову систему інституту кримінального проступку та запровадження відповідальності юридичних осіб. Думається, що ця проблема має бути осмислена в контексті пропорційного співвідношення між реальним (доцільним) та існуючим (розширеним) обсягом кримінально-правової заборони.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

**В. О. Кузнецов, ІПКОП України,
II курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого**

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ (ПРАКТИКА) ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО (ФОРМА) КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Категорія «джерело права» є однією з основоположних у юридичній науці та практиці, будучи при цьому й одним із найскладніших об'єктів пізнання.

Наявні у вітчизняному науковому середовищі погляди стосовно питання про те, що слід відносити до джерел (форм) національного кримінального права, в цілому можна об'єднати у два підходи: «вузький» («традиційний») і «широкий» («нетрадиційний»). Перший підхід знаходить своє вираження у формулі «Джерелом права може бути лише закон», а його прихильники у якості основного аргументу своєї позиції наводять положення ч. 1 ст. 3 КК України, згідно з якою законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Що ж до криміналістів, які віддають перевагу «широкому» підходу, то вони визнають значення джерел (форм) криміналь-

ного права України, зокрема, за правовими позиціями (практикою) Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Правильність такого визнання підтверджує ст. 17 Закону України від 23.02.2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», згідно з якою суди застосовують при розгляді справ практику Суду як джерело права. В цій ситуації дослідження принципів кримінального права в аспекті практики ЄСПЛ являє значний теоретичний та практичний інтерес.

Так, зокрема, незрозуміло, чи порушує принцип *non bis in idem* оцінка одних і тих самих діянь як злочину й іншого (некримінального, але публічно-правового) правопорушення і чи суперечить зазначеній максимі інкримінування особі на основі тих самих фактів двох правопорушень. Ця прогалина майже повністю усувається шляхом аналізу відповідних правових позицій (практики) ЄСПЛ. За загальним правилом, ЄСПЛ не вбачає порушення даного принципу, якщо мова йде про конкуренцію кримінально-правових норм із нормами іншої публічно-правової галузі; але в разі конкуренції норм кримінального права між собою, тобто в межах однієї галузі, порушення принципу *non bis in idem* буде мати місце, тому інкримінування особі на основі тих самих фактів двох порушень є протиправним з точки зору дотримання цієї максими.

Правові позиції (практика) ЄСПЛ також дають змогу вирішити низку дискусійних питань, які постають у вітчизняній кримінально-правовій теорії та практиці стосовно допустимості використання оціночних понять, відкритих переліків в умовах дії принципу *nullum crimen sine lege* та, відповідно, обов'язковості дотримання вимог доступності та передбачуваності писаного права. Згідно з позицією ЄСПЛ наявні сумніви щодо тлумачення обсягу поняття не роблять відповідні положення такими, що суперечать принципу *nullum crimen sine lege*, якщо такі поняття є зрозумілими у більшості випадків. Свою правову позицію ЄСПЛ обґрунтовує тим, що передбачуваність кримінального законодавства як центральна вимога принципу *nullum crimen sine lege* досягається не лише на підставі змісту

актів законодавства, а й за потреби за допомогою наявного судового тлумачення чи консультації професійного юриста, а також і коли можливі варіанти тлумачення відповідної норми описані в науковій літературі.

Стосовно правила *nulla poena sine lege* в аспекті використання практики Суду, то з огляду на складність його структури Суд надав власне трактування кожному з його структурних елементів (*lex scripta*, *lex certa*, *lex praevia*, *lex stricta*).

Lex scripta. Європейський суд з прав людини у деяких рішеннях дає власне визначення поняттю «право»; в аспекті, зокрема, кримінального права важливими видаються правові позиції Суду щодо того, що джерелом (формою) цієї галузі права визнаються не тільки нормативно-правові акти вищої юридичної сили, а й чинні нормативні приписи в інтерпретації компетентних судів (судова практика), а також «усталена практика», на підставі якої допускається призначення покарання у вигляді штрафу.

Lex certa. Цей елемент принципу *nulla poena sine lege* тлумачиться Європейським судом з прав людини як засіб, яким досягається дотримання вимоги передбачуваності кримінального покарання.

Lex praevia. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і практика її застосування Європейським судом з прав людини передбачають заборону зворотної дії правових положень, які погіршують становище особи.

Lex stricta. Європейський суд з прав людини розуміє цю складову принципу *nulla poena sine lege* як заборону застосування покарання за аналогією.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

К. В. Пугачов, *здобувач,
кафедра кримінального права,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Поняття, зміст та характеристика заходів кримінально-правового характеру на сьогодні набуває актуального значення, оскільки кримінальне право реформується з урахуванням світових тенденцій у боротьбі зі злочинністю загалом. Поступово з'являються нові правові та законодавчі інститути. Одними з таких є інститут інших заходів кримінально-правового характеру та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Сучасні тенденції у кримінальному праві прямо вказують на те, що правова система України поступово відходить від дихотомії «злочин-покарання». І вперше на законодавчому рівні закріплений інститут інших заходів кримінально-правового характеру. Слово «інший» у назві розділу XV Загальної частини КК України законодавцем використаний як синонім «некаральний», оскільки до цього поряд з покаранням використовувались примусові заходи медичного та виховного характеру, примусове лікування. Натепер останні три категорії віднесені до інших заходів разом з новими положеннями про спеціальну конфіскацію та заходами щодо юридичних осіб.

Варто зазначити, що поява та широке використання інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб є проявом тенденції до гуманізації кримінальної відповідальності суб'єктів злочинних посягань. І навіть примусове лікування є заходом впливу, що покликаний на забезпечення цілей та завдань, передбачених ст. 1 КК України, тобто прояву принципу гуманізму по відношенню до суспільства в цілому та кожного його представника зокрема.

Новелою українського кримінального законодавства стало введення положення про спеціальну конфіскацію. Це також є першим кроком на шляху гуманізації кримінальної відповідальності, оскільки, виходячи з досвіду більшості країн світу, спеціальна конфіскація як захід кримінально-правового характеру поступово «витісняє» конфіскацію майна як вид покарання. Остання певним чином діє всупереч принципу особистого характеру відповідальності, оскільки одночасно з правами засудженого найчастіше обмежує права членів сім'ї та близьких родичів.

Проте український законодавець поряд з новим положенням вводить вичерпний перелік злочинів, за які такий захід може бути застосований. Вважаємо, що дія вказаного заходу має поширюватись на всі категорії кримінальних правопорушень з урахуванням принципів індивідуалізованого та особистого характеру кримінальної відповідальності, тобто у кожному конкретному випадку суду має бути надана можливість разом з покаранням застосувати спеціальну конфіскацію. Більше того, перенесення основних положень про спеціальну конфіскацію до КК України дозволить розширити компетенцію суду з цих питань, оскільки останній не буде обмежений рішенням органів досудового розслідування про визнання тієї чи іншої речі речовим доказом.

Іншою новелою українського кримінального законодавства стало введення інституту заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

Думається, що вказане нововведення суперечить принципу особистого характеру кримінальної відповідальності, оскільки юридична особа – це уявне утворення, формальне об'єднання людей – фізичних осіб. Не можна застосувати заходи кримінально-правового впливу на усе підприємство у повному смислі цього слова у зв'язку з тим, що в такому разі його учасники зазнають колективної відповідальності, що прямо заборонено законом та загальновизнаними принципами права. Більше того, застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб порушуватиме принцип відповідальності лише за наявності вини, оскільки юридична особа не має

об'єктивної можливості мати психічне ставлення до тієї чи іншої події.

Вважаємо, що внесення положень про застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є дещо передчасним, бо суттєво порушує принцип особистого характеру кримінальної відповідальності, і потребує істотного доопрацювання.

Отже, інші заходи кримінально-правового характеру та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб з урахуванням міжнародних тенденцій поступово стають «повноправними учасниками» кримінально-правових відносин поряд з покаранням. Процес модернізації кримінального права та законодавства є незворотним, але він має відбуватись з урахуванням українських правових традицій та надбань.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

О. В. Хлопчик, аспірант,
*кафедра кримінального права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИП ДОЦІЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Питання принципів завжди викликало інтерес як у представників галузевих наук, так і у криміналістів. Проте і сьогодні серед науковців немає єдиної позиції щодо сутності, правової природи та системи принципів кримінального права. Останнім часом у науковій літературі все частіше обговорюється питання про включення в систему принципів кримінального права принципу доцільності.

Здебільшого про принцип доцільності згадують в контексті звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання, пов'язуючи його з проблемами суддівського розсуду, визначають його як прийняття у разі наявності альтернатив-

них рішень такого, яке найбільше відповідає цілям кримінального права (А. В. Арндаренко). Звичайно, що досить багато положень нормативно-правових актів, у тому числі КК України, сконструйовані таким чином, що їх застосування неможливе без розсуду та тлумачення (коли є вибір одного рішення з декількох можливих), в основі яких лежить принцип доцільності. Однак зводячи розуміння принципу доцільності до вищевказаного ми залишаємо поза увагою інші сфери його реалізації. погоджуємось з думкою М. В. Бавсун, який зазначає, що доцільність в тому чи іншому сенсі можна зустріти в кожному з інститутів кримінального права. Так, принцип доцільності реалізується при притягненні певної категорії осіб до кримінальної відповідальності (в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, в стані афекту, обмежено осудних, коли особа не знала про кримінально-правову заборону та ін.). Притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, які «випадають» з загальної теорії вини і не можуть бути пояснені з позиції внутрішнього відношення особи до своїх дій і наслідків, які настали в результаті, є ні чим іншим, як об'єктивним ставленням в винуватість, в основі якого лежить принцип доцільності (Ю. А. Язовських). У даному випадку, об'єктивне ставлення в винуватість – це виключення із загального правила, яке існує на сьогодні в результаті практичної доцільності (Д. Г. Михайленко). Деякі вчені зазначають, що принцип доцільності реалізується при призначенні покарання. Так, ще в 1962 р. П. С. Дагель зазначав, що принцип доцільності є одним з основних при призначенні покарання. В загальних рисах реалізація досліджуваного принципу зводиться до обрання такого виду покарання, який в даному конкретному випадку в максимальному ступені сприятиме досягненню його цілей. Крім того, виходячи із принципу доцільності, система покарань повинна бути побудована таким чином, щоб їх різноманітні види забезпечували досягнення як цілей кримінального права, так і цілей призначення покарання, щоб покарання, які вводяться в систему покарань, забезпечувало доцільний і ефективний вплив на особу засудженого.

Принцип доцільності реалізується не тільки в правозастосуванні, але й у правотворчості (пеналізація, депеналізація,

криміналізація, декриміналізація та ін.). Особливо актуальним є дослідження реалізації принципу доцільності у сфері правотворчості з урахуванням кримінально-правової реформи, яка триває в Україні. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України вимагає найближчим часом привести у відповідність норми матеріального та процесуального права. Тому вирішуючи такі складні питання, як віднесення певного діяння до категорії проступків, криміналізація чи ж, навпаки, декриміналізація діяння, законодавець повинен спиратися на принципи кримінального права, в тому числі на принцип доцільності. Адже, наприклад, криміналізація буде виправданою лише в тому разі, коли законодавець дійде обґрунтованого висновку щодо доцільності кримінально-правової заборони.

Таким чином, враховуючи всі вищезазначені аргументи, відзначимо, що принцип доцільності входить у систему принципів кримінального права, крім того, доцільність – це принцип не лише окремих його інститутів, а всього вітчизняного кримінального права. Реалізація принципу доцільності в правозастосуванні полягає не лише у виборі рішення, яке найбільш відповідає цілям кримінального права, а в тому, щоб діяльність провозастосувача була направлена на ефективне досягнення задач та цілей кримінального права. Ефективність, у свою чергу, передбачає досягнення максимального ефекту мінімальною кримінальною репресією. Також є обов'язковим урахування принципу доцільності при побудові як всього кримінального закону, так і окремих його норм. Все це свідчить про актуальність даної теми, її значимість не тільки для науки кримінального права, а й для практичної діяльності, та необхідність подальшого наукового дослідження різних аспектів реалізації принципу доцільності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. М. Підгоринський

В. В. Вербановський, *юридичний факультет, IV курс, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження зумовлена неповнотою правового регулювання та неоднозначністю застосування оціночних понять. У правозастосовній практиці і теорії кримінального права не існує єдиного уніфікованого підходу щодо їх інтерпретації.

Метою даної роботи є з'ясування проблемних моментів, що стосуються тлумачення оціночних понять та їх застосування у статтях Кримінального кодексу України (далі – КК). Це явище досліджували В. М. Кудрявцев, А. В. Наумов, М. І. Ковальов, О. В. Кобзева, В. О. Навроцький, С. Д. Шапченко, Н. Ф. Кузнецова та інші.

На нашу думку, оціночне судження – це суб'єктивна кількісна чи якісна оцінка певного явища, дії чи процесу, яка не містить фактичних даних і конкретизується або уточнюється в кожному окремому випадку. Дана категорія є досить обширною та до певної міри розмитою, оскільки може підлягати розширеному та неоднозначному тлумаченню. Інтерпретація оціночних понять може залежати від особливостей світогляду, складу мислення, рівня знань, розвитку конкретної особи, а тому характеризується певним суб'єктивізмом. У чинному КК України оціночні поняття зустрічаються досить часто. Наприклад, «значна шкода», «особлива зухвалість», «явна зневага», «крайня необхідність» і т. д. Особливістю цих понять є те, що кожен може їх розуміти і трактувати по-своєму, у кожній конкретній особі межі цих понять знаходяться у різних площинах (те, що для когось (чи в певній ситуації) є значною шкодою, для іншого (в іншій ситуації) таким може не бути), їх значення може залежати і різнитися як конкретно від суб'єкта сприйняття, так і певним чином змінюватися й еволюціонувати разом із розвитком суспільства.

Кримінальне право – така галузь права, яка охороняє суспільні відносини від найнебезпечніших посягань різного роду. Для неї є недопустимими розширене тлумачення, абстрактність, невизначеність та різного роду суперечності, що, в свою чергу, породжують оціночні поняття. Наприклад, якщо від кримінально-караного хуліганства забрати «особливу зухвалість» чи «винятковий цинізм», то не буде складу злочину. А коли дії, що грубо порушують громадський порядок, набувають відповідних ознак? Законодавець не встановив ці межі і, відповідно, надав право тлумачення судям, слідчим, прокурорам, які також є звичайними людьми із своїми поглядами та переконаннями.

Оціночні поняття для кримінально-правової кваліфікації явище негативне та, без сумніву, заважає правильній і повній кваліфікації. У кримінальному праві конструкція норм повинна бути зрозумілою, чіткою та конкретною з виключенням можливості будь-якої маніпуляції чи розширеного тлумачення, оскільки наслідком може бути кваліфікація діяння як злочинного, коли фактично воно таким не є, і навпаки, або зловживання при застосуванні оціночних понять суб'єктами правозастосування.

Однак оціночні поняття мають і позитивну сторону. Так, попри можливість зловживання, оціночні поняття дають можливість правозастосувачам «самостійно» оцінювати факти в межах, передбачених оціночною нормою, чим надають індивідуальності кожному підходу до окремих суспільних правовідносин, тобто зміст оціночних понять та їх обсяг можуть змінюватись у часі та залежати як від контексту норми, так і від особливостей конкретного випадку. Це, в свою чергу, закриває прогалини, які законодавець не може передбачити, і дає змогу надавати кримінально-правову кваліфікацію діянням найбільш «креативних злочинців». До того ж, деякі науковці вважають, що наявність оціночного поняття у нормі робить її більш стійкою до незначних змін у суспільних відносинах, яких вона стосується, і у разі таких змін не виникає необхідності вносити відповідні поправки до законодавства.

І все ж ми вважаємо, що відмова від оціночних понять є малореальною. Тому, щоб уникнути зазначених проблем, наявних у КК України, оціночні поняття слід замінити словником

термінів, що вживаються у Кодексі, або конкретними переліками дій чи ознак, що, в свою чергу, повинні встановлюватися правотворчим органом, а не особами, які здійснюють практичне застосування кримінально-правових норм.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоя

В. М. Тарас, *Юридичний інститут,
IV курс, Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника*

«ТЯЖКІ» ТА «ОСОБЛИВО ТЯЖКІ» НАСЛІДКИ ЯК НАСКРІЗНІ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Правила врахування категорій «тяжких» та «особливо тяжких» наслідків мають вигляд теоретичних напрацювань, і лише деяким з них дається визначення у примітках Кримінального кодексу України, постановках Пленуму Верховного Суду України, які використовуються в діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Такий стан неминуче відображається на рівні практичного застосування більшості норм кримінального закону, що фіксують у своєму змісті наслідки поведінки людини. Часто зустрічаються випадки різного та спірного тлумачення правозастосовними органами змісту наслідків як елемента одного і того самого складу злочину при кваліфікації.

Саме це пояснює актуальність і потрібність дослідження проблем врахування «тяжких» та «особливо тяжких» наслідків поведінки людини як однакових у всіх випадках застосування понять для визначення їх змісту у чинному Кримінальному кодексі України.

Поняття «тяжкі наслідки» зустрічається у 36 статтях Особливої частини КК України, крім того, є наслідки, позначені як «тяжкі наслідки для хворого» (ст. 138, ч.1 ст. 139 ч. 1 ст. 140), «тяжкі наслідки неповнолітньому» (ч. 2 ст. 140), «тяжкі наслідки для власника майна» (ст. 197), «тяжкі наслідки для інтересів

держави» (ч. 2 ст. 330). У розділі IV, зокрема в ч. 4 ст. 152 і ч. 3 ст. 153 КК України, вказується на «особливо тяжкі наслідки».

В. О. Навроцький зазначає, що оскільки такі поняття позначені однаковими термінами, є підстави вважати, що вони мають і однаковий зміст. У більшості випадків це дійсно так.

Він також вказує на те, що термін «наскрізний» звичайно розуміють як такий, що повністю охоплює якийсь предмет, явище, який зберігається на всьому протязі чого-небудь від початку до кінця. Наскрізні поняття використовуються неодноразово і мають одне і те ж значення, зберігають своє значення незалежно від того, щодо якого інституту кримінального права вони використовуються.

Послідовне дотримання правил, згідно з якими поняття, позначені однаковими термінами, мають однаковий зміст, вказує на дотримання у межах кримінального закону законодавцем однакових підходів, створює передумови для дотримання законності у правозастосуванні. У випадках, коли є розбіжності щодо понять «тяжких» та «особливо тяжких» наслідків збільшується кількість правозастосовних помилок та можливостей для корупційних зловживань.

У Кримінальному кодексі України немає розділу чи статті, де б тлумачився зміст наслідків. Виникає потреба у нових підходах.

Позиція В. О. Навроцького щодо наскрізного характеру таких понять та з'ясування, з яких слів зараз складається текст чинного КК України (включаючи як терміни, так і «службові» слова), видається цілком слушною та актуальною.

Неоднакове застосування на практиці норм, які містять кваліфікуючі ознаки «тяжкі» і «особливо тяжкі наслідки», проявляється насамперед у тому, що у майже аналогічних справах з наслідком, наприклад, у вигляді смерті потерпілого, виносяться різні за змістом і обсягом вироки. Пропоную для полегшення роботи правозастосовних суб'єктів і зменшення кількості помилок на практиці помістити в Загальній частині Кримінального кодексу України главу «Визначення термінів».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І. В. Козич

Oksana Sakhniuk,
*LL.M Degree in International
and Comparative Law,
Chicago Kent-College of Law*

EXISTANCE OF LOOPHOLES IN CRIMINAL LEGISLATION

The problem of loopholes' existence in criminal legislation is not raised in Criminal Law anymore. However, interpretation of criminal legislation and its enforcement proves that loopholes existed in Criminal Law before and they still exist today.

The loopholes in Criminal legislation exists only if (i) certain social relationships have criminal nature, meaning these relationships are supposed to be regulated by criminal legislation, and (ii) legal regulation of these relationships are not covered completely or partially by provisions of criminal legislation. In addition, the necessity of implementing these provisions is required by development of social relationship and current court practice.

It is well known that main aim of Criminal Code of Ukraine is to define (i) which socially dangerous acts count as offences, and (ii) which criminal liability is to be imposed upon persons who committed them. Therefore, we can talk about existence of loopholes in criminal legislation only if (i) certain dangerous act is not defined as a crime or (ii) criminal liability is not setting forth for committing particular crime.

Under section 1 Article 11 of Criminal Code of Ukraine, “a criminal offence shall mean a socially dangerous culpable act (action or omission), prescribed by this Code and committed by criminal offender.” Thus, an act that is not prescribed by Criminal Code of Ukraine can not be referred as a crime, otherwise it will contradict above cited definition. Other words, we always can determine a “criminal status” of any action that we take: whether it is defined in Criminal Code as a crime or not. Therefore, taking into consideration provisions of section 1 Article 1 Criminal Code of Ukraine, loopholes do not exist and can not exist in issues concerning defining actions as a criminal offence.

Loopholes may take place in issues concerning criminal liability. According to Criminal Code of Ukraine, criminal liability is restrictions of rights and freedoms of person who committed a crime, setting forth in criminal legislation. Apparently, definition of criminal liability consists of both determining the types and measures of these restrictions, and determining the rules of its application.

In making a decision about type and measure of restrictions, law enforcement body has to apply only those types and measures of restrictions that are setting forth in Criminal Code of Ukraine. In terms of this aspect of criminal liability there are no loopholes in criminal legislation.

In determining the rules of restrictions' application (imposition, change, discharge, etc.) loopholes theoretically and practically available in criminal legislation. For example, Chapter XIV of Criminal Code of Ukraine provides for possibility of application other restrictions that have criminal character; however it does not stipulate the rules of its application. In this situation, court uses analogy and applies other restrictions of criminal character based on the rules of punishments' imposition (Chapter XI Criminal Code of Ukraine). Besides that, Criminal Code of Ukraine allows for a court to impose a punishment in accordance to conciliation agreement or admission of guilt. However, law does not stipulate how to determine the type and measure of these restrictions. In this case, court uses analogy and applies general rules of restrictions' application.

Loopholes in criminal legislation can be solved not only by lawmaker through adopting necessary provisions, but also by law-enforcement body (court) through use of analogy. However, under section 4 Article 3 of Criminal Code of Ukraine "application the law on criminal liability by analogy shall be prohibited." That's why in my opinion, we should agree with V.O. Navrotskiy who critically analyzing the content of section 4 Article 3 of Criminal Code of Ukraine, underlines that "it is impossible to avoid analogy in General Part – in one way or another, it is used, and will be used."

Abovementioned gives a basis to make a conclusion that loopholes in criminal legislation do not exist and can not potentially exist in the issues concerning defining actions as criminal offences

and determining the type and measure of legal restriction. Loopholes may only take place in determining the rules of restrictions' application. And to ensure the possibility of application the law on criminal liability by analogy by courts, the content of section 4 Article 3 of Criminal Code of Ukraine should be reviewed.

Scientific advisor – Adjunct Professor Chicago Kent College of Law Agnieszka Cenzartowicz

А. Т. Каримова, факультет № 2,
II курс, Академия МВД Республики
Таджикистан

О РАЗВИТИИ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

В ноябре 2013 г. в Таджикистане была принята Концепция уголовно-правовой политики Республики Таджикистан, которая кардинально изменила некий статус всей проводимой судебно-правовой реформы. Данный документ, во всяком случае, показывает положительную тенденцию, несмотря на некоторые недостатки. Первая Программа судебно-правовой реформы в Таджикистане была подготовлена и утверждена Указом Президента РТ Э. Рахмона от 23.06.2007 г. № 271.

В настоящей статье автор предприняла попытку проанализировать ряд прогрессивных мер, направленных на дальнейшее усовершенствование уголовного законодательства в Таджикистане в рамках поэтапных фаз судебно-правовых реформ в контексте Концепции уголовно-правовой политики как продолжения общего.

Как указывается в Программе судебно-правовой реформы 2011 – 2013 гг., Программа судебно-правовой реформы 2007 – 2011 гг. сыграла важную роль в совершенствовании действующих законов, принятии новых кодексов и законов.

Следует отметить и в некоторой степени слаженную работу государственных органов Таджикистана по реализации

данных программ и концепций. Программа судебно-правовой реформы на 2011 – 2013 гг. являлась продолжением первой Программы судебно-правовой реформы на 2007 – 2011 гг. Следовательно, откуда-то в новой Программе судебно-правовой реформы на 2011 – 2013 гг. появляется новая цель, идея, которая должна воплотиться в жизнь, и она отсутствовала в прежней Программе. Приведем ее дословно: *«В этом направлении также следует принять в новой редакции Уголовный кодекс Республики Таджикистан с целью обеспечения его соответствия с принципом гуманизма и нормами международно-правовых актов»*. Данные аргументы можно частично проанализировать и в Концепции уголовно-правовой политики РТ. В приложении к Программе судебно-правовой реформы на 2011 – 2013 гг. в п. 11 Плана мероприятий по реализации данной Программы срок представления и принятия нового Уголовного кодекса Республики Таджикистан (далее – УК РТ) указан 2011 – 2013 гг. Как все мы видим, сроки прошли, но нового УК РТ нет, скорее всего, не успели его разработать.

До этого времени и до этих Программ УК РТ действовал, образно говоря, без «грубых погрешностей», а сейчас наступило время его менять. Такое лоббирование никак не поддается анализу. До этого возникали трудности с УПК РТ (в ред. 1961 г.), который не соответствовал духу времени и отставал от УК РТ (в ред. 1998 г.). Старый закон не соответствовал новому и во многом противоречил ему. Приняли новый УПК РТ в 2009 г., и сразу же надо менять и УК РТ. Логическая связь все-таки нарушена, поэтапная декриминализация проходит. А есть ли смысл менять весь УК РТ? Думается, что на такой вопрос трудно найти вполне логичный ответ, который удовлетворил бы всех.

Непоследовательное реформирование уголовного законодательства, лоббирование интересов вместо определенной концентрации сил и средств, которое можно было бы направить на оптимизацию действующего УК РТ, автора этих строк наводят на мысль, что кто-то разработкой и принятием УК РТ в новой редакции хочет свести на нет все наработанное. По крайней мере, невозможно определить фундамент реформирования, век-

торы развития и конечную ее цель. К данным выводам автор приходит в силу поверхностных тенденций реформирования уголовного законодательства, пришлых желаний разработчиков взамен конкретных действий и искренних намерений реформаторов.

Резюмируя все вышеизложенное, надеемся на положительный исход реформы уголовного законодательства в рамках теперь Концепции уголовно-правовой политики, которая в ближайшее время покажет всю свою способность и реализацию по замыслу реформаторов.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, проф.
Р. Р. Юлдошев*

*А. С. Сохіян, ІПКОП України, V курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИП ПОДВІЙНОЇ ПІДСУДНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасному світі, враховуючи процеси глобалізації, динамічного розвитку міждержавних відносин у різних сферах, транснаціональний характер злочинності, видача злочинців, а також осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, набуває все більшого значення.

Як і будь-яке правове явище, інститут екстрадиції базується на засадах, закріплених у правових нормах національного законодавства, міжнародних угодах та договорах, що регулюють процедури видачі осіб, – принципах екстрадиції. Серед цих принципів слід виділити принцип подвійної підсудності, який закріплює, що злочин, за вчинення якого запитується видача, має визнаватися таким в законодавстві як запитуючої, так і запитуваної сторони. Слід звернути увагу на те, що даний прин-

цип в доктрині права не ставиться під сумнів, оскільки він відповідає правилу «*nullum crimen sine lege*».

У зв'язку із застосуванням даного правила на практиці виникає низка закономірних питань: чи повинна тотожність злочинів стосуватися лише їх назв за законодавством обох сторін, чи необхідний точний збіг з усього кола питань, які зумовлюють злочинність і караність діяння?

Згідно зі ст. 2 Типового договору про видачу, прийнятого резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1990 р., відповідно до законодавства запитуючої і запитуваної Сторін при визначенні, чи є злочинним діяння таким відповідно до законодавства обох Сторін, не має значення: чи належать дії або бездіяльність, складові даного правопорушення, відповідно до законодавства Сторін до аналогічної категорії правопорушень або позначається дане правопорушення аналогічним терміном; чи розрізняються відповідно до законодавства Сторін складові елементи даного правопорушення, розуміючи при цьому, що до уваги береться вся сукупність дій або бездіяльність, що наводяться запитуючою державою.

Таким чином, можна дійти висновку, що юридична кваліфікація і термінологічне позначення злочину не мають значення, головним є визнання діяння злочинним запитуваною і запитуючою державами.

Положення принципу подвійної підсудності нерідко піддаються конвергенції по відношенню до положень принципу невідворотності покарання, який свідчить, що будь-яка особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню чи іншим заходам кримінально-правового впливу, передбаченим кримінальним законом. Зміст цього принципу полягає в тому, що невідворотність покарання є кращим способом попередження злочинів, суворість покарання сама по собі не здатна зупинити злочинця.

Яскравим прикладом суперечності між принципами невідворотності покарання і подвійної підсудності є ч. 1 ст. 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту) та ч. 1 ст. 228 КК Російської Федерації (незаконне придбання, зберігання, перевезення, виготовлення, переробка

наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також незаконні придбання, зберігання, перевезення рослин, що містять наркотичні засоби або психотропні речовини, або їх частин, що містять наркотичні засоби або психотропні речовини). Згідно з Постановою Уряду РФ від 01.10.2012 р. № 1002 значний розмір, з якого настає кримінальна відповідальність за незаконне поводження з наркотичним засобом, таким як канабіс, становить шість грамів. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» кримінальна відповідальність за такі ж самі дії на території України настає за наявності даної речовини незалежно від кількості. Таким чином, маючи п'ять грамів даного наркотичного засобу і перебуваючи на території Російської Федерації, можна уникнути кримінальної відповідальності, незважаючи на те, громадянином якої країни є особа, яка зберігає дану наркотичну речовину.

У даній ситуації застосування двох вищевказаних принципів неможливо. Принцип подвійної підсудності повинен дотримуватися, але для ефективності його дії необхідно прагнути до уніфікації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

*А. О. Гетьман, ШКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

На сучасному етапі міжнародне кримінальне право є самостійною галуззю, що входить в єдину систему міжнародного права, складається з міжнародно-правових норм і рішень

міжнародних організацій, які визначають злочинність діяння і межі відповідальності за його вчинення, а також регламентують інші кримінально-правові питання в цілях охорони світового правопорядку. Воно суттєво відрізняється від класичного міжнародного права, зокрема, тим, що суб'єктом злочину в міжнародному кримінальному праві може бути фізична особа, а не держава.

У ст. 3 Кримінального кодексу України вказується, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Подібне формулювання викликає побоювання, що межі тлумачення змісту цих принципів та норм, які, по суті, стають частиною вітчизняного законодавства, можуть бути достатньо розмитими, оскільки вони чітко не сформульовані в законодавчих актах і носять абстрактний характер.

Співвідношення міжнародного та внутрішнього права належить до дискусійних питань юридичної науки. Саме під впливом внутрішньодержавного права було сформоване міжнародне кримінальне право. Однак притягнення до кримінальної відповідальності осіб, а також їх покарання виключно на підставі норм міжнародного права є неможливим. Це пов'язано з недостатньо сформованим інституційним механізмом, а також фактичною відсутністю у міжнародному праві санкцій за міжнародні злочини. Тому міжнародне кримінальне право втілюється передусім через національні правові системи.

Подібне втілення відбувається завдяки складному механізму імплементації міжнародних конвенцій проти злочинності до національних кримінально-правових систем. Досвід імплементації міжнародних кримінально-правових норм в країнах різниться. Так, зокрема, парламент може видати низку статутів або доповнень до них; може видати загальний закон, в якому будуть подані основні положення договору і не буде виникати сумнівів в тому, що закон прийнятий з метою імплементації договору; може прямо з відповідною преамбулою ввести цей договір до складу національного права.

Видається, у вітчизняному правовому просторі найкра-

щим способом імплементації є приведення національного кримінального законодавства у відповідність із міжнародним шляхом внесення відповідних змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України. При кваліфікації відповідних суспільно небезпечних діянь як міжнародних злочинів національними правозастосовними органами використовуються кримінально-правові приписи, які стали наслідком імплементації у внутрішнє кримінальне законодавство норм міжнародних договорів.

Застосування вітчизняними судами норм міжнародних договорів можливе лише після їх ратифікації та опублікування в офіційних джерелах. Здається, що ратифікація Римського статуту, який лише підписаний Україною, сприятиме кращому функціонуванню міжнародного кримінального права та його ефективній взаємодії з національним кримінальним правом.

Визнання того, що міжнародно-правові норми є пріоритетними джерелами національного та іноземного кримінального права, свідчить про зближення правових систем цивілізованих країн та той факт, що міжнародне кримінальне право здатне вирішувати поставлені перед ним завдання лише на ґрунті широкі угоди та взаємодії цих країн.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

*Л. Л. Федорчук, юридичний факультет,
III курс, Національна академія
внутрішніх справ*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У сучасній українській юриспруденції формується нова комплексна галузь права – ювенальне право. Під ним розуміють систему матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення захисту прав дитини, правового і соціального впливу на дитину та її оточення, шля-

хом закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, визначення компетенції державних структур (правоохоронні органи, суди, адвокатура, служби у справах неповнолітніх, соціальні служби для дітей та молоді, органи пенітенціарної системи) та громадянських організацій й об'єднань, що опікуються справами дітей, а також регулювання відносин, одним із учасників (безпосереднім або через представника) яких є дитина.

Вагоме значення для регулювання відносин в сфері захисту прав дітей має міжнародне право, виражене у міжнародних актах та договорах. Наприклад, Конвенція про права дитини зобов'язує державу всебічно захищати права осіб у віці до 18 років (тобто неповнолітніх).

Крім того, на захист прав неповнолітніх від злочинних посягань направлене кримінальне законодавство. Неповнолітні є уразливою групою у суспільстві порівняно з дорослими, оскільки в силу своїх вікових особливостей мають набагато менше можливостей захистити себе від агресії з боку інших осіб. Вони найчастіше беззахисні, посягання на їх права заподіює їм фізичні та психічні травми, що можуть мати більш серйозні наслідки, ніж аналогічні травми у дорослих людей. У зв'язку з цим неповнолітні потребують посиленого захисту, у тому числі і важелями кримінально-правового впливу. Сам факт вчинення злочину проти неповнолітнього свідчить про підвищену суспільну небезпеку особи злочинця і це повинно враховуватися кримінальним законом.

Кримінальний закон вже здійснює посилену охорону прав неповнолітніх. З одного боку, закріплюючи значну кількість кваліфікованих складів, де вчинення злочину щодо неповнолітнього чи малолітнього визнається обтяжуючою ознакою. З другого боку, в Загальній частині КК України передбачена можливість врахування вчинення злочину щодо малолітнього в якості обставини, що обтяжує покарання в тих випадках, коли в Особливій частині КК України вона не передбачена як ознака злочину (ст. 67 КК України). Можливо, слід замислитись над розширенням цього переліку і включенням такої обтяжуючої обставини, як вчинення злочину щодо неповнолітнього.

Що ж стосується кола злочинів, де посягання на непов-

нолітніх та малолітніх визнано в якості кваліфікуючої ознаки, то воно є досить широким. Особливого значення набуває захист статевої недоторканості цієї групи у суспільстві. Злочини, через які посягають на вказаний об'єкт, є особливо небезпечними, тому законодавець визнає злочинними не тільки насильницькі статеві зносини, але й ненасильницькі, якщо вони відбуваються з малолітніми або неповнолітніми, які не досягли статевої зрілості; і не тільки статеві зносини, але й розпусні дії, причому закон однаковою мірою охороняє від цих злочинів неповнолітніх підлітків як жіночої, так і чоловічої статі.

Проведене дослідження вітчизняного кримінального законодавства, наукової літератури та процесів, що відбуваються в суспільстві, дозволило прийти до обґрунтованих висновків про необхідність посилення кримінально-правової охорони неповнолітніх виходячи з оцінки вікових особливостей осіб у віці до 18 років та підвищити суспільну безпеку осіб, які посягають на їх права.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. С. Плугатир

СЕКЦІЯ 2. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

*І. Р. Дутчак, магістрант, Юридичний
інститут, Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника*

ПОНЯТТЯ ВТОРИННОГО ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ ЗЛОЧИНОМ, ЩО ЙОМУ ПЕРЕДУЄ

Кримінальний кодекс України не дає визначення вторинного злочину і взагалі не використовує його. Часто даний термін розцінюють як синонім неодноразовості, рецидиву і навіть порівнюють із сукупністю злочинів. У вітчизняній юридичній літературі мало уваги приділяється розкриттю поняття «вторинний злочин».

Для злочинного діяння, скоєного вдруге, в українському кримінальному праві передбачені поняття рецидиву, сукупності злочинів, отже, позначати «вторинним злочиноm» те ж саме не має сенсу.

Вторинний злочин не належить до стадій вчинення злочину. Більше того, він сам може бути як закінченим, так і перебувати на стадії готування, замаху.

Вторинний злочин не є наслідком злочину, що йому передує (передуючий злочин), але залежить від останнього, з'являється лише при його наявності.

Термін «передуючий» вживається для підкреслення тієї обставини, що вчинення вторинного злочину неможливе без попереднього, одночасного або наступного реального вчинення, або без раніше сформованого умислу вчинити інший злочин. У зв'язку з цим необхідно зазначити: говорячи про «попередність», мається на увазі не суворо тимчасова залежність, коли одне діяння об'єктивно передує в часі іншому, а залежність, коли одне діяння або реально передує другому, або хоча б існує

в задумі до вчинення останнього, припускаючи обов'язкове вчинення після основного злочину.

Яскравим прикладом вторинної злочинної діяльності у КК України є злочин, передбачений ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.04.2005 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» зазначається, що обов'язковою умовою, за якої настає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є одержання таких доходів унаслідок вчинення визначеного у п. 1 примітки до ст. 209 КК України суспільно небезпечного протиправного діяння (предикатне діяння): «при винесенні обвинувального вироку по ст. 209 КК України судом має бути встановлений факт отримання особою грошових засобів чи іншого майна, завідомо здобутих злочинним шляхом в результаті вчинення злочину».

Н. М. Журавльова визначає *передуючий злочин* «як особливу юридичну конструкцію, що полягає у включенні до основного складу злочину», та називає такі його *ознаки*:

1) передуючий злочин не входить до структури основного (вторинного) складу злочину, залишаючись самостійним складом злочину;

2) передуючий злочин вчиняється до моменту вчинення основного (вторинного) злочину (або одночасно з ним, або після нього);

3) передуючий злочин має носити реальний характер, а не бути вигаданим;

4) передуючий злочин може вчинятися як іншим суб'єктом, так і тим, хто вчинив вторинний злочин;

5) засудження за вторинний злочин не потребує обов'язкового передуючого чи одночасного засудження за реально вчинений передуючий злочин.

Вторинний злочин являє собою передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України умисне діяння, су-

спільна небезпечність і кримінальна караність якого залежить від вчинення до цього тією ж або будь-якою іншою особою іншого основного злочину. З цього визначення можна назвати такі *основні ознаки* вторинного злочину:

1) місце його розташування в Кримінальному кодексі (у Загальній частині КК відсутні будь-які єдині норми, присвячені такій відповідальності, на відміну, наприклад, від інституту співучасті; поміщення всіх норм про вторинну злочинність в Загальну частину Кримінального кодексу є неможливим);

2) суб'єкт злочину (може бути як особа, яка вчинила передуюче діяння, так і будь-яка інша);

3) послідовність вчинення злочинів (вторинний злочин завжди слідує за яким-небудь передуючим діянням);

4) взаємозв'язок вторинного і передуючого діянь (вторинне злочинне діяння перебуває у взаємозв'язку саме з передуючим кримінально караним діянням, а не з кримінальною відповідальністю особи, яка його вчинила);

5) суб'єктивна сторона злочину (суб'єктивна сторона вторинного злочину характеризується умисною формою вини).

Отже, вторинний злочин – це передбачене Особливою частиною КК України умисне діяння, яке тісно пов'язане із передуючим злочином (наявність передуючого злочину зумовлює вчинення вторинного). У свою чергу, передуючий злочин можна визначити як «особливу юридичну конструкцію», яка не входить до структури складу вторинного злочину, вчиняється до моменту його скоєння і носить реальний характер.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І. В. Козич

К. В. Остимчук, II курс,
*Національна академія Державної
прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького*

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Кримінальним процесуальним кодексом України було введено новий для нашого законодавства інститут кримінального проступку, дотепер неузгоджений з Кримінальним кодексом України. Не можна залишити без уваги те, що матеріальне право повинно диктувати норми процесуального права, а не навпаки. Але у цьому випадку норма процесуального права вказує вектор розвитку норм матеріального права, що потягло за собою наслідки негативного характеру, оскільки поняття та ознаки кримінального проступку не закріплені у законі про кримінальну відповідальність.

Одним з останніх законопроектів, спрямованих на усунення цієї прогалини у законодавстві, є проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків», зареєстрований 08.01.2013 р. Даним законопроектом пропонується зміна назви кодексу на Карний і встановлення об'єднуючого терміна «кримінальне правопорушення», яке включатиме у себе такі діяння, як злочин та кримінальний проступок. Частина 1 ст. 1 зазначеного законопроекту визначає завдання Карного кодексу України, а у ч. 2 зазначається, що для здійснення цього завдання Карний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями (злочинами або кримінальними проступками) та які покарання застосовуються до осіб, які їх вчинили. Однак далі автори законопроекту суперечать самі собі, вказуючи у ч. 1 ст. 2, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення або кримінального проступку, передбаченого цим Кодексом». Якщо видом кримінального правопорушення є кримінальний проступок, можливо доцільно було б вказувати лише на «склад

кримінального правопорушення». Звідси впливатиме, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину або склад кримінального проступку.

У Розділі III «Кримінальне правопорушення, його види та стадії» у ст. 11 «Поняття кримінального правопорушення та його види» дається поняття кримінального правопорушення, під яким пропонується розуміти «передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». Виходячи із визначень «кримінального проступку» та «злочину» бачимо, що єдиним відмежуванням між ними є вказівка на Книгу 1 (Про злочини) та Книгу 2 (Про кримінальні проступки) Особливої частини Карного кодексу. Ці діяння схожі між собою і здійснювати їх кваліфікацію буде досить складно, що може зумовити низку проблем при здійсненні судочинства.

Деякі вчені пропонують визначати кримінальний проступок як умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння. Проте ч. 5 ст. 11 законопроекту вказує: «не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі». Таким чином, автори законопроекту виключають таку ознаку кримінального проступку як малозначність.

Певні зміни у даному законопроекті пов'язані і з розумінням множинності злочинів та її видів, якщо повторність охоплює вчинення кримінальних правопорушень (як злочинів, так і кримінальних проступків) та сукупність і рецидив як види множинності охоплюють повторне вчинення лише злочинів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що теоретична модель кримінального проступку повинна виходити не тільки із суспільної небезпечності цієї категорії кримінальних правопорушень, а й враховувати форму вини, розмір завданої шкоди, а також встановлені межі покарання. Її розробка триває і потре-

бує значної уваги науковців та врахування досвіду закріплення інституту кримінального проступку у законодавстві зарубіжних країн.

Науковий керівник – викладач Ю. П. Степанова

Л. М. Пулик, *ІПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачений поділ кримінальних правопорушень на злочини та проступки. Досудове розслідування кримінальних проступків повинно здійснюватися у формі дізнання. Втім Кримінальний кодекс України досі не передбачає такого виду кримінального правопорушення, як проступок.

Проект Закону № 3438 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» 17.10.2013 р. був зареєстрований у ВР за поданням народного депутата В. Малишева.

Відповідно до вказаного законопроекту передбачається внесення змін у Кримінальний кодекс України та впровадження інституту кримінального проступку в правову систему України.

Закон передбачає такі визначення основних понять в кримінальному праві. Кримінальне правопорушення – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, – проступок або злочин. Кримінальний проступок – це діяння, за яке передбачене покарання у виді арешту на строк не більше шести місяців, обмеження волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в

розмірі понад тисячу неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Злочин – це передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, за яке передбачене покарання більш суворе, ніж за вчинення проступку.

Спочатку варто зазначити, що поняття «кримінальний проступок» ще у 2008 р. пропонувалося внести в законодавство, створивши Кодекс про кримінальні проступки.

Згодом у 2012 р. декілька народних депутатів пропонували запровадити інститут кримінального проступку, але законопроект був відкликаний.

У законодавстві зарубіжних країн даються різні визначення поняття злочину, проте, їм притаманні спільні характерні ознаки – суспільна небезпечність, винність, кримінальна протиправність та караність. Але і континентальна системи права, і сім'я загального права передбачає класифікацію кримінально караних діянь, поділ їх на певні групи. Наприклад, у КК Франції всі злочинні діяння залежно від їх тяжкості поділяються на злочини, проступки та порушення, у КК ФРН – на злочини і проступки. Згідно з КК штату Нью-Йорк (США) всі кримінальні правопорушення поділяються на злочини, порушення та дорожні проступки.

Повертаючись до відмежування злочину від проступку відповідно до вищевказаного законопроекту, слід виділити основні ознаки, які дозволяють відмежовувати ці два поняття:

1. Матеріальна ознака у злочині проявляється у суспільній небезпечності діяння, у проступку – у суспільній шкідливості діяння.

2. Кримінальна протиправність – наявність діяння у Кримінальному кодексі України свідчить про наявність злочину. Так само його наявність у законі про кримінальний проступок свідчить про належність діяння до даної категорії.

3. Караність – за злочин передбачено застосування найсуворіших, найтяжчих для засудженого наслідків – покарання, за проступки застосовується не покарання, а стягнення.

Підсумовуючи вищесказане, варто визначитися з нормативним закріпленням проступків. Існує дві пропозиції – закріп-

лення їх у чинному КК України та створення нового Кодексу кримінальних проступків. На мою думку, оптимальним варіантом буде створення нового кодексу, адже закріплення їх в існуючому кодексі призведе до суттєвої і невиправданої ревізії КК України, створить плутанину у структурі його норм та інститутів. При розміщенні кримінальних проступків у КК України відбудеться змішування понять – один нормативний акт для діянь одного виду визначає застосування покарання, а для другого – стягнення. Так чи інакше, але запровадження інституту кримінальних проступків буде мати позитивний вплив на криміногенну ситуацію у країні, оскільки багато діянь будуть вважатися менш небезпечними та покарання за них буде більш м'яким. Ми повинні спиратися на досвід зарубіжних розвинених країн, де відбувається класифікація кримінально каранних діянь, та прагнути вдосконалювати національне законодавство, оскільки дотримання прав і свобод людини – основне завдання держави, яке також втілюється шляхом захисту населення від злочинних посягань.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Г. Заславська

Ю. В. Маринич, ІПКОЮ України,
II курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В умовах переходу України до ринкової економіки, соціально-правових та соціально-політичних перетворень, які переживає наша країна, стрімко підвищується рівень злочинності, що зумовлює збільшення і кількості осіб, які стають потерпілими від злочинів. Проблема потерпілого від злочину залишається однією з головних проблем доктрини кримінального права. У науці кримінального права проблема потерпілого від злочину має такі напрями дослідження: формування поняття «потерпі-

лий від злочину», визначення кола тих соціальних суб'єктів, які можуть виступати у такій ролі, визначення місця потерпілого у структурі складу злочину, з'ясування співвідношення потерпілого з об'єктом злочинного посягання, який є самостійним елементом складу злочину.

Потерпілим від злочину є соціальний суб'єкт (фізична особа, юридична особа та в окремих випадках її структурні підрозділи), чії встановлені й охоронювані законом права, свободи й законні інтереси порушуються злочинним діянням шляхом заподіяння шкоди майнового, фізичного, морального, соціального та іншого. Термін «потерпілий» не закріплений безпосередньо у статтях Кримінального кодексу України. Дане кримінально-правове поняття вироблене в теорії кримінального права. Також зазначимо, що Загальна та Особлива частини КК України містять значну кількість статей, в яких вказано на певні види потерпілих від злочинів. Дослідження цих та інших нормативних приписів, а також положень теорії кримінального права та практики застосування кримінального законодавства дозволяють стверджувати, що з'ясування суті того чи іншого виду потерпілого має велике значення для встановлення соціальної природи відповідного злочину.

Питання про місце потерпілого в складі злочину є дискусійним. Одні передбачають те, що об'єкт є складовою об'єкта злочину, інші – що потерпілий і об'єкт злочину є тотожними за змістом поняттями. Все ж правильне визначення місця потерпілого у системі ознак складу злочину прямо залежить від змісту, яким наділяються об'єктивні елементи злочину, а саме об'єкт. Якщо об'єкт злочину – це певна взаємодія між соціальними суб'єктами, суспільні відносини, на які посягає злочин, то дане твердження передбачає потерпілого як ознаку, яка характеризує ці відносини. Якщо ж об'єкт злочину – це благо, суб'єктивне право чи інтерес, то потерпілий, як носій блага, права чи інтересу, належить до ознак об'єктивної сторони складу.

Під час дослідження законодавства помітно, що об'єкт злочинів відображається по-різному. Можна дійти висновку, що об'єктом злочину можуть бути блага, права, обов'язки, норми, інтереси і навіть потерпілий. Аналізуючи дане положення, ми

розуміємо, що блага, суб'єктивні права та обов'язки, потерпілий не можуть розглядатися як конкретні об'єкти злочинів, а лише як їх певні ознаки, через які законодавцем відображаються об'єкти. Також правильним є твердження, що у статтях КК України найчастіше містяться вказівки не на сам об'єкт злочину, а на окремі елементи охоронюваних законом суспільних відносин. Структура об'єкта злочину має у собі три складові: предмет, з приводу якого існують суспільні відносини, безпосередньо учасники суспільних відносин, а також соціальний зв'язок між ними. Ці елементи створюють єдину взаємопов'язану структуру і, вчиняючи злочин, шкода завдається кожному з них.

Таким чином, ми вважаємо, що потерпілого не можна розглядати як самостійну складову злочину. Він є у постійному зв'язку з іншими складовими об'єкта злочину, без яких неможливе його існування. Отже, потерпілого від злочину можна визначити як соціального суб'єкта, охоронюваному кримінальним законом блага, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода.

Науковий керівник – аспірантка Н. В. Невідома

О. Д. Комаров, аспірант,
*кафедра кримінального права,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ФАКТИЧНА ПОМИЛКА В СПОСОБІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Питанню про помилку суб'єкта в способі вчинення злочину в сучасній юридичній науці практично не приділено уваги. Тим не менш вона має неабияке значення для кваліфікації вчиненого, що зумовлює актуальність її дослідження.

Під фактичною помилкою в способі вчинення злочину слід розуміти оману особи стосовно тих прийомів і методів, які використовуються нею при вчиненні злочину. Не будь-яка по-

милка у способі вчинення злочину є значимою з точки зору кримінального права. Існує два критерії, які роблять помилку в способі вчинення злочину значущою для кваліфікації діяння винного.

1. Фактична помилка має кримінально-правове значення лише при вчиненні умисних злочинів, а відтак помилка у способі є значущою лише в умисних злочинах.

2. У теорії кримінального права спосіб належить до факультативних ознак об'єктивної сторони злочину. Це означає, що кримінальний закон не завжди пов'язує злочинність діяння чи кваліфікацію з його вчиненням саме певним визначеним способом. Фактична помилка в способі має значення лише у випадках, коли вказівка на певний спосіб вчинення злочину міститься безпосередньо в диспозиції статті Особливої частини КК України чи прямо витікає з неї.

Фактична помилка в способі вчинення злочину може бути класифікована на негативну та позитивну. За першої особа не усвідомлює спосіб, яким вона фактично вчиняє злочин. Таке діяння кваліфікується як закінчений злочин за спрямованістю умислу. У п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВСУ) «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» № 2 від 07.02.2003 р. зазначено, що «як учинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, умисне вбивство кваліфікується за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей». За відсутності такого усвідомлення стосовно загальнонебезпечного способу діяння має кваліфікуватись як просте умисне вбивство.

За позитивної фактичної помилки винний вважає наявним той спосіб, який фактично відсутній. У тому ж пункті згаданої ППВСУ зазначається, що у разі, коли винний, позбавляючи життя особу, помилково вважав, що робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого та інших людей, в той час як той фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України; тобто за позитивної фак-

тичної помилки в способі вчинення злочину діяння кваліфікується за спрямованістю умислу як замах на вчинення злочину саме тим способом, в який його бажав учинити винний.

В окремих різновид можна виділити помилку, що може мати місце при вчиненні злочинів проти власності, коли особа, фактично вчиняючи злочин в один спосіб, вважає, що вчиняє його в інший. Як приклад такої помилки – викрадення чужого майна, коли злочинець вважає, що протиправний характер його дій не усвідомлюється іншими особами, тоді як насправді така свідомість наявна. З цього приводу у п. 3 ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» № 10 від 06.11.2009 р. зазначено, що «викрадення є таємним і в тому разі, коли воно відбувається у присутності потерпілої особи за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для неї ...». Крадіжка розуміється як викрадення, здійснюючи яке винний *вважає*, що робить це непомітно для потерпілого, тобто визначальним є саме суб'єктивне ставлення винного до способу вчинення ним викрадення. Втім не можна погодитись з пропозицією щодо кваліфікації такого діяння як закінченої крадіжки. Відповідно до ст. 13 КК України закінченим злочином є діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України. У цьому ж випадку відсутня одна з обов'язкових ознак об'єктивної сторони крадіжки – таємний спосіб її вчинення, а відтак діяння, на наш погляд, має кваліфікуватись як закінчений замах на крадіжку.

При цьому в тому ж пункті згаданої ППВСУ вказується, що під грабежем слід розуміти відкрите викрадення чужого майна у присутності потерпілого чи інших осіб, які усвідомлюють протиправний характер дій винної особи, яка, в свою чергу, усвідомлює, що її дії помічені і оцінюються як викрадення. Змалюємо ситуацію протилежну попередній. Винний заволодіває чужим майном, вважаючи при цьому, що він діє відкрито, помічений охоронцем, який, на його думку, усвідомлює факт протиправного заволодіння майном. Але, насправді, останній спить, внаслідок чого не усвідомлює протиправний характер дій винного. Таке діяння має так само кваліфікуватись за спрямованістю умислу. Однак оскільки фактично відкритий спосіб заволодіння майном

як обов'язкова ознака об'єктивної сторони грабежу був відсутній, вчинене слід кваліфікувати як замах на грабіж.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В. І. Тютюгін

М. Д. Вакурин, *Институт права, IV курс,
Московский государственный юридический
университет им. О.Е. Кутафина*

ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ СПЕЦИАЛЬНОГО СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

В настоящее время в науке уголовного права отсутствует единое понимание специального субъекта. Это вызвано, по мнению В. В. Устименко, тем, что разработка самого правового предписания о специальном субъекте наиболее активно началась только с конца 50-х годов ввиду отсутствия данного понятия в Уголовных кодексах РСФСР 1922, 1926 и 1960 гг. А. В. Рагулина понимает под специальным субъектом лицо, которое обладает помимо трёх основных, также и факультативными признаками, напрямую указанными в диспозиции статьи Особенной части УК РФ и являющиеся для определенного состава преступления конструктивными. Подобный подход свидетельствует о том, что российский законодатель прибегнул к использованию особой юридической техники, ограничившей круг преступлений, которые могут быть совершены общим субъектом. Следовательно можно сделать вывод, что в действиях общего субъекта будет отсутствовать состав преступления при совершении деяния, имеющего факультативные признаки специального субъекта. Например, неисполнение приказа (ч. 1 ст. 332 УК РФ) образует состав преступления только в том случае, если деяние будет совершено военнослужащим.

В теории уголовного права РФ существует множество точек зрения и позиций понимания специального субъекта преступления. Так, согласно позиции К. А. Панько, под специальным субъектом следует понимать: “лицо, обладающее наряду с

обязательными, также и факультативными признаками, которые не только относятся к позитивной и отрицательной деятельности субъекта, но и ограничивают возможность его привлечения к уголовной ответственности за совершение преступления”. С данной позицией сложно согласиться, поскольку автор полагает, что признаки специального субъекта преступления только ограничивают возможность привлечения субъекта к уголовной ответственности за совершение преступления. Однако, исходя из условий реальной действительности, признаки специального субъекта, установленные законодателем в нормах Особенной части УК РФ, призваны ограничивать не самого специального субъекта, а тех лиц, которые не обладают подобными специфическими признаками. В подтверждение вышесказанному можно привести такое деяние, как вынесение заведомо неправосудного приговора, судебного решения и иного судебного акта. Это деяние не может быть совершено общим субъектом в силу исключительной прерогативы суда выносить приговор, судебное решение или иной судебный акт. Следует отметить, что определение К. А. Панько не содержит ни самой характеристики понятия, ни видов позитивной и негативной деятельности специального субъекта. Более того, признаки специального субъекта либо регламентированы законом в нормах Особенной части УК РФ, либо вытекают из их смысла. Для конструкции составов преступлений со специальным субъектом законодатель прибегает к использованию таких факультативных признаков: гражданство, семейно-родственные отношения, особый правовой статус лица, профессия, должностное положение и демографические признаки.

По мнению А. И. Рарога, основным значением выделения признаков специального субъекта в определенных составах преступления является правильная квалификация преступления. Общественно опасное деяние признаётся преступлением только при установлении всех признаков состава преступления. Установление признаков специального субъекта является столь же необходимыми, как и определение признаков общего субъекта. Так, Л. В. Иногамова-Хегай и В. С. Комисарова предлагают следующую классификацию признаков специального субъекта

екта преступлення: признаи, характеризующие социальную роль и правовое положение субъекта, признаи, характеризующие физические свойства субъекта, и признаи, характеризующие взаимоотношение субъекта с потерпевшим.

Специальный субъект также выполняет тройкую роль в уголовном законодательстве РФ: выступает в качестве конструктивных признаков основного состава (ст. 275 УК РФ), в качестве квалифицирующих признаков (ч. 2 ст. 150 УК РФ) и в качестве обстоятельств, смягчающих или отягчающих наказание (п. “м” ч. 1 ст. 63 УК РФ).

*Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф.
Л. В. Иногамова-Хегай*

**Я. Б. Заєць, ІПКОЮ України, ІІ курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ЗНИЖЕННЯ ВІКУ, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Чинний Кримінальний кодекс України у ст. 22 встановлює вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність – 16 років, а за окремі злочини з 14 років. Проте досить часто в науці кримінального права постає питання щодо необхідності зниження такої вікової межі. Причиною цьому стало досить вагоме підвищення рівня злочинності серед неповнолітніх, адже лише за останні роки статистика показує, що кожен 12-й злочин вчиняється неповнолітньою особою і важливо те, що більшість з них вчиняється у віці від 11 до 14 років.

Розглядуване питання є досить дискусійним, адже хоча воно й постало досить давно, проте, єдності у відповіді на нього поки що немає. Думки науковців, котрі займалися даним питанням, розділилися: деякі вважають, що визначений вік є най-

більш вдалим і змінювати його недоцільно, інші ж наголошують на тому, що зниження мінімального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, виступатиме як один із засобів боротьби з великою кількістю суспільно небезпечних діянь, що вчиняються неповнолітніми особами.

При встановленні мінімального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, перш за все враховується ступінь психологічного розвитку неповнолітньої особи, а саме її здатність усвідомлювати свої дії та розуміти небезпечність їх для суспільства. Формування психіки неповнолітньої особи відбувається під впливом багатьох факторів, зокрема таких, як умови життя, оточення, в якому існує та розвивається особа, певні особливості власного характеру та багато інших. Поряд з цим у своєму психологічному розвитку вона проходить певні стадії, перехід до кожної з яких супроводжується своєрідними віковими кризами, яких загалом налічується чотири: криза першого року життя, криза трьох років, криза 6-7 років, а також підліткова криза (10-11 років), яка є найбільш вагомюю і яку необхідно враховувати при встановленні віку настання кримінальної відповідальності. Адже в цей період розвитку (10-11 років) в особи формуються певні моральні та вольові якості, вона вже цілком усвідомлює поняття обов'язку і розуміє значення утримуватися від вчинення тих дій, які можуть нашкодити суспільству. Але поряд з цим малолітня особа в цьому віці схильна до наслідування, вона переймає як позитивний, так і негативний приклад. І саме з 11 років неповнолітній вчиняє злочини, з одного боку, – вже точно усвідомлюючи, що це неправомірно, але з другого – знаючи, що за це покарання не настане, тобто в таких випадках відсутній своєрідний стримуючий фактор для злочинця. Саме таким фактором і може стати зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Так, у практиці європейських держав мінімальний вік кримінальної відповідальності в середньому коливається від 10 до 13 років, зокрема Австрія, Нідерланди встановлюють вік 10 років; Німеччина, Угорщина, Туреччина – 13 років. Тому й Україні все ж варто було б перейняти досвід інших держав і

знизити вік кримінальної відповідальності на загальний до 14 років, а за окремі види злочинів до 11 років, поряд з чим при притягненні неповнолітньої особи до відповідальності встановлювати відповідність психологічного розвитку фактичному віку. Це стало б, з одного боку, своєрідним заходом захисту певної категорії неповнолітніх осіб, а з другого – методом зниження рівня злочинності серед неповнолітніх.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Пащенко

*Д. В. Іванов, Інститут підготовки
юридичних кадрів для Служби безпеки
України, II курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ ТА СТАНУ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кримінальний кодекс України передбачив норму про кримінальну відповідальність осіб із психічними розладами, що не виключають осудності. Поряд з осудністю (ч. 1 ст. 19) і неосудністю, про яку йдеться в ч. 2 ст. 19, в кримінальному законі з'явилася норма, що дозволяє враховувати психофізичні нюанси, що впливають на формування поведінкових реакцій людини. Ст. 20 одержала назву «обмежена осудність» (підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними).

За відсутності конкретики у відмежуванні даного стану цей інститут викликає багато питань і дискусій. Деякі автори дійшли висновку, що обмежена осудність вже була визнана вітчизняним кримінальним законом в ст. 116 та 123 як стан сильного душевного хвилювання. Сильним душевним хвилюванням (фізіологічним афектом) є раптовий емоційний процес, викли-

каний поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо, при якому особа здатна лише певною мірою усвідомлювати свої дії і керувати ними.

Думка, відповідно до якої закріплення в кримінальному законі норм про дії осіб у стані сильного душевного хвилювання – часткове визнання кримінальним законом концепції обмеженої осудності, ґрунтується на помилковому трактуванні зазначених статей.

По-перше, обидві ці норми (ст. 116, ст. 123) передбачають умисне суспільно небезпечне діяння, скоєне в стані сильного душевного хвилювання, тобто фізіологічного афекту, викликаного сильним саме емоційним збудженням, що веде за собою спалах таких емоцій, як страх, гнів, злість, відчай, воно бурно протікає, характеризується спонтанністю виникнення та короткочасністю, а також змінює свідомість – таким чином порушує вольовий контроль особи за своїми діями. Такий стан ні в якому разі не може визнаватися психопатологічним явищем. Тут немає психічної аномалії, а отже, відсутній медичний критерій обмеженої осудності. При обмеженій осудності наявні саме психічні відхилення, що представляють собою ті чи інші психофізіологічні особливості та (або) психогенетичні аномалії, що зовні виявляються в порушеннях рефлекторно-функціональної діяльності головного мозку і патологічних змінах особи, але при цьому не призводять до патологічних процесів у психічній діяльності індивіда, у зв'язку з чим зберігається усвідомленість вольових актів. Деякі вчені спробували дати повний перелік подібних аномалій, додавши йому вичерпний характер, однак представляється, що тут можливий лише приблизний перелік психічних розладів, що не досягають, однак, станів, які утворюють медичний критерій неосудності. Цей перелік буде постійно уточнюватися з урахуванням практики застосування ст. 20. До них, безперечно, слід віднести різного роду психопатії, олігофренію в стадії дебільності, судинні захворювання з психічними змінами, шизофренію в стадії стійкої ремісії і деякі інші психічні розлади.

По-друге, обов'язковою умовою застосування згаданих норм є те, що стан сильного душевного хвилювання у винного

«виник внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого» (ст. 116 КК України), при обмеженій осудності виникнення деформації свідомості не залежить від других осіб. Інакше кажучи, в даних нормах відбитий не психопатологічний, а віктимологічний аспект.

Таким чином, ми розглядаємо не подібні форми прояву одного явища, а принципово різні явища, які справедливо визнати такими, що повинні по-різному впливати на кримінальну відповідальність особи: стан сильного душевного хвилювання – як пом'якшуюча обставина, адже дійсно є біологічним фактором, за який особа не повинна відповідати повною мірою, а обмежена осудність – як обставина, що враховується судом залежно від свого прояву, який може бути досить різним залежно від виду та рівня психічної деформації і таким чином може по-різному впливати на вирішення справи. На мою думку, таке детальне розмежування психологічних аспектів, різницю між якими можна побачити лише після детального їх дослідження, є виправданим.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
А. В. Горностай*

**И. Н. Иванова, факультет
международно-правовых отношений,
II курс, Национальный университет
«Одесская юридическая академия»**

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Субъект преступления – это одна из четырех составляющих состава преступления, без которой невозможно его совершение. Согласно действующему Уголовному кодексу Украины субъектом преступления может быть только физическое лицо. Однако, как показывает практика, большое количество

преступлений совершаются для или с использованием юридических лиц. Поэтому вопрос о признании субъектом преступления юридического лица является столь актуальным и дискуссионным.

В мировой практике сложилось три модели регулирования института уголовной ответственности юридических лиц.

Согласно положениям первой модели юридическое лицо рассматривается наряду с физическим лицом в качестве самостоятельного субъекта преступления. Данная модель является наиболее распространенной, встречается как в странах общего права, так и в странах романо-германской правовой семьи (Франция, Бельгия). Кроме того, данный институт в его традиционном виде был инкорпорирован в правовые системы бывших стран СССР (Литва, Эстония).

Вторая модель подразумевает признание физического лица единственно возможным субъектом преступления. В случае же участия юридического лица в преступлении, совершаемом физическим лицом в его интересах, юридическое лицо наряду с физическим подвергается уголовно-правовому воздействию, но не наказанию (Россия).

Третья модель основывается на идее административно-правовой ответственности юридических лиц за причастность к преступлению. В теории уголовного права она получила название «квазиуголовной ответственности юридических лиц». Эта модель характерна для стран, занимающих умеренную позицию относительно мер воздействия в отношении юридических лиц (Германия, Италия).

Для рассмотрения института уголовной ответственности юридических лиц необходимо учитывать предпосылки его введения. В США и Великобритании, как правило, уголовной ответственности подлежат корпорации, организации, ассоциации. Им большей частью свойственны преступления в сфере экономических отношений. Признавая юридическое лицо субъектом уголовного права, ученые-правоведы руководствовались тем, что такой вид преступности представляет реальную угрозу экономической безопасности государства. Последствиями такой деятельности становится снижение инвестиционной привлека-

тельности государства, дестабилизация экономики, включая рост инфляции, снижение капитала, перемещение капитала в теневой сектор экономики. Кроме того, такой вид преступности способствует повышению степени криминогенности общества в целом. Среди опасных социальных явлений, порождаемых такой деятельностью, – коррупция (корпоративная коррупция как её разновидность), экологическая преступность, финансирование терроризма и организованной преступности.

Еще одним преимуществом введения данного института является борьба с фиктивными фирмами-однодневками. Если в ходе уголовного судопроизводства был установлен факт создания юридического лица исключительно в целях совершения или сокрытия преступления, то данное лицо должно быть ликвидировано, а сделки, заключенные им в целях совершения или сокрытия преступления, недействительными. Это бы значительно упростило процесс возмещения ущерба лицам, пострадавшим в результате заключения сделок от имени фиктивного юридического лица.

Главным недостатком такого подхода является то, что признание юридического лица субъектом преступления не вполне соответствует традиционной уголовно-правовой доктрине виновной ответственности, которая заключается в целенаправленно осознанном субъективном (психическом) отношении субъекта к его деянию и его последствию, т. е. отсутствие вины. А ведь только при наличии вины содеянное приобретает реальную общественную опасность. Вина также является неотъемлемой частью состава преступления.

Но, поскольку юридическое лицо не обладает психикой, некоторые ученые утверждают, что оно вообще не может нести какую-либо публично-правовую ответственность.

Сторонники данной теории основываются на том, что юридическое лицо как любая организованная структура имеет некую волю, стремится к достижению определенной цели. Кроме того, деятельность этих людей носит упорядоченный системный характер, потому и воля юридического лица характеризуется четкой и однозначной формой выражения, т. е. юри-

дическое лицо действует не хаотично, а осознанно и упорядоченно.

Проанализировав предпосылки и причины введения института уголовно-правовой ответственности юридических лиц в зарубежных странах, можно сказать, что отдельные элементы такого института могли бы быть имплементированы в уголовное право Украины, не меняя основных ее принципов. Это повысило бы эффективность борьбы с преступлениями в сфере экономических отношений.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, ассистент
Н. М. Мирошниченко*

**В. В. Найдіна, ІПКОП України, ІІ курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Відповідно до Кримінального кодексу України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Дане визначення суб'єкта злочину, яке отримало законодавче закріплення у ст. 18 КК України, є результатом багаторічних досліджень у науці кримінального права.

Таке рішення законодавця відповідає принципу особистої відповідальності кожної людини за вчинене нею винне суспільно небезпечне діяння і залишається загальноприйнятим для українського кримінального права. Однак сьогодні у розвитку кримінального законодавства України набуває актуальності проблема встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб. Разом з тим, не можна не звернути увагу на те, що загальносвітові тенденції свідчать про активізацію діяльності держав у сфері визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів. Інститут кримінальної відповідальності для юридичних

осіб існує в США, Канаді, Франції, Шотландії, Нідерландах, Данії, Фінляндії, Ірландії, КНР та ін. Європейський комітет з питань злочинності Ради Європи, до якого входить Україна, радив ще у 1978 р. парламентам країн – членів Ради встановити кримінальну відповідальність для юридичних осіб.

Через невизнання юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності виникла проблема з їх необґрунтованою безкарністю за вчинення правопорушень з високим ступенем суспільної небезпечності, тому що згідно з чинним законодавством більшість таких діянь належить до адміністративних, фінансових чи інших правопорушень і, як правило, залишається без покарання, яке є адекватним завданій шкоді.

Можна висунути наступні аргументи на підтримку тези про необхідність встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб. По-перше, за допомогою кримінального покарання, і в тому числі штрафів, що застосовуються до юридичної особи у вищих розмірах, ніж до фізичної, ставиться мета зробити економічно не вигідним зайняття протиправною діяльністю. По-друге, суспільна небезпечність наслідків такої протиправної діяльності юридичної особи значно вища, ніж суспільна небезпечність адміністративних правопорушень. На думку вчених В. Смітєнка та Г. Агафонова, у галузі соціальної психології спільнота людей перетворюється у суб'єкт активної діяльності. Тож можна зробити висновок, що юридична особа як суб'єкт злочину є цілком реальною структурою, спроможною усвідомлювати та сприймати тяжкість карального впливу. До умов визнання юридичної особи суб'єктом злочину належить наявність у юридичної особи всіх ознак, визначених цивільним законодавством і державна реєстрація в установленому законом порядку. Виключення мають складати держава, державні органи, органи місцевого самоврядування і юридичні особи, які отримали делеговані повноваження від держави.

У літературі висловлено декілька суджень щодо механізму встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб в українському законодавстві. По-перше, КК України має бути доповнений тим, що юридична особа може нести кримінальну відповідальність самостійно (за відсутності винних у вчи-

ненні злочину фізичних осіб) за умови спричинення значної шкоди суспільним відносинам, що захищаються КК України, якщо така шкода виникла внаслідок підприємницької діяльності юридичної особи. По-друге, вона також підлягає кримінальній відповідальності з фізичними особами за умов вчинення працівником діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. По-третє, для встановлення кримінальної відповідальності юридичної особи треба прийняти самостійний закон, який буде існувати разом з КК України. Я підтримую перше судження, коли юридична особа підлягатиме кримінальній відповідальності самостійно.

Разом з тим, існують нез'ясовані питання, пов'язані з поняттям «кримінальна відповідальність юридичних осіб» та «механізм реалізації кримінальної відповідальності». Для розв'язання цих проблем необхідні ґрунтовні дослідження не тільки фахівців кримінального права, але й вчених з цивільного, адміністративного, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права, а також з філософії та криминології.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

Т. А. Приймак, ІПКОЮ України, II курс,
*Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Питання притягнення неповнолітніх осіб до кримінальної відповідальності завжди досить гостро поставало перед вітчизняними вченими, але в останні роки ця проблема є особливо актуальною, оскільки зросла кількість злочинів серед підлітків. Невтішна статистика свідчить про те, що упродовж 2012 р. неповнолітніми або за їх участю скоєно 14 238 злочинів. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі

одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне звалтування, два-три розбійні напади, вісім грабежів, сімдесят крадіжок приватного та державного майна. Такі вчені, як Т. А. Гончар, В. Г. Павлов, І. А. Кобзар у своїх наукових роботах активно розглядають питання, що стосуються неповнолітньої особи як суб'єкта злочину.

За загальним правилом неповнолітньою вважають особу у віці від 14 до 18 років. Певні істотні відмінності фізичного та психічного характеру дають підстави віднести підлітків цього віку в окрему категорію, що має особливий правовий статус. Аналізуючи ч. 1 ст. 18 КК України, можна стверджувати, що основними ознаками суб'єкта злочину є: фізична особа, осудність, досягнення віку кримінальної відповідальності. Стаття 22 КК України визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент учинення злочину виповнилося 16 років, а за деякі злочини – 14 років. Отже, неповнолітня особа може підлягати кримінальній відповідальності, якщо вона відповідає такій ознаці суб'єкта злочину, як осудність. Але визначення осудності, неосудності або обмеженої осудності такої особи досить часто виявляється складним завданням, що пояснюється наявністю особливих процесів у психології підлітків, котрі перешкоджають нормальним умовам розвитку людини у віці 14-16 років. Наслідками таких порушень є нездатність усвідомлювати свої дії й керувати ними, а також оцінювати їх суспільну значущість, передбачати можливі наслідки власних учинків.

Вивчення робіт провідних вітчизняних і зарубіжних психологів, норм чинного кримінального законодавства дозволяє виокремити об'єктивні та суб'єктивні чинники, що призводять до затримки розвитку підлітків, зміни їх ціннісних орієнтирів. До групи об'єктивних чинників можна віднести: а) особистісні стосунки між неповнолітніми та їх батьками, родинне виховання; б) вплив оточуючих (друзів, однолітків, суспільства); в) соціально-педагогічну занедбаність. Суб'єктивні чинники становлять: а) фізичні вади (часткова глухота, поганий зір); б) тривалі соматичні захворювання (хвороби дихальної чи нервової системи, хвороби органів травлення); в) хронічні психічні

захворювання, тимчасові розлади психічної діяльності, недоумство. У теорії кримінального права виділяють таке поняття, як “вікова осудність”, що виражається у нездатності неповнолітньої особи усвідомлювати свої дії або керувати ними у момент скоєння злочину у зв’язку з розумовою відсталістю, яка не пов’язана з психічними захворюваннями, проте, дане питання не врегульоване належним чином законодавцем.

Поряд із поняттям “осудність” виділяють факт досягнення віку кримінальної відповідальності, хоча сам закон не дає визначення поняття “вік”, а лише вказує на його межі. Також слід зазначити, що при вирішенні питання про кримінальну відповідальність законодавець виділяє лише “фізичний вік” – відрізок часу – з моменту народження і до скоєння злочину, але при цьому не враховуються індивідуальні особливості психічного розвитку кожної людини, зокрема підлітка. Це свідчить про те, що обраний підхід у визначенні віку кримінальної відповідальності не є цілком доцільним, оскільки не існує загальних стандартів щодо визначення вікових меж без винятків.

На підставі викладеного слід зазначити, що на сьогоднішній день у чинному кримінальному законодавстві існують певні прогалини щодо закріплення поняття “вікової осудності”. Врегулювання даної проблеми дозволило б враховувати “фактичний вік”, якому підліток відповідає в своєму психофізичному розвитку, а не лише “календарний вік” при притягненні неповнолітньої особи до кримінальної відповідальності за вчинені нею злочини.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В. І. Тютюгін

*А. М. Руденко, Інститут підготовки
слідчих кадрів для МВС України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ВРАХУВАННЯ ПСИХІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ

Стаття 20 КК України містить положення, що досить чітко визначають кримінально-правовий статус обмеженої осудності, але разом із тим залишає широкі можливості для дослідження психічних явищ і процесів, які можуть впливати на встановлення зазначеного стану.

Так, багато вчених, юристів, медичних експертів при дослідженні обмеженої осудності велику увагу приділяють психічним особливостям та характеристиці поведінки осіб, які вчинили протиправне діяння, що у підсумку є тим важливим питанням, навколо якого постійно не припиняються дискусії. На нашу думку, так звані психічні аномалії, як, наприклад, психопатія чи неврастенія, підлягають кримінально-правовій оцінці, адже на момент вчинення діяння вони можуть впливати на здатність особи адекватно усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

На нашу думку, врахування непсихотичних розладів психіки, психозів та психічних аномалій є цілком виправданим у контексті встановлення обмеженої осудності на практиці, оскільки саме психічні особливості визначають специфічне сприйняття світу особою. Так, емоції, стан тривоги, апатії, депресії, хоча й не належать до психічних розладів, проте, безперечно, можуть вплинути на психіку особи. Окремо слід зупинитися на стані фізіологічного афекту, причиною якого може бути перебування особи в стресовому стані, який зумовлюється низкою зовнішніх або внутрішніх чинників. Саме в стані такого афекту особа не може повністю контролювати свої дії і навіть на короткий час втрачає пам'ять, спостерігається порушення

координації рухів, що може призвести до негативних наслідків. Таким чином, саме стан фізіологічного афекту нерідко може виступати тією демаркаційною межею між станом осудності та неосудності, що визначає, за термінологією законодавця, «неповну міру» адекватності усвідомлення особою навколишньої дійсності та (або) її можливості керувати своїми діями при вчиненні того чи іншого злочину й, отже, свідчить про наявність обмеженої осудності, яка не виключає кримінальної відповідальності.

Враховуючи зазначене вище, можна запропонувати деякі шляхи вирішення зазначеного питання. По-перше, доцільно сформулювати положення, що стосуються психічних особливостей особи, та надати відповідні рекомендації з приводу спірних питань Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ. По-друге, доречним буде активізація комплексних наукових досліджень психічного стану, уточнення та розкриття змісту суміжних понять і категорій. По-третє, необхідно більш детально класифікувати психічні процеси та явища, чітко з'ясувати, які з них можуть набувати кримінально-правового значення, і в чому саме це значення полягає.

Оскільки на сьогодні деякі питання, пов'язані з обмеженою осудністю, все ще залишаються дискусійними, то включення до зазначеної сфери досліджень аспектів, що відображають психічні особливості особи, є цілком доцільним. На наш погляд, зазначені особливості потребують фахової оцінки юристів та медичних експертів і повинні враховуватися при встановленні стану обмеженої осудності особи.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
К. М. Оробець*

*А. О. Чешко, юридичний факультет,
IV курс, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ОСОБИ, ЯКА НЕ ПІДЛЯГАЄ КРИМІНАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Співучасть у вчиненні злочину як особлива форма злочинної діяльності характеризується наявністю специфічних ознак. У теорії кримінального права традиційно виділяють об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті. До об'єктивних ознак можна віднести такі: наявність кількох суб'єктів злочину та їх спільну участь у вчиненні злочину. Суб'єктивну сторону співучасті характеризує ознака умисного вчинення злочину. Законодавче визначення співучасті у вчиненні злочину, закріплене у ст. 26 чинного Кримінального кодексу України, також передбачає умисну спільну участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Постає питання про кваліфікацію суспільно небезпечного діяння, вчиненого суб'єктом злочину спільно з особою, яка в силу певних обставин (вік, неосудність) не підлягає кримінальній відповідальності.

Взаємодія суб'єкта злочину з особою, яка відповідно до законодавства не підлягає кримінальній відповідальності, може набувати форми опосередкованого вчинення злочину, про що побіжно згадано в ч. 2 ст. 27 КК України, та групового вчинення злочину за відсутності ознак співучасті. При цьому за загальним підходом до кваліфікації таких діянь, що переважає в науці та практиці, суб'єкт злочину підлягає кримінальній відповідальності за вчинення злочину одноособово, тобто підвищений ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння при кваліфікації не враховується. Більшість сучасних криміналістів вважають, що такий підхід не відображає в повній мірі співрозмірну караність вчиненого злочину належним суб'єктом. Доцільною, на мою думку, є пропозиція фіксації на законодавчому рівні визначення поняття групи осіб без згадки про участь саме виконавців

злочину. Натомість, було б позитивним зауваження щодо участі осіб, принаймні одна з яких підлягає кримінальній відповідальності. Такий свого роду феномен, на думку деяких науковців, характеризується певними ознаками, а саме: збіг декількох осіб при вчиненні одного злочину; принаймні одна з них є суб'єктом злочину та принаймні одна не підлягає кримінальній відповідальності; суб'єкт злочину умисно використовує для досягнення мети злочину особу, яка не підлягає кримінальній відповідальності. Необхідність посилення відповідальності за злочин, у вчиненні якого належний суб'єкт діяв з використанням особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності, можна обґрунтувати саме наявністю підвищеної суспільної небезпеки такої поведінки. При цьому належний суб'єкт в такому випадку виступає в певній мірі і як організатор вчиненого злочину.

Спільне вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єктом злочину за участю особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності, у зв'язку з характерними особливостями інституту співучасті розглядати як прояв співучасті очевидно не можна, однак така кримінально-правова ситуація все ж потребує певного відображення в законодавстві. Груповий спосіб вчинення злочину суб'єктом та особою, яка не підлягає кримінальній відповідальності, очевидно становить підвищений ступінь суспільної небезпеки, але не змінює кваліфікацію злочинного діяння, оскільки в такій кримінально-правовій ситуації не є визначальною кваліфікуючою ознакою. Окреслена проблема потребує вирішення шляхом з'ясування низки питань: 1) врахування факту спільного вчинення злочину в даних кримінально-правових ситуаціях; 2) передбачення на законодавчому рівні положення з формулюванням «вчинено групою осіб за відсутності ознак співучасті» як спосіб посилення кримінальної відповідальності або ж внесення змін до формулювання поняття «група осіб»; 3) встановлення техніко-юридичних правил кримінально-правової кваліфікації такого суспільно небезпечного діяння.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоя

А. В. Айдинян, *аспірантка,*
юридичний факультет,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка

СПІВВІДНОШЕННЯ ФАКТИЧНОЇ ПОМИЛКИ ТА УМИСНОЇ ВИНИ

Наукою кримінального права фактична помилка традиційно розглядається в межах вчення про вину, тому виникає закономірне питання, яким чином вина в цілому і умисел зокрема співвідносяться з фактичною помилкою. Складність і дискусійність цього питання в теорії кримінального права та його значимість для правозастосовної практики зумовлює його актуальність.

Передусім необхідно навести вихідні положення, на яких ґрунтуватиметься наступне дослідження. По-перше, надалі під фактичною помилкою буде розумітися неправильна оцінка особою під час вчинення діяння фактичної обставини, що має кримінально-правове значення. По-друге, вина розглядатиметься як елемент суб'єктивної сторони складу злочину, зміст якого не виходить за межі цієї юридичної конструкції. По-третє, ми поділяємо фактичні помилки на ті, що впливають на кримінально-правову кваліфікацію, та ті, що здійснюють вплив лише на обрання заходів кримінально-правового характеру. Відтак, на наш погляд, безпосередній зв'язок з умислом як формою вини мають лише фактичні помилки першої групи. В ситуаціях, які поєднують такі фактичні помилки та умисну форму вини, зазначений зв'язок може бути різним за змістом, що, в свою чергу, зумовлює різні підходи до їх (ситуацій) оцінки.

Серед конкретних ситуацій, які поєднують фактичну помилку та умисну форму вини, на наш погляд, заслуговують на увагу наступні.

З умисною формою вини «взаємодіє» так звана позитивна фактична помилка щодо наслідку, який передбачений як кваліфікуюча ознака у відповідному складі злочину (особа вважає, що така ознака наявна, а вона об'єктивно відсутня). На-

приклад, маючи умисел на вчинення крадіжки у великих розмірах, суб'єкт викрадає майно, вартість якого не досягає відповідних кількісних показників. За традиційним підходом такі дії кваліфікують як замах на крадіжку у великих розмірах. У даному випадку *фактична помилка не змінює форми вини злочину, але впливає на кримінально-правову кваліфікацію діяння з урахуванням інституту стадій злочину.*

Інший вплив може мати негативна фактична помилка щодо кваліфікуючої ознаки (особа вважає, що така ознака відсутня, а вона об'єктивно наявна). Така помилка, на думку більшості науковців, яку поділяємо і ми, повинна мати своїм наслідком *неінкримінування ознаки, щодо наявності якої особа помилялась.*

Умисна форма вини також не виключається, зокрема, у разі, коли особа припустилася негативної фактичної помилки щодо певних ознак потерпілого або предмета. Одна з таких ситуацій передбачена в абзаці 2 п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 27.02.2004 р. У ньому зазначається, що злочин, передбачений ст. 304 КК України, може вчинитись тільки з прямим умислом, однак відповідальність за зазначені дії настає як у разі, коли доросла особа знала про неповнолітній вік втягнуваного, так і тоді, коли вона за обставинами справи повинна була або могла про це знати.

Виходячи з того, що за усталеними позиціями кримінально-правової доктрини умисний злочин передбачає усвідомлення особою усіх об'єктивних ознак складу злочину, такий варіант кваліфікації викликає серйозні сумніви.

При вчиненні умисного злочину може мати місце позитивна фактична помилка винного щодо окремих характеристик особи, разом з якою він «виконує» суспільно небезпечне діяння. Так, суб'єкт може вчинити злочин спільно з особою, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, однак вважає при цьому, що вона такого віку досягла. Якщо у складі такого злочину передбачена кваліфікуюча ознака «за попередньою змовою групою осіб», виникає питання, чи може така ознака йому інкримінуватися. У даному разі, очевидно, можливі два підходи до його вирішення. Один з них полягає у квалі-

фікації дій суб'єкта без інкримінування їй цієї кваліфікуючої ознаки, а за другим – пропонується конструкція *замаху на співучасть у злочині*. В цілому більш обґрунтованим нам видається перший підхід. Втім, можливо, не виключені ситуації, в яких точнішим буде саме другий підхід. Однак оскільки сама конструкція «замах на співучасть у злочині» є проблемною, це питання потребує окремого дослідження.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. С. Д. Шапченко

Д. А. Григорова, *господарсько-правовий факультет, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИНИ У ЗЛОЧИНАХ ІЗ ФОРМАЛЬНИМ СКЛАДОМ

У теорії кримінального права поширеним є поділення злочинів за матеріальним і формальним складом. Матеріальний – склад злочину, об'єктивна сторона якого передбачає настання суспільно небезпечних наслідків як її обов'язкову ознаку. Формальний – для наявності об'єктивної сторони якого не обов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації злочину. У ст. 23 Кримінального кодексу України (далі – КК) зазначено, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Таким чином, поняття вини за чинним законодавством сформульоване виключно до злочинів із матеріальним складом, а саме якщо в диспозиції статті передбачені суспільно небезпечне діяння та його наслідки. Проте таке визначення вини не повною мірою узгоджується з ознаками формальних складів злочину.

За своїм змістом вина – це психічне ставлення особи до об'єктивних ознак злочину. Виходячи з того, що у формальних

складах злочину наслідки законодавцем не включаються до ознак об'єктивної сторони, психічне ставлення особи у цих складах також потрібно встановлювати лише до вчинюваного діяння.

З аналізу ст. 24 КК України випливає, що визначення форми вини базується на поєднанні двох психічних ознак: інтелектуальної й вольової. Так, у злочинах з формальним складом інтелектуальна ознака умислу полягає в усвідомленні суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння. Проте оскільки об'єктивна сторона цих злочинів не включає суспільно небезпечні наслідки, то момент передбачення не може входити до інтелектуальної ознаки умислу цих злочинів. Отже, у злочинах із формальним складом інтелектуальна ознака обмежується виключно усвідомленням суспільно небезпечного характеру здійснюваного діяння.

Враховуючи, що об'єктивна сторона злочину з формальним складом включає лише суспільно небезпечну дію або бездіяльність, то і вольова ознака умислу повинна характеризуватися ставленням саме до діяння і проявляється у бажанні його скоєння.

Таким чином, при умисному вчиненні злочину з формальним складом зміст умислу полягає в усвідомленні суспільно небезпечного характеру здійснюваного діяння і бажанні його вчинення, тому злочини з формальним складом можуть вчинятися лише з прямим умислом. Що ж стосується непрямого умислу, то враховуючи, що вольова ознака злочину у формі свідомого припущення пов'язана виключно з суспільно небезпечними наслідками, то вина у виді непрямого умислу в злочинах з формальним складом є неможливою. Проте таке розуміння умислу у формальних складах не узгоджується із положеннями ст. 24 КК України.

Слід зазначити, що деякі зарубіжні кримінальні кодекси, наприклад, Республіки Білорусь, Республіки Узбекистан, Естонської Республіки, містять положення, у яких закріплюються визначення умислу щодо злочинів із формальним складом. Так, відповідно до ч. 2 ст. 24 КК Республіки Білорусь злочин визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідом-

лювала суспільно небезпечний характер своєї дії або бездіяльності і бажала її вчинити.

У зв'язку з вищезазначеним, уявляється доцільним внести зміни до ч. 2 ст. 24 КК України, виклавши її в наступній редакції: «Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) та бажала його вчинення. У випадку, якщо злочин, передбачений цим Кодексом, визнається доведеним до кінця з настанням відповідних наслідків, – передбачала ці суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання».

Уявляється, що закріплення відповідних положень у КК України допоможе правильно встановлювати форму та вид вини кожного окремого злочину в теорії кримінального права та практиці його застосування, а також сприятиме вдосконаленню КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

І. А. Крилевська, факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО МОТИВ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У суспільних науках, предметом вивчення яких є діяльність людини та психологія, усталеним є твердження про те, що будь-яка діяльність є вмотивованою, а отже, мотив – це двигун. Виходячи з цього можна говорити, що не може бути безмотивної злочинної діяльності як особливої, специфічної поведінки людини.

Мотив злочину має важливе кримінально-правове значення, оскільки істотно впливає на ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння та особи винного, на призначення покарання як обставини, що пом'якшує або обтяжує його. Не

можна не відмітити значення мотиву й для розмежування злочинів.

У сучасній правовій науці не існує єдиного визначення поняття мотиву злочину. Труднощі визначення мотиву в праві викликані насамперед тим, що в загальній психології, яка має безпосередньо займатися розробкою проблеми мотивації поведінки, існують великі розбіжності в характеристиці цього поняття. Думки вчених розійшлися, оскільки кожен з них має власну позицію щодо зазначеного питання. Проаналізувавши погляди вчених із приводу визначення поняття мотиву злочину, можна дійти висновку, що мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого.

Мотив є однією з ознак суб'єктивної сторони складу злочину. При цьому у структурі суб'єктивної сторони він традиційно визнається факультативною ознакою, тобто такою, що в характеристиці суб'єктивної сторони різних злочинів може відігравати різну роль. Залежно від законодавчого опису суб'єктивної сторони конкретних злочинів мотив може виконувати роль: 1) обов'язкової, 2) кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої), привілейованої ознаки або 3) ознаки, що пом'якшує чи обтяжує покарання.

І хоча за загальним правилом мотив вважається обов'язковою, другорядною ознакою суб'єктивної сторони злочину, але такі позиції у науці кримінального права нерідко піддаються обґрунтованій критиці, зокрема, через те, що вони не відповідають положенням кримінального процесуального права, яке виходить з того, що мотив має вирішальне правове та процесуальне значення, а звідси – є обов'язковою ознакою, яка підлягає встановленню й доказуванню у кожному злочині.

У зв'язку з тим, що існує велика кількість мотивів вчинення злочину, перед вченими постало завдання щодо розроблення класифікації мотивів злочину, об'єднання їх у певні групи і види. Проте на сьогоднішній день у науці кримінального права не вироблено єдиної чіткої класифікації, яка могла б задовольнити більшість науковців. У юридичній літературі містяться різні

підходи щодо класифікації мотивів злочинів. Так, наприклад, професор П.С. Матишевський вважає, що мотив може бути благородним – вираженим у формі любові, совісності, жалю, співпереживання, доброзичливості, щирості, душевності, сердечності, а також неблагородним – ненависть і помста, злість і ревнощі, корисливість і заздрість, презирство і жорстокість тощо. На думку М. Й. Коржанського, мотиви поділяються на ганебні – корисливість, помста, хуліганство, а також ті, що до закону «байдужі» – допитливість, альтруїзм, помилково зрозумілі інтереси служби. Існують й інші наукові позиції, але найбільш прийнятною, на наш погляд, є класифікація мотивів за ознакою моральної та правової оцінки вчиненого особою діяння, згідно з якою всі мотиви поділяються на дві групи – ті, що мають низький характер (наприклад, користь, помста, хуліганський), та ті, що не мають низького характеру (наприклад, жалість, співчуття, прагнення до допомоги іншій людині та ін.).

Мотив злочину має важливе теоретичне та практичне кримінально-правове значення, тому що його значення не вичерпується лише впливом на кваліфікацію, а поширюється на випадки застосування всіх норм, що передбачають урахування особи винного, та вирішення питання про пом'якшення чи посилення кримінальної відповідальності. Тому необхідно і надалі вивчати, вносити пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики його застосування в частині, що стосується мотиву вчинення злочину.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
Н. В. Нетеса*

Я. В. Малюта, факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України, V курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ВИНА ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ВЧИНЕНОГО ЮРИДИЧНОЮ ОСОБОЮ

Верховною Радою України 23.05.2013 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб». Вказаний нормативно-правовий акт, який повинен набрати законної сили 01.09.2014 р., можна вважати новою віхою в історії впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні.

Варто відзначити: більша частина критики, що лунає з табору противників притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності, так чи інакше пов'язана з проблемою встановлення вини як ознаки об'єктивної сторони складу злочину у даній категорії суспільно небезпечних діянь. Відповідно до ст. 23 КК України «виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності».

Ми погоджуємося з думкою, що у даному контексті психічним ставленням до тих чи інших дій може володіти лише фізична особа, оскільки особливість кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення суспільно небезпечних діянь впливає із визначення юридичної особи як правової категорії, що характеризується відсутністю в неї свідомості і психологічного ставлення до здійснених нею дій. Саме тому використання стосовно юридичної особи класичного розуміння вини як психічного ставлення до вчиненого нею протиправного діяння, що має інтелектуальні та вольові моменти, виявляється неможливим. Юридична особа сама по собі не може усвідомлювати своїх дій та керувати ними, адже створюється та здійснює свою

діяльність виключно шляхом вчинення певних дій фізичними особами. Неможливість встановлення умислу юридичної особи на вчинення злочину, виходячи з чинних положень Загальної частини Кримінального кодексу України, виключає можливість доказування її вини. Тому, на нашу думку, для встановлення вини юридичної особи доцільним виявляється застосування уже вироблених концепцій відповідальності юридичної особи у сфері науки адміністративного та цивільного права. У даних галузях науковцями сформовано подвійне трактування вини юридичної особи, що передбачає об'єктивний та суб'єктивний підходи.

Об'єктивна вина – це вина підприємства, установи або організації залежно від характеру конкретного протиправного діяння юридичної особи, що зумовлена об'єктивною стороною складу злочину. У такому випадку вина юридичної особи в разі вчинення суспільно небезпечного діяння визначається завідомо протиправним характером учиненої нею дії чи бездіяльності або ж невиконанням визначених законом її завдань та обов'язків як суб'єкта правовідносин.

Що ж стосується концепції суб'єктивної вини, застосування якої, на наш погляд, виглядає доречнішим, то вона визначається шляхом встановлення зв'язку між діями фізичних осіб, які знаходяться в правовідносинах з юридичними особами, і протиправними діями власне юридичної особи.

Ми пропонуємо вину юридичної особи у вчиненні кримінально караного діяння визначити як психічне ставлення фізичної особи або осіб, які перебувають у правовідносинах з нею (трудових, цивільних тощо), до причинно-наслідкового зв'язку між їх діями (бездіяльністю) та протиправним діянням юридичної особи, вираженими у формі умислу.

На нашу думку, введення кримінальної відповідальності юридичних осіб є ефективним і виправданим методом боротьби із злочинністю, який, щоправда, суттєво суперечить чинним положенням кримінального права, що традиційно розвивалося по вектору виключення можливості кримінальної відповідальності юридичних осіб. Саме тому для практичного впровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб

необхідним є формування нормативно-правового фундаменту для таких змін. Зокрема, шляхом їх узгодження із загальними положеннями кримінального та кримінально-процесуального законодавства у сфері визначення поняття вини. Лише таким чином можливо уникнути юридичних колізій та досягнути максимальної ефективності правового регулювання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

Я. Ю. Долгоненко, *юридичний факультет,
II курс, Київський національний
торговельно-економічний університет*

ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ ЯК СТАДІЯ ЙОГО ВЧИНЕННЯ

Злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Виділяється декілька стадій вчинення злочину. Однією з них є готування до злочину (ст. 14 КК України). Дослідження проблемних питань готування до злочину є надзвичайно актуальним, оскільки від їх розв'язання залежить визначення кола злочинних діянь, їх правильна кваліфікація, призначення покарання, попередження та припинення дій, спрямованих на досягнення злочинного результату.

Готування до злочину є початковою стадією вчинення злочину, одним з видів незакінченого злочину за ч. 2 ст. 13 КК України. При готуванні до злочину дії винного ще не спрямовані на виконання об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК України. Готування до злочину в загальному вигляді передбачає умисне створення умов для вчинення злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 14 КК України готування до злочину проявляється в таких формах: підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину, пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину, підшукування співуча-

сників, змова на вчинення злочину, усунення перешкод. Перелік не є вичерпний. Якщо аналізувати з суб'єктивної сторони, то готування до злочину можливе лише тоді, коли особа діє з прямим умислом.

Перейдемо до класифікації видів готування до злочину. Залежно від місця закріплення у КК України їх можна поділити на загальні, тобто ті, які передбачені ч. 1 ст. 14 Загальної частини КК України, та спеціальні, тобто ті, які передбачені Особливою частиною КК України. Спеціальні види готування можна поділити на обов'язкові та факультативні.

Що ж стосується меж кримінальної відповідальності за готування до злочину, незважаючи на те, що питання неодноразово досліджувалось вченими-криміналістами, наразі воно залишається дискусійним.

І, нарешті, необхідно розмежовувати готування до злочину та виявлення умислу, оскільки ці поняття не є тотожними. Оскільки при виявленні умислу така ознака, як дія або бездіяльність, відсутня, то виявлення умислу не розглядається як окрема стадія вчинення злочину і не може тягнути за собою кримінальної відповідальності.

Таким чином, можна зробити висновок, що вирішення даної проблеми потребує ретельного дослідження з урахуванням усіх аспектів, тому дуже важливо виявити злочин ще на початковій стадії готування до нього.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. М. Великанова

В. В. Комлик, аспірант, кафедра
теорії та історії держави і права,
історії політичних і правових вчень,
ВНЗ Університет економіки
та права «КРОК»

СКЛАД ЗЛОЧИНУ ПРИ ГОТУВАННІ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Злочин та склад злочину є різними за змістом поняттями, аналогічно до того, як різняться між собою правопорушення та склад правопорушення. Склад злочину є юридичною конструкцією, що дозволяє охарактеризувати конкретне суспільно небезпечне діяння як злочин, який розрізняється лише через систему його ознак (елементів). Як вважає В. Я. Тацій, в основу такого розмежування покладено наступний критерій: злочин – це конкретне суспільно небезпечне діяння, а склад злочину – це юридичне поняття про злочин, у якому об'єднані найбільш істотні, типові й універсальні його ознаки, і саме тому обсяг ознак злочину є значно ширшим поняттям порівняно із обсягом складу злочину, оскільки містить у собі як ознаки загального складу злочину, так і ознаки конкретного складу злочину. В такому смислі склад злочину певним чином вбирає головні його ознаки.

Більшість науковців-теоретиків дотримуються нормативістського погляду на розуміння складу злочину, при якому останній асоціюється із законодавчою волею: *склад злочину* визначається як сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак, що характеризують вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне. Сутність складу злочину полягає в тому, що саме він є необхідною та достатньою підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, тоді як відсутність хоча б одного з елементів виключає склад злочину і, відповідно, підстави для реалізації юридичної відповідальності.

Доктриною кримінального права визначено три стадії вчинення злочину: готування, замах та закінчений злочин.

Дефініція поняття закінченого злочину міститься в ст.13

КК України, відповідно до якої закінченим злочином визнається діяння, яке *містить всі ознаки складу злочину*. Науковці-теоретики з кримінального права також вважають, що *закінчений злочин – це, насамперед, діяння, яке містить усі елементи складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК України*. Виходячи із зворотного, можна стверджувати, що незакінчений злочин – це діяння, яке не містить усіх елементів складу злочину. І такий висновок є цілком логічним з урахуванням приписів ст. 13 КК України. Якщо це в дійсності так, то виникає питання відносно правових підстав для притягнення особи до відповідальності за готування до вчинення злочину. Крім того, така точка зору знаходить об'єктивне підтвердження в науковій та навчальній літературі: при готуванні до злочину відсутня (нереалізована) об'єктивна сторона закінченого злочину. Для прикладу, об'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ст. 205 КК України («Фіктивне підприємництво»), є створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності, а тому попередня усна домовленість з нотаріусом про необхідність посвідчення деяких установчих документів, не охоплена об'єктивною стороною складу такого злочину і, відповідно, не є кримінально караною, якщо лише не буде встановлено, що така домовленість спрямована на вчинення злочину.

Окремі види злочинної діяльності характеризуються високою суспільною небезпечністю вже на ранніх стадіях її розвитку, тому для виконання завдань, пов'язаних не лише із застосуванням покарання до осіб, які вже вчинили злочин, а й попередження вчинення нових злочинів, законодавцем було використано наступний алгоритм притягнення особи до відповідальності при попередній злочинній діяльності: *оскільки готування до злочину характеризується відсутністю (нереалізованістю) об'єктивної сторони закінченого злочину, що де-юре виключає склад злочину, то при встановленні факту пов'язаності умислу між діянням, яке є попередньою злочинною діяльністю, та діянням як об'єктивною формою закінченого злочину, вони підлягають ототожненню, тобто об'єктивна сторона замаху де-факто законодавцем ототожнена з об'єктивною стороною закінченого злочину*.

У зв'язку з тим, що такий стан речей не в повній мірі відповідає загальним принципам кримінальної відповідальності, пропонуємо на доктринальному рівні закріпити поняття «суб'єктивна сторона замаху» на вчинення злочину. Такий термін дозволить адекватно фіксувати у статті юридичні ознаки замаху на вчинення злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. А. Січевлюк

Є. В. Попков, *Навчально-науковий інститут контролюючої діяльності, III курс, Національна академія Служби безпеки України*

ВІДМЕЖУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ВІД ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИННОГО НАМІРУ ОСОБИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

На сьогоднішній день виникає широке коло питань, пов'язаних із недостатнім рівнем правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу вчинення діянь, які містять ознаки провокації злочину, або виявлення злочинного наміру особи співробітниками правоохоронних органів. Незважаючи на велику практичну значимість, питання відмежування провокації злочину від виявлення злочинного наміру особи є одним з найменш досліджених у науці кримінального права, наслідком чого є недосконалість законодавчої бази. Її разом із теоретичними положеннями і необхідно проаналізувати.

Провокацією злочину визнається ситуація, коли особа підбурює (провокує) виконавця чи інших співучасників на вчинення злочину з метою його подальшого викриття. Провокація злочину розглядається як співучасть у спровокованому злочині, оскільки різниця в мотивах провокатора й інших співучасників не має значення для притягнення їх до відповідальності. У такому випадку дії провокатора кваліфікуються за ч. 4 ст. 27 Загальної частини і статтею Особливої частини КК України, що

охоплює склад злочину, який вчинила спровокована особа.

Під виявленням наміру (умислу) розуміється зовнішній прояв тим чи іншим способом (усно, письмово, шляхом конкретних дій тощо) наміру особи вчинити злочин, проте, без реальних дій, спрямованих на реалізацію цього наміру. Іншими словами його називають «голим умислом», маючи на увазі наявність думок про скоєння злочинів у поєднанні з фактичною відсутністю їх реалізації.

У науці «голий умисел» не вважається стадією злочину, бо за думки не карають. Проте він є потенційно небезпечним, адже за ним можливі реальні дії, спрямовані на вчинення злочину, які є кримінально караними. Виявлення і попередження таких дій є одними із основних функцій правоохоронної діяльності. Перелік органів, які здійснюють виявлення злочинів (злочинних намірів), їх завдання, права та обов'язки закріплено в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Для виявлення та перевірки злочинного наміру особи правоохоронні органи здійснюють певні заходи, які не є провокацією злочину, але зовні мають певну схожість. Наприклад, в рамках кримінального провадження згідно з ч. 1 ст. 270 Кримінального процесуального кодексу України здійснюється ще й спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину.

Досліджуючи відмежування провокації злочину від виявлення злочинного наміру особи, слід звернути увагу, що при проведенні спеціального слідчого експерименту та імітації обстановки злочину уповноваженими особами спеціально створюються умови для встановлення злочинного наміру особи щодо вчинення протиправних дій. Подібні заходи проводяться в обстановці, що є максимально наближеною до реальної, але виключно з метою спостереження за діями і поведінкою конкретної відомої особи чи встановлення невідомої особи. Ці заходи є правомірними, адже вони не спрямовані на умисне підбурювання особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття. Така позиція є нормативно закріпленою у ч. 3 ст. 271 КПК України, де зазначено, що забороняється провокувати особу на злочин, в тому числі й той, який би вона не вчинила.

Оперативні підрозділи здійснюють заходи, спрямовані на виявлення наміру особи, у разі наявності обґрунтованої підозри, яка потребує перевірки, що такий намір особи супроводжуватиметься реальними суспільно небезпечними діями. У той же час провокація злочину, по суті, має місце, коли співробітники правоохоронних органів не обмежуються пасивним встановленням обставин можливого вчинення особою злочину, а підбурюють цю особу до його вчинення. При відмежуванні виявлення правоохоронцями злочинного наміру особи від провокації злочину необхідно встановлювати наявність чи відсутність об'єктивних і суб'єктивних ознак провокації злочину.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що відмежування провокації злочину від виявлення злочинного наміру особи правоохоронними органами має бути нормативно закріплене на законодавчому рівні низкою змін та доповнень до ст. 31 та 43 Кримінального кодексу України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, старший викладач Р. В. Стецишин

*С. О. Рибалко, факультет
підготовки фахівців для підрозділів
слідства, II курс, Луганський
державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН

На сучасному етапі розвитку кримінального права та практики його застосування питання кримінальної відповідальності за незакінчений злочин є актуальними та важливими. Окремі дискусійні положення, пов'язані з ними, потребують подальшого аналізу. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин є складовою реалізації мети КК України та впливає на свідомість особи, яка стала на злочинний шлях, а також

застерігає інших осіб від спокуси вчинення злочину, тим самим запобігаючи виникненню злочинного умислу.

Поняття закінченого та незакінченого злочину співвідносні. У ч. 1 ст. 13 КК України визначено, що закінченим злочином є діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини. Під незакінченим злочином традиційно розуміють певні етапи реалізації злочинного умислу особи, що виражаються у підготовці до злочину та в замаху на злочин. Науковці по-різному розуміють такий вид злочинів. Йдеться як про стадії вчинення «прямоумисного» злочину, так і про особливий вид злочину, який потребує самостійної кримінально-правової оцінки. Так, В. Д. Іванов зазначає, що готування до злочину та замах на злочин не передують злочину, а є злочинною діяльністю і характеризують лише різні її стадії, тобто якщо діяння (дію або бездіяльність) за наявності прямого умислу було припинено з обставин, незалежних від волі винного та всупереч його бажанню, то діяння на цій стадії повинно розглядатись як «самостійна злочинна діяльність», а не «попередня злочинна діяльність», і отримувати самостійну кримінально-правову оцінку. Отже, від закінченого злочину незакінчений відрізняється лише тим, що з певних обставин, незалежних від волі особи, злочинний умисел не був реалізований повністю, не було досягнуто кінцевої мети посягання, а тому вчинене повинно визнаватися самостійним злочином, який завершений чи перерваний на певному етапі його реалізації. Якщо злочин не доведений до кінця з власної волі особи, замах відсутній внаслідок добровільної відмови. Кримінальна відповідальність втрачає сенс, оскільки особа своєчасно усвідомила протиправність та небезпечність своїх дій (бездіяльності), свідомо поборолася спокусу вчинення злочинних дій.

Важливість установа кримінальної відповідальності за незакінчений злочин зумовлена, крім того, необхідністю реалізації ключових кримінально-правових функцій, зокрема, регулятивної, виховної, превентивної. Так, регулятивна функція полягає у впливі на поведінку осіб як тих, які мають злочинні наміри, так і тих, які їх не мають, а також регулює суспільні відносини шляхом створення уявлення про можливу криміна-

льну відповідальність за вчинення будь-якого діяння, навіть якщо воно не досягло кінцевої мети з незалежних від волі особи обставин. Передбачивши кримінальну відповідальність за незакінчений злочин, КК України виконує виховну функцію, формуючи у свідомості осіб певні правила та цінності, схиляючи їх до правомірної поведінки, слухняності, моральності, що здатне запобігти виникненню спокуси вчинити злочин як явища аморального, направлено на заподіяння шкоди охоронюваним інтересам. Превентивна функція полягає в запобіганні вчиненню злочинів через застосування різноманітних заходів кримінально-правового впливу, які можуть впливати й на всіх членів суспільства, підвищуючи правову культуру, виховуючи нетерпиме ставлення до злочинців, формуючи відповідний рівень правосвідомості.

Отже, кримінальна відповідальність за незакінчений злочин має істотне теоретично-прикладне значення для виконання функцій кримінального закону. Вона впливає на психологію як злочинця, так і всіх громадян, застерігає від вчинення злочинних дій та зародження злочинного умислу.

Резюмуючи сказане, зауважимо, що встановлення кримінальної відповідальності за незакінчений злочин є обґрунтованим. Вона повинна існувати в умовах сучасної криміногенної ситуації, розвитку та зростання злочинності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Є. О. Письменський

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Одним із так званих спеціальних питань відповідальності за співучасть у злочині є провокація злочину. Дане питання постійно дискутується та активно обговорюється в науці кримінального права, а також зустрічається у практичній діяльності. Одразу слід зауважити, що окремого складу «Провокація злочину» в КК України не містить.

Вчені Б. В. Здравомислов, М. П. Кучерявий, О. Я. Светлов, О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін та деякі інші вважають провокацію злочину підбурюванням до нього, а провокатор повинен нести відповідальність як підбурювач до відповідного злочину. Саме така позиція знайшла своє закріплення в кримінальному законодавстві Іспанії, Республіки Польща тощо. Протилежної ж думки дотримуються такі вчені, як О. В. Говорухіна, О. І. Альошина, С. Н. Радачинський та деякі інші. Вони схиляються до необхідності виокремлення провокації як окремого злочину. Об'єднує позиції те, що майже всі вони вважають, що провокаційна діяльність можлива стосовно будь-якого умисного злочину, а тому суб'єктом такого злочину буде фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність.

Чинне законодавство містить єдине визначення провокації у ст. 370 КК України стосовно окремого випадку вчинення службових злочинів. Відповідно до ч. 1 ст. 370 КК України провокація підкупу – це свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Із законодавчого визначення випливає, що провокаційною діяльністю є діяльність особи, яка породжує у іншої особи

бажання вчинити злочин, тобто таке бажання у особи, яка вчиняє злочин, могло і не виникнути або можна лише гіпотетично припускати, що особа здатна вчинити злочин і без дій провокатора, але, підкреслюємо, лише припускати. Якщо ж взяти до уваги можливість застосування провокаційної діяльності до інших умисних злочинів: незаконного обігу зброї, наркотичних засобів чи психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, злочинів проти безпеки руху, військових, податкових та інших злочинів, то виходить, що провокатор створює всі умови для здійснення злочину. Тим самим провокатор є тим «спусковим гачком», який може зруйнувати подальше життя особи, яка піддалася на провокацію з різних причин: скрутне матеріальне становище, тяжка хвороба тощо.

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне передбачити в Особливій частині КК України окремий злочин під назвою «Провокація злочину», розташувавши відповідну норму в Розділі XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Пащенко

Л. М. Абакіна-Пілявська, здобувач,
*кафедра кримінального права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ЗАЗДАЛЕГІДЬ НЕ ОБЩЯНЕ ПОТУРАННЯ ЗЛОЧИНУ, ВЧИНЕНЕ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Причетність до злочину можна розглядати в різних її проявах, площинах та аспектах: як кримінально-правову конструкцію, інститут кримінального права, інститут кримінального законодавства чи сукупність суспільно небезпечних діянь. На підставі аналізу доктринального визначення, законодавчого регулювання та практичного застосування видається можливим виділити наступні види причетності до злочину: заздалегідь не

обіцяне приховування злочину, злочинця та наслідків злочину; заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом; заздалегідь не обіцяне потурання злочину та недонесення про злочин.

Так, В. Г. Смирнов під потуранням злочину розуміє заздалегідь не обіцяне неперешкоджання достовірно відомому злочину на етапі його підготовки чи вчинення у випадках, коли потурач повинен був і міг йому перешкодити. Як зазначає Н. А. Мирошніченко, потурання полягає в тому, що особа, яка зобов'язана була і мала можливість перешкодити цьому злочині, не перешкодила йому, і він був вчинений.

У теорії кримінального права розрізняють потурання у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні потуранням визнається бездіяльність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення, створює умови для його вчинення. Потурання у вузькому розумінні означає тільки бездіяльність спеціально зобов'язаної особи, яка полягає у невиконанні обов'язку щодо припинення злочину. Кримінально караним є потурання у вузькому розумінні.

Чинний КК України не містить прямої норми, яка б визнавала протиправним та суспільно небезпечним діянням потурання злочину, однак в Особливій частині КК України знаходимо низку кримінально-правових норм, які передбачають настання кримінальної відповідальності внаслідок вчинення окремих проявів потурання злочину, як то службова недбалість (ст. 367), бездіяльність військової влади (ст. 426).

Усвідомлення особою, причетною до злочину, суспільної небезпечності свого діяння є процесом, що включає два основних етапи: усвідомлення, що те, до чого він «торкається», має ступінь суспільної небезпечності, характерної для злочину; усвідомлення суспільної небезпечності своїх причетних дій (бездіяльності) до основного злочину.

Особливістю є те, що даний вид причетності може бути вчинений як умисно, так і з необережності. Виходячи із значення поняття потурання та характеристики моменту початку і завершення такої протиправної діяльності, варто зазначити, що в разі прямого усвідомлення своїх дій, суспільно небезпечних

наслідків та бажання їх настання – потурання злочину буде вчинене умисно. Але в окремих випадках можливе вчинення такого виду причетності до злочину і з необережності. Наприклад, в службові обов'язки співробітників Патрульно-постової служби входить патрулювання окремо взятого для охорони громадського порядку району міста. У разі неналежного виконання цих обов'язків правоохоронці можуть не надати належної уваги якійсь події, хоча могли передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій. Отже, приходимо до висновку, що заздалегідь не обіцяне потурання злочину може бути вчинене як з прямим умислом, так і з необережності.

Для ефективного застосування норм інституту причетності до злочину необхідним є передбачення в Загальній частині КК України на рівні із визначенням родового поняття причетності до злочину її самостійних видів.

Так, слід передбачити кримінальну відповідальність за вчинення заздалегідь не обіцяного потурання злочину, що визначається як умисне або необережне заздалегідь не обіцяне неперешкодження достовірно відомому скоюваному або тому, що готується, злочину, в випадках, коли потурач повинен був і міг йому перешкодити. Необережне заздалегідь не обіцяне потурання злочину інших осіб не тягне за собою настання кримінальної відповідальності, крім випадків, передбачених ст. 367 та 426 КК України.

Однак існуюча конструкція норми КК України не охоплює випадки вчинення службовою особою заздалегідь не обіцяного потурання злочину, яке не потягло за собою тяжких наслідків, істотної шкоди, тобто, по суті, може мати місце протиправна поведінка поза полем правового реагування, що призведе до негативних наслідків. Тому видається доцільним таку протиправну бездіяльність службових осіб віднести до категорії кримінальних проступків і застосовувати до них відповідні заходи кримінально-правового впливу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. Н. А. Мирошниченко

ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Причетність до злочину – один із найскладніших інститутів у кримінальному праві, незважаючи на те, що чимало наукових робіт присвячено цьому питанню. Невирішеними залишаються і питання, які мають не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Умовно усі проблеми, пов'язані із причетністю, можна розглядати крізь призму двох питань – це проблема визначення поняття та кваліфікації відповідальності за причетність до злочину.

Отже, спробуємо визначити ознаки причетності до злочину. Так, наука кримінального права запропонувала три ознаки причетності до злочину.

– відсутність причинного зв'язку між діянням особи, причетної до злочину і злочином, вчинюваним іншою особою;

– причетність до злочину не сприяє нанесенню шкоди об'єктові злочину;

– поведінка особи, причетної до злочину, характеризується певною суспільною небезпечністю, адже вона ускладнює розкриття вже вчиненого злочину, або певним чином створює передумови для можливого вчинення злочину.

Підсумовуючи викладене, під причетністю слід розуміти такі діяння, що не є співучастю у суспільно небезпечних і передбачених карним законом умисних діяннях, що виражаються в задалегідь не обіцяному приховуванні злочинів або в неприйнятті безпосередніх або інших заходів запобігання підготовлюваному, припинення здійснюваного або викривання скоєного злочину.

Іншим проблемним питанням інституту є його зміст та кваліфікація причетності до злочину.

Більшість авторів дотримуються погляду, що поняття

причетності охоплює три види злочинної діяльності: приховування, недонесення і потурання.

Спочатку розглянемо приховування злочину. Враховуючи те, що за причетність до злочину немає прямої кримінальної відповідальності, існують склади злочинів, які передбачають відповідальність за діяння, що мають характер причетності. Одним з таких є склад злочину, передбачений ст. 198 Кримінального кодексу України (*дали* – КК України) – придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом. Інший яскравий приклад відповідальності за приховування злочину – ст. 396 КК України – заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Що ж стосується недонесення про злочин, то з появою у 2001 р. нового КК України це діяння було декриміналізовано. Проте на практиці часто можна зустріти такі випадки.

Об'єктивна сторона недонесення характеризується бездіяльністю, що є невиконанням правового обов'язку повідомити про підготовлюваний, здійснюваний або вчинений злочин органам влади.

Недонесення необхідно відрізнити від потурання. Ці два діяння виражаються в бездіяльності. Проте юридичний зміст бездіяльності у цих двох випадках різний. Потурання має місце у зв'язку з невиконанням обов'язку перешкодити (протидіяти) злочину, проте недонесення характеризується лише в належному повідомленні про останній.

Щодо потурання злочину, то воно визначається як умисне не перешкодження підготовці, здійсненню або приховуванню злочину у випадку, якщо винна особа повинна була і могла вчинити необхідні до його запобігання, припинення або викривання дії.

Чинним кримінальним законодавством відповідальність за потурання спеціально не передбачена, але воно охоплюється іншими складами злочину.

Логіка розгляду приховування, недонесення і потурання в аспекті єдиного інституту – інституту причетності до злочину – наполегливо диктує необхідність регламентувати в майбутньому ці випадки в одній статті Загальної частини КК України. Стосовно

Особливої частини КК України – інститут причетності до злочину має отримати свою остаточну завершеність.

Науковий керівник – канд. юрид. наук. А. С. Негода

В. І. Нікітенко, *господарсько-правовий факультет, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ПОТУРАННЯ ЯК ФОРМА ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ

У Загальній частині Кримінального кодексу України (далі – КК) відсутнє визначення поняття причетності до злочину, але серед теоретичних визначень найрозповсюдженішим є таке: “Причетність до злочину – це дія або бездіяльність, яка хоча і пов’язана з вчиненням злочину, але не є співучастю в ньому, і не завжди тягне за собою настання кримінальної відповідальності”.

Виділяють такі ознаки причетності до злочину:

- протиправність визначається статтями Особливої частини КК;

- існує обмежений перелік діянь, у яких вона полягає;

- потребує щонайменше два злочини: предикатний, та той, що становить собою причетність;

- можлива як на стадії достовірно відомої підготовки або вчинення злочину, так і для вже закінченого злочину;

- відсутній причинний зв’язок зі злочинним результатом;

- суб’єкт не вчиняє предикатний злочин особисто, проте його поведінка з ним пов’язана.

На основі теоретичних розробок та положень ст. 27 КК виділяються такі види причетності до злочину:

- заздалегідь не обіцяне переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом (ч. 6 ст. 27 КК);

- заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів,

здобутих злочинним шляхом (ч. 6 ст. 27 КК);

- неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин (ч. 7 ст. 27 КК);

- легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК);

- заздалегідь не обіцяне потурання злочину – заздалегідь не обіцяне неперешкодження злочину.

Феномен потурання злочину розглядається науковцями з різних сторін. Зокрема, спірними є питання суб'єкта потурання, а також, чи є потурання самостійним злочином, чи воно лише становить форму причетності до злочину і не є кримінально-караним діянням. Так, О. М. Лемешко розглядає потурання як:

1) різновид службового зловживання. У цьому випадку суб'єктом потурання є представник влади, що займає посаду в апараті правоохоронних органів, суб'єктивна сторона виражається виключно прямим умислом, об'єктом є відносини у сфері службової діяльності, а об'єктивна сторона полягає у злочинній бездіяльності (що, у свою чергу, виходить зі статутного обов'язку запобігання та припинення кримінальних правопорушень);

2) самостійний вид злочинів проти правосуддя. У цьому разі об'єктом злочину є суспільні відносини, що складаються в процесі реалізації правосуддя, а всі інші елементи складу злочину тотожні попередньому випадку.

Деякі науковці пропонують вирішувати питання про відповідальність за потурання таким чином:

1) якщо воно було заздалегідь обіцяним, то воно є усуненням перешкод, що відповідно до ч. 5 ст. 27 КК становить пособництво злочину;

2) якщо воно було заздалегідь не обіцяне, а суб'єктом є службова особа, то потурання є видом службового злочину:

2.1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК);

2.2) службова недбалість (ст. 367 КК);

2.3) бездіяльність військової влади (ст. 426 КК);

Отже, потурання злочину є різновидом службового злочину лише у випадку, якщо його суб'єктом є представник влади,

що займає посаду в апараті правоохоронних органів. У випадку, коли особа, що вчинила потурання злочину, становить загальний суб'єкт, йдеться про потурання як форму причетності до злочину, що не є кримінально-караним діянням.

У зв'язку з цим уявляється доцільним внести зміни до ст. 27 КК, а саме доповнити її частиною 8: “Не є співучастю потурання злочину, що становить заздалегідь не обіцяне неперешкоджання вчиненню злочину. Особи, які вчинили це діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених ст. 364, 367 та 426 цього Кодексу”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

А. В. Скрипник, *Полтавський юридичний інститут, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

СУБ'ЄКТ ПОТУРАННЯ: СПІРНІ ПИТАННЯ

Потурання, яке виступає одним із видів причетності до злочинів, у багатьох випадках слугує вирішальною умовою для вчинення злочину, тому суспільна небезпечність даного кримінально-правового явища є значною. З огляду на те, що повноцінного законодавчого закріплення потурання так і не отримало, й дотепер точиться наукова дискусія щодо окремих його елементів, зокрема, і стосовно визначення суб'єкта потурання. Розглянемо його.

Як відмічає А. Піонковський, потурання – умисне неперешкоджання підготовці, вчиненню або приховуванню злочину у випадках, коли винна особа повинна була і могла вжити необхідних для його запобігання, припинення або викриття заходів. З огляду на це, М. Неклюдов, Л. Белогриць-Котляревський, О. Лемешко та інші зазначають, що потурання може бути вчинене лише службовою особою правоохоронного органу, адже

тільки на неї покладено обов'язок припиняти злочини. Проте існує також і більш широке розуміння потурання: воно розглядається як бездіяльність будь-якої особи, яка не перешкоджає правопорушенню, чим створює умови для його вчинення (Н. Косякова, Ф. Бурчак, Г. Віттенберг, П. Панченко та ін.).

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. За ч. 2 ст. 18 КК спеціальний суб'єкт злочину обов'язково має, крім загальних, ще й спеціальні ознаки, що передбачаються статтею Особливої частини КК для суб'єкта конкретного складу злочину. Потурання вчиняється особою, на яку був покладений обов'язок припинити злочин, тобто має місце спеціальний суб'єкт.

Розглядаючи службове потурання О. Лемешко зазначає, що суб'єктом виступає працівник правоохоронного органу, що займає посаду, яка характеризується нормативно-закріпленим обов'язком припинення злочинів.

На думку Г. Віттенберга та П. Панченка, суб'єктом потурання, крім службових осіб – правоохоронців, можуть виступати й інші особи. Це має місце при залишенні особи в небезпеці, яка була наслідком вчинення іншою особою злочину. В даному випадку при наявності злочину з матеріальним складом має місце проміжок часу між діянням та суспільно небезпечним наслідком. При цьому особа-потурач не втручається у розвиток причинного зв'язку, хоча могла без значної небезпеки для себе та інших надати допомогу або ж повідомити відповідні установи або осіб про необхідність надання такої допомоги. Дослідники вбачають, що така кримінально-правова оцінка можлива, адже головна мета вказаної норми спрямована на збереження життя та здоров'я людини незалежно від джерела небезпеки. З цієї позиції суб'єктом потурання може бути будь-яка особа, що була зобов'язана піклуватися про потерпілого. Отже, вбачається за необхідне кваліфікувати залишення в небезпеці, що була наслідком вчинення іншою особою злочину, при реальній можливості надати допомогу (тобто перешкодити настанню злочинного наслідку) або забезпечити її надання без значної небез-

пеки для себе та інших, як потурання вчиненню злочину, якщо особа зобов'язана була піклуватися про потерпілого.

Схожої правової позиції притримується і В. Зир'янов, який зазначає, про необхідність відновлення у КК норми, передбаченої у радянському кримінальному законі, про кримінальну відповідальність за неперешкоджання вбивству, якщо особа могла це зробити без значної шкоди для себе та інших, в тому числі й шляхом повідомлення компетентних органів або осіб. Логічно виникає питання щодо наявності обов'язку припиняти злочини як одну з умов бездіяльності.

Отже, незважаючи на те, що правові статуси громадян соціалістичної та демократичної держав відрізняються, покладення обов'язку щодо припинення злочинів значно б сприяло зменшенню можливості настання суспільно небезпечних наслідків, допомогло б врятувати велику кількість життів, зберегти особам здоров'я, коли це було можливо, з одного боку, а з другого – надало б можливість підвищити соціальну активність громадян та побороти правовий нігілізм.

Тому вважаємо, що питання щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності за потурання громадян під час залишення в небезпеці важливо розглядати, однак при цьому слід законодавчо затвердити обов'язок припиняти вбивства або інші протиправні посягання, що можуть завдати істотної шкоди життю та здоров'ю осіб і суспільним інтересам, якщо особа реально могла безпечно для себе та інших осіб це зробити (аналогічно нормам радянського кримінального права).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, Т. О. Михайліченко

*П. В. Туркова, юридичний факультет,
IV курс, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНІЦІАТОРА ЗЛОЧИНУ

Норма кримінального закону про види співучасників має бути побудована таким чином, щоб з вичерпною повнотою визначити всі можливі функціональні форми і способи їх умисної участі в спільному вчиненні умисного злочину та розмежувати види співучасників, уникаючи дублювання ознак при їх описі. Неоднозначно вирішується питання про оцінку діяльності та визначення місця в даній структурній класифікації такої фігури як ініціатор злочину. У кримінальному законі відсутнє поняття «ініціатор злочину», його виділяють у теорії кримінального права та в слідчо-прокурорській і судовій практиці. За академічним тлумачним словником української мови ініціатор – це особа, група осіб або організація, яким належить почин у якій-небудь справі.

У теорії кримінального права іноді вважають поняття ініціатора та організатора злочину рівнозначними. Так, М. А. Шнейдер називає ініціаторами підбурювача і організатора злочину, П. І. Грishaєв та Г. А. Кригер розглядають як ініціатора злочину особу, яка при співвиконавстві поєднає у собі функції виконавця і підбурювача. Є вчені, що висловлюють думку про тотожність понять «ініціатор» та «підбурювач». Спільним для всіх позицій є те, що вони не вважають ініціатора злочину окремим видом співучасника. Проте існує й протилежна думка, висловлена Ф. Г. Бурчаком, який зазначає, що поведінка ініціатора спрямована на виникнення у інших осіб наміру вчинити злочин, має розглядатися окремо, як дія, що становить самостійну суспільну небезпечність.

Ступінь суспільної небезпеки ініціатора злочину залежить від характеру скоєних ним дій. За Ф. Г. Бурчаком, всі випадки участі ініціатора у скоєнні злочину умовно можна поділити на дві групи:

1) коли ініціатор діє не лише в своїй ролі, а й сам бере активну участь у вчиненні суспільно небезпечних протиправних дій, до яких він схиляє інших осіб. Тобто, ініціатор діє як співвиконавець злочину, але при цьому долучає до злочину й інших осіб. Таким чином, рівень його суспільної небезпечності зростає. Звичайно, при кваліфікації дій особи така його участь у вчиненні злочину не буде мати відображення, але при індивідуалізації покарання слід враховувати ініціативність злочинця;

2) коли ініціатор, схиливши інших осіб до злочину, сам залишається осторонь від фактичної участі в діях цих осіб, тобто не виходить за рамки своєї функції. При цьому рівень його ініціативи і характер скоєних ним дій може бути різним.

Діяльність ініціатора злочину найчастіше втілюється у таких функціональних ролях, як підбурювач і організатор злочину. Вище вказувалось, що ініціатором може бути і один із співвиконавців злочину. Співвиконавцем у такому випадку ініціатор виступає тоді, коли висловлює лише саму думку про вчинення злочину. Якщо при цьому ініціатор докладає зусиль, щоб схилити інших співучасників до вчинення певних дій, він починає виконувати роль підбурювача. Роль організатора злочину для такої особи починається тоді, коли він розробляє план спільних дій, бере на себе керівництво діями інших співучасників. Пособники ж, навпаки, жодної ініціативи у скоєнні злочину не проявляють і самі виступають об'єктами впливу з боку ініціатора.

Заслуговує підтримки думка багатьох науковців, що нема потреби окремо розглядати питання кваліфікації дій ініціатора, оскільки він не є окремим видом співучасника, а виступає додатковою характеристикою виконавця, підбурювача чи організатора, яка свідчить про підвищену суспільну небезпечність особи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоля

Н. С. Голотова, *юридичний факультет,
IV курс, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕВДАЛОЇ СПІВУЧАСТІ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність розглядуваного питання полягає в тому, що в теорії кримінального права невдала співучасть завжди була об'єктом дослідження, але й дотепер серед науковців не досягнуто єдності поглядів щодо того, які ситуації необхідно визнавати невдалою співучастю та як правильно кваліфікувати такі випадки. Найбільш поширеним є визначення, за яким під невдалою співучастю розуміють ситуації, коли один суб'єкт намагався схилити іншого до вчинення злочину, однак останній згоди на його вчинення не надав.

Дискусійним в теорії є питання кваліфікації невдалої співучасті. Відповідно до традиційного підходу вона кваліфікується як готування до злочину. Прихильники даної концепції обґрунтовують це тим, що з точки зору змісту ч. 1 ст. 14 КК України невдала співучасть є прикладом підшукування іншого співучасника. В КК Російської Федерації прямо вказано, що за готування до злочину несе відповідальність особа, якій по незалежних від неї обставинах не вдалося схилити інших осіб до вчинення злочину.

Варто зазначити, що така кваліфікація критикується у доктрині. Так, В. О. Навроцький стверджує, що оцінка невдалої співучасті як готування до злочину може виявитися в багатьох випадках неможливою. Йдеться про те, що КК України передбачає, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальну відповідальність. Якщо готування до певних посягань перестане бути кримінально караним, то неможливо буде й кваліфікувати як готування і невдалу співучасть у цих же злочинах. Визнати ж безкарність невдалої співучасті в таких випадках було б неправильно, оскільки навіть невдала спроба вчинити злочин спільно з іншими особами свідчить про значну суспільну небезпеку посягання.

Виходячи з цього, більш переконливою видається пропозиція кваліфікувати невадалу співучасть посилаючись як на норму про попередню злочинну діяльність, так і на норму про співучасть у злочині, а також на норму Особливої частини про злочин, який винний намагався організувати, до якого підмовити чи якому сприяв.

Низка науковців пропонують альтернативний підхід – кваліфікувати невадалу співучасть не лише як готування до злочину, а й у необхідних випадках як замах на вчинення злочину. У підручнику М. О. Бабія наводяться наступні правила кваліфікації: якщо особа, яку схиляє до вчинення злочину підбурювач, не вчинить злочину взагалі, то дії підбурювача необхідно кваліфікувати як готування до вчинення злочину; якщо ж виконавець на стадії замаху добровільно відмовився від доведення злочину до кінця, то підбурювач несе відповідальність за співучасть у замаху на вчинення злочину, від реалізації якого виконавець відмовився, а особа, яка добровільно відмовилася від злочину, не підлягає притягненню за нього до кримінальної відповідальності; якщо особа, яку підбурюють до вчинення злочину, погодившись, одразу відмовилася від вчинення злочину, її дії необхідно кваліфікувати як готування до підбурювання, готування до пособництва відповідного злочину.

Підтримуючи позицію науковців, які вважають, що у подібних ситуаціях має місце готування до злочину, П. Ф. Тельнов зазначив, що невадалу співучасть потрібно визнавати різновидом дій по підготовці до вчинення злочину. Безрезультатні спроби здійснення функцій організатора, пособника, підбурювача все ж не посягають на охоронюваний законом об'єкт, що виключає можливість кваліфікації їх як замах на вчинення злочину. Всі ці дії являють собою не більше ніж створення умов для посягання.

Невадала співучасть потребує кваліфікації як готування до злочину, незалежно від того, в силу яких обставин співучасть не вдалась, адже, як стверджує А. В. Ушаков, «Не може бути замаху до підбурювання чи пособництва до вчинення злочину».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоля

В. П. Дукарт, *Иркутский юридический институт, IV курс, Академия Генеральной прокуратуры РФ*

ПРИЗНАКИ ОРГАНИЗОВАННОСТИ И УСТОЙЧИВОСТИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ГРУППЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РОССИИ И УКРАИНЫ

В российском и украинском уголовном праве еще нерешены различные проблемы, связанные с характеристикой и уяснением признаков организованной группы.

В связи с этим представляет интерес анализ особенностей национальных подходов к свойствам организованности и устойчивости организованной группы, которые отражены в нормах уголовного законодательства этих стран.

Согласно ч. 3 ст. 35 УК РФ преступление признается совершенным организованной группой, если оно совершено устойчивой группой лиц, заранее объединившихся для совершения одного или нескольких преступлений. Большинство российских ученых пытаются передать суть законодательного определения с помощью приведения ряда критериев. Так, Л. В. Иногамова-Хегай утверждает, что организованная группа характеризуется предварительной договоренностью и устойчивостью, раскрывая их через ряд определенных свойств; А. П. Козлов включает в понятие организованной группы признак организованности и предлагает исключить признак устойчивости, поскольку здесь присутствует стремление к совершению лишь одного, требующего серьезной подготовки преступления, в другом случае будет происходить смешение с иными смежными формами соучастия. Данные выводы оставляют немало вопросов, а различные авторские точки зрения не вырабатывают единого подхода. Поэтому в науке уголовного права пока не приходится говорить о разрешении обозначенной проблемы.

Иначе рассматриваемая правовая категория раскрывается в ч. 3 ст. 28 УК Украины, где преступление признается совершенным организованной группой, если в его приготовлении или совершении участвовало несколько лиц (три и больше),

которые предварительно организовались в устойчивое объединение для совершения этого и другого (других) преступлений, объединенных единым планом с распределением функций участников группы, направленных на достижение этого плана, известного всем участникам группы. Данное определение содержит некоторые преимущества в виде свойств, которые могут быть включены в общий признак организованности – единый план совершения преступлений и распределения функций участников группы. С другой стороны, признак устойчивости сближает рассматриваемое понятие с определением преступной организации. Это обстоятельство приводит к проблеме разграничения форм соучастия, поскольку, если не учитывать количественный признак, данные категории могут совпадать по остальным параметрам.

Различные подходы к свойствам организованной группы имеют свои соответствующие плюсы и минусы. В тоже время, в связи с тесным сотрудничеством наших стран в сфере борьбы с международной организованной преступностью в данном направлении вполне возможна совместная научная работа и согласование законодательства по ее результатам. Для снятия существующих в правоприменительной деятельности разногласий в сфере интернационального взаимодействия предлагается выделить признаки организованной группы, которые подлежат возможному закреплению в соответствующих международных актах:

– организованность – предполагает наличие ярко выраженного одного лидера или нескольких руководителей; распределение функций участников в организационно-техническом и правовом смысле; целенаправленный характер действий лиц и осуществление планирования преступлений;

– устойчивость – означает стабильность личного состава организованной группы; неоднократность различных поведенческих актов субъектов во время подготовки, планирования и совершения преступлений; наличие у участников субъективной направленности на долговременное взаимодействие.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. В. Н. Шиханов

*Д. К. Жуковський, ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ. ЇХ РОЛЬ У БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

На сучасному етапі розвитку України як демократичної, правової держави така проблема, як діяльність злочинних об'єднань створює все більшу загрозу для розбудови державно – правової системи. Організована злочинність є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин.

Класифікація форм співучасті у злочині залишається актуальним, складним та досі спірним питанням у теорії кримінального права. Спірність ця зумовлена відсутністю єдиного погляду вчених на критерій класифікації та зміст співучасті. Чітке визначення форм співучасті необхідно для правильного розуміння його природи, а також визначення характеру вчинюваного злочину. В основу класифікації форм співучасті вчені поклали об'єктивний та суб'єктивний критерії.

У 40-х роках минулого століття у вітчизняній теорії кримінального права було запропоновано таку класифікацію форм співучасті: проста, кваліфікована попередньою змовою учасників і співучасть особливого роду, тобто співучасть у злочинному об'єднанні (організації, банді, зграї, блоці, змові). Пізніше вона була доповнена організованою групою. Критерієм цього поділу виступав ступінь суб'єктивних зв'язків між співучасниками. Далі було запропоновано таку класифікацію: а) співучасть без попередньої змови; б) співучасть за попередньою змовою; в) злочинна організація. Аналогічні поділи, в основу яких покладені суб'єктивні критерії, – змова, ступінь суб'єктивного зв'язку і організованості, проводилися й іншими науковцями. Водночас в теорії кримінального права зустрічалися і прихильники об'єктивного критерію. Так, П. Ф. Тельнов запропонував брати за основу класифікації спосіб взаємодії між

співучасниками, а М. І. Ковальов брав за основу характер взаємодії між співучасниками при вчиненні злочину. Він зупинився на двох формах співучасті: 1) співучасть у співвиконавстві; 2) співучасть у власному розумінні слова, тобто співучасть з розподілом ролей. На нашу думку, недоліком перелічених класифікацій є те, що в них немає поєднання суб'єктивного та об'єктивного критеріїв, а саме воно є змістом форм співучасті. Так, М. І. Бажанов запропонував варіант поділу форм за суб'єктивними і об'єктивними ознаками.

За об'єктивними – він виділив просту співучасть (співвиконавство, співвинність) та складну співучасть (співучасть у власному розумінні слова, з розподілом ролей), а за суб'єктивним критерієм, а саме за стійкістю умислу, виділив співучасть без попереднього зговору, за попереднім зговором, та співучасть у формі злочинної організації.

Слід зазначити, що наведені підходи до розуміння форм співучасті є концепціями теорії кримінального права, а отже, не є загальноприйнятими та однозначними. Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 23.12.2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» надав роз'яснення таких понять, як: організована група та злочинна організація, організація вчинення злочину, керування підготовкою злочину, утворення організованої групи чи злочинної організації, стійкість організованої групи та злочинної організації, структура та ієрархічність злочинного об'єднання та організації. Також Пленум Верховного Суду вказав, що при розгляді справ слід урахувати: коли саме було створене об'єднання та як довго воно існувало; його матеріальну базу; кількість учасників; стійкість; розподіл функцій та ієрархічність; наявність корумпованих зв'язків з органами влади чи правоохоронними органами; на якому етапі злочинної діяльності об'єднання набуло ознак стійкого; до якого виду воно належить, адже у багатьох випадках об'єднання зазнає змін та трансформується з одного виду.

Ефективна боротьба з організованою злочинністю неможлива без точного відображення в кримінальному законі су-

спільної небезпеки організованих об'єднань. Досягти єдності критеріїв поділу форм співучасті досить непросто, оскільки вони тісно взаємопов'язані. Тому потрібно не один, а три підстави такої класифікації. Тож, ведучи мову про класифікацію форм співучасті, треба звертати увагу на такі критерії: 1) попередня змова, 2) роль у виконанні складу злочину, 3) характер і ступінь організованості співучасників.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В. І. Тютюгін

А. С. Ковтун, *господарсько-правовий факультет, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ГРУПОЮ ОСІБ ЗА ПОПЕРЕДНЬОЮ ЗМОВОЮ

Форма співучасті – це спосіб взаємодії співучасників злочину при спільному вчиненні злочину, що визначається характером вчинюваних дій та суб'єктивних зв'язків між ними. У ст. 28 Кримінального кодексу України (*далі* – КК) закріплено чотири форми співучасті. У ч. 2 ст. 28 КК зазначено, злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. З даного законодавчого визначення можна виділити такі ознаки, що її характеризують: 1) вчинення злочину за участі не менше ніж двох осіб, що можуть бути визнані суб'єктом злочину; 2) наявність попередньої змови між співучасниками, тобто домовленість про спільне вчинення злочину між ними виникає заздалегідь, до моменту його вчинення. У той же час питання щодо характеру ролей, які можуть виконуватися співучасниками у такій формі співучасті, є досить спірним. Існують різні точки зору. Одні автори вважають, що у цій формі співучасті можливе лише співвиконавство, інші – допус-

кають розподіл ролей. Так, В. А. Владіміров та П. С. Матишевський підтримують позицію, згідно з якою вчинення злочину за попередньою згодою – це «співвиконавство», оскільки, на їх думку, групу осіб можуть утворювати лише кілька осіб, що спільно виконують об'єктивну сторону певного злочину. Позиції співвиконавства у цій формі співучасті дотримується і судова практика, про що зазначається, у п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду від 7 лют. 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи», тощо.

Протилежний погляд висловлюють М. Г. Іванов та А. О. Пінаєв. Їх підхід у більш широкому тлумаченні ознак даної форми співучасті, оскільки, по-перше, закон вказує на суб'єктивну ознаку співучасті – наявність попередньої змови, а об'єктивну не обмежує. По-друге, група осіб – більш широке поняття, ніж об'єднання кількох співвиконавців злочину, та може бути застосоване до випадків співучасті з розподілом ролей.

«Вузьке» розуміння групи осіб за попередньою змовою, тобто як співвиконавства, викликано відсутністю чітких нормативних приписів, які б дозволяли встановлювати наявність цієї форми незалежно від видового складу співучасників. Проте таке «вузьке» розуміння групи осіб за попередньою змовою створює проблеми в забезпеченні належної кримінально-правової оцінки окремих проявів співучасті, що відрізняються досить високим ступенем суспільної небезпеки. Даний підхід тлумачення цієї форми співучасті залишає поза законодавчою регламентацією випадки, коли злочин вчиняється за попередньою змовою декількома особами, але при цьому вони виконують різні ролі (наприклад, один є підбурювачем, а інший – виконавцем).

У таких ситуаціях дії винних не можуть бути кваліфіковані ні за ознакою вчинення злочину групою осіб без попередньої змови через відсутність співвиконавства (ч. 1 ст. 28 КК), ні за ознакою вчинення злочину організованою групою через відсутність третього суб'єкта (ч. 3 ст. 28 КК). У зв'язку з цим слід констатувати існування певного виду об'єднання співучасників,

який не належить до жодної із можливих форм співучасті, зазначених у ст. 28 КК.

Отже, якщо закон закріплює окремі форми співучасті, то їх перелік у КК має бути вичерпним, розуміння вчинення злочину за попередньою змовою осіб повинно мати широкий характер, а саме як співвиконавство, так і співучасть з розподілом ролей.

Уявляється доцільним внести такі зміни до ч. 2 ст. 28 КК: «Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

**М. Т. Костів, ШКОП України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ (ЩОДО ПОЄДНАННЯ РОЛЕЙ)

На практиці нерідко має місце ситуація, коли співучасник – підбурювач, організатор, пособник – крім виконання своєї ролі виконує ще й роль виконавця або співвиконавця злочину чи має місце інше поєднання в одній особі кількох видів співучасників. У чинному кримінальному законодавстві кваліфікація дій співучасників, які поєднують виконання кількох ролей, жодним чином не регламентована.

Висловлені позиції зводяться до того, що якійсь одній ролі співучасника слід надати перевагу й відобразити це при кваліфікації, інші ж види дій співучасника вважати поглинути-

ми цією основною роллю і не вказувати на них при кваліфікації.

Згідно з однією з позицій таким «головним співучасником» називається виконавець злочину [(позиція, згідно з якою у разі поєднання у одній особі крім виконавця (співвиконавця) ще й ролі іншого співучасника, всі ці ролі поглинаються роллю виконавця)]. Фактично на цьому стоїть і Пленум ВСУ, який, наприклад, у п. 3 ППВСУ № 13 від 23 груд. 2005 р. зазначив, що якщо організатор злочину був одним із виконавців діянь, що становлять об'єктивну сторону складу цього злочину, його дії належить кваліфікувати без посилання на ч. 3 ст. 27 КК, де міститься визначення організатора (фактичне поглинання «виконавством»).

Відповідно до іншої позиції таким «головним» співучасником називається і організатор, і виконавець та пропонується при кваліфікації дій у разі виконання одним співучасником кількох ролей оцінювати посягання як вчинене ним або як лише виконавцем злочину (тобто, «виконавство» поглинає підбурювання і пособництво), або як організатором (при цьому, «організаторство» поглинає не тільки підбурювання і пособництво, але й «виконавство»).

Передумови появи таких пропозицій. Вони пов'язані, насамперед, з тим, що законодавець занадто широко (абстрактно) описав дії організатора вчинення злочину, а Пленум ВСУ у п. 3 згаданої постанови фактично прямо інтерпретував функції організатора через окремі функції підбурювача та пособника.

Зрозуміло також, що поєднання тих чи інших ролей завжди повинно знайти своє відображення у мотивувальній частині вироку, однак навряд чи є прийнятною невідповідність (чи неповна відповідність) мотивувальної частини вироку його резолютивній частині, в якій визначається кваліфікація, а на її основі й призначається покарання.

Вважаємо, що надані у ст. 27 КК поняття співучасників вичерпно охоплюють необхідні різновиди дій, а тому дії виконавця, організатора, підбурювача і пособника не можуть суміщатися (перетинатися) і, тим більше, бути тотожними. Якщо це різновиди співучасті, то згідно з усіма правилами класифікації члени класифікації повинні виключати один одного. Крім того,

зовсім алогічним видається пануюча нині позиція, згідно з якою при кваліфікації дій виконавця не слід посилатися на ст. 27, а при кваліфікації дій інших співучасників це є обов'язковим. Таке «штучне» правило, крім того, ще й не дозволяє визначити співвиконавство у вчиненні злочину.

Тому видається за доцільне підтримати думку В. О. Навроцького, О. В. Ус та деяких інших вчених, згідно з якою при кваліфікації дій співучасників, що поєднує кілька функцій, слід посилатися на кожен з частин ст. 27 КК, котра передбачає діяння певних видів співучасників, і відповідну статтю Особливої частини. У зв'язку з цим пропонуємо викласти ч. 1 ст. 29 КК у такій редакції: «Виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 27 і тією статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинений ним злочин», а ч. 2 ст. 29 після речення «Організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем», доповнити таким реченням: «При здійсненні співучасником декількох ролей, передбачених відповідними частинами ст. 27, його дії підлягають кваліфікації за відповідними частинами ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає відповідальність за злочин, вчинений виконавцем». Зазначені правки сприятимуть реалізації принципів законності та індивідуалізації покарання, оскільки дозволять охопити, зафіксувати і більш точно визначити усі можливі прояви дій кожного співучасника.

Науковий керівник – асистент М. А. Рубащенко

*А. В. Лисенко, ІПКООУ України, ІІ курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Інститут співучасті у злочині є одним з найбільш складних і дискусійних інститутів кримінального права.

Дослідження даного інституту розпочинається із Соборного уложення царя Олександра Михайловича (1648 р.), де розглядаються різноманітні випадки групових злочинів. Наступним документом, в якому передбачалася відповідальність за такі діяння, був Артикул Воїнський Петра І. Саме він зафіксував умови відповідальності співучасників, виділяючи та визначаючи межі відповідальності співвиконавців і пособників.

Подальший розвиток інституту співучасті отримав на до революційному етапі становлення науки кримінального права. Так, у 1850 р. О. Жиляєв визначав поняття «співучасть» як збір декількох злочинців при вчиненні одного злочину.

У радянському кримінальному праві визначення співучасті вперше було дано Керівними началами, в ст. 21 яких зазначалося, що за діяння, які вчинюються спільно групою осіб (зграсю, бандою, натовпом), караються як виконавці, так і підбурювачі та пособники.

У науковій літературі є різні визначення поняття співучасті. Із цього приводу Ф. Г. Бурчак зазначав, що питання про поняття співучасті, незважаючи на велику кількість літературних джерел, дотепер належить до дискусійних. Майже кожен автор, що торкається проблем співучасті, пропонує своє визначення співучасті.

Так, М. С. Таганцев указував, що до співучасті належать лише ті зовсім своєрідні об'єднання злочинців, у яких є солідарна відповідальність усіх за кожного і кожного за всіх, що дозволило вченню про співучасть одержати значення самостійного інституту.

У кримінально-правовій літературі радянського періоду мав місце двоякий підхід до визначення співучасті. Деякі фахівці визнавали припустимим співучасть тільки в умисних злочинах. Так, А. А. Піонтковський визначав співучасть як умисну участь двох або декількох осіб у вчиненні умисного злочину. Інші вчені пропонували вважати співучастю вчинення одного чи декількох злочинів спільною діяльністю двох або більше осіб.

Стаття 17 Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. (ст. 19 КК УРСР 1960 р.) у ч. 1 визначала співучасть як умисну спільну участь двох або більше осіб у вчиненні злочину.

Наступним етапом є період вітчизняного законотворення, де у ст. 26 КК зазначається, що співучасть – це умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Дана дефініція є узагальненою характеристикою всіх проявів спільної злочинної діяльності.

Науковий керівник – аспірант Н. В. Невідома

Т. В. Паращич, *факультет міжнародно-правових відносин, II курс, Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ ТА ЙОГО ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Відповідно до ч. 5 ст. 29 Кримінального кодексу України співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалось їхнім умислом.

У теорії кримінального права злочинні дії виконавця, які не охоплювалися наміром інших співучасників, іменуються ексцесом виконавця. Термін «ексцес» походить від латинського «excessus», тобто вихід, ухилення. Так, С. І. Ожегов вказує, що звичайно під ексцесом розуміється крайній прояв чого-небудь.

Питання, які стосуються ексцесу, є досить складними. В науці кримінального права і в правозастосовчій діяльності їм приділяється особлива увага. Науковці у своїх публікаціях в основному описують ексцес виконавця, а що стосується питань юридичної оцінки непередбачених дій інших учасників групового злочину, то в науковій літературі їм не приділено особливої уваги.

На нашу думку, тільки виконавцями ексцес не обмежується. Ексцес можливий і відносно інших співучасників. Наприклад, в процесі реалізації загального злочинного задуму не тільки виконавець, але й інші співучасники можуть порушити узгоджену лінію поведінки: скоїти злочин, не санкціонований їх спільниками. Нині вирішення питання ексцесу тільки стосовно виконавця представляється необґрунтовано вузьким.

Ознаки ексцесу можуть бути присутні у підбурювача та пособника злочину. Підбурювач може схилити яку-небудь особу до скоєння злочину, заподіявши їй при цьому тілесні ушкодження, що не охоплювалося наміром інших співучасників або схиляє виконавця до скоєння іншого злочину замість того, яке було обумовлене із співучасниками.

У теорії кримінального права України вказується на те, що стосовно ексцесу будь-який співучасник є виконавцем, оскільки саме він вчинює дії, що утворюють об'єктивну сторону злочину, який є результатом ексцесу.

Згідно з п. 3 постанови ВСУ № 2 від 7 лют. 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» при ексцесі виконавця за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи – за злочини, вчинені ними в межах домовленості.

Так, вироком судової колегії у кримінальних справах Харківського обласного суду від 29 листоп. 1999 р. Т. і Д. засуджено за умисне вбивство та розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб. Суд без достатніх підстав дійшов висновку про те, що у вчиненні умисного вбивства Н. брав участь Д. Останній пояснював, що вони домовилися з Т. Тільки вчинити напад з метою заволодіти майном, тому для нього було несподіванкою застосування ножа, про наявність якого він не

знав; Т. також не заявляв про змову з Д. щодо умисного вбивства, проте не заперечував на попередньому слідстві факт застосування ножа.

Усе це дає підстави вважати, що з боку Т. має місце ексцес виконавця. Таким чином, за даним епізодом Д. не може нести відповідальність за вбивство.

Так, з приводу ексцесу виконавця англійська кримінально-правова доктрина виробила правило «загальної злочинної мети»: одна особа відповідає за дії іншої, спрямовані на досягнення загальної злочинної мети, заради якої вони об'єдналися. Це правило не поширюється на дії, що вийшли за межі спільного задуму.

Можна зробити висновок, що ексцесом виконавця злочину є вчинення співучасником щодо об'єкта, об'єктивної чи суб'єктивної сторони спочатку задуманого злочину, діяння, що не охоплюється умислом інших співучасників, але такого, що зберігає з первісним діянням об'єктивний і винний зв'язок.

Також неправильним є те, що український законодавець залишив без уваги ексцес інших співучасників злочину, оскільки такі випадки мають велике значення при кваліфікації злочину і призначенні покарання.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
Н. М. Мірошниченко*

*А. В. Русаков, факультет підготовки
фахівців для підрозділів слідства, II курс,
Харківський національний університет
внутрішніх справ*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОРГАНІЗОВАНА ГРУПА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Згідно з ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України (далі – КК), злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо

в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

По-перше, мета створення організованої групи полягає у вчиненні одного та іншого (інших) злочинів, тобто не менше двох (одного та іншого). Виникає питання: «Чи може бути створена організована група лише для вчинення одного злочину?». Постає воно через те, що працівники правоохоронних органів по-різному тлумачать положення ч. 3 ст. 28 КК: деякі з них не вбачають можливості кваліфікації злочину, скоєного у складі організованої групи, якщо був наявний умисел на вчинення лише одного злочину.

Вважаємо за необхідне звернутися до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», а саме до п. 9: «Під організованою групою належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки». Аналогічна позиція підтримана і науковцями (М. І. Панов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, І. К. Туркевич, Є. В. Фесенко та ін.) у науково-практичних коментарях до КК.

Виходячи з позицій вчених, а також роз'яснень Пленуму Верховного Суду, вважаємо, що метою створення організованої групи є не лише декілька злочинів, але й одного, який, у свою чергу, може характеризуватися наявністю певних ознак, наприклад, таких, як тривалість, продовжуваність, поетапним здійсненням раніше запланованих суспільно небезпечних діянь тощо. Щоб уникнути неоднозначного тлумачення ознак організованої групи, з нашої точки зору, ч. 3 ст. 28 КК потребує певних змін.

По-друге, у ч. 3 ст. 28 КК вказується на необхідність наявності «єдиного плану з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасни-

кам групи». Звертаємо увагу на те, що у практиці бувають випадки, коли учасники організованої групи можуть не усвідомлювати реальні плани організатора організованої групи (причини можуть бути будь-які, наприклад, умисне використання дії співучасників організатором для вчинення іншого злочину (злочинів) тощо), а це, в свою чергу, створює певні труднощі для проведення досудового слідства під час кваліфікації дій співучасників, які діяли у складі організованої групи. З різних причин певні плани одних співучасників спеціально «замовчуються», але при цьому ступінь суспільної небезпеки злочину (злочинів), що вчиняються співучасниками, не знижується, а іноді, навпаки, підвищується. Тому, вважаємо, вказівка у ч. 3 ст. 28 КК на необхідність наявності «єдиного плану з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи», є зайвою.

Таким чином, беручи до уваги зазначене вище, пропонуємо ч. 3 ст. 28 КК викласти у такій редакції:

«Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього або іншого (інших) злочинів з розподілом функцій учасників групи».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А. В. Байлов

А. Ю. Чухлата, *ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ ФОРМ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Відповідно до ч. 2 ст. 28 Кримінального кодексу України (*далі* – КК) злочин вважається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб

(дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. У зв'язку з тим, що законодавець ще за радянських часів і дотепер не зазначив роль, яку може виконувати кожен з учасників групи осіб за попередньою змовою у вчиненні злочину, в теорії кримінального права не знайшло остаточного вирішення питання щодо того, кого можна визнати учасником групи осіб за попередньою змовою.

Згідно з першою точкою зору учасниками групи осіб за попередньою змовою можуть бути виключно співвиконавці. Так, як зазначає Р. Р. Галіакбаров, на відміну від складної співучасті, у груповому злочині учасники виступають лише в ролі співвиконавців, що, на його думку, є єдиним стабільним показником, який дозволяє чітко відмежувати груповий злочин від проявів складної співучасті (організації, підбурювання, пособництва); В. С. Комісаров стверджує, що відповідно до суті закону обов'язковою умовою кваліфікації вчиненого за відповідною статтею Особливої частини КК як вчиненого групою осіб за попередньою змовою є вчинення злочину у виді співвиконавства. Отже, якщо відповідна вимога не дотримується, то і кваліфікувати вчинене за ознакою групи осіб за попередньою змовою, на думку науковця, не можна.

Другу точку зору відстоюють, зокрема С. С. Аветисян та А. Ф. Зелінський, які вважають, якщо злочин вчинено при складній співучасті з розподілом ролей, то для кваліфікації цього злочину як вчиненого групою осіб за попередньою змовою у ньому необхідною є наявність не менше двох виконавців. Надання знарядь і засобів, усунення перешкод, а також заздалегідь необіцяне приховування вчиненого злочину без безпосередньої участі у виконанні об'єктивної сторони складу злочину, на їх думку, не можуть розглядатися як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою.

На думку Н. О. Гуторової, М. І. Ковальова, В. О. Навроцького, М. І. Панова, А. А. Піонтковського, П. М. Тельнова при співучасті за попередньою змовою можливе як співвиконавство, так і співучасть з розподілом ролей, незалежно від тієї ролі, яку виконував кожен зі співучасників у вчиненні злочину. Однак позиція В. О. Навроцького потребує уточнення. Він зазна-

час, що при кваліфікації співучасті особливого роду (коли співучасть передбачається в Особливій частині КК) немає потреби посилатися на статті Загальної частини КК, оскільки діяльність співучасників повністю охоплюється статтею Особливої частини і роль кожного учасника злочину «применшується» фактом спільності вчинення посягання. При кваліфікації співучасті особливого роду вид співучасника не визначається в тих випадках, коли злочин вчиняється учасником відповідної групи. Сама вказівка в статті Особливої частини на вчинення злочину кількома особами означає, що вони прирівнюються до виконавців злочину незалежно від характеру виконуваних ролей, виступають у ролі «колективного» виконавця.

Наявність дискусії із зазначеного питання в теорії кримінального права призводить до винесення різних за змістом судових рішень, тому воно потребує вирішення на законодавчому рівні шляхом внесення певних змін до ч. 2 ст. 28 КК.

Науковий керівник – стажист-дослідник І. А. Зінов'єва

А. А. Шермет, факультет міжнародно-правових отношений, II курс,
Национальный университет «Одесская
юридическая академия»

ВОЗМОЖНО ЛИ СОУЧАСТИЕ С КОСВЕННЫМ УМЫСЛОМ?

Повышение организованности совершаемых преступлений в Украине становится актуальной проблемой современности. Хотя за последние десятилетия проведено немало исследований, в теории и практике уголовного права так и не пришли к единому умозаключению относительно соучастия с косвенным умыслом. Результат – неоднозначность судебных решений и недопустимые ошибки при квалификации преступлений и назначении наказания. Авторитетные авторы считают, что во-

левая составная умысла может выражаться и в желании, и в сознательном допущении общественно опасных последствий, а значит, соучастие возможно как при прямом, так и при косвенном умысле.

Следует отметить, что законодатель, согласно нормам действующего закона (ст. 26 УК), не определяет четкие виды умысла при соучастии. Поэтому при трактовке возможно признание существования как прямого, так и косвенного умысла. Согласно статистическим данным в 1,9 % случаях соучастия имеет место косвенный умысел. Это указывает на то, что судебная практика знает данный вид соучастия и, соответственно, признает его.

Так, М. И. Бажанов предлагает такой пример: трое мужчин свалили на землю пострадавшего, нанося ему побои, не желая причинения смерти как результата преступного деяния. Однако такое следствие было сознательно допускаемым.

В поведении пособника косвенный умысел также возможный. Так, следователь-женщина под влиянием подследственного передала ему пистолет чтобы он совершил бегство из тюрьмы. Несмотря на ее просьбу не использовать оружие, виновный при попытке бегства убивает охранника. Когда женщина давала пистолет, она понимала, что он может быть использован и сознательно допускала, что вследствие этого может наступить смерть лиц, которые будут препятствовать побегу, хотя и не желала этого.

Специалисты в сфере криминалистики XIX в. Н. С. Таганцев и Л. С. Белогриц-Котляревский сделали вывод о возможности соучастия с косвенным умыслом. Они назвали его «преступное безразличие» и допускали для действий подстрекателя. Нужно заметить, что такое соучастие признавалось и П. И. Гришаевым, Г. А. Кригером, А. А. Пионтковским, М. А. Шнейдером и др.

Напротив, М. И. Ковалев акцентирует внимание на том, что если соучастник намеревается возбудить в другом лице уверенность в необходимости совершить преступление или содействовать ему, то это будет признаком прямого умысла. Из этого следует невозможность соучастия с косвенным умыслом.

Цели и мотивы, которые руководили лицом при вступлении в преступную связь с исполнителем преступления, не указывают на конкретный вид умысла. Но это не распространяется на преступный результат деятельности исполнителя в случаях совершения нематериальных преступлений, которые состоят из преступного нарушения и преступных последствий. Для него косвенный умысел допускается.

Как следует из научных работ Ф. Г. Бурчака, соучастие с косвенным умыслом уместно в преступлениях, которые причиняют несколько преступных результатов. Но если предпосылкой основного результата является только прямой умысел, но по отношению к дополнительному (побочному) – может присутствовать и прямой, и косвенный умысел.

Кроме того, возникла концепция М. И. Шнейдера об разграничении умысла соучастника на умысел в собственных деяниях (предполагается только прямым) и умысел причинения общественно опасных последствий исполнителем (может быть как прямым, так и косвенным).

Умышленное убийство может быть совершено как с прямым, так и с косвенным умыслом. В процессе сговора потенциальные преступники могут как желать смерти потерпевшего, но также и допускать, что в конечном итоге может наступить смерть потерпевшего. Ярким примером служат ситуации, когда сговор был только на избиение, однако характер насилия был таков, что виновные предвидели реальную возможность убийства потерпевшего, но продолжали избиение, когда жертва уже перестала сопротивляться и т.п.

Как видим, соучастие возможно, как с прямым, так и с косвенным умыслом.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук,
Н. М. Мирошниченко*

*А. Г. Карташова, факультет
міжнародно-правових відносин, II курс,
Національний університет «Одеська
юридична академія»*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНУ

Найбільш небезпечною формою множинності злочинів є рецидив злочинів. Протягом довгого часу правознавці стикалися із труднощами при вирішенні питання щодо форми вини, з якою можуть бути вчинені рецидивні злочини.

Наприклад, у Кримінальному кодексі УСРР 1922 р., зазначалося лише те, що, суд повинен у кожному конкретному випадку встановлювати, чи вчинено злочин професійним злочинцем (рецидивістом) або ж він вчинений уперше. Використовувався лише термін «рецидивіст», але жодних пояснень стосовно самого поняття рецидиву та його ознак, крім вчинення двох і більше злочинів, не було, як і вказівок на необхідну форму вини.

У КК УСРР 1927 р. з'явилися статті, що визнавали наявність судимості за такий самий попередній злочин кваліфікуючою ознакою окремих складів. Значно збільшилася увага до рецидиву в положеннях КК УРСР 1960 р. У законодавство вводиться термін «особливо небезпечний рецидивіст», що стосувався особи, яка мала неодноразові судимості за тяжкі злочини. При цьому судом не враховувалися, що особистість винного, обставини справи, ступінь суспільної небезпечності його діянь або форма його вини і рецидив могли складати необережні злочини.

Вказівка на умисну форму вини як обов'язкову умову визнання суспільно небезпечного діяння рецидивом злочинів є новелою чинного КК України 2001 р., в якому були усунуті різночитання стосовно невизначених ознак діянь, що можуть утворювати рецидив.

Однак у багатьох зарубіжних країнах і досі немає чітких регламентацій щодо форми вини рецидивного злочину. Наприклад, у КК Іспанії є вказівка лише на те, що «рецидив має місце,

коли до здійснення злочину винний уже був засуджений за злочин такого ж характеру, передбачений тим самим розділом даного КК» (п. 8 ст. 23). А в деяких країнах, таких як Германия або Польща, поняття «рецидив» використовують украй рідко, при цьому прямо не закріплюючи обов'язковості умисності такого злочину.

Сучасне вітчизняне законодавство остаточно відкидає можливість необережного рецидиву, визначаючи рецидив злочину як вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК України). Також законодавцем встановлено підвищений ступінь суспільної небезпечності таких злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України визнає рецидив злочинів обставиною, яка обтяжує покарання).

Попри це, деякі сторони цієї норми досі залишаються дискусійними та залежними від практики їх застосування. Адже під умисним злочином слід розуміти не тільки злочини, вчинені з умисною формою вини, а й зі змішаною.

Коли при встановленні факту рецидиву має місце змішана форма вини, необхідно визначити яким у цілому є злочин – необережним чи умисним, виходячи із конкретних наявних ознак злочину. Наприклад, готування і замах на злочин (ст. 14, 15 КК) або здійснення злочину в співучасті свідчитимуть тільки про умисну форму вини.

Якщо саме по собі діяння не є злочином, а вважається ним лише за умови спричинення тяжких наслідків, вирішальною ознакою є необережне ставлення до цих наслідків. В такому випадку ця ознака відносить такий злочин в цілому до необережних, і за законодавством він не може утворювати рецидив.

У протилежному випадку слід звернути увагу і на найближчі (обов'язкові), і на віддалені наслідки. Коли щодо діяння і його обов'язкового наслідку передбачається умисел, а необережність лише щодо віддаленого, то у цілому такий злочин слід вважати умисним, бо спрямованість злочину і його суспільна небезпечність визначається саме умисним ставленням особи до свого діяння. В подібних випадках рецидив можливий.

Отже, законодавчі закріплення рецидиву у багатьох зарубіжних країнах передбачають різні форми вини, але чинним законодавством України зроблено вибір у напрямі визнання рецидивом злочинів лише тих злочинів, що є умисними. Такі приписи можна назвати результатом лібералізації та гуманізації кримінальної політики держави. У випадку наявності змішаної форми вини до питання утворення рецидиву необхідно переходити лише детально дослідивши всі елементи складу злочину.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
Н. М. Мирошниченко*

**С. О. Потерейко, ІПКОП України,
III курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого**

ІНСТИТУТ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Встановлення демократичного суспільства в Україні супроводжується негативним явищем – злочинністю. Люди живуть у страху перед нею і в силу інстинкту самозбереження ігнорують осіб, які вчинили злочин. Проте більш небезпечною вважається особа, яка вчинила кілька злочинів, а не лише один.

Змінюється суспільство, змінюється і злочинність. Нерідко трапляються випадки, коли особа водночас чи протягом певного часу вчиняє кілька злочинів. У кримінальному праві це охоплюється одним загальним поняттям – «множинність злочинів». Чинний Кримінальний Кодекс України (далі – КК) не містить поняття множинності, тому регламентує вчинення двох або більше злочинів як повторність, сукупність або рецидив. Відповідно до ст. 35 КК вони враховуються при вирішенні низки кримінально-правових питань, зокрема при кваліфікації. Повторність і рецидив все частіше фігурують як кваліфікуючі або особливо кваліфікуючі обставини.

У ч. 1 ст. 32 КК указується, що повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією ж самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. У ч. 3 цієї ж статті законодавець визнає повторним вчинення двох або більше злочинів і у випадках, передбачених різними статтями, коли це прямо встановлено в Особливій частині КК. З цих положень закону можна зробити висновок і про саме поняття повторності злочинів, і про її види. Однак якщо для повторності наявність судимості не обов'язкова, то для рецидиву вона має важливе значення.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» зазначено, що судимість може бути врахована при кваліфікації повторного злочину чи при призначенні за нього покарання, а також в інших випадках, передбачених КК. Проте варто зауважити, що ці обставини виключаються, якщо особа хоч і вчинила злочин повторно, але за попередній злочин у неї судимість була припинена (погашена або знята).

Відповідно до ст. 34 КК рецидив – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. У літературі існують різні класифікації рецидиву, які відповідають дефініції, визначеній КК. Іноді вчені також вживають поняття фактичного або реабілітаційного рецидиву, який варто було б розглянути як виняток із загального. Під ним розуміють вчинення особою нового злочину після погашення або зняття судимості за попередній злочин, адже особа свідомо повторно вчиняє умисний злочин, хоча вже колись була засуджена і знає про наслідки.

Виникає питання про його кваліфікацію, адже трапляються випадки, коли особа після відбуття покарання ретельно планує вчинення наступного тотожного або однорідного злочину з попереднім протягом тривалого часу, за який його судимість припиняється. Крім того, особа, яка вчинила злочин і відбула покарання, навіть якщо її судимість знята або погашена, подекуди ізольована від суспільства через страх людей перед «злочинцем». У додаток до цього, враховуючи певну психологічну травму, отриману під час перебування у місцях відбування

покарання, особа хоче знову згадати про себе і вчиняє новий злочин.

На наш погляд, фактичний рецидив є небезпечним видом множинності, такий собі «злочинний промисел», що потребує врахування.

Отже, до перспективних напрямків подальших теоретичних досліджень проблематики інституту множинності злочинів, вдосконалення та включення до законодавчого поля може бути віднесене поняття «фактичного рецидиву», яке хоч і не поєднує у собі гуманістичних переконань, проте допоможе попередити професійну злочинність.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

О. В. Шабанова, *соискатель,*
Институт национальной безопасности
республики Беларусь

РЕЦИДИВ ПРЕСТУПЛЕНИЯ: УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ, А ТАКЖЕ ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Задачи обеспечения надлежащей законности и правопорядка в обществе весьма сложны и включают в себя немало серьёзных проблем, одной из которых является преодоление рецидивной преступности. Как отмечает российский ученый А. Б. Агаев, повышенная общественная опасность рецидива преступлений заключается в том, что он говорит о таком качестве преступности, как ее устойчивость, свидетельствуя об упорном нежелании ряда лиц вести себя соответственно принятым в обществе нормам, о предпочтении криминальных вариантов решения своих проблем, несмотря на принятые к ним меры. Рецидив преступлений может свидетельствовать и о том, что в отношении конкретного правонарушителя неправильно избирается либо неэффективно реализуется мера государственного принуждения.

В этой связи поиск наиболее эффективных форм и методов противодействия рецидивной преступности является одной из фундаментальных проблем в уголовной политике любого государства. Снижение уровня рецидивной преступности является и ключевой задачей Концепции совершенствования системы мер уголовной ответственности и порядка их исполнения, утвержденной Указом Президента Республики Беларусь 23.12.2010 г. № 672 (*далее* – Концепция).

Анализируя проблемы рецидивной преступности, отметим, что само понятие рецидива (от латинского *recidivus* – «возобновляющийся») в настоящее время однозначно не определено. Все подходы к его определению основываются на одном неизменном признаке – последовательном совершении одним лицом двух преступлений. На этом сходство определений исчерпывается, и на его место приходят самые разнообразные вариации двух или более преступлений, судимостей, отбытия наказания и т.п. Законодатель Республики Беларусь под рецидивом преступлений понимает совершение умышленного преступления лицом, имеющим судимость за умышленное преступление.

Проблема преодоления рецидивной преступности сложна и многогранна. Соглашаясь с мнением норвежского криминолога Нильса Кристи, отметим, что проблемы борьбы с преступностью лежат не в плоскости поиска эффективности наказания и не только в сфере исполнения наказаний, но в самом подходе к преступлению. Здесь представляют интерес мнения ученых о возможности решения проблемы рецидивной преступности декриминализацией (депенализацией) деяний, усилением мер общественного контроля общественного порядка. Вместе с тем, концептуальным моментом в решении рассматриваемой проблемы, по нашему мнению, является постановка новой задачи, требующей изменения подходов к назначению наказания и его исполнению. В части назначения наказания весьма правильным представляется подход, отраженный в Концепции и реализуемый в настоящее время в Республике Беларусь, предполагающий расширение практики применения наказаний, не связанных с изоляцией от общества. С другой сторо-

ны, в контексте рассматриваемой проблемы особую актуальность приобретает вопрос повышения эффективности исполнения наказаний, поскольку именно уголовно-исполнительная деятельность, являясь конечным этапом правоприменения, подводящим своеобразный итог функционированию уголовной политики государства, ставит своей целью исправление осужденных, то есть формирование у них готовности вести правопослушный образ жизни (ст. 7 Уголовно-исполнительного кодекса Республики Беларусь).

Таким образом, снижение рецидива среди лиц, отбывших наказание, является ее стратегическим направлением. В современных условиях проблема совершенствования уголовно-исполнительной деятельности должна решаться комплексно. Отметим, что необходимость реформирования уголовно-исполнительной системы Республики Беларусь (*далее – УИС*) декларируется Концепцией. Безусловно, проведение подобной реформы потребует значительных изменений во всех сферах деятельности системы – от совершенствования нормативно-правовой базы до разработки новых подходов к организации служебной деятельности в учреждениях, исполняющих уголовные наказания.

По нашему мнению, основой реформирования УИС должно быть внедрение в практику фундаментальных и научных исследований, отражающих особенности деятельности учреждений УИС, обусловленных специфическими характеристиками их организационной системы.

*Научный руководитель – д-р психолог. наук, проф.
В. П. Вишневецкая*

С Е К Ц І Я 3. ВИКЛЮЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НЕЇ ТА ВІД ПОКАРАННЯ

В. М. Кобернюк, *здобувач,*
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

СУБ'ЄКТИВНІ ТА ОБ'ЄКТИВНІ ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Одним із підходів до класифікації видів звільнення від кримінальної відповідальності, в основу якого покладено необхідність певної позитивної поведінки суб'єкта, який підлягає кримінальній відповідальності, є їх поділ на суб'єктивні та об'єктивні підстави для такого звільнення. Таке розмежування зумовлено тим, що для реалізації суб'єктивних підстав вирішальну роль відіграють воля і дії суб'єкта, який підлягає кримінальній відповідальності, тоді як для об'єктивних – звільнення відбувається під дією певних об'єктивних факторів, настання яких не може залежати від волі особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності.

Дотримуючись даного критерію, до суб'єктивних підстав звільнення від кримінальної відповідальності можна віднести такі, як: дійове каяття за ст. 45 Кримінального кодексу України (*далі* – КК України), примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України), передача особи на поруки (ст. 47 КК України), звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України), а також спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК України. Настання умов, з якими законодавець пов'язує можливість звільнення від кримінальної відповідальності, безпосередньо залежить від посткримінальної поведінки особи, вчинення нею активних дій або утримання від певної діяльності, недопущення порушень закону тощо, що реалізується особою свідомо,

передбачає певні позитивні зрушення в її ставленні до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків.

До об'єктивних підстав звільнення від кримінальної відповідальності відносять: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України). У цих ситуаціях настання тих чи інших умов не пов'язується з поведінкою особи та не залежить від її волі і суб'єктивного ставлення до події та наслідків кримінального правопорушення.

У зв'язку із наведеним розмежуванням необхідно звернути увагу на дискусійність щодо характеристики окремих підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, В. Сверчков вважає, що випадки, коли особа перестала бути суспільно небезпечною, є суб'єктивною зміною обстановки. На противагу йому Л. В. Головка висловлює думку, що такий підхід веде до ототожнення таких підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, як зміна обстановки та дійове каяття, тоді як вчинення особою певних дій, які свідчать про втрату нею суспільної небезпечності хоча і має вольовий характер, проте мотиви їх вчинення безпосередньо не пов'язані із намаганням подолати негативні наслідки вчиненого нею діяння. Через це між ними і закриттям кримінального провадження немає прямого причинного зв'язку, який має місце у випадках дійового каяття.

На наш погляд, остання точка зору є більш переконливою. Тому до суб'єктивних підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності належать ті, за яких умови для звільнення тісно пов'язані з волею винного, його внутрішнім ставленням до кримінального правопорушення та діями, що вчиняються ним для подолання наслідків свого діяння.

Наведений критерій розмежування має не лише кримінально-правове, а й важливе процесуальне значення, яке полягає у тому, що при вирішенні питання про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності за наявності суб'єктивних підстав встановленню з боку провадостосовника (слідчого, прокурора, судді) підлягають

не тільки об'єктивні обставини (сплив строків давності, втрата суспільної небезпечності тощо), а й суб'єктивний фактор, про який ішлося вище. Встановлення останнього, в свою чергу, не виключає, а, навпаки, передбачає (оскільки безпосередньо на ньому ґрунтується) встановлення його об'єктивного вираження. Іншими словами, щире каяття, як і примирення чи перебування на поруках, виражається в конкретних діях винного, які повинні бути вивчені й мають отримати належну правову оцінку, яка і зумовлює закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. І. Маринів

В. Ш. Веліхаєва, II курс,
*Таврійський національний університет
ім. В. І. Вернадського*

ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Фізичний примус – це протиправний фізичний вплив на людину з метою примусити її вчинити злочин.

Психічний примус – це загроза застосування до особи фізичного насильства або вчинення матеріальної чи моральної шкоди з метою спонукати її до вчинення злочину.

Так, С. І. Ожегов вважає, що примусити означає змусити зробити щось у примусовому порядку, тобто зробити те, чого людина не бажає робити. Заподіяння шкоди під впливом фізичного чи психічного примусу регламентовано Кримінальним кодексом України (далі – КК). У ст. 40 КК, зокрема, зазначається, що не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

Фізичний примус повністю виключає наявність вини.

При його застосуванні одна особа використовує іншу задля вчинення злочину. Таким чином, суспільно небезпечні наслідки не є результатом вольової поведінки особи, яку примушують через відсутність фізичної можливості керувати своїми діями. Фізичний примус включає до себе лише один спосіб реалізації – здійснення фізичного насильства над особою для вчинення того чи іншого злочину. Однією з найважливіших ознак фізичного примусу є вплив на анатомічну цілісність організму. Небезпечне для життя чи здоров'я насильство – це умисне заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до таких наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення. Саме фізичний примус є одним із найбільш нині поширених явищ.

З точки зору юриспруденції в основі фізичного примусу має знаходитись певний матеріальний фактор. До фізичного примусу найчастіше відносять: вплив на тканини або органи людського організму, введення хімічних речовин в організм особи, позбавлення або обмеження свободи та ін. Наявність таких засобів впливу на людський організм та свідомість виключає злочинність скоєного діяння.

Психічне ж насильство складається з двох елементів: діяння, здійснене проти волі особи, і його вплив на психіку даної особи. Застосування психічного примусу можливе і без нанесення шкоди психічному здоров'ю особи.

Існує багато способів застосування психічного примусу. Найбільш поширеним є погроза застосування фізичного насильства або погроза поширити інформацію, яку особа бажає зберегти у таємниці. Ще один спосіб – гіпноз. Психологи вважають, що за допомогою гіпнозу можуть вчинятися такі суспільно небезпечні діяння, як замах на життя іншої людини, заподіяння майнової шкоди при шахрайстві, грабежі та інші злочини проти власності, давання неправдивих свідчень тощо. Віднесення гіпнозу до обставин, що виключають злочинність діяння, є дискусійним. Деякі науковці вважають, що стан гіпнозу залежить від

очікувань та мотивації об'єкта впливу, інші ж, навпаки, впевнені, що гіпноз є зміненим станом свідомості самої особи та взагалі виключають його як окреме явище.

Згідно з КК, особа, яка примусила іншу особу до протиправних дій чи бездіяльності, підлягає кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну правоохоронюваним інтересам внаслідок застосованого нею примусу незалежно від того, чи визнано злочином поведінку особи, щодо якої застосовано примус. Якщо особа визнається винною у вчиненні злочину, застосування щодо неї фізичного чи психічного примусу з метою змусити її вчинити цей злочин є обставиною, що пом'якшує відповідальність. Якщо в результаті примусу особа все ж могла керувати своїми діями, але все одно вчинила злочин, кримінальна відповідальність настає відповідно до положень про крайню необхідність.

Отже, примус як насильницький вплив на особу та її здатність керувати своїми діями, що застосовується для здійснення суспільно небезпечного діяння, має універсальні юридичні ознаки – це: суспільна небезпечність, що виявляється у здатності спричинити реальну шкоду правоохоронюваним інтересам; протиправність; реальність, тобто якщо примусова поведінка по відношенню до особи об'єктивно існувала, а не просто сприймалась особою як така.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. О. Бугасєв

*М. О. Нечитайло, факультет підготовки
кадрів для Пенсійного фонду України,
II курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ФІЗИЧНИЙ ТА ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Питання про обмеження волі в науці кримінального права розглядається, здебільшого, при характеристиці об'єктив-

ної сторони злочину, а саме діяння (дії чи бездіяльності). Відсутність об'єктивної сторони зумовлює відсутність складу злочину. А згідно з ч. 1 ст. 2 Кримінального Кодексу України (далі – КК) саме наявність у суспільно небезпечному діянні усіх ознак складу злочину є єдиною підставою притягнення до кримінальної відповідальності.

Доктрина кримінального права виділяє два види примусу: фізичний і психічний, з якими пов'язують наявність або відсутність підстави притягнення до кримінальної відповідальності особи.

Під фізичним примусом слід розуміти не лише протиправний, умисний вплив, спрямований на внутрішні та/або зовнішні частини людського тіла або на весь організм в цілому, а й обмеження волі потерпілої особи незалежно від її бажання.

Згідно зі ст. 40 КК діяння, вчинене під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками, не є злочином. Кримінальна відповідальність виключається за діяння, вчинене особою, яка зазнала примусу і діяла в умовах непереборного фізичного насильства. Без сумніву, в цьому випадку за факт примусу та злочинні наслідки повинен відповідати той, хто здійснив таке насильство.

Під психічним примусом треба розуміти протиправний, умисний психологічний вплив, спрямований на інтелектуально-вольову та емоційну сферу людини, що має на меті обмеження волі особи та спричиняє їй суттєву шкоду або має реальну загрозу спричинення такої шкоди. Отже, потерпілим від психічного впливу може бути лише фізична особа.

Найбільш типовими способами зовнішнього виразу психічного примусу є усна (словесна, вербальна); письмова форма; жести або інші дії, спрямовані на залякування потерпілого; демонстрування зброї або інших предметів.

Кримінальний закон визнає психічний примус переборним. Питання про відповідальність в цьому випадку вирішується так само, як і за фізичний примус, внаслідок якого зберігалася можливість вибору певного варіанта поведінки. Хоча в деяких випадках ступінь впливу погрози на волю людини настільки великий, що взагалі пригнічується воля особи. Яскравим

прикладом цього є залякування людини нанесенням шкоди його близьким родичам, чие життя, здоров'я, благополуччя є важливими для конкретної особи.

Розглядаючи це питання, також слід ознайомитися з таким поняттям, як «перевищення меж крайньої необхідності», під яким слід розуміти умисне заподіяння більш значної шкоди у порівнянні зі шкодою, яка була відвернена при усуненні небезпеки, що загрожувала. Тобто, якщо особа мала можливість усунути дану небезпеку і якимось чином перевищила межі крайньої необхідності, вона підлягає кримінальній відповідальності. Однак п. 6 ст. 66 КК визначає, що такий фізичний примус має розглядатися як обставина, що пом'якшує покарання.

Таким чином, юридична оцінка діяння особи, яка примує, та особи, яка піддавалася примусу, може бути різною. Все залежить від виду та характеру примусу, від спричиненої під впливом фізичного чи психічного примусу шкоди, і співвідношення спричиненої шкоди зі шкодою, що загрожувала особі. Наявність або відсутність кримінальної відповідальності при переборному фізичному чи психічному примусі встановлюється залежно від дотримання необхідних вказівок, зазначених в законі.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Володіна

М. І. Мац, *ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ЗАКОНИ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ МАСОВИХ АКЦІЙ ПРОТЕСТУ

У зв'язку з останніми подіями, що відбувались в Україні, Верховною Радою були прийняті закони про звільнення від кримінальної відповідальності. Їх дослідження необхідне з ме-

тою визначення вектора руху кримінального права, а також встановлення чи дійсно ці акти є правовими.

Не дивлячись на всі заяви що лунають стосовно них, тут не йдеться про амністію як умовну, так і безумовну. Відповідно до ст.1 ЗУ «Про застосування амністії» амністією є повне або часткове звільнення від відбування покарання певної категорії осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких були розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Так, ЗУ «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань» від 19.12.2013 р., зокрема у ст. 1, давав змогу звільнити від відповідальності осіб, які були учасниками акцій протесту та масових заходів щодо їхніх дій і рішень у період з 21 листоп. 2013 р. і до дня набрання чинності цим Законом. Тобто цей акт, по суті, передбачає новий вид звільнення від кримінальної відповідальності, який не передбачений чинним КК. Суперечність, зокрема, полягає в порушенні положень про вичерпність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачені КК (ч.1 ст. 44), та порушенні правила ст.3 КК, відповідно до якого злочинність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК.

До того ж більшість положень Закону має неконкретний характер. Так, не вказано суб'єктів звільнення від відповідальності, немає переліку злочинів, за вчинення яких особи звільняються від відповідальності, цей обов'язок покладається на невизначені «уповноважені органи».

Як бачимо, постала необхідність внесення змін до попереднього акта 16.01.2014 р. Закон від 19.12.2013 р. було викладено в новій редакції, яка вже мала чіткий перелік складів злочину, за вчинення яких у період з 21 листоп. по 26 груд. 2013 р. передбачалося звільнення від кримінальної відповідальності. Проте звільнення від відповідальності передбачалося і за злочини, які не пов'язані з проведенням мирних зібрань, зокрема, за крадіжку (ст.185) та умисне знищення або пошкодження майна (ст.194).

Крім того, аналізуючи ст. 1, 2 цього Закону, стає не зрозумілим, від чого саме передбачається звільнення – від кримінальної відповідальності чи від покарання. Якщо йдеться про звільнення від кримінальної відповідальності, то вона вже сама по собі гарантує звільнення і від покарання. Так, Ю. В. Баулін, надає визначення звільненню від кримінальної відповідальності як передбаченій законом відмови держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК, тобто в тому числі й покарання.

Тим не менш, кількість учасників не зменшувалася, що призвело до необхідності пошуку нового компромісу між суспільством і державою, який виявився у новому Законі про звільнення від кримінальної відповідальності від 29.01.2014 р. За великим рахунком, положення цього Закону були тотожними попереднім, проте існувала і низка відмінностей. Абсолютною новелою стало неспівпадіння між моментом набрання Законом чинності та часом введення його в дію. Відповідно до ст.9 з дня, наступного за днем публікації на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України повідомлення Генерального прокурора.

Тут чи не вперше бачимо, що умови звільнення від кримінальної відповідальності, вказані в ст.9 цього Закону, висуваються не до поведінки особи, яка вчинила злочин, а до третіх осіб, фактично не причетних до провадження. Умовою звільнення від кримінальної відповідальності було залишення будівель та вулиць в м. Києві учасниками протестних акцій.

Останній на цей час Закон було прийнято 21.02.2014 р. Крім перелічених вище нововведень, ним було значно розширено перелік складів злочинів, за вчинення яких передбачалось звільнення від кримінальної відповідальності. До їх переліку увійшли і грабіж (ст.186), і терористичний акт (ст. 258), які так само не мають жодного відношення до мирних зібрань.

Більш того, п. 4 Прикінцевих та перехідних положень передбачає персональну амністію, що є абсолютною новелою в кримінальному праві. Її ознаки більш притаманні помилюванню, однак воно здійснюється виключно на підставі видання Президентом відповідного Указу.

О. Р. Гальченко, *Інститут підготовки
слідчих кадрів для МВС, III курс,
Національний юридичний університет
України ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВИПРАВДАНИЙ РИЗИК»

Діяння, пов'язане з ризиком, є однією з обставин, що виключають злочинність діяння. У зв'язку з цим виникає питання визначення меж діяння, пов'язаного з ризиком і спрямованим на досягнення суспільно корисної мети. З урахуванням постійного зростання ситуацій, які потребують застосування ризикових засобів, виникла потреба юридичного врегулювання меж їх правомірності.

Виправданий ризик – це оціночне поняття. Його можна визначити як правомірну поведінку особи, яка формально співпадає з ознаками певного складу злочину, але спрямована на досягнення значного суспільно корисного результату, отримання якого в звичайних умовах неможливе або пов'язане із значними матеріальними затратами.

Виходячи зі змісту ст. 42 Кримінального кодексу України (*далі* – КК) основними умовами правомірності виправданого ризику є:

1) спрямованість діяння на досягнення значної суспільно корисної мети. Мета, якої прагне досягти особа, котра діє в умовах виправданого ризику, має бути більш значущою, ніж охоронювані кримінальним законом відносини, яким заподіюється шкода при досягненні такої мети. Ситуація, що викликає необхідність досягнення такої мети, може виникати, наприклад, при наявності небезпеки (врятування життя хворого), задля недопущення великих збитків (господарський ризик), тобто метою в таких випадках є врятування об'єктів суспільних відносин, що охороняються законодавством, чи недопущення завдання їм шкоди. Для того, щоб встановити, які наслідки є більш тяжкими, – ті, що настали, чи ті, що особа намагалась

відвернути, вважаємо за необхідне ввести в КК статтю, яка б диференціювала суспільно небезпечні наслідки залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки;

2) неможливість досягнення цієї мети не ризиковим дінням. Вчинення діяння, пов'язаного з ризиком, можливо лише за умови, якщо особа не мала можливості досягти такої мети іншими (не ризиковими) засобами. Якщо буде встановлено, що особа мала таку можливість, але не скористалась нею, то вона буде нести відповідальність на загальних підставах. На нашу думку, наявність реальної можливості в особи досягти поставленої мети не ризиковими засобами можливо визначити з урахуванням наявності в неї спеціальних знань у даній галузі або обов'язку діяти певним чином;

3) прийняття особою запобіжних заходів для відвернення шкоди охоронюваним законом відносинам, якщо особа обгрунтовано розраховувала, що вжитих нею заходів достатньо для відвернення шкоди. Такий розрахунок має бути реальним і мати високий ступінь імовірності того, що шкоду відвернено.

Чинним КК не сформульоване поняття перевищення меж виправданого ризику.

Проте у ч. 3 ст. 42 зазначено, що: «Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій». Вбачається, що в даному випадку взагалі йдеться про умисну форму вини, тому в кожному випадку вчинення діяння, що містить ознаки завідомого створення загрози охоронюваним відносинам, особа має нести відповідальність на загальних підставах.

Особливістю виправданого ризику є те, що вчинення такого діяння завжди містить реальну можливість виникнення шкоди, проте ступінь такої можливості при обгрунтованому ризику має бути низькою і не повинна викликати неминучість настання такої шкоди. Психічне ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків в таких випадках проявляється у формі злочинної самовпевненості, оскільки особа усвідомлює, що суспільно небезпечний характер свого діяння передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але при цьому

обґрунтовано розраховує на відвернення таких наслідків. При цьому розрахунок на відвернення цих наслідків ґрунтується на вжитті особою заходів, які об'єктивно здатні відвернути настання суспільно небезпечних наслідків охоронюваним суспільним відносинам.

Отже, виходячи з викладеного вище, перевищення меж виправданого ризику – це необережне заподіяння шкоди правоохоронюваним суспільним відносинам в умовах досягнення суспільно корисної мети, якщо особою були вжиті заходи, об'єктивно здатні в конкретній ситуації відвернути настання негативних наслідків.

На нашу думку, перевищення меж виправданого ризику не має виключати кримінальну відповідальність особи, але, враховуючи суспільно корисну мету такого діяння, має бути врахована при призначенні покарання як обставина, що пом'якшує відповідальність, і така відповідальність має наставати за необережне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам. Таким чином, доцільно доповнити ст. 42 частиною четвертою, яка б містила поняття перевищення меж виправданого ризику, а також визнати його однією з обставин, що пом'якшують покарання (включити його до змісту ст. 66 КК).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Г. М. Анісімов

К. І. Левченко, юридичний факультет,
II курс, Національний університет
«Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ В СТАНІ ГІПНОЗУ

На практиці трапляються випадки вчинення злочинів під дією гіпнозу, проте чинний Кримінальний Кодекс України (далі – КК) не встановлює правові наслідки вчинення злочину під гіпнозом. Зазначена проблема є актуальною у сучасний період, про що свідчать наукові дослідження з цього питання.

Окремі питання щодо кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин у стані гіпнозу, вивчали такі науковці, як: Ж. Шарко, Дж. Брейд, М. Еріксон, Ф. Бйорнстром, Г. Бернгайм, З. Фройд, Ф. А. Месмер та багато інших.

У своїх працях дослідники приділяють увагу таким питанням: чи є загіпнотизований лише знаряддям в руках гіпнотизера або ж він може зберегти в тій чи іншій мірі здатність чинити опір навіюванню, яке для нього є неприйнятним в соціальному, морально-етичному і естетичному сенсі.

У юридичній літературі про гіпноз особливе місце приділяється питанню: чи настає кримінальна відповідальність за вчинення злочину в стані гіпнозу?

Думки вчених з цього приводу розходяться. Можна виділити кілька груп науковців. Учені першої групи стверджують, що гіпноз потрібно розглядати як обставину, що пом'якшує кримінальне покарання. Інші вважають, що не можна притягувати особу до кримінальної відповідальності, оскільки така особа є неосудною.

Проаналізувавши ч. 2 ст.19 КК, можна дійти висновку, що для визнання людини неосудною необхідні два критерії: медичний та юридичний.

Медичний критерій окреслює всі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю людини. У частині 2 ст. 19 зазначені чотири види психічних захворювань: а) хронічна психічна хвороба; б) тимчасовий розлад психічної діяльності; в) недоумство; г) інший хворобливий стан психіки.

Юридичний критерій неосудності виражається в нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто критерію медичного.

У ч. 2 ст. 19 юридичний критерій неосудності виражений двома ознаками: 1) інтелектуальною – особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність); 2) вольовою – особа не могла керувати ними.

У науковій літературі немає єдності щодо визначення

поняття «гіпноз». Так, дослідник В. Б. Шапар визначає гіпноз як техніку впливу на індивіда шляхом концентрації його уваги з метою звужити поле свідомості й підкорити його впливу та контролю зовнішнього агента-гіпнотизера, навіювання якого загіпнотизований виконуватиме. Розглянувши випадок вчинення злочину в стані гіпнозу, можна говорити про наявність юридичного критерію неосудності, оскільки, як зазначають фахівці, особу можна ввести в такий гіпнотичний стан, коли вона не усвідомлюватиме свої дії і не зможе ними керувати. Проте проблема полягає в тому, що юридичний критерій може існувати лише за наявності медичного, тобто фактичного психічного розладу чи хронічної хвороби особи.

Фахівці зазначають, що наслідки гіпнозу можуть бути різними для кожної людини, однак поки що жоден фахівець-медик не визначає стан гіпнозу як психічний розлад чи хвороба. Тому за відсутності медичного критерію не можна стверджувати щодо наявності юридичного, а отже, не можна і вважати людину неосудною.

Більшість науковців відносять гіпноз до психічного примусу як за способом, так і наслідками. У науці кримінального права психічний примус розуміється як погроза застосування до особи фізичного насильства або заподіяння матеріальної чи моральної шкоди (погроза вбити, знищити або пошкодити майно, поширити відомості, що ганьблять особу, тощо) із метою спонукати її вчинити злочин. Проте психічний примус, хоча й обмежує можливості особи керувати своїми діями, однак ніколи не паралізує цілком її волю, внаслідок чого ця особа все ж таки має можливість обрати той або інший варіант поведінки, як і при переборному фізичному примусі. У даному випадку особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяну шкоду на загальних підставах, хоча вчинення злочину під впливом психічного примусу повинно враховуватися як обставина, яка пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

Отже, гіпноз як спосіб вчинення злочину є складним питанням і в теорії, і на практиці. Проте відомо одне: до з'ясування усіх обставин злочину, вчинених під дією гіпнозу, необхідно підходити індивідуально. Неможливим є створення

певних шаблонів. Тому слід застосовувати судово-медичну експертизу психічного впливу, що дозволить встановити, чи перебувала особа під гіпнозом під час вчинення злочину і враховувати це при призначенні покарання.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
Н. М. Мирошниченко*

**М. В. Леженко, Полтавський
юридичний інститут, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ГІПНОЗ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Як у всьому світі, так і в Україні існує проблема використання гіпнозу, бо найчастіше ці здобутки є далеко не на користь людству. Наука створює нові гіпнотичні та психофізіологічні техніки, технології управління особою, тим самим перетворюючи її в справжню зброю в руках кримінальних структур. Законодавство ж не передбачає жодної відповідальності за несанкціонований вплив на психіку людини.

Правоохоронні органи, стикаючись зі злочинами, вчиненими у стані гіпнозу, в більшості випадків допускають помилки при кваліфікації діяння, що пов'язано з незнанням психофізіологічної природи такого способу вчинення злочину, чи запереченням самого факту його існування. Так, за результатами опитування, проведеного Л. В. Сєдих, 63 % співробітників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, у виробництві яких були кримінальні провадження щодо злочинів, вчинених із використанням гіпнозу, переконані в його псевдонауковості. В результаті гіпнотизер зазвичай залишається за рамками правосуддя. Мали також місце і випадки, коли загіпнотизовані несли відповідальність на загальних підставах, а факт їх перебування під гіпнозом враховувався як обставина, що пом'якшує покарання. Науковці ж по різному пропонують кваліфікувати дії

особи, що вчинила злочин під гіпнозом. Розглянемо їх погляди.

Особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, знаходиться під гіпнозом, має визнаватися неосудною (М. Таганцев, М. Н. Малєїна).

Гіпноз – різновид фізичного впливу, бо, незважаючи на інформаційний спосіб впливу, він доводить потерпілого до безпорадного стану, фізичним стражданням, втратою фізичної свободи і розглядається як фізична шкода. Гіпноз спричиняє особливий психофізичний стан людини – гіпнотичний сон, що характеризується зміненою свідомістю чи взагалі відсутністю такої, що з кримінально-правового погляду є безпорадним станом потерпілого (А. Рарог, Р. Шарапов та ін.).

Гіпноз – це спосіб вчинення злочину, який має розглядатися через призму психічного примусу, бо це психічне насильство, що являє собою цілеспрямований протиправний інформаційний вплив на свідомість особи проти або поза його волею, з метою приведення останнього у безпорадний стан для вчинення злочинного діяння (дії або бездіяльності) над особистістю загіпнотизованого або для навіювання йому необхідності вчинення того чи іншого злочину. При цьому останню позицію можна умовно розділити на дві частини:

1) так, Р. Левертова, А. Наумова, Т. Орєшкіна, Л. Сердюк та ін. відмічають, що застосування до особи психічного примусу не позбавляє її можливості керувати своїми діями, а тому питання відповідальності особи, яка заподіяла шкоду, перебуваючи на момент вчинення злочину під гіпнозом, вирішується за правилами крайньої необхідності;

2) такі вчені, як Л. Сєдих, Г. Чечель та ін. пропонують виокремлювати переборний та непереборний психічний примус і таким чином вирішувати питання про кваліфікацію злочину, що вчиняється, по-перше, особою, що знаходиться в стані гіпнозу, по-друге, особою-гіпнотизером, що «намовляє» загіпнотизованого за правилами, які є аналогічними правилам кваліфікації при фізичному примусі.

На нашу думку, гіпноз можна віднести саме до психічного примусу, адже він являє собою вплив на людину за допомогою різноманітних погроз, навіювання, психотропних засобів

із метою здійснення вигідного «примушованого» діяння, що заподіює шкоду суспільним відносинам. Цей вид примусу хоча й обмежує можливість особи керувати своїми діями, проте не паралізує цілком її волю, внаслідок чого видається вдалим розглядати психічний примус як переборний та непереборний. У випадках, коли особа весь час перебуває у безпосередньому контакті з гіпнотизером чи є під сильним навіюванням, коли не здатна чинити опору та (або) керувати своїми діями, вона не повинна нести кримінальної відповідальності, бо зазнала непереборного психічного примусу. Інакше загіпнотизована особа підлягає кримінальній відповідальності як виконавець вчинення злочину, а гіпнотизер – в якості підбурювача.

Та для того щоб встановити вид психічного примусу, правоохоронні органи повинні залучати спеціалістів для проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи, яка дасть відповідь на питання: чи перебувала особа, що вчинила злочин, у стані переборного чи непереборного психічного примусу?

Отже, констатуємо, що, на жаль, незаконний вплив на психіку людини шляхом застосування гіпнозу не врегульований кримінальним законом. Таким чином, загіпнотизована особа зазвичай сама несе кримінальну відповідальність, тоді як гіпнотизер її уникає. Видається, що в подальшому науковці та практики мають більш детально вивчити та врегулювати дану проблему.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, асистент
Т. О. Михайліченко*

Я. М. Горлищева, *юридический факультет,
III курс, Вологодский институт права
и экономики Федеральной службы исполнения
наказаний России*

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ АМНИСТИИ

Формирование и эффективная работа справедливого и независимого суда в Российской Федерации является одной из основных задач современной политики. При всей своей независимости судебная власть всё же взаимосвязана с законодательной и исполнительной властью государства. Ярким примером «вмешательства» в сферу деятельности судебной власти является объявление амнистии (данное правом наделена Государственная Дума РФ). В Российской Федерации с 1994 г. было проведено 16 амнистий. Действие последней реализуется до сих пор. Объявление амнистии дает законодательной власти возможность полностью или частично освободить от наказания лиц, совершивших преступление, либо смягчить им наказание, либо снять судимость с осужденных, либо освободить от уголовной ответственности.

Такие положения, закрепленные и в УК РФ, и в Конституции РФ, идут явно в разрез с принципами: разделения властей; индивидуализации наказания; осуществления правосудия только судом и другими конституционными принципами. Несмотря на множество противоречий в сфере применения амнистии, можно предположить, что если работа данного института обеспечивается законодательно, исторически сформирована и в целом принимается населением страны, то амнистия имеет право на существование, призвана компенсировать недочеты в уголовной политике государства.

Поэтому вопрос юридически грамотного её применения является важным. Как показывает анализ практики, амнистия применяется достаточно хаотично, часто не имеет веских оснований, влечет за собой непоправимые последствия.

На наш взгляд, применение амнистии должно быть ис-

ключительным, поскольку альтернативой данного института могут выступать иные основания освобождения от уголовной ответственности, наказания. Эти обстоятельства закреплены в гл. 11, 12 УК РФ, деятельное раскаяние, примирение с потерпевшим, это и условно-досрочное освобождение. Возможностей для освобождения лица, совершившего преступления, более чем достаточно. Государство пренебрегает такими возможностями, считает целесообразным и более правильным объявление амнистии, как акта гуманизма и милосердия со стороны демократического государства. Амнистия опосредованно нарушает, подрывает, искажает цели наказания: восстановление социальной справедливости, предупреждение совершения новых преступлений, исправление лиц, совершивших преступления. Она, скорее, является проявлением государственной политики в целом, нежели политики в сфере уголовного права. Отсюда и вытекает ряд названных противоречий. Для того чтобы избежать негативных последствий объявления амнистии (недоверие населения; нарушение конституционных принципов; безнаказанность лиц, совершающих преступления; явная противоречивость действий законодательной, исполнительной и судебной властей) и сгладить стороны применения амнистии, следует внести ряд коррективов.

Необходимо устранить пробелы в законодательстве и сформулировать четкие критерии применения амнистии; обосновать причины применения такого акта; довести до населения важность, а главное – необходимость освобождения тех или иных лиц, совершивших преступления; сузить полномочия государственных органов в данной сфере; юридически грамотно составлять акты амнистии; всесторонне изучать каждый факт распространения амнистии на индивидуально неопределенный круг лиц; определить ряд правовых последствий для лица, освободившегося по амнистии (например, назначение более строго наказания в случае повторного совершения таким лицом преступления; осуществление контроля за освободившимся лицом; случаи совершения нового преступления амнистированным рассматривать как отягчающее обстоятельство).

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. С. А. Боровиков

Ю. В. Каракулова, *юридический факультет, III курс, Вологодский институт права и экономики Федеральной службы исполнения наказаний России*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИНСТИТУТА УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ЛИЦ, ОТБЫВАЮЩИХ ПОЖИЗНЕННОЕ ЛИШЕНИЕ СВОБОДЫ

Становление института пожизненного лишения свободы (*далее* – ПЛС) в современной России связано с принятием Закона РСФСР от 17 дек. 1992 г. Он закрепил возможность замены смертной казни ПЛС. В Уголовном кодексе РФ 1996 г. (*далее* – УК РФ) ПЛС трансформировалось в самостоятельный вид наказания. По данным В.И. Селиверстова, за период с 2003 по 2009 г. включительно к ПЛС было приговорено 488 подсудимых, в среднем около 70 человек в год. Подобная тенденция существует и сейчас. Однако предметом особого внимания является норма, предусматривающая возможность условно-досрочного освобождения (*далее* – УДО) для осужденных к ПЛС. В соответствии с ч. 5 ст. 79 УК РФ лицу, приговоренному к ПЛС, отбывшему в исправительном учреждении не менее 25 лет, в случае, если судом будет признано, что оно не нуждается в дальнейшем отбывании этого наказания и при отсутствии у осужденного злостных нарушений установленного порядка отбывания наказания в течение предшествующих трех лет, может быть предоставлено УДО от отбывания ПЛС.

Вопрос об использовании этого института в отношении осужденных к ПЛС вызвал большое количество споров. Так, Ю. В. Славинская считает, что после 25 лет покамерного содержания, на фоне депривации общения и отсутствия какой-либо занятости, вряд ли будет возможным возвращение осужденных к ПЛС к нормальной жизни в обществе, Е. Н. Казакова полагает, что срок возможного УДО для данной категории осужденных должен быть снижен, так как это социально оправдано, в силу того, что положительно характеризующиеся осужденные смогут, условно освободившись, быть востребованными в обществе.

На наш взгляд, мнение Е. Н. Казаковой следует признать верным, так как срок отбывания наказания и правильно организованная воспитательная работа окажут благотворное влияние на исправление осужденного, тем более, если осужденный зарекомендует себя с положительной стороны. Нельзя исключать того, что длительный срок отбывания наказания негативно отразится на психологическом здоровье осужденного, что может повлечь возникновение психических расстройств. Но подходить к вопросу о предоставлении УДО и возможном снижении его сроков необходимо с большой осторожностью, поскольку при неправильном его применении, во-первых, в отношении осужденного к ПЛС может быть совершен самосуд, во-вторых, такой осужденный может совершить новое преступление, тем самым нанести еще больший вред интересам, охраняемым в УК РФ.

Для разрешения указанной проблемы, следует проводить психологическое тестирование, использовать полиграф, что поможет изучить личность осужденного, степень его исправления, отношение к обществу, государству, совершенному преступлению, и в дальнейшем избежать рецидива. Также необходимо дополнить УК РФ следующей формулировкой: «При совершении лицом, ранее приговоренным к пожизненному лишению свободы, но освобожденным условно-досрочно, нового преступления, назначить ему наказание в виде пожизненного лишения свободы без права условно-досрочного освобождения».

Таким образом, применение УДО к осужденным к ПЛС представляется возможным при выполнении определенных условий. Для устранения проблем отрицательного отношения общества к лицам, отбывающим ПЛС, дезадаптации и деградации личности осужденного представляется возможным создавать специальные центры помощи, основной целью которых должна выступать подготовка осужденного к жизни на свободе и обеспечение нормального общественного климата, осуществляемая с привлечением психологов, родственников осужденных, представителей общественности.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц.
С. А. Боровиков*

А. С. Правоторов, *Институт юстиции,
II курс, ФГБОУ ВПО «Саратовская
государственная юридическая академия»*

ИНСТИТУТ ОТСРОЧКИ ОТБЫВАНИЯ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

В соответствии с Указом Президента РФ от 9 окт. 2007 г. № 1351 «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года» укрепление института семьи, а также разработка и совершенствование нормативно-правовой базы, направленной на охрану ценностей материнства и отцовства, остаются основополагающими направлениями для Российского государства.

Указанные меры относительно несовершеннолетних, чьи родители осуждены к лишению свободы, может реализовать институт отсрочки наказания. Этот институт как мера уголовно-правового воздействия занимает важное место среди других видов, альтернативных реальному лишению свободы. Это связано с тем, что в ней в равной степени реализуются принцип неотвратимости уголовной ответственности и принципы гуманизма и справедливости.

Возникает вопрос: если же у родителя имеется несколько малолетних детей, то по достижении каким из них четырнадцатилетнего возраста такому родителю должна предоставляться отсрочка от отбывания наказания? Этот пробел восстанавливается в п.2 ч.1 ст.398 УПК РФ (т.е. младшим ребенком).

В этой связи целесообразно положения ч. 1 ст. 82 УК РФ привести в соответствие с п. 1 ч. 1 ст. 398 УПК РФ.

Помимо этого, мы склонны считать, что действующие нормы в силу недостаточной степени своей теоретической проработки не позволяют полноценно задействовать на практике все возможности рассматриваемого института.

Логично предусмотреть возможность применения института отсрочки наказания в отношении законных представителей ребенка [опекуна, усыновителя (удочерителя)], которые надле-

жащим образом осуществляют уход за ребенком. Таким образом, мы считаем возможным и необходимым исправить и дополнить положение ч. 1 ст. 82 УК РФ, ч. 17, 17.1 ст. 397 УПК РФ.

Также следует проработать комплекс процессуальных норм, устанавливающих возможность назначения отсрочки отбывания наказания судом присяжных заседателей.

Так, Е.Ю. Сергеева предлагает рассматривать применение отсрочки отбывания наказания беременным женщинам и осужденным женщинам, имеющим малолетних детей, не как право, а как обязанность суда. Мы с этим согласны, однако считаем, что подобные нормы должны распространяться на всех законных представителей, осуществлявших надлежащий уход за ребенком.

Вывод суда о том, что осужденный для своего исправления не нуждается в отбывании назначенного судом наказания и заслуживает замены наказания либо его неотбытой части отсрочкой исполнения приговора, должен быть основан на всестороннем учете данных о его поведении за весь период отбывания наказания.

Однако, по нашему твердому убеждению, предоставление отсрочки отбывания наказания невозможно, если осужденный совершил преступление в отношении своего ребенка, а также в отношении усыновленного (удочеренного) или находящегося на иждивении осужденного либо под его опекой ребенка, либо лишен родительских прав.

Аналогичного мнения, изложенного в Постановлении от 11 янв. 2007 г. № 2 (ред. от 02 марта 2013) «О практике назначения Судами Российской Федерации уголовного наказания», придерживается и Пленум Верховного Суда РФ.

Что касается международного опыта, то здесь необходимо отметить, что рассматриваемый институт активно применяется в таких развитых странах, как ФРГ и Швейцария.

Институт отсрочки отбывания наказания можно рассматривать как действующий непосредственно в интересах ребенка, а также способствующий достижению основных целей уголовно-исполнительного законодательства: исправление осужденного (нравственное и юридическое), а также предупреждение

совершения осужденными новых преступлений.

Представляется, что указанные рекомендации направлены на совершенствование УК РФ и УИК РФ в области применения отсрочки отбывания наказания.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Н. И. Насиров

Е. Д. Гаукова, Н. А. Дементьева,
*II курс, Санкт-Петербургский
юридический институт (филиал)
Академии Генеральной прокуратуры
Российской Федерации*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВОПРОСА ЭВТАНАЗИИ В РОССИИ

Термин «euthanasia» происходит от греческих слов: «eu» – хорошо и «thanatos» – смерть. Он был предложен в XVI в. Ф. Бэконом и обозначал безболезненную смерть, которая не вызывает физических и моральных мучений для умирающего и его близких. Эвтаназия бывает пассивной – намеренное прекращение медиками терапии больного и активной – введение врачом или же самим пациентом лекарственных средств либо другие действия, которые влекут за собой быструю смерть.

Отношение к «хорошей смерти» неоднозначно. Анонимное интервьюирование сотрудников правоохранительных органов, проведенное нами, показало, что 9 из 17 опрошенных отрицательно относятся к эвтаназии. Большинство респондентов (76%), если проблема неизлечимого заболевания и невыносимой боли касается их близких или родственников, выбрали бы «продолжение лечения», и только 24% применили бы эвтаназию.

Вопрос об эвтаназии и правовых основаниях ее применения обсуждается уже достаточно давно.

В России положение об эвтаназии получило законода-

тельное решение в Федеральном законе от 21.11.2011 г. № 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации». В ст. 45 «Запрещение эвтаназии» закреплено, что медицинским работникам запрещается осуществление эвтаназии, то есть ускорение по просьбе пациента его смерти какими-либо действиями (бездействием) или средствами, в том числе прекращение искусственных мероприятий по поддержанию жизни пациента. Лицо, которое осуществляет эвтаназию или побуждает больного к ней, несет уголовную ответственность. В том же Законе имеются ст. 19, 20, в которых указано, что гражданин или его законный представитель имеет право отказаться от медицинского вмешательства или потребовать его прекращения, даже если оно начато, то есть на любом этапе проведения. При этом пациенту в доступной форме должны быть изложены все последствия отказа от лечения, что оформляется записью в медицинском документе, который подписывается пациентом (его законным представителем) и лечащим врачом. Тем самым фактически дается возможность использования пассивной эвтаназии. В одном и том же нормативном акте и запрещается, и разрешается эвтаназия.

Уголовный кодекс РФ четко определяет, что эвтаназия – это убийство (умышленное противоправное лишение жизни другого человека). Мотив сострадания может быть учтен лишь при назначении наказания виновному лицу, но не при квалификации деяния.

Несмотря на указанные выше нормативно-правовые акты, вопрос эвтаназии в нашем государстве не решен. Так считают 65% опрошенных нами сотрудников правоохранительных органов.

Мы согласны с Д. С. Князевым, по убеждению которого данный факт является пробелом в российском уголовном законодательстве. Эвтаназию, отличающуюся элементами состава преступления от убийства, по нашему мнению, необходимо выделить в самостоятельный привилегированный состав, ввиду того, что можно установить иные (специальные) элементы состава преступления, которые позволят отграничить уголовно наказуемую эвтаназию от других составов преступлений, при

которых причиняется смерть человеку. Это же не позволит избежать наказания определенному кругу лиц.

С нашим мнением также согласны 35% опрошенных сотрудников прокуратуры, аргументировав свой ответ тем, что введение нормы в уголовное законодательство позволит избежать неопределенности при осуществлении правоохранительной деятельности в нашем государстве.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Л. А. Щербич

**А. В. Жорняк, ПККОП України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ

Сучасна правова система закріплює безліч особистих немайнових прав, які належать кожній людині, проте головним і фундаментальним із них є право на життя. З огляду на це, поряд існує право розпоряджатися своїм життям, що тлумачиться як можливість піддавати його значному ризику або навіть приймати рішення про припинення життя. Саме право на смерть уже протягом багатьох років є предметом для обговорення юристів і медиків, суспільства в цілому. Термін «евтаназія» вперше був ужитий у XVII ст. англійським філософом Ф. Беконом, який позначив ним «легку» і безболісну смерть.

Вченими це поняття нині трактується ширше. Отже, евтаназія – це діяння, яке свідомо і умисно вчиняється медичним працівником за неодноразовим і категоричним проханням невиліковно хворого з метою припинення фізичних страждань, що має результатом смерть пацієнта. Варто зазначити, що хворий має бути проінформованим про всі його наслідки, здатним усвідомлювати свої дії та керувати ними і приймати таке рішення добровільно, за власною волею.

В Україні законодавством не визнається будь-яка форма

евтаназії, зокрема, про це йдеться в п. 2 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, який забороняє пасивну евтаназію, а також в п. 3 ст. 52 цього нормативного акта, де забороняється й активна евтаназія. Відсутня і спеціальна стаття в Кримінальному кодексі України (*далі* – КК), за якою б кваліфікувалося таке діяння. У теорії кримінального права і в правозастосовній практиці визнається, що добровільна згода людини на позбавлення її життя не виключає протиправності й караності діяння і зазвичай кваліфікується за ст. 115 КК.

На нашу думку, легалізація евтаназії в українському законодавстві є лише питанням часу, а тому з удосконаленням і демократизацією правової системи цілком можливо, що законодавець закріпить право на смерть. Конкретними підставами для цього є:

- по-перше, евтаназія дозволяє в повній мірі реалізувати право людини розпоряджатися своїм життям, в тому числі приймати рішення про припинення власного життя;

- по-друге, людина визнається найвищою цінністю, а отже, і її реальне благополуччя, потреби і право на самовизначення, право на свободу, право на повагу гідності, право на гідну смерть мають бути гарантовані й забезпечені повною мірою;

- по-третє, евтаназія забезпечує реалізацію одного з основоположних принципів права – принципу гуманізму. Евтаназія є гуманною, бо припиняє страждання і муки невиліковно хворого;

- по-четверте, держава і суспільство мають визнати таке право не заради всіх, а заради тієї невеликої групи людей, які дійсно його потребують.

Варто зазначити, що саме право на смерть впливає із права на життя, яке апріорі ми маємо, але користуватися ним не повинні. Тому законом мають бути встановлені складна процедура та конкретні випадки, в яких реалізація цього права була б необхідною і доречною. Вважаємо за необхідне чітко окреслити коло суб'єктів такого діяння (лише лікар або медичний працівник). У випадку, коли таке діяння вчиняють інші не уповноважені особи, варто передбачити спеціальні привілейовані норми у ст. 115 КК, які б закріплювали такі діяння, а саме:

1) умисне ненадання (злочинна бездіяльність) допомоги хворому (пасивна евтаназія), спрямоване на заподіяння смерті хворого на його прохання, з метою позбавлення хворого болісних фізичних страждань, які викликані його невиліковною хворобою;

2) умисні дії (активна евтаназія), спрямовані на заподіяння смерті хворого на його прохання, з метою позбавлення хворого болісних фізичних страждань, які викликані його невиліковною хворобою.

Таким чином, обов'язковою кваліфікуючою ознакою таких складів злочинів має бути мотив, який полягає у добровільному, неодноразовому і категоричному проханні хворого про заподіяння йому смерті.

Підсумовуючи, варто все ж визнати, що проблема евтаназії потребує кримінально-правової регламентації. Від її розв'язання залежить доля багатьох безнадійно хворих людей, які останні роки перебувають у лікарнях, фізичний стан яких діагностується як проміжний – між життям та смертю, а психічний – це безпорадність, стан глибокого відчаю.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц.
Ю. А. Пономаренко*

**Б. О. Звінеревська, ПКОЮ України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

У світі є тільки одне явище гірше несправедливості, це – справедливість без меча в руці. Коли право не сила, воно – зло.
О. Уайльд

У науковій (і не тільки) літературі можна часто зустріти обговорення питання про право на смерть. Сам термін «право

на смерть» звучить дещо парадоксально, бо протягом віків передумовою всіх людських прав було головне з них – право на життя. Поряд існує право фізичної особи розпоряджатися своїм життям. Проте коли процес смерті знаходиться поза особистісним контролем, тоді «право померти» стає проблемою. Виникає питання: чи є право на життя не лише правом, а й обов'язком? Чи повинна держава охороняти життя людини поза її волею? І, як наслідок, чи повинно каратися діяння, що являється евтаназією?

Евтаназія має грецьке походження від слів «eu» (добре) і «tha'natos» (смерть). Офіційно це поняття у XVII ст. увів англійський філософ Ф. Бекон, визначивши його як «легку, безболісну смерть». Проте вже у XX ст. ця ідея була жажливо спотворена німецькими націонал-соціалістами. Так «смерть з милосердя» перетворилася на спосіб знищення в'язнів концентраційних таборів.

У сучасному суспільстві не лише неоднозначно ставляться до криміналізації евтаназії, а й досі немає чіткої уніфікації даного поняття. Визначення його залежить від варіантів поєднання елементів складу злочину. Неоднозначно вирішуються питання, хто може бути потерпілим (тяжкохворий, здорова людина), суб'єктом (лікар, рідні, інші особи), яка повинна бути форма діяння (дія чи бездіяльність), чи виступають мотиви та мета факультативною ознакою суб'єктивної сторони.

Що ж до Європейського суду з прав людини, то у цьому питанні він зберігає нейтральну позицію, визнаючи за державами-учасницями право на самостійність. Аналізуючи його рішення про евтаназію (Санлес проти Іспанії, Претті проти Сполученого Королівства, Кох проти Німеччини...), можна побачити, що суд у більшості випадків не брав до уваги матеріальний аспект справ, а вирішував їх виходячи із порушень процесуальної форми.

У законодавстві України, незважаючи на певні спроби (зокрема, 05.02.2010 р.) частково узаконити евтаназію, її нібито не існує. Проте слід нагадати, що насправді в усіх цивілізованих країнах «убивство із співчуття» зберігається на практиці незалежно від того, дозволено воно законом чи ні. У літературі

вказується, що 40 % всіх смертей хворих людей настає в результаті прийняття медиками рішень про припинення життя або шляхом відмови від лікування, або за допомогою ліків, що прискорюють її настання. Отже, в країнах, де евтаназія заборонена, де немає законного захисту від неправомірного застосування евтаназії, положення є гіршим.

Опитування, проведене центром соціологічних досліджень порталу «СуперДжоб» 17 квіт. – 10 трав. 2007 р., показало, що 51% українців вважають, що людина має право скористатися допомогою лікарів з метою добровільної смерті. Опитані також стверджують, що легалізація такої процедури повинна бути тільки при жорсткому контролю з боку держави.

Декриміналізація евтаназії, вказує Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) в документі «Питання й відповіді про евтаназію» від 10.09.2003 р., дозволить контролювати цей процес і обмежити його чіткими рамками закону. Тільки контрольовані процедури й чіткі правила застосування евтаназії покладуть край довільній системі, існуючій у багатьох країнах Європи.

Отже, легалізуючи повністю чи частково вже існуюче (в латентній формі) явище, Україна зробить крок уперед до розбудови демократичної та правової держави. Проте слід звернути увагу й на те, що цей процес повинен бути поступовим і багатовекторним. Необхідно не лише створити правову норму, а і забезпечити чіткий механізм її реалізації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Пащенко

СЕКЦІЯ 4. ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*А. И. Коротких, Юридический институт,
V курс, Северо-Кавказский федеральный
университет*

ВОССТАНОВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ КАК ЦЕЛЬ ПРИМЕНЕНИЯ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ

Борьба с преступностью – важнейшая задача любого государства, и Российская Федерация здесь не исключение. Основное средство в борьбе с преступностью – уголовное наказание, которое в соответствии с ч. 2 ст. 43 УК РФ применяется в целях восстановления социальной справедливости и исправления осуждённого, предупреждения совершения новых преступлений. Но эти цели не лишены противоречий, особенно это касается восстановления социальной справедливости.

Восстановление социальной справедливости путем наказания осуждённого осуществляется как применительно к обществу в целом, так и к потерпевшему в частности.

Принцип справедливости по отношению к потерпевшему является наиболее спорным и противоречивым. Разумеется, что никаким наказанием не может быть восстановлена жизнь потерпевшего либо утраченное здоровье, однако это не исключает имущественного аспекта.

В настоящее время потерпевший вправе в соответствии со ст. 44 УПК РФ предъявить гражданский иск в уголовном процессе о возмещении имущественного и морального вреда. Однако потерпевший должен самостоятельно, без помощи прокурора, подготовить и подать иск, доказать размер вреда и причинно-следственную связь между преступлением и причинением вреда. Очевидно, что потерпевшему достаточно сложно отстаивать свои права и законные интересы без профессиональной

юридической помощи, но как ни парадоксально, у потерпевшего нет права на бесплатного защитника. Даже если потерпевший докажет своё право на возмещение вреда это ещё не значит, что компенсация будет адекватной.

Кроме того, потерпевший не может рассчитывать на возмещение вреда в случае, если преступник не установлен или скрывается от следствия и, соответственно, не может быть привлечён к уголовной ответственности.

По мнению Уполномоченного по правам человека в РФ Владимира Лукина, заслуживает внимания следующий тезис: «при неспособности государства обеспечить потерпевшему возмещение вреда лицом, этот вред причинившим, возместить его должно само государство».

Следует сказать, что Советом Европы ещё 24 нояб. 1983 г. принята Конвенция о возмещении ущерба жертвам насильственных преступлений, которая является отражением данного тезиса. В России эта Конвенция до сих пор не ратифицирована.

По данным Всероссийского центра изучения общественного мнения из 22,5 млн. наших граждан, ставших жертвами преступлений, лишь 4 % указывают, что им удалось полностью компенсировать нанесенный ущерб, то есть, несмотря на уголовное наказание преступников, потерпевшие не считают, что по отношению к ним восстановлена социальная справедливость.

При анализе действующей редакции УК РФ обращает на себя внимание тот факт, что ответственность за целый ряд преступлений против жизни и здоровья установлена ниже, чем за некоторые преступления экономической направленности.

Восстановление социальной справедливости не декларативно, а, по существу, становится важным аспектом уголовного наказания, так как несправедливость оказывает развращающее влияние на сознание граждан, усиливает правовой нигилизм, порождает отчуждение, неуважение к закону и дискредитирует саму идею правосудия.

Для восстановления социальной справедливости необходимо:

- 1) ратифицировать Конвенцию «О возмещении ущерба жертвам насильственных преступлений», принятую Советом Европы 24 нояб. 1983 г.;

2) взяв за основу опыт ряда европейских стран, разработать критерии оценки по возмещению морального вреда потерпевшему от уголовных преступлений;

3) в целях более эффективного возмещения потерпевшему причинённого преступлением вреда шире практиковать назначение наказания в виде штрафа в качестве альтернативы наказанию в виде лишения свободы;

4) наряду с либерализацией УК РФ в отношении преступлений экономической направленности, усилить ответственность за преступления против жизни и здоровья, а также за ряд иных преступлений, непосредственным объектом которых является общественная безопасность, здоровье населения, общественная нравственность (например, ст. 205, 205.1, 209, 213, 228, 228.1 и т.д.).

*Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф.
А. Г. Кибальник*

*А. А. Лузик, Таврійський Національний
університет ім. В. І. Вернадського,
II курс,*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Кримінальне покарання – специфічний метод правового регулювання суспільних відносин. Воно необхідне як засіб реакції суспільства та держави на протизаконні дії особи. Виходячи з того, що будь-який прояв влади однієї людини над іншою, не викликаний крайньою необхідністю, можна назвати тиранією, реалізація принципу справедливості при призначенні покарання за злочин можлива, коли вид та розмір покарання встановлюються лише законом, який приймає законодавчий орган, уособлюючи волю усього суспільства, а рішення щодо призначення покарання виносить суд.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) у ст. 51 передбачає вичерпаний перелік покарань, які застосовуються до осіб, визнаних судом винними у скоєнні злочину, серед них найбільш м'яким видом покарання є штраф, а найсуворішим – довічне позбавлення волі.

Принцип справедливості дозволяє досягнути мети покарання, яка полягає у карі, виправленні засудженого, запобіганні вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами (ст. 50 КК). У науці існують різні підходи відповідно змісту та мети покарання. Відомі такі теорії, як: відплатності, залякування, доцільності, психологічного примусу загладжування шкоди, космічної необхідності морального порядку.

Призначення покарання повинно відновити соціальну справедливість, досягнути зменшення рівня злочинності, звести до мінімуму скоєння особливо тяжких злочинів. Ефективність засобів, перешкоджаючих скоєнню злочинів, має бути тим вищою, чим небезпечнішими є злочини для суспільного блага і чим сильнішими є стимулюючі мотиви до їх скоєння. Найбільш значущим засобом попередження злочинів є не жорстокість, а неминучість покарання.

Для того щоб задовольнити соціально-правове призначення покарання, саме покарання має бути адекватним скоєному злочину, тобто пропорційно шкоді та суспільній небезпечності скоєного протиправного діяння. Воно впливає на людину, спонукає до поведінки певного типу, а саме виправлення, усвідомлення самим злочинцем протиправності та шкідливості свого діяння.

При призначенні покарання, з урахуванням принципу справедливості, його наслідки стосуються чотирьох суб'єктів: засудженого, потерпілого, суспільства та держави.

З позиції засудженого, він воліє отримати найменш суворе покарання, сумірне скоєному злочину.

Постраждалий зацікавлений в тому, щоб покарання було більш жорстоким, та відповідало тим стражданням та наслідкам, яких він зазнав унаслідок скоєного злочину.

Суспільство потребує підтримання правопорядку, покарання злочинця відповідно до закону з урахуванням принципів

гуманізму, ефективності, а також забезпечення виконання судового вироку.

Держава через свої органи згідно з Законом безпосередньо захищає постраждалого та карає злочинця, забезпечуючи соціальну справедливість.

Суть покарання як превентивного засобу полягає в тому, щоб позбавити засудженого тих благ, які становлять цінність для нього та суспільства, забезпечити безпеку суспільства та захистити від посягань, відшкодувати збитки та продемонструвати реальність погрози покаранням.

Правове призначення – реалізація правосуддя шляхом винесення справедливого рішення суду, яке ґрунтується на положеннях норм КК, з урахуванням усіх факторів та обставин скоєного злочину.

Таким чином, з одного боку, покарання виступає позитивним явищем – забезпечує виправлення засудженого, безпеку та спокій суспільства, з другого – негативним, бо обмежує певні життєві цінності.

Інститут покарання відіграє важливу роль у кримінальному праві. Воно є однією з форм державного примусу та допомагає реалізувати державну політику щодо боротьби зі злочинністю та досягати справедливості шляхом захисту прав постраждалих і покаранням винних.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. О. Бугаєв

**М. І. Нетреба, ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ПРИНЦИП НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У зв'язку з останніми подіями в Україні дуже гостро постало питання невідворотності юридичної відповідальності. Склад-

ність цієї проблеми вимагає її подальшого дослідження в контексті осмислення нових явищ і процесів, пов'язаних із формуванням вільного громадянського суспільства і правової держави.

Як писав Чезаре Беккарія у роботі «Про злочини і покарання»: «Не в жорстокості, а в неминучості покарання полягає один із найбільш ефективних способів попередити злочин. Неминучість покарання, навіть помірною, завжди справляє сильніше враження, ніж страх піддатися найсуворішому покаранню, якщо при цьому існує надія на безкарність».

Під невідворотністю покарання зазвичай розуміється обов'язкове застосування покарання до особи, яка вчинила злочин, як неминучий наслідок суспільно небезпечного діяння. Однак не слід сприймати цей принцип тільки у вузькому значенні, адже в законодавстві існують такі інститути, як давність притягнення до відповідальності та виконання вироку, амністія, помилування, а також такі норми, які дозволяють правоохоронним органам звільняти осіб, які вчинили протиправне діяння від кримінальної відповідальності умовно або безумовно. Все згадане вище, на наш погляд, згубно впливає на принцип невідворотності покарання, частково його обмежуючи.

Як вважає видатний правознавець Фефелов, принцип невідворотності є найважливішим (а не одним з важливих). Пояснюється це тим, що він тісно пов'язаний з іншими принципами, конкретизуючи більш загальні. Саме тому зміщення акцентів у бік принципу гуманізму не є фатальним для невідворотності, більше того, країна, яка позиціонує себе як правова держава повинна робити такий нахил в сторону прав людини, підтримуючи європейські ідеали.

З другого боку, актуальність проблеми принципу невідворотності покарання була викликана ступенем його реалізації. Маючи в Україні високу «якість» правової системи, наближену до рівня європейських стандартів, основоположні принципи залишаються лише на папері, а європейські закони не діють у нас «по-європейські». Правовий хаос, який склався наразі в Україні, вкотре довів, що буденна правосвідомість пересічного громадянина розходиться з високими ідеями винахідників і проповідників цього принципу.

Прикладом чіткої роботи держави у забезпеченні принципу невідворотності є сусідня Польща, де податкові органи продовжують притягувати громадян до відповідальності за ухилення від сплати податків та незаконну легалізацію тіньових доходів, отриманих наприкінці 80-х років минулого століття.

Україна ж, яка заявляє про панування справедливості всередині держави, не може гарантувати виконання головного завдання кримінального права. Аргументом на користь цього є нещодавно прийнятий Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 21 лют. 2014 р. Згідно з його положеннями усі без винятку особи, які брали участь у сутичках із працівниками правоохоронних органів, мають бути звільнені від будь-якої відповідальності.

За даними прес-служби МВС під час сутичок, загинуло 13 працівників і більше сотні отримало вогнепальні поранення різної тяжкості. Для заспокоєння суспільних настроїв жоден із злочинців не понесе кримінальної відповідальності. В будь-якому випадку, на наш погляд, не політична доцільність має домінувати над буквою закону, а принцип верховенства права і рівність у застосуванні законів до громадян.

І тут доцільно навести вислів Ш. Монтеск'є: «Вникніть у причини всякої розбещеності і ви побачите, що вона виникає від безкарності злочинів, а не від слабкості покарань».

Безкарність і не дієвість на практиці принципу невідворотності покарань призводить до зменшення головної властивості кримінального права, а саме попередження майбутніх злочинів.

Отже, для запобігання подібним випадкам в майбутньому, як вбачається, слід докорінно змінювати правову свідомість пересічного громадянина шляхом зменшення впливу політичної ситуації на право, а також прийняттям справедливих законів, які не будуть суперечити основоположним принципам кримінального права.

Науковий керівник – аспірант О. Д. Комаров

*Д. Д. Сощенко, юридический
факультет, IV курс, Южно-Уральский
государственный институт*

О РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ

Учение о целях и сущности наказания – одно из наиболее дискуссионных как в истории, так и в современной теории уголовного права. Специального исследования заслуживает, на наш взгляд, проблема применения дополнительных видов наказаний, их связь с реализацией целей уголовного наказания.

Так, В. К. Дуюнов рассматривает дополнительные наказания как одно из средств достижения общих целей наказания. В этой связи возникает правомерный вопрос, возможно ли достичь целей уголовного наказания, применяя лишь основные виды наказаний?

Для ответа на этот вопрос обратимся к теории уголовного права, а именно к сущности целей наказания. По мнению А. Ф. Мицкевича, в основе общей и частной превенции лежит страх перед наказанием. В первом случае этот страх присущ всему обществу, во втором – устрашение характерно для конкретного лица – осужденного. Законодатель и правоприменитель в целях повышения эффективности общего предупреждения зачастую пытаются усилить сам фактор устрашения, в результате чего происходит назначение максимально строгого уголовного наказания конкретному осужденному. По убеждению же Марцева, чью точку зрения по данному вопросу мы разделяем, нельзя наказывать человека исключительно или главным образом для того, чтобы предупредить совершение новых преступлений другими лицами.

Следовательно, применение дополнительных наказаний для реализации общей превенции полностью исключается. Такие виды наказаний, как дополнительные, должны служить лишь частно-превентивным целям.

Цель восстановления социальной справедливости не раскрывается в ч. 2 ст. 43 УК РФ. Однако она должна пони-

маться в соответствии с иной статьей, а именно ст. 6 УК РФ «Принцип справедливости». Здесь справедливость наказания раскрывается как его соответствие характеру и степени общественной опасности преступления. Это значит, что, по существу, в данном случае она понимается как возмездность наказания.

Исправление осужденного представляет собой цель специальной превенции преступлений и достигается, когда осужденный не совершает новых преступлений. Достижение этой цели предполагает использование любых законных и разумных средств позитивного изменения личности осужденного и его социальных связей.

Таким образом, можно сформулировать следующее положение: целей исправление осужденного, восстановления социальной справедливости и общей превенции можно добиться путем назначения основного вида наказания. Дополнительные наказания предусмотрены законодателем лишь в качестве средства индивидуализации целей наказания применительно к отдельно взятому лицу – для усиления карательно-воспитательных и предупредительных возможностей общей меры наказания.

Однако если при применении дополнительного наказания будет отдаваться приоритет специальной превенции, то, по мнению В. Н. Кудрявцева, это будет означать усиление субъективных моментов в основании уголовной ответственности и подрывать основу общего предупреждения преступлений. Необходимо соблюдать баланс общей и частной превенции при назначении наказания.

В этой связи необходимо также упомянуть о том, что, по мнению М. Д. Шаргородского, А. А. Герцензона, А. А. Пионтковского, А. А. Ременсона, сущностью наказания является кара. Получается, что, назначая основное наказание, правоприменитель уже в полной мере осуществляет карательное воздействие на преступника. Применение дополнительного наказания приведет к усилению карательной сущности наказания, что является недопустимым. Статья 6 УК РФ гласит о том, что никто не может нести уголовную ответственность дважды за одно и то же преступление. Этот запрет вытекает из требования

ч. 1 ст. 50 Конституции РФ.

Итак, не имея специфических целей, дополнительное наказание призвано лишь усиливать карательное содержание основных наказаний, что неприемлемо для современных демократических социальных систем. В результате ставится под сомнение целесообразность применения дополнительных мер наказания.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Н. И. Щипанова

Ю. С. Суліковський, факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства, II курс, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ЗА КК УКРАЇНИ ТА ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Особливості правового статусу чоловіків та жінок у Кримінальному кодексі України (далі – КК) повинні відповідати ст. 24 Конституції України, а також Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Ратифікація цієї Конвенції, а також внесення до Конституції статті відповідного змісту зумовлені прагненням України надати рівні права та можливості жінкам та чоловікам.

Аналіз КК засвідчує відповідність принципам, зазначеним у Конституції та згаданій Конвенції. Вказане впливає, зокрема, з п. 3 ч. 1 ст. 65, згідно з якою суд призначає покарання, враховуючи особу винного, цілком відповідають таким принципам. Узгоджується із сучасною гендерною доктриною і положення п. 4 ч. 1 ст. 66 КК, згідно з яким при призначенні покарання обставиною, яка пом'якшує покарання, визнається вчинення злочину жінкою у стані вагітності, а також положення, передбачене ч. 2 ст. 66 КК, згідно з яким при призначенні

покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, й інші обставини, не зазначені в цій статті (наприклад, вчинення злочину чоловіком, який діяв, усуваючи небезпеку, що загрожувала його дитині).

Не порушує гендерної рівності також п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України, відповідно до якого при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, визнається вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності.

При цьому потрібно наголосити що КК має і сумнівні положення в розрізі відповідності їх гендерній політиці України та світового суспільства в цілому. Особливо звертає на себе увагу той факт, що як ознаки суб'єкта злочину, так і ознаки потерпілих від злочинів наводяться у чоловічому роді. Так, у ч. 1 ст. 27 КК зазначається, що «співучасниками злочину, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник». Крім цього, в ч. 2 ст. 149 КК, у якій йдеться про торгівлю людьми, вказується на злочинні дії, вчинені щодо «неповнолітнього», а також ті самі дії, вчинені особою, від якої «потерпілий» був у матеріальній або іншій залежності. Тлумачення такого законодавчого положення дає підстави вважати, що виконавцями при співучасті можуть бути лише особи чоловічої статі, так само як і потерпілими у випадку торгівлі людьми. Це ж саме має місце і в ст. 81, 112, 116 ч. 3 ст. 130, 135, 345 та ін.

Як вбачається, не зовсім відповідає гендерній політиці України ст. 79, яка передбачає звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Згідно з цією статтею у разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років (крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини), суд може звільнити таких засуджених від відбування покарання з встановленням іспитового строку. Гендерна проблема виявляється в тому, що не лише жінки, а й чоловіки можуть бути (такою ж мірою як і жінки) необхідними і корисними на свободі для забезпечення інтересів дитини до досягнення нею зазначеного в ст. 79 КК семирічного віку. Оскільки ж такі випадки можливі, то виникає питання:

чому КК України не забезпечує гендерної рівності в праві на звільнення від відбування покарання з випробуванням на тій підставі, що чоловіки мають дітей віком до семи років?

При уважному вивченні норм КК можна виявити й інші положення, що не повною мірою відповідають принципам, визначеним у ст. 24 Конституції України та в зазначеній Конвенції ООН. Тому кримінальний закон потребує деякого редагування у зв'язку з наявністю в ньому положень, які не відповідають принципу гендерної рівності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Є. О. Письменський

В. І. Будакова, міжнародно-
правовий факультет, III курс,
Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОКАРАНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ ІСПАНІЇ ТА УКРАЇНИ

Актуальність даної теми обумовлюється тим, що вивчення зарубіжного досвіду є корисним для кожної країни. Система покарань є важливим інститутом кримінального права, тому, вважаємо, цікавим є ознайомлення з деякими нормами даного інституту за Кримінальним Кодексом Іспанії та порівняння їх з нормами вітчизняного законодавства.

Частина 1 ст. 15 КК Іспанії встановлює, що кримінально караними є закінчений злочин і замах на злочин. При цьому не йдеться про готування до злочину, яке за українським законодавством також є кримінально караним (крім готування до злочину невеликої тяжкості) як один із видів незакінченого злочину поряд із замахом. Вбачається, що в даному випадку КК України містить більш виважений підхід, оскільки готування до злочину теж є його стадією, а враховуючи високу суспільну небезпеку деяких злочинів, вони взагалі вважаються закінченими

на стадії готування.

Слід зазначити, що ч. 2 ст. 20 КК Іспанії встановлює норму, за якою не підлягають кримінальній відповідальності особи, які на час вчинення злочину знаходилися в стані сильного алкогольного отруєння, під дією токсичних або одурманюючих наркотичних засобів.

Інший підхід маємо в ст. 21 КК України, за якою така особа підлягає кримінальній відповідальності. На наш погляд, існування такої норми в КК України не викликає заперечень, адже особа сама довела себе до такого стану, усвідомлюючи можливі наслідки, а тому має відповідати за вчинене.

Система покарань за КК Іспанії теж відрізняється від системи покарань за КК України. Зокрема, ст. 33 КК Іспанії передбачає такі покарання, як: позбавлення права перебувати або відвідувати певні місцевості на термін більше п'яти років; заборона наближатися чи спілкуватися із жертвою або її родичами, або з іншими особами, що визначені Суддею або Судовим Трибуналом, на строк більше п'яти років; позбавлення батьківських прав; позбавлення права на зберігання і носіння зброї. У свою чергу, ст. 51 КК України передбачає 12 видів покарань, які розташовані у системі від менш суворого до більш суворого, і, на нашу думку, не потребують змін.

Частина 2 ст. 66 КК Іспанії встановлює, що для злочинів, що скоєні із особливою жорстокістю, Судді та Судові Трибунали можуть застосовувати покарання на свій власний розсуд, ігноруючи правила, встановлені в попередньому пункті. Для України запровадження даного положення видається недоцільним, оскільки це призведе до зростання дискреції суддів у призначенні покарань, що може стати основою для зловживань.

Стаття 76 КК Іспанії встановлює максимальний термін сукупних покарань – 25 років. Далі ж ідеться про виняткові випадки, за яких такий термін може бути збільшено до 30 і навіть 40 років. Вважаємо, що такий підхід заслуговує на увагу законодавця України, оскільки у ст. 71 КК України передбачено, що при складанні покарань за сукупністю вироків загальний строк позбавлення волі не може перевищувати 15 років, а якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким – не більше 25 років. Така

межа для покарань може стати несправедливою, коли особа вчинила кілька тяжких або особливо тяжких злочинів, а максимальне покарання обмежене 15 чи 25 роками.

Також цікавою для імплементації в законодавство України є норма ст. 92 КК Іспанії, за якою засудженим, яким вповнилося або вповниться протягом строку покарання сімдесят років, якщо є всі підстави, за винятком відбуття 3/4 або 2/3 строку покарання, може бути призначено умовно-дострокове звільнення. При цьому умовне звільнення також призначається, якщо особа лікується від важких хвороб, що завдають їй тяжкі страждання.

Отже, далеко не весь зарубіжний досвід у галузі кримінального права треба запозичувати. Слід ретельно досліджувати положення кримінального законодавства розвинутих країн, аналізувати їх з точки зору їх можливої адаптації до національних особливостей, а лише потім, за наявності підстав, упроваджувати у законодавство України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І. О. Зінченко

М. В. В'юник, аспірант,
*Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ

Однією з найважливіших умов забезпечення належного рівня протидії злочинності є оновлення та вдосконалення кримінально-правових заходів щодо цього. Серед них одне з основних місць належить інституту кримінального покарання. Забезпечити його дієвість можливо серед іншого лише за умови неухильності дотримання принципу індивідуалізації при призначенні покарання.

Під індивідуалізацією покарання, як правило, розуміють визначення та призначення конкретного виду та розміру покарання особі, визнаній винною у вчиненні того чи іншого злочину, на підставі чинного кримінального закону з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності скоєного злочину, особи винного в момент і після вчинення злочину, обтяжуючих та пом'якшуючих обставин. Як результат – призначене покарання повинне бути достатнім за своїм кримінально-виховним потенціалом та максимально сприяти виправленню і перевихованню злочинця, а також попередити вчинення нових злочинів як самими засудженими, так й іншими особами.

Таким чином, індивідуалізація покарання передбачає, з одного боку, призначення справедливого покарання, пропорційного тяжкості вчиненого злочину і суспільній небезпеці особи винного, а з другого – визначення заходів кримінально-правового впливу, які б максимально сприяли досягненню цілей покарання.

Однак останніми роками спостерігається стабільне динамічне зростання кількості осіб, які повторно вчиняють умисні злочини, а в літературі почала вкорінюватися термінологія, не притаманна новому кримінальному законодавству України: «професійна злочинність», «особливо небезпечний рецидивіст» тощо.

За даними офіційного сайту МВС України середній показник відсотку рецидиву за останні п'ять років становить близько 46,5%. У цілому – більш ніж 78 % осіб, які раніше були засуджені за вчинення умисних злочинів, знову вчиняють новий умисний злочин по спливу двох років з моменту першої судимості. Таким чином, можна висунути гіпотезу про те, що існуюча система покарань, передбачена ст. 51 Кримінальним кодексом України (далі – КК), на сучасному етапі розвитку українського суспільства не може належним чином забезпечити досягнення цілей, які відповідно до ч. 2 ст. 50 КК ставляться перед покаранням. При цьому зрозуміло, що на ефективність покарання впливає велика кількість чинників, у тому числі умови відбування чи виконання покарання, професійність кадрового складу Державної пенітенціарної служби України

та КВІ, якість процесу ресоціалізації осіб, однак базовими є саме конкретні міри покарання, що призначаються особам, які вчинили злочини.

Зважаючи на сказане, бачимо, що покарання як головний засіб протидії злочинності не виконує належним чином соціальних функцій і цілей, які на нього покладені законом.

Вважаємо, що основна проблема цього полягає в тому, що існуюча система покарань є занадто «загальною» або, іншими словами, недостатньо диференційованою в плані призначення покарань певному колу осіб. Проаналізувавши санкції статей різних розділів Особливої частини КК, можна дійти висновку, що за злочини, вчинені суб'єктами, які наділені різними обов'язковими додатковими ознаками, тобто спеціальними суб'єктами, в санкціях статей передбачено одні й ті ж види покарань, які різняться лише за своїм розміром.

Таким чином, призначаючи покарання різним категоріям осіб, суд може індивідуалізувати покарання з урахуванням усіх обставин вчиненого злочину та особи винного лише на рівні вибору розміру конкретного покарання. Очевидно, що така індивідуалізація покарань не є достатньою для індивідуально-попереджувальної дії покарання та для досягнення цілей, які перед ним стоять.

Диференціація ж існуючої системи покарань шляхом збільшення кількості спеціальних видів покарань, які можуть призначатися виключному колу осіб з урахуванням додаткових ознак, що надають їм статус спеціального суб'єкта злочину, дозволить індивідуалізувати покарання на рівні самої системи покарань.

Одним із варіантів диференціації самої системи спеціальних видів покарань є виділення в окремі підсистеми покарань, що можуть застосовуватися до конкретного кола осіб. Першим кроком у виокремленні таких підсистем є підсистема покарань, що можуть застосовуватись до неповнолітніх осіб, які вчинили злочин. Однак і вона потребує певних змін.

Дослідження з подальшим упровадженням у кримінальне законодавство спеціальних покарань чи систем спеціальних покарань сприятиме більш раціональному впливу на осіб, які

вчинили злочини, із застосуванням мінімального розміру кримінально-виховного впливу та буде гарантією застосування покарання у відповідності з його цільовим призначенням.

*Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф.
Ю. А. Пономаренко*

К. А. Новікова, аспірантка,
*Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
ім. академіка В. В. Сташиса
НАПрН України*

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ РОЗТАШУВАННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ У СИСТЕМІ

В науці часто виникають питання стосовно місця того чи іншого покарання у системі покарань. Не вдаючись до поглибленого вивчення загальних питань системності, будемо виходити з того, що система становить собою дещо цілісне, що представляє єдність закономірно розташованих і таких, що знаходяться у взаємному зв'язку, частин. Таке уявлення про систему в цілому дає підстави підтримати Ю. А. Пономаренка у розумінні системи покарань як визначеної кримінальним законом узгодженої і упорядкованої закритої множини видів покарань, що є підставою для пеналізації окремих злочинів.

Для того щоб законодавець міг визначити місце будь-якого покарання в системі, в найбільш ідеальному варіанті наука кримінального права має виробити критерії, які будуть покладені в основу побудови цієї системи. Так, пропозиції стосовно таких критеріїв вже з'являлись. У роботах В. І. Тютюгіна та В. О. Попраса таким критерієм є порівняльна суворість покарання, що видається нам влучним, але не повною мірою достатнім. На нашу думку, критеріїв має бути, принаймні, два: порів-

няльна суворість покарань залежно від того права, яке обмежується; порівняльна суворість покарань залежно від обсягу обмеження такого права.

Стосовно місця обмеження волі у системі покарань поки що немає єдиної точки зору. Не виникає сумнівів, що воно є більш м'яким видом покарання, ніж позбавлення волі. Проте стосовно того, чи є обмеження волі більш суворим видом покарання, ніж арешт та інші покарання, які розташовані в «сходинах» вище, в літературі висловлюються зауваження. Наприклад, С. А. Кулинич С. та О. І. Скорбач зазначають, що цей вид покарання є більш гуманним та демократичним, порівняно з арештом, хоча останній за критерієм порівняльної суворості, визначеної у ст. 51 Кримінального кодексу України (*далі* – КК), розцінюється як менш суворий.

З огляду на запропоновані вище критерії, уявляється, що обмеження волі у чинному КК не зовсім обґрунтовано займає дев'яту позицію. У нинішній моделі обмеження волі за кримінальним правом України має знаходитись на сьомому місці перед конфіскацією майна. Порівнюючи обмеження волі й арешт відповідно до двох зазначених вище критеріїв, правом, яке обмежується, в обох випадках є особиста свобода. Проте обсяг обмеження особистої свободи при виконанні покарання у виді арешту значно вищий, порівняно з обмеженням волі, що переконує нас у тому, що обмеження волі є менш суворим. Що ж стосується конфіскації майна, то відповідно до першого критерію, дійсно, свобода є більш цінним благом, ніж власність. Однак обсяг обмеження права власності свідчить про більш суворий характер конфіскації майна, ніж при обмеженні волі. З приводу конфіскації майна в літературі теж не все так однозначно. Багато вчених визнають суворість цього додаткового покарання такою, що призводить до висновку про необхідність її виключення із системи покарань. Наприклад, Н. О. Гуторова визнає, що застосування конфіскації погіршує умови виправлення засудженого, який відбуває покарання, не пов'язане з позбавленням волі, і обтяжує соціальну адаптацію особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі.

Таким чином, вважаємо за необхідне уточнити місце

обмеження волі у системі відповідно до викладених вище аргументів. А критерії, які мають бути покладені в основу системи покарань, потрібно застосовувати до усіх інших покарань, а не тільки до позбавлення волі.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

Я. С. Чуприна, юридический факультет,
IV курс, Азовский институт
экономики, управления и права
(филиал) ФГБОУ ВПО «РГЭУ (РИНХ)»

ПРОБЛЕМЫ КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА В ПРИМЕНЕНИИ УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

По законодательству Российской Федерации существуют следующие меры ответственности в сфере защиты права собственности при конфискации имущества, в частности: гражданско-правовая (ст. 235, 243 ГК РФ), административная (ст. 3.7 КоАП РФ), уголовная (гл. 15.1 УК РФ). Каждая из данных отраслей права характеризуется свойственными только ей чертами в области конфискации имущества. Но все эти виды, несомненно, объединяет наличие целого ряда общих признаков.

По мнению многих юристов-правоведов, конфискация имущества как вид наказания преждевременно упразднена Федеральным законом от 08.12.2005 г. № 162-ФЗ. По статистике наибольшая часть преступлений против собственности совершается либо умышленно, либо из корыстных побуждений. В связи с этим необходимо применение конфискации имущества как основного наказания, а по наиболее тяжким составам – как дополнительного.

Обращаясь к истории, можно заметить, что конфискация имущества существует более 80 лет, однако несмотря на это, был главный недостаток – это противоречие нормам меж-

дународного права в части допущения изъятия имущества, нажитого, полученного либо приобретенного лицом на законных основаниях. Изменение законодательства в начале 80-х гг. и ориентирование судов на расширение применения конфискации имущества сказались на том, что данный вид наказания назначался формально по ряду дел без соответствующих оснований или даже вопреки принципиальным положениям уголовного права. По мнению А. Л. Цветинович, был явно замечен рост фиктивных конфискации, когда в ходе предварительного следствия имущества, подлежащего конфискации, обнаружено не было.

Как отмечает Э. Г. Габисония, существовала несогласованность положений Кодекса, в частности, частей Общей и Особенной. В соответствии со ст. 52 УК РФ конфискация имущества устанавливается только за те преступления, которые были совершены из корыстных побуждений. Однако неясным оставалась одно, должны ли корыстные побуждения фигурировать в качестве признака состава, поскольку в преступлениях, наказуемых конфискацией, корыстные побуждения не предусматривались в качестве такового.

Проблемы права собственности и конфискации имущества порождали значительное количество исков об исключении имущества из описи. Обычно рассмотрение таких дел носило исключительный характер, на что обращали внимание высшие судебные инстанции. Например, в постановлении Пленума Верховного Суда РСФСР от 23.04.1985 г. № 5 «О выполнении судами РСФСР постановления Пленума Верховного Суда СССР от 31.03.78. № 4 «О применении законодательства при рассмотрении судами дел об освобождении имущества от ареста (исключение из описи)» отмечалось, что суды крайне редко проверяют соответствие действительности обстоятельств, на которые ссылается истец, а также не проявляют инициативы в собирании дополнительных доказательств. В ряде случаев данный факт приводит к вынесению решений об удовлетворении иска при отсутствии достоверных и убедительных доказательств, подтверждающих, что истец является собственником либо владельцем подвергнутого аресту имущества, либо случаи

необоснованного отказа в исках об исключении имущества из описи, что обусловливало обращение истца в высшие судебные инстанции страны и Европейский суд по правам человека.

Стоит заметить, что конфискации имущества были присущи и недостатки, в частности, несовершенство и противоречивость законодательных положений, которые регулировали данный вид уголовного наказания, не соответствующие принципам и нормам международного права. Именно это и повлияло на возникающие вопросы о целесообразности сохранения данного института в системе наказаний. Однако стоит принять точку зрения с Э. С. Грибанова и К. С. Суховарова, которые отмечают, что важная роль конфискации имущества заключается в том, что последовательное и полное изъятие дохода от незаконной деятельности позволяет возместить не только причиненный преступлением материальный ущерб, но и лишает само деяние смысла даже при отсутствии репрессии в виде лишения свободы. И с этим нельзя не согласиться, так как конфискация – крайняя мера имущественной ответственности. Использование конфискации имущества как вида наказания выступает упреждающим фактором, необходимым для профилактики указанных корыстных преступлений.

Таким образом, конфискация как мера наказания полностью соответствует принципу справедливости, закрепленному в УК РФ, и отказ от конфискации противоречит ст.15 Конституции РФ, которая устанавливает приоритет международного законодательства над национальным, букве и духу международных конвенций, подписанных и ратифицированных Россией, общим тенденциям международного сотрудничества в сфере борьбы с преступностью.

Научный руководитель – ассистент А. Л. Клочкова

М. С. Окшин, Самарский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний, IV курс

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ

Наказание в виде ограничения свободы впервые было закреплено в УК РФ 1996 г., сущность которого заключалась в содержании осужденного, достигшего к моменту вынесения судом приговора восемнадцатилетнего возраста, в специальном учреждении (исправительном центре). На тот момент финансовых средств для реализации данного наказания не было, тем самым оно не применялось 12 лет.

С принятием Федерального закона от 27.12.2009 г. № 377-ФЗ ограничение свободы стало применяться на практике, что породило ряд новых проблем.

Первая проблема состоит в назначении ограничения свободы в качестве дополнительного вида наказания. Стоит отметить, что данное наказание не гармонирует с задачами ресоциализации лиц, освобожденных из исправительных учреждений. Также назначение ограничения свободы в качестве дополнительного наказания к лишению свободы не может учитывать изменений, которые произойдут в личности осужденного за период отбывания им основного наказания. Например, за совершение преступления, предусмотренного ч. 3 ст. 162 УК РФ (где в качестве возможного дополнительного наказания предусмотрено ограничение свободы), основное наказание может достигать 12 лет лишения свободы.

Следующая проблема касается обязательного назначения ограничения свободы в качестве дополнительного наказания в ряде случаев, предусмотренных санкциями статей Особенной части УК РФ. Например, ч. 3 ст. 131 УК РФ предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок от восьми до пятнадцати лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на

срок до двадцати лет или без такового и с ограничением свободы на срок до двух лет. При этом согласно ч. 6 ст. 53 УК РФ ограничение свободы не назначается определенному кругу лиц. Получается, что назначить наказание в виде ограничения свободы при совершении указанного преступления лицом, предусмотренным ч. 6 ст. 53 УК РФ, невозможно, однако закон категорически этого требует.

Вариантом решения данной проблемы, на наш взгляд, может явиться полный отказ от возможности назначения ограничения свободы в качестве дополнительного вида наказания.

Важнейшей является и проблема определения места ограничения свободы в системе уголовных наказаний. Представляется, что данное наказание нужно поместить между штрафом и лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, так как, например, обязательные и исправительные работы, по нашему мнению, несут большую карательную нагрузку.

И, наконец, еще одна проблема связана с применением к осужденному, отбывающему наказание в виде ограничения свободы, технических средств надзора. Предлагаем предоставить судам право, исходя из конкретных обстоятельств уголовного дела, сразу принимать решение о применении или неприменении технических средств к осужденным к ограничению свободы. Для реализации данной идеи, на наш взгляд, необходимо ч. 1 ст. 53 УК РФ после слов «... образования является обязательным» дополнить словами «с применением на усмотрение суда технических средств, перечень которых определяется Правительством Российской Федерации». Также следует предусмотреть в ст. 57 УИК РФ в качестве меры поощрения возможность отмены применения технических средств, если осужденный своим поведением показал свое исправление.

Подводя итог, еще раз подчеркнем, что ограничение свободы может стать весьма эффективной и действенной заменой лишению свободы, но лишь при условии решения всех проблем законодательного и практического характера.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. А. В. Орлов

И. С. Савельев, *юридический факультет, III курс, Ульяновский государственный университет*

СМЕРТНАЯ КАЗНЬ И ПОЖИЗНЕННОЕ ЛИШЕНИЕ СВОБОДЫ: ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Конституция и Уголовный Кодекс РФ провозглашают всеобъемлющий принцип равенства граждан перед законом и судом вне зависимости от пола и иных характеристик. Законодатель, предоставляя суду широкий спектр средств индивидуализации наказания и свободу усмотрения в их выборе, устанавливает специфические преимущества для определённых категорий лиц, что является выражением отраслевого принципа дифференциации уголовной ответственности.

УК РФ устанавливает, что пожизненное лишение свободы и смертная казнь не назначаются женщинам. С учётом положений ст. 56, 58 УК РФ наиболее суровым наказанием для женщины в РФ, вне зависимости от степени и характера общественной опасности совершённого деяния, является лишение свободы на срок до 30 лет с отбыванием наказания в колонии общего режима.

Столь невыдержанный в гендерном аспекте запрет назначения женщинам пожизненного лишения свободы и смертной казни не имеет под собой объективных оснований и является рудиментом длительной патриархальности общественного правосознания и царящего в обществе андроцентризма. Телеологический подход к толкованию норм, его закрепляющих, не позволяет однозначно выявить причины, побудившие законодателя их создать. В литературе высказывались такие аргументы в пользу иммунитета от назначения отдельных видов наказания в зависимости от юридического пола осуждённого:

- забота о рождаемости, материнская функция женщины;
- особое покровительственное отношение к женщине как к уязвимому субъекту;

– женщины реже совершают преступления, а если и совершают, то в особом психическом состоянии;

– женщинам тяжелее переносить смертную казнь и пожизненное лишение свободы.

Тут стоит отметить, что ни один из этих аргументов не является состоятельным в данном вопросе, и каждый из них опровергается безусловными фактами.

1. При катастрофически низкой продолжительности жизни и общем количестве мужчин – равнозначный и ценный демографический ресурс также обладает не менее важной функцией содержания и защиты семьи. Не все женщины рожают детей и достойно исполняют функцию матери.

2. Патриархальное отношение к женщине – следствие политики советского «государственного феминизма», обуславливаемой повышенными нравственными требованиями к поведению женщины, которые априори не исполняются осуждённой за преступление, достойное наиболее суровых мер наказания, не применимо в настоящее время, когда женщина является полноценным субъектом социальной жизни.

3. Особое психическое состояние присутствует в преступлениях с внезапно возникшим умыслом или совершённых в состоянии аффекта, исчерпывающе регламентированных уголовным законом. Как отмечает Е. Н. Казакова, женская преступность характеризуется наибольшим абсолютным приростом, отмечается значительный рост числа осужденных за особо тяжкие преступления, участие в террористических актах; рациональность и осознанность их преступного поведения, увеличение числа осужденных к сверхдлительным срокам.

4. Отсутствуют исследования, подтверждающие, что смерть или содержание в колонии общего (а не особого) режима для женщины мучительнее, чем для мужчины.

В опыте зарубежных стран, применяющих смертную казнь, не существует «женского» иммунитета, примера подобного освобождения нет и в историческом опыте России. Повторяя общеизвестные истины, Конституционный Суд РФ также не даёт ясного ответа на вопрос о причинах, по которым пол лица, совершившего преступление, должен влиять на возмож-

ность назначения ему определённых видов наказания. Принцип равенства не может быть ущемлён в пользу гуманизма. Стоит согласиться с Н. Е. Казаковой: при одинаковой общественной опасности деяния мужчина претерпевает гораздо более тяжкие лишения и ограничения исключительно из-за своей половой принадлежности, что является абсурдным.

Поэтому законодателю стоит привести систему наказаний в соответствие с принципами гендерного равенства и справедливости, ведь как указывал Европейский суд по правам человека, никакие гендерные стереотипы сами по себе не оправдывают различия в отношении государства к мужчине и женщине, а меры принимаемые, законодателем в данном случае не пропорциональны заявленным целям.

*Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц.
Е. Р. Абдрахманова*

**К. В. Білоус, ІПКОЮ України, ІІ курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

СМЕРТНА КАРА В УКРАЇНІ: «ЗА» І «ПРОТИ»

Право на життя – це фундаментальне, природне, невід’ємне право людини, гарантоване ч. 1 ст. 27 Конституції України. Смертна кара – виняткова міра покарання, яка відповідно до моральних, і релігійних норм порушує «природне право» людини на життя.

Така міра покарання діє в багатьох державах світу. Прикладами є Російська Федерація і Сполучені Штати Америки. З метою більш широкого висвітлення порушеної проблеми проаналізуємо статистичні дані з приводу скасування смертної кари – «за» і «проти» в РФ, США і Україні.

Американцям важко відмовитися від застосування смертної кари. Цей вид покарання, як і раніше, користується підт-

римкою більшості громадян США. Такий підсумок опитування громадської думки, проведеного американським інститутом дослідження громадської думки Геллапа (англ. *The Gallup Organization*). За збереження в США вищої міри покарання висловилися 2 / 3 опитаних.

Які ж головні аргументи на користь того, щоб позбавляти життя людей за вироком суду? Помста – головний мотив, характерний для прихильників смертної кари. Майже половина з них – 46% респондентів вважають цілком досконалим принцип «Галіону» («око за око»). На їх думку, смерть – єдина справедлива розплата для вбивці, 12% респондентів – керуються «економічними» міркуваннями.

На відміну від США у Конституції РФ (ст. 20) висловлено намір скасувати смертну кару. Кримінальний кодекс РФ 1996 р. містить всього п'ять складів злочинів, що допускають застосування смертної кари. Скасовано смертну кару за державну зраду, шпигунство, звалтування. Однак РФ не ратифікувала протокол № 6, що доповнює Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, де в імперативній формі зафіксовано норму, яка скасовує смертну кару як не гуманний і антилюдський вид покарання.

Необхідність скасування смертної кари в Україні була обумовлена прагненням нашої держави увійти до Ради Європи, так як скасування цього виду покарання було обов'язковою умовою при приведенні національного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Численні ж соціологічні опитування, які проводяться з 1997 р., показують, що до 80 % респондентів вважають, що скасування смертної кари є передчасним. У західних країнах теж немає однастайності при вирішенні цього питання. Уряди, представницькі органи європейських держав приймали рішення про скасування смертної кари, спираючись не на громадську думку, а виходячи з загальноцивілізаційних і релігійних принципів. Проте авторитет і рівень довіри суспільства до урядів і представницьких органів на Заході значно вище, ніж в Україні.

Що ж переважає «за» чи «проти» смертної кари в Україні? Аргументи «проти»: помилки суду при винесені смертного

вироку не можуть бути виправлені; вища міра покарання не може відновити становище особи, яке існувало до вчинення злочину; загроза смертної кари не зупиняє злочинців.

Аргументи «за»: страта виступає як універсальний інструмент захисту прав та інтересів суспільства від найбільш небезпечних і не виправних злочинців; скасування страти при нині діючій системі покарань неминуче породжує у злочинців відчуття безкарності; страта задовольняє, вгамовує бажання помсти постраждалих; скасування смертної кари – обов'язкова умова входження України до Ради Європи.

На наш погляд, в Україні під час прийняття рішення про скасування смертної кари вітчизняні законодавці та політики керувалися виключно політичними інтересами. Не були враховані такі важливі фактори, як ослаблення впливу державної влади в країні, підвищення рівня злочинності, посилення корупційних зв'язків органів державної влади з кримінальними елементами.

Людина, яка скоїла велику кількість умисних убивств, повинна відповісти за свої діяння мірою покарання, в даному випадку – це має бути страта. Якщо більш детально розглядати психологію вбивці, то можна побачити високий рівень деградації особистості. Така людина не вміє законслухняно жити в суспільстві і поважати інтереси, права та свободи інших людей, не кажучи вже про те, щоб дотримуватися елементарних норм моралі. Якщо він не один раз зазіхав на найцінніше – природне право людини на життя, то буде продовжувати робити це й надалі. Як свідчить практика, місця позбавлення волі переважно негативно впливають на психіку людини та на її подальше життя.

В Україні вищою мірою покарання є довічне позбавлення волі, але це не вирішує проблем, пов'язаних із підвищенням рівня злочинності в суспільстві та поступового зрощування органів державної влади з кримінальними структурами. Отже, доцільно ввести норму в кримінальний закон, яка давала б людині, засудженій на довічне позбавлення волі, відбувши 25 років тюремного ув'язнення, право вибору – жити в очікуванні смерті або прийняти смертну кару.

Науковий керівник – аспірантка Н. В. Невідома

С. М. Джалилян, Юридический институт, IV курс, Томский государственный университет

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ СМЕРТНОЙ КАЗНИ В РОССИИ

После вступления в Совет Европы Россия подписала Протокол № 6 к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г., который запрещает применение смертной казни в мирное время. Протокол № 6 хотя и был подписан, но Федеральным Собранием РФ до сих пор не ратифицирован. Первоначально существующая неопределенность в вопросе о возможности применения смертной казни после подписания Протокола № 6 была решена «временным мораторием» Конституционного Суда РФ на основании Постановления от 2 фев. 1999 г. № 3-П, согласно положениям которого смертную казнь запретили назначать до момента введения в действие на всей территории России суда с участием присяжных заседателей.

Фактическое прекращение действия моратория 1999 г. в связи с введением с 1 янв. 2010 г. в последнем субъекте федерации – Чеченской Республике – стало поводом для инициации обращения Верховного Суда РФ в Конституционный Суд РФ за разъяснением п. 5 резолютивной части Постановления Конституционного Суда РФ от 2 фев. 1999 г. № 3-П).

Позже, в 2009 г. Конституционный Суд РФ своим Определением № 1344-О-Р разъяснил, что, несмотря на введение суда присяжных, отныне назначение смертной казни все равно невозможно, но уже по иным основаниям – так как сложился некий конституционно-правовой режим, и произошел необратимый процесс, направленный на отмену смертной казни, в том числе в связи с тем, что Россия связана требованиями ст. 18 Венской конвенции о праве международных договоров.

Мотивировка невозможности и дальнейшего применения смертной казни в Определении Конституционного Суда РФ

№ 1344-О-Р от 19 нояб. 2009 г. порождает вопрос, а почему о Венской конвенции ничего не говорилось в самом Постановлении № 3-П 1999 г., то есть зачем было вводить временный запрет на назначение смертной казни до введения суда присяжных, если можно было сразу запретить ее окончательно? Помимо этого, не так прост и вопрос о том, должен ли признаваться Протокол № 6 действующим на территории РФ или нет. Конституция РФ признает приоритет международного права перед другими национальными нормативно-правовыми актами, однако требует их ратификации Федеральным Собранием РФ. Тогда как ст. 18 Венской конвенции обязывает государство-члена воздерживаться от действий, которые лишили бы договор его объекта и цели, если оно подписало договор или обменялось документами, образующими договор, под условием ратификации. Следовательно, существует явное противоречие между Конституцией РФ и Венской конвенцией о праве международных договоров, которое должно быть решено либо в пользу Конституции РФ, либо в пользу Венской конвенции.

На наш взгляд, в Определении 2009 г. Конституционный Суд РФ должен был разрешить отмеченное выше противоречие положений Венской конвенции и самой Конституции РФ, четко дав ответ на старый дискуссионный вопрос – признавая приоритет международных актов над национальными, сама Конституция к ним себя относит или нет? Если признает приоритет – то нормы УК РФ и УИК РФ противоречат Протоколу № 6, а если нет – то Протокол № 6 не действует на территории РФ и, таким образом, отпали основания для неприменения смертной казни. К сожалению, ничего из изложенного выше Конституционный Суд не сказал, выдвинув абсолютно новую конструкцию мотивировки.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. С. В. Чубраков

В. В. Студінська, факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Покарання, по суті, завжди було засобом охорони суспільства від злочинних посягань. Тому не дивно, що однією з найбільш уразливих сфер у житті суспільства та державної політики є сфера застосування покарання в кримінальному праві. Це можна пояснити перш за все основним змістом покарання – обмеження особистих прав і свобод особи, що вчинила злочин, та застосування примусу. Саме у цьому виді діяльності існує високий ризик зловживань щодо особи, яка зазнала правообмежень, і внаслідок цього була позбавлена певної міри захисту, тому проблема потребує ґрунтовного, цілісного вивчення та системного аналізу.

Законодавець, формулюючи поняття злочину в кримінальному законодавстві, встановлюючи коло і зміст злочинного діяння, передбачає відповідне покарання за нього. Так, необхідною передумовою призначення покарання є вчинення особою злочинного діяння, яке прямо передбачене у кримінальному законі. Тобто, якщо за суспільно небезпечне діяння не передбачено покарання санкцією статті Особливої частини, його не можна вважати злочином. Лише у тому випадку, коли під час судового розгляду повністю доведено вину підсудного в інкримінованому йому злочині, коли злочин правильно кваліфікований, створюються законні підстави для призначення покарання.

Кримінальне законодавство чітко визначає поняття покарання, а також його мету, яка завжди є одним із основних питань вивчення інституту призначення покарання.

Саме по собі покарання – це лише засіб досягнення відповідної мети, оскільки застосування покарання без мети позбавлене як правового, так і соціального сенсу. Так, покарання, відповідно до ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України (*далі – КК*), є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у скоєнні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Частина 2 цієї статті зазначає, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами.

Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність. Це положення КК є повністю зрозумілим відтворенням ст. 3 Конституції України, де зазначено, що саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Призначення покарання ґрунтується на відповідних принципах:

- законності покарання;
- визначеності покарання в судовому вироку;
- обґрунтованості та обов'язковості мотивування покарання у вироку;
- гуманності покарання;
- індивідуалізації покарання;
- справедливості покарання.

Тільки тоді, коли покарання стане обґрунтованим, законним, гуманним та справедливим, воно буде максимально сприяти досягненню поставленої мети. З огляду на це, аналіз та дослідження правових проблем інституту призначення покарання є актуальними як для науки, так і для практики.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Володіна

В. В. Балабаниць, *економіко-правовий факультет, III курс, Маріупольський державний університет*

ПРОБЛЕМА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Як для законодавця, так і для юристів-практиків, судових і правоохоронних органів актуальною залишається проблема диференціації кримінальної відповідальності як особливого інституту кримінального права, в межах якого держава реагує на вчинене особою правопорушення.

Питання диференціації відповідальності у кримінальному праві відносять до «постійно дискусійних». Загально поширеною є думка про існування двох підстав диференціації: 1) типовий ступінь суспільної небезпечності злочину; 2) типовий ступінь суспільної небезпечності особи винного.

Деякі дослідники теорії кримінального права виходять з того, що засобом диференціації можна вважати все те, що сприяє розділенню, розшаруванню, градації кримінальної відповідальності. У дане визначення додають ще й індивідуалізацію кримінального покарання. Деякі автори доповнюють перелік підстав кримінальної відповідальності характером суспільної безпеки злочину та посиленнями на особу винного. Так, пропонують додавати ще й пом'якшуючі та обтяжуючі обставини.

Стосовно початку реалізації диференціації кримінальної відповідальності, то тут слід погодитись з Т. Леснієвскі-Костаревою, що кримінальна відповідальність диференціюється законодавцем вже на етапі встановлення і градації в законі її меж, а після вчинення злочину йдеться про точну кваліфікацію та обрання заходу кримінально-правового впливу щодо відповідної особи.

Взагалі диференціація відповідальності у кримінальному праві охоплює диференціацію як підстав кримінальної відпові-

дальності, так видів і обсягу кримінальної відповідальності. Мають рацію ті вчені, які вважають однією з підстав кримінальної відповідальності саме характер суспільної небезпеки злочину – якісну характеристику посягання. Саме ця підстава визначає, наприклад, черговість розташування виду посягань у межах Особливої частини кримінального закону.

Крім характеру суспільної небезпеки, у процесі диференціації безумовно враховується і типовий ступінь небезпеки діяння, який також покладено в основу категоризації злочину і, відповідно, виступає умовою застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Також до підстав диференціації належить і типова ступінь суспільної небезпеки особи суб'єкта злочину. Особливо це спостерігається на прикладі звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, де передумовою звільнення є вчинення особою вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, а підстава звільнення характеризується сукупністю трьох елементів: щирим розкаянням, активним сприянням розкриттю злочину і повним відшкодуванням заподіяного збитку або усуненням заподіяної шкоди.

Диференціація кримінальної відповідальності визначається також різними правилами, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років: поділом злочинів на категорії та різними параметрами санкцій залежно від виду злочину.

Таким чином, засадами диференціації відповідальності в кримінальному праві виступають, по-перше, характер та типова ступінь небезпеки злочинного діяння, по-друге, типова ступінь особи суб'єкта злочину.

Деякі автори пропонують вважати підставами диференціації не тільки особу суб'єкта злочину, що вчинив правопорушення, але й наявність пом'якшуючих та обтяжуючих обставин та обставини конкретної справи. Проте переважна більшість дослідників вважає, що конкретні дані, які характеризують особу, як і конкретні обставини справи, у тому числі пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, важливі в плані індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Отже, диференціацію відповідальності в кримінальному праві можна визначити як здійснюваний законодавцем розподіл відповідальності, дозування з урахуванням певного роду обставин, метою якого є створення правозастосовником прийнятного режиму при визначенні виду та розміру відповідальності за скоєне правопорушення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. Б. М. Свірський

**Г. А. Абрамян, ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ І СТУПЕНЯ УЧАСТІ ОСОБИ В ЗЛОЧИНІ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Своєрідність співучасті полягає в нерівноцінності складових її частин в різних суспільно небезпечних діяннях і нерівнозначності ролі співучасників. Це породжує необхідність дотримання спеціальних правил індивідуалізації покарання при його призначенні співучасникам. Зокрема, той факт, що єдиний для співучасті злочинний результат заподіюється неоднаковими за небезпечністю діяннями двох або більше осіб, потребує з'ясування і врахування при призначенні покарання фактичної ролі й ступеня участі кожного з них у спільній злочинній діяльності.

Призначуване співучаснику покарання повинно відповідати, таким чином, двом певним обставинам: характеру і ступеню суспільної небезпечності вчиненого злочину в цілому та фактичному внеску особи в загальний злочинний результат.

Караність діянь співучасників повинна знаходитися в прямій залежності від важливості порушених суспільних відносин, від виду посягання на них, характеру та ступеня участі особи у вчиненому злочині.

Під характером участі у злочині розуміється виконана співучасником роль, своєрідність його функцій у спільній злочинній діяльності. З'ясувати характер участі в злочині – це встановити, ким конкретно є відповідна особа у вчиненому діянні: організатором, виконавцем, пособником або підбурювачем. Ступінь участі в злочині означає міру активності винного у виконанні своїх функцій. Обидві ці обставини реалізуються при виконанні об'єктивної сторони.

Відповідно ці фактори мають враховуватися судами при призначенні покарання окремо кожному із співучасників. Зокрема, згідно з ч. 4 ст. 68 Кримінального кодексу України, при обранні покарання співучасникам крім загальних засад призначення покарання суд бере до уваги і характер та ступінь участі в злочині.

Також ця стаття приписує встановлення змісту і обсягу дій фактично вчинених співучасником, який виконував конкретну роль у злочині, і оцінку рівня активності та інтенсивності його поведінки.

Тобто характер участі співучасника у злочині – орієнтир міри покарання, ступінь участі – обсяг діяльності співучасника при виконанні своєї ролі, інакше кажучи, це результат діяльності співучасників, що є, в свою чергу, головним фактором при призначенні покарання судом. Доречно сказати, що бувають випадки, коли одна особа може виконувати декілька ролей (поєднання ролей підбурювача та пособника, або організатора і виконавця) і тоді значно підвищується ступінь небезпечності особи винного, внаслідок чого і міра покарання.

Таким чином, можна стверджувати, що характер і ступінь участі особи в злочині відіграє важливу роль при призначенні покарання. Співучасть у злочині не означає рівної відповідальності, а передбачає максимальну індивідуалізацію покарання.

Науковий керівник – аспірант О. Д. Комаров

А. Р. Марусяк, ІПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

УЗГОДЖЕННЯ ПОКАРАННЯ В УГОДІ ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА УГОДІ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Новий Кримінально-процесуальний кодекс України (*далі* – КПК) визначає правові засади кримінального провадження на підставі угод, які можуть укладатись між учасниками процесу в кримінальному судочинстві. Стаття 468 КПК передбачає два види таких угод: про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим та між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Відповідно до ст. 471 та 472 КПК змістом угоди є узгоджене сторонами покарання чи призначене покарання зі звільненням від його відбування з випробуванням. Згідно з положеннями ч. 5 ст. 65 Кримінального кодексу України (*далі* – КК) у випадку затвердження вироком процесуальної угоди суд призначає покарання, узгоджене сторонами, та має перевіряти, чи дотримані положення КК, які визначають загальні засади призначення покарання.

У науковій літературі питання визначення покарань за процесуальними угодами досліджували В. Я. Тацій, А. В. Портнов, О. П. Рябчинська. Проте інститут мирових угод залишається недостатньо вивченим і тому існує потреба його подальшої наукової розробки.

Процесуальні угоди створили нових суб'єктів правозастосування у вирішенні питань про визначення покарання винній особі, ними стали потерпілий зі своїми представниками та прокурор. Саме вони мають право укласти угоду з призначенням узгодженого покарання, яке буде визнане судом у разі затвердження угоди і постановлення вироку. І тут при визначенні міри покарання сторони мають обов'язково враховувати положення Загальної частини КК.

Узгоджене покарання в угоді має відповідати межам, передбаченим у санкції статті Особливої частини КК, за наявності підстав сторони можуть погодити покарання зі звільнен-

ням від його відбування з випробуванням. У такому разі сторони мають погоджувати і строк випробування. На це орієнтує і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. У своєму листі він вказує на те, що сторони мають узгоджувати покарання, враховуючи: положення пунктів 1-2 ч. 1 ст. 65 КК, тобто у межах, установлених санкцією статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за виключенням випадків, передбачених ч. 2 ст. 53, та відповідно до положень Загальної частини КК; ступінь тяжкості вчиненого злочину, особи винного і обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

У ст. 474 КПК зазначається, що перед ухваленням рішення про затвердження процесуальної угоди суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого низку питань щодо розуміння змісту угоди, його законних прав й інтересів, наслідків її затвердження, серед них і його згоду на вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього в разі затвердження угоди судом. Дане положення має велике практичне значення, адже норми КК не дозволяють сторонам обрати будь-який вид покарання в будь-яких межах. Хоча КПК і дає свободу вибору покарання, однак КК визначає формалізовані приписи вибору міри покарання для винної особи, тому їх дотримання є першочерговим, а отже, і визначальною умовою узгодження покарання при укладенні угоди.

Задля забезпечення мети покарання та інтересів суспільства суд має повноваження затверджувати процесуальні угоди. Саме суд згідно з положеннями ч. 5 ст. 65 КК призначає узгоджене покарання і перевіряє його на відповідність КК. Втручання суду в процес обрання узгодженого покарання попереджає можливість зловживання правом і компенсує можливу необізнаність сторін процесу.

Отже, інститут угод у кримінальному праві та процесі дав можливість сторонам обирати узгоджене покарання, яке призначатиметься судом. Однак повна свобода у виборі покарання для сторін відсутня, адже вона порушуватиме загальні засади призначення покарань, передбачені Загальною частиною КК і не відповідатиме інтересам суспільства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

М. Я. Кондра, юридичний факультет,
V курс, Львівський національний
університет ім. Івана Франка

ПІДСТАВИ УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА МАТЕРІАЛЬНИМ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У ході реформування кримінального процесуального законодавства у кримінальний процес України було введено новий, раніше невідомий інститут угод. Відповідно у матеріальному та процесуальному кримінальному законодавстві було визначено підстави укладення цих угод. Виходячи зі змісту ч. 4 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України (*далі* – КПК), законодавець пов’язує можливість укладення таких угод із видом кримінального правопорушення, тяжкістю злочину, наявністю приватного чи суспільного або державного інтересу та участю чи не участю потерпілого.

Характеризуючи угоди, змістом яких є узгоджене покарання та згода сторін на звільнення від його відбування з випробуванням, Г. З. Яремко зазначає, що «у матеріальному кримінальному законі законодавець пов’язує можливість укладення таких угод із видом узгодженого сторонами покарання. А тому угода про примирення може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, а угода про визнання винуватості може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, унаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам, лише при умові, якщо сторонами узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п’яти років». При цьому Г. З. Яремко наголошує, що «з врахуванням ситуації, що склалася, підстави укладення угод доводиться виводити, враховуючи системні зв’язки між проце-

суальним та матеріальним законодавством». На наш погляд, наведена вище позиція потребує уточнень.

По-перше, Кримінальний кодекс України (*дали* – КК) підставою укладення угод, змістом яких є узгоджене покарання та згода сторін на звільнення від його відбування з випробуванням, дійсно визначає, крім описаних у ч. 4 ст. 469 КПК України додатково ще й вид узгодженого покарання. Однак, крім цього, так само вимагається згода сторін на звільнення від відбування покарання з випробуванням. Адже сторони можуть домовитися про вид покарання, котрий передбачений ч. 2 ст. 75 КК, але не дати згоди на звільнення особи від відбування покарання з випробуванням. Тому фактично КК передбачає дві додаткові підстави укладення угод, змістом яких є узгоджене покарання та згода сторін на звільнення від його відбування з випробуванням.

По-друге, з огляду на процесуальну природу підстав, котрі описані в ч. 2 ст. 75 КК, вони мали б міститися у КПК. До того ж у ст. 471 та 472 КПК серед вимог до змісту угод вказується на згоду сторін на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, звісно, якщо укладається саме такий вид угоди про примирення або про визнання винуватості. Проте на даний час зберігається небажана з огляду на співвідношення матеріального кримінального та кримінального процесуального права ситуація – у процесуальному законі в ст. 469 КПК законодавець описує загальні підстави укладення угод, а вже у матеріальному законі в ч. 2 ст. 75 КК він вказує на спеціальні умови для укладення угод зі звільненням від відбування покарання з випробуванням, якщо сторонами узгоджено покарання певного виду та дано згоду на звільнення від відбування покарання з випробуванням.

По-третє, вважаємо, що додаткові підстави укладення угод, змістом яких є звільнення від відбування покарання з випробуванням, поширюються як на угоди про визнання винуватості, так і на угоди про примирення, про що чітко вказано у ч. 2 ст. 75 КК.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. В. Хилюк

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Угоди в кримінальному провадженні є новелою в українській правовій системі. Впровадження цього так званого інституту судового компромісу стало результатом спроб досягнення згоди між учасниками кримінального провадження та зниження завантаженості слідчих та судових органів. Згідно зі ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) у кримінальному провадженні можлива угода двох видів: про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) та про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим).

Норми даного інституту значно розширюють можливості сторін у рамках здійснення кримінального провадження і спрямовані на демократизацію та гуманізацію кримінального судочинства, забезпечення доступності правосуддя, прав і законних інтересів потерпілого та правопорушника. Проте, незважаючи на позитивні моменти, нормам даного інституту притаманні певні недоліки, які потребують свого наукового вивчення.

Так, ст. 394 КПК закріплює обмежений перелік підстав, за якими може бути в апеляційному порядку оскаржений вирок на підставі угод. Наприклад, прокурор може оскаржити: 1) вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення лише з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з ч. 3 ст. 469 КПК угоду не може бути укладено; 2) вирок суду першої інстанції на підставі угоди про визнання винуватості з підстав: а) призначенням судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; б) затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК угоду не може бути укладено.

Водночас ст. 394 КПК не передбачає можливості оскар-

ження вироку на підставі угод, якщо, наприклад, узгоджене покарання не відповідає вимогам чинного законодавства. Так, Яготинський районний суд Київської області за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, затвердив узгоджене покарання у виді штрафу в розмірі 20 (двадцяти) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) – 340 (триста сорок) грн, тоді як у ч. 2 ст. 53 КК передбачено, що штраф призначається від тридцяти НМДГ до п'ятдесяти тисяч НМДГ. Дане рішення суду неможливо оскаржити виходячи з положень ст. 469 КПК.

Другим аспектом, що заслуговує на увагу, є положення п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК, згідно з яким суд відмовляє у затвердженні угоди, якщо умови угоди не відповідають «інтересам суспільства». Такі відмови можуть бути дискусійними з огляду на невизначеність поняття «інтереси суспільства», що є синонімом словосполучення «громадські інтереси», а також на те, що в теорії права наголошується на багатоманітності концепцій громадського інтересу. Відсутність чіткого визначення поняття «інтереси суспільства» на теоретичному та законодавчому рівнях може викликати труднощі у правозастосуванні.

Не менш дискусійними уявляються положення ч. 8 ст. 474 КПК, які встановлюють заборону щодо повторного звернення з угодою в одному кримінальному провадженні. Вважаємо, що таким чином обвинувачений позбавляється права повторного укладення угоди, навіть якщо в ній було виявлено певні недоліки, що не залежать від його волі. Так, ухвалою Арбузинського районного суду Миколаївської області від 10 квітня 2013 р. відмовлено у затвердженні угоди про визнання винуватості через неправильно відображені дані про судимість обвинуваченого. При цьому суд не взяв до уваги те, що на момент укладення угоди ще не було винесено вироку по даній справі. Такі дії прямо порушують принцип неупередженості правосуддя та не відповідають принципам кримінального права.

Виходячи із вищесказаного, вважаємо за необхідне внесення певних змін та доповнень до КК та КПК України, а саме розробити та закріпити у законодавстві положення, які більш детально регламентували б права та обов'язки сторін при укла-

денні угод. Так само на законодавчому рівні слід визначити поняття «суспільний інтерес» та передбачити у КПК можливість у певних випадках повторного звернення з угодою в одному кримінальному провадженні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

**К. Є. Готьван, ІПКОЮ України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого**

ПРОБЛЕМА ПРИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІМ В УКРАЇНІ

У сучасному українському суспільстві набуває актуальності проблема видів покарання, які можуть бути застосовані до осіб у віці від 14 до 18 років. У ст. 98 Кримінального кодексу України зазначено, що до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані п'ять видів основних покарань: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певній строк. Аналіз положень кримінального законодавства стосовно них виявляє низку проблем. Так, штраф може бути призначено лише тим неповнолітнім, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Виправні роботи – тільки працюючим неповнолітнім, яким виповнилось 16 років. Громадські роботи та арешт можуть застосовуватися лише до неповнолітніх, які досягли 16-річного віку. Таким чином, до неповнолітніх, які досягли 16-річного віку, але не працюють і не мають самостійного майна, власних коштів чи доходу, можуть призначатися лише три види покарання – громадські роботи, арешт і позбавлення волі.

Враховуючи положення ч. 2 ст. 102 КК, особі, яка вчинила злочин невеликої тяжкості у віці від 16 до 18 років та не працює і не має майна, може бути призначено лише два види покарання – громадські роботи та арешт. Проте зауважимо, що

не завжди санкція статті передбачає вказані види покарань.

Ще вужчим є коло покарань, передбачених для застосування до неповнолітніх, які на час вчинення злочину не досягли 16-річного віку. Аналіз статей 99-102 КК України дозволяє дійти висновку, що таким особам може бути призначено два види основних покарань – штраф та позбавлення волі. У ч.2 ст. 22 КК встановлено перелік злочинів, за які неповнолітні можуть притягатися до кримінальної відповідальності у віці з 14 років. Більшість санкцій вказаних норм єдиним покаранням щодо неповнолітніх передбачають позбавлення волі, хоча в деяких статтях як альтернатива останньому визначається призначення штрафу. Враховуючи особливості призначення штрафу неповнолітнім, індивідуалізація покарання зведена законодавцем до мінімуму.

Слід наголосити на необхідності перегляду передбаченого КК переліку покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх, а також надання суду права з належним мотивуванням прийнятого рішення застосувати до неповнолітніх, що вчинили злочин середньої чи невеликої тяжкості, не пов'язані з позбавленням волі покарання, які не передбачені в санкції статті.

Стосовно покарання у виді позбавлення волі відсутнє розмежування щодо його призначення особам у віці 14-16 та 16-18 років, хоча вчинення злочину у віці від 14 до 16, на нашу думку, потрібно вважати обставиною, що суттєво пом'якшує покарання. Тож, як убачається, призначати позбавлення волі у віці від 14 до 16 років є недоречним, і застосовувати його треба тільки в крайніх випадках, а саме за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

Що ж до громадських робіт, то тут постає питання, чому законодавець не дозволяє застосовувати цей вид покарання до неповнолітніх, які вчинили злочин у віці від 14 до 16 років? За статистикою, 46% неповнолітніх починають працювати у віці, з якого законом працювати заборонено. Звичайно, такий стан речей є ненормальним. Але, це, на нашу думку, говорить про те, що неповнолітні, яким виповнилося 14 років, можуть присвяти-

ти декілька годин у денний час виконанню нетяжкої роботи.

Отже, перелік покарань, які можуть бути призначені неповнолітнім, необхідно змінити наступним чином:

1) провести диференціацію розміру покарання у виді позбавлення волі для осіб, що вчинили злочин у віці від 14 до 16 років та від 16 до 18 років;

2) додати громадські роботи до переліку покарань, які можуть бути застосовані до осіб, що вчинили злочин у віці від 14 до 16 років;

3) додати обов'язок відвідувати виховну програму у вільний від основного навчання час. Судом повинно призначатися місце відвідування та кількість необхідних годин.

Наведені зміни позитивно вплинуть на систему покарань неповнолітніх та нададуть суддям більше можливостей та альтернатив при призначенні їм покарання.

Науковий керівник – аспірант О. Д. Комаров

Л. В. Мариниченко, факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ОСОБАМ, ЯКІ ВИЗНАНІ ОБМЕЖЕНО ОСУДНИМИ

У ч. 2 ст. 20 КК України закріплено, що визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання, проте законодавець не конкретизує, якою мірою стан обмеженої осудності впливає на обрання конкретної міри покарання, тобто це питання залишається на розсуд суду.

У науковій літературі висловлюються різні судження з приводу вирішення питання щодо врахування стану обмеженої осудності під час призначення покарання. Переважна більшість правознавців зазначає, що обмежену осудність слід враховувати виключно як обставину, що пом'якшує покарання. Однак і се-

ред прихильників цієї позиції немає єдності. Одні науковці вважають, що хворі не можуть нести кримінальну відповідальність нарівні зі здоровими, виходячи з принципу справедливості. Другі – апелюють до того, що обмежену осудність зазначено у переліку обставин, що обтяжують покарання, а тому суди зобов'язані враховувати такий стани виключно як пом'якшуючу обставину. Треті ж пропонують вибірковий підхід до врахування психічних аномалій при призначенні покарання. Зокрема, Г. В. Назаренко вважає, що зменшення покарання обмежено осудним недопустимо, якщо причиною вчинення злочину є антисоціальні установки особи, а не психічний розлад.

Водночас існує група науковців, на думку яких, вчинення злочину у стані обмеженої осудності повинно визнаватися обставиною, що обтяжує покарання. Наприклад, Р. І. Міхєєв пропонує визнавати психічні аномалії при призначенні покарання як обставину, що обтяжує покарання у двох випадках: якщо особа використовувала такий стан для вчинення злочину з метою ухилитися від відповідальності; якщо така особа ухилилася від призначеного їй раніше лікування і знову вчинила злочин. Проте така позиція не отримала підтримки в науці кримінального права. Не погоджується з таким підходом С. К. Бураєва, аргументуючи це тим, що призначення суб'єкту з психічними аномаліями більш суворого покарання ніж здоровому суб'єкту не відповідає принципу гуманізму.

Стан обмеженої осудності може бути обставиною, що пом'якшує покарання, оскільки під час вчинення злочину особа, яка перебуває в такому стані, не здатна повною мірою усвідомити характер свого діяння, але такий стан може і не бути пов'язаний з діянням, що вчинила особа, а отже, й не може бути врахований при призначенні покарання (наприклад, патологія статевого потягу, знижена інтелектуально-вольова здатність винного, звичайно, можуть враховуватися при вчиненні злочину проти здоров'я чи статевої свободи, однак навряд чи повинні братися до уваги під час обрання міри покарання за злочини у сфері службової діяльності).

Виходячи з цього, судам необхідно враховувати наявність в особи психічних аномалій, оскільки вони належать до

найбільш значимих її характеристик, а ігнорування таких особливостей особи може призвести до судової помилки. Суд, для того щоб забезпечити повний та об'єктивний розгляд справи, повинен, взявши до уваги стан обмеженої осудності, встановити ступінь психічного розладу, який вплинув на поведінку особи, а також причини, які викликали такий розлад.

З цього можна зробити висновок, що вплив стану обмеженої осудності на призначення покарання слід конкретизувати. При цьому зауважимо, що єдиної наукової думки стосовно зазначеного питання не існує, проте в будь-якому разі необхідно враховувати вплив психічного розладу на суспільно небезпечно поведінку особи, що не виключає осудності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Нетеса

Л. В. Болонина, *юридический факультет, IV курс, Астраханский филиал Международного юридического института*

К ВОПРОСУ СОЗДАНИЯ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ КАК МЕРЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Россия занимает второе место в мире после США по числу осужденных к лишению свободы на душу населения. Так, по официальным данным ФСИН России по состоянию на 01.02.2014 г. в учреждениях уголовно-исполнительной системы России (далее – ИУ) находилось 674,1 тыс. чел. Содержание указанного количества осужденных в этих учреждениях тяжким бременем ложится на бюджет страны, сдерживает решение отдельных социальных задач, способствует распространению криминальной субкультуры. В свою очередь и отбывание наказания с изоляцией от общества препятствует последующей ресоциализации самого осужденного.

Необходимость решения указанных проблем позволяет поставить вопрос о создании специализированной федеральной

службы – службы пробации, которая, на наш взгляд, будет являться одним из элементов системы мер, не связанных с лишением свободы.

Отбывание наказания без изоляции лица от общества под контролем квалифицированного персонала позволит избежать негативных нравственных и психологических последствий изоляции, так как при альтернативном наказании навыки социального поведения сохраняются и развиваются под воздействием социальной среды и при активной помощи сотрудников служб пробации. Кроме того, санкции, не связанные с лишением свободы, обладают значительными экономическими преимуществами, ведь их применение дает возможность разгрузить исправительные учреждения, перераспределить ресурсы, направить усилия государства на адресную работу с законопослушными гражданами, нуждающимися в помощи и поддержке.

Создание в России службы пробации, обеспечивающей социальную адаптацию лиц, отбывших наказание в виде лишения свободы, а также осужденных к наказаниям, не связанным с лишением свободы, предусмотрено Концепцией долгосрочного социально-экономического развития РФ до 2020 г. Кроме того, вопросы создания условий для подготовки освободившихся из мест лишения свободы к дальнейшей постпенитенциарной адаптации посредством службы пробации нашли свое отражение и в Концепции развития УИС РФ до 2020 г.

Государственная служба пробации – это государственное учреждение, которое заботится об общественной безопасности, работая со спецконтингентом, отбывающим наказание не в местах лишения свободы, а в обществе, помогает осужденным вернуться в общество.

Сотрудники службы пробации будут выполнять правовую и социальную работу не только с осужденным, но и его семьей, взаимодействовать с органами государственной власти, общественными организациями и добровольными помощниками, способствуя таким образом установлению прочных связей между осужденным и его социальным окружением.

Кроме того, сотрудники службы пробации будут проводить социально-психологическое обследование подозреваемо-

го, обвиняемого, подсудимого, характеризующее его личность, консультировать осужденных при исполнении обязанностей, а также помогать в поиске места работы, учебы и жительства, а также в решении иных личных проблем.

Инспектор пробации должен будет содействовать приобретению поднадзорным способности самостоятельно справляться с возникающими в повседневной жизни проблемами.

Служба пробации может осуществлять следующие функции:

- разрабатывать и осуществлять индивидуальные программы коррекции социального поведения поднадзорных лиц;
- координировать ход исполнения наказания лицам, осужденным на принудительные работы;
- осуществлять надзор за лицами, условно освобожденными от уголовной ответственности, условно осужденными и условно-досрочно освобожденными, оказывать им необходимую помощь.

Резюмируя сказанное, отметим, что создание службы пробации позволит снизить рецидивную преступность, уменьшить нагрузку на пенитенциарную систему, предупредить криминализацию личности и будет способствовать снижению преступности в обществе.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Е. В. Пчелкина

М. Ю. Чернякова, факультет между-
народно-правовых отношений, II курс,
Национальный университет «Одесская
юридическая академия»

МЕРЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ К НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМ, ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ГЕРМАНИИ

По законодательству Германии для несовершеннолетних, которые нарушили уголовный закон, предусмотрен исчер-

пывающий перечень мер. Наиболее применяемые меры воспитания – *Erziehungsmassregeln*, которые в свою очередь подразделяются на указания – *Weisungen* и предписания, основная цель которых оказать помощь в воспитании – *HilfezurErziehung*.

К ним относят принятие несовершеннолетним правонарушителем участия в социальной групповой работе в курсе социальной тренировки с целью развития у него чувства ответственности, способности разрешения конфликтов мирным путем и самостоятельно, способности находиться под руководством и наблюдением определенного лица, заниматься учебной или работой, примириться с потерпевшим.

Достаточно часто к несовершеннолетним применяются меры принуждения – *Zuchtmitteln*, *Verwarnung* – предупреждение, *Auflagen* – обязанности и самые жесткие меры – *Jugendarrest* (арест). Когда мы рассматриваем обязанность как меру принуждения, то к ним можно отнести оплату денежной суммы, извинение перед потерпевшим, возмещение ущерба. На сегодняшний день в германском законодательстве существует такая обязанность, как примирение с потерпевшим – стремление лица возместить в полной мере или часть причиненного вреда. Предупреждение – это упрек несовершеннолетнему, который содержится в приговоре суда, но стоит отметить, что оно используется в том случае, когда проступок относится к незначительным и при условии, что несовершеннолетний характеризуется добропорядочностью.

Такой вид, как лишение свободы, связанный с помещением молодого человека в исправительное учреждение для несовершеннолетних, применяется в особых случаях – когда иные меры наказания несоизмеримы с деянием и не могут должным образом показать виновному лицу преступность его деяния.

Арест несовершеннолетних бывает двух видов: кратковременный арест – сроком от 2 до 4 дней, и длительный арест – сроком от 1 до 4 недель. Минимальный срок наказания для несовершеннолетних составляет 6 месяцев; максимальный – 5 лет, в исключительных случаях – 10 лет (если в соответствии с законом за совершение данного преступления совершеннолетним присуждается максимальный срок лишения свободы, более чем

на 10 лет). В случае вынесения несовершеннолетнему наказания сроком до одного года данное наказание может быть условным, если сам факт осуждения послужил для него серьезным предупреждением. Правосудие при этом ожидает от виновного лица того, что оно без отбывания наказания в исправительном учреждении в будущем не будет совершать преступлений.

В теории уголовного права существует мнение, что немецкое законодательство относительно несовершеннолетних лиц является наиболее гуманным и носит, скорее, воспитательный чем карательный характер. Мы согласны с данной точкой зрения и считаем, что некоторые положения необходимо перенести в наше действующее законодательство, например, ч. 2 ст. 105 КК Украины следует дополнить такими видами мер воспитательного характера: принятие несовершеннолетним правонарушителем участия в социальной групповой работе в курсе социальной тренировки для развития у него чувства ответственности, способности разрешения конфликтов мирным путем и самостоятельно; принятие участия в занятиях о правилах дорожного движения с целью предотвращения дорожно-транспортных происшествий и опасных ситуаций на дороге; отработка рабочих часов – как способ активизации интереса к труду.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, асист. Н. М. Мирошниченко

О. І. Пахніц, ІПКОП України, ІІІ курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб є далеко не новою для науки кримінального права. Так, як

вказував Н. С. Таганцев, принцип кримінальної відповідальності осіб юридичних, тобто «всього того, що, не будучи особою фізичною, здатне знаходитися в юридичних відносинах, мати права і обов'язки», а також міст і общин був загально визнаний у літературі середньовіковиччя і законодавстві Німеччини, Італії, Франції. У наш час кримінальна відповідальність юридичних осіб існує у США, Канаді, Нідерландах, ФРН, Франції, Голландії, Китаї тощо.

В умовах сьогодення в Україні питання кримінальної відповідальності юридичних осіб викликає палку дискусію серед учених. Пропозиції встановити кримінальну відповідальність юридичних осіб мали місце і при підготовці законопроекту КК України 2001 р., але вони не отримали широкої підтримки у Верховній Раді України. Більш активні спроби на законодавчому рівні закріпити кримінальну відповідальність юридичних осіб розпочалися після ратифікації Україною 18 жовтня 2006 р. Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Зокрема, були прийняті Закони України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» від 11 червня 2009 р., «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р., проте вони втратили чинність ще до введення в дію.

Наступним етапом правотворення у досліджуваній сфері стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 р., який набуває чинності з 1 вересня 2014 р. Цим законом передбачено внесення змін до КК України, які полягають у застосуванні до юридичних осіб таких заходів кримінально-правового характеру, як штраф, конфіскація майна та ліквідація.

На нашу думку, зазначені зміни вступають у протиріччя з деякими положеннями КК України, а також окремими принципами кримінального права. Зокрема, незрозумілим є співвідношення заходів кримінально-правового характеру щодо юри-

дичних осіб зі ст. 18 КК України, де зазначено, що суб'єктом злочину є лише фізична особа. Окрім того, основні інститути сучасного кримінального права формувались з урахуванням чинних положень про суб'єкт злочину. Також зі статей 6-10 КК України випливає однозначний висновок, що КК України поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб суперечить і принципу винної відповідальності особи за вчинене. Для наявності вини особа повинна володіти свідомістю та волею, а це є характерним лише для фізичної осудної особи. Про вину юридичної особи говорити не можна, оскільки вона не є живою істотою. Це, у свою чергу, приводить до об'єктивного ставлення в вину, тобто притягнення до відповідальності за наслідки, що настали, без наявності вини, що прямо суперечить сутності кримінального права.

Видається, що коли мова йде про кримінальну відповідальність юридичних осіб, порушується принцип особистої відповідальності, який полягає в тому, що лише особа, яка вчинила злочин, може нести за нього кримінальну відповідальність і підлягати покаранню. Злочини, за які застосовуються заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, вчиняються не самими юридичними особами безпосередньо, а їх уповноваженими особами.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що запровадження в Україні кримінальної відповідальності юридичних осіб є необхідним, проте таку реформу слід втілювати, приводячи у відповідність національне законодавство.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. В. В. Базелюк

*А. М. Гурова, ІПКОЮ України, V курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У юридичній спільноті точаться гострі дискусії щодо впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб. Це, зокрема, пов'язано з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. № 314-VII, що набуде чинності 01.09.2014 р. Нагальність введення цим Законом інституту відповідальності юридичних осіб пояснюється необхідністю виконання Україною міжнародних зобов'язань, а саме рекомендації GRECO – Групи держав Ради Європи проти корупції. Однак чи готова Україна до зміни, по суті, всієї парадигми кримінальної відповідальності, що є основою чинного Кримінального кодексу, та чи потрібні саме їй такі зміни, залишається відкритим питанням. У цьому вбачається актуальність дослідження закріплених у згадуваному законі новел та їх аналіз відповідно до поставлених запитань.

Відповідно до ст. 96-3 цього Закону підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою: 1) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, 306, ч. 1 і ст. 368³, ч. 1 і 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² цього Кодексу; 2) від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 258 – 258⁵ цього Кодексу. З цієї норми випливає, що суб'єктом виконання об'єктивної сторони вказаних злочинів є фізична особа, яка діє від імені юридичної – керівник, засновник, учасник, співробітник чи інша уповноважена особа, а остання виступає як засіб або вигодонабувач. Проте кримінальним законом вже передбачена відповідальність за

вчинення всіх згаданих злочинів. У зв'язку з цим постає питання про співвідношення відповідальності юридичної особи та фізичної, яка діяла від її імені.

Так, досліджуючи статус вигодонабувача в контексті норми про пропозицію або надання неправомірної вигоди (ст. 369 КК України), якщо ним безпосередньо не виконувалась об'єктивна сторона цього злочину, логічно дійти висновку, що такий вигодонабувач відповідатиме за спрямованістю волі та виступатиме як підбурювач або організатор. Застосовуючи викладені міркування до юридичної особи і навіть розглядаючи її як окремого суб'єкта кримінальної відповідальності, доходимо висновку, що вона все одно не може нести кримінальну відповідальність відповідно до базових принципів чинного КК України. Адже виразником волі юридичної особи є відповідно до ст. 92 ЦК України, залежно від її організаційно-правової форми, орган (група фізичних осіб) або фізична особа. Юридична особа не має власної волі, відділеної від уповноважених представляти її інтереси фізичних осіб, не може висловити протилежну цій волі позицію, а тому з таких підстав фактично буде нести відповідальність з відсутністю вини.

Вочевидь, намагаючись виправдати зазначену суперечність, І. Ємельянова зауважила, що в проекті згадуваного Закону не вказано, що юридична особа є суб'єктом злочину. За конкретний склад злочину нестиме кримінальну відповідальність конкретна посадова, тобто фізична особа. Юридична особа буде нести відповідальність за наслідки вчинення злочину цією фізичною особою. Маються на увазі фінансові й організаційні санкції. Тобто, на думку І. Ємельянової, відсутні будь-які протиріччя норм Конституції з ідеологією КК України.

Проте погодитись з такою позицією не можна, оскільки, по-перше, кримінальну відповідальність встановлено за поведінку без вини; по-друге, вводиться так звана відповідальність за представництвом, за аналогією, скажімо, з відомою в цивільному праві відповідальністю батьків за деліктні дії їх малолітніх та неповнолітніх дітей.

Слід звернути увагу й на конструкцію «заходи кримінально-правового характеру», тлумачення якої в зазначеному Законі відсутнє. Логіку законодавця можна простежити з позиції розташування розглядуваних правових норм, а саме – після розділу XIV КК України, згідно з положеннями якого застосування саме «заходів», а не покарання обумовлено психічним станом фізичних осіб. Саме тому до них застосовуються заходи, які враховують вказану специфіку і є відмінними від визначених у ст. 53 КК України видів покарань. Таке пояснення, в основі своїй, вбачається справедливим і для примусових заходів виховного характеру. Однак пропонувані в Законі № 314-VII заходи кримінально-правового характеру правильніше назвати квазіпокаранням, а не специфічними заходами. Так, наявність норми про загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-10 КК) та їх застосування за сукупністю (96-11 КК) свідчить про внутрішню системність та подібність з покараннями, що не притаманне примусовим заходам ні медичного, ні виховного характеру.

Таким чином, внаслідок аналізу вищезазначених норм Закону № 314-VII можна дати негативну відповідь щодо розглядуваної проблеми. На підтвердження такого висновку слушним видається твердження О. Шамари, який у статті «Кримінальна відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» зазначає, що прагнення України до євроінтеграції не повинно слугувати аргументом у спробі впровадження у вітчизняному законодавстві кримінальної відповідальності юридичної особи, яка ще не виявила себе на практиці як бездоганий механізм.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Е. Радутний

*А. В. Москвичова, ШКОП України,
II курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ДО ЯКИХ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Законом України від 23.05.2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)», який набуває чинності 01.09.2014 р., передбачено запровадження у КК України так званих «інших заходів кримінально-правового характеру для юридичних осіб». Разом з тим, на нашу думку, при визначенні суб'єктів, до яких можуть застосовуватися такі заходи, були допущені суттєві порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України та низкою міжнародних документів. Такі порушення полягають у наступному.

Відповідно до ст. 96⁴ КК юридичними особами, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру (далі – суб'єкти) є підприємства, установи чи організації. Виняток становлять лише державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Згідно з ч. 2 ст. 81 ЦК України «Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права». Останні відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК «можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом». Отже, суб'єктом є всі юридичні особи приватного права, незалежно від форми, в якій вони створені.

При цьому відповідно до ст. 84 та 85 ЦК всі юридичні особи приватного права поділяються на підприємницькі та непідприємницькі товариства. За ст. 96³ КК підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового

характеру є вчинення її уповноваженою особою кола злочинів, спрямованих на отримання цією юридичною особою неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди. Однак непідприємницькі товариства не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (ч. 1 ст. 85 ЦК).

Розглядаючи коло юридичних осіб публічного права, що не є суб'єктами, слід звернути увагу на поняття «організації, створені ними (тобто органами держави, АРК та місцевого самоврядування – А.М.) у встановленому порядку». Відповідне звуження викликає досить багато запитань, оскільки організація є лише одним із видів юридичної особи публічного права, який до того ж нечасто застосовується при створенні такої особи. Відповідно до Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженої наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 № 97, законодавець виокремлює вичерпний перелік юридичних осіб публічного права, серед яких більшість – громадські організації, що створені у формі установи або закладу, ліквідація яких суперечить Конституції України, міжнародним договорам та Законам України.

Отже, як бачимо, при розробці даної норми законодавець пішов шляхом визначення суб'єктів через їх перелік. Такий спосіб викладення призводить до необґрунтованого розширення кола юридичних осіб приватного права, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру, та значного звуження кола юридичних осіб публічного права, щодо яких не застосовуються такі заходи. Крім того, не зовсім точне вживання законодавцем понять цивільного права може призвести до розвитку корупції, незаконного впливу на приватних підприємців, а також до тотального контролю з боку держави над світськими та релігійними організаціями. На нашу думку, вирішенням проблеми є зміна наявного у ст. 96⁴ КК формулювання на таке: «Заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані судом до юридичних осіб приватного права, що мають на меті отримання прибутку».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

О. О. Пономаренко, факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: PRO ET CONTRA

Однією з найбільш важливих та актуальних питань у доктрині кримінального права є кримінально-правова відповідальність юридичних осіб.

Ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб не є новелою для кримінального законодавства України. Вона була запропонована ще у 1993-1997 рр. в одному з проєктів Кримінального кодексу України, які розглядалися Верховною Радою України I та II скликань, а також Законом України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» від 11.06.2009 р., який згодом втратив чинність.

Верховна Рада України 23 травня 2013 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», яким внесено зміни до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України і Законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Даними змінами до Кримінального кодексу України передбачається визначити конкретний список злочинів, за вчинення яких до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, а також їх види, підстави застосування та звільнення юридичної особи від застосування даних заходів.

За запропонованою ст. 93³ Кримінального кодексу підставами для вжиття до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою, поперше, від імені та в інтересах юридичної особи, наприклад, таких злочинів, як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴); по-друге, від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258, 258⁵ цього Кодексу (терористичний акт, фінансування тероризму).

У теорії кримінального права погляди на дане питання розділилися. Прихильники інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб підкреслюють великі збитки, які завдаються порушеннями законодавства про охорону природи, економічними чи іншими правопорушеннями, коли санкції, що застосовуються до організацій в межах цивільного та адміністративного законодавства, не є адекватними до розміру завданої шкоди. При цьому шкода, спричинена юридичною особою, значно перевищує шкоду, яка може бути нанесена окремою фізичною особою.

Теоретики, що виступають проти інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, стверджують, що положення змін суперечать основним засадам кримінального права України, наприклад, принципу особистої відповідальності та принципу винної відповідальності особи. Положення закону фактично передбачають створення у кримінальному законодавстві України юридичної фікції, згідно з якою юридична особа піддаватиметься санкціям, тобто а рїорї вважатиметься такою, що вчинила злочин, у тому разі, якщо певний злочин вчинили її керівник, засновник, учасник чи інша уповноважена особа. Таким чином, запропонована конструкція вимагає вважати юридичну особу такою, що вчинила злочин, у тих випадках, коли фактично не встановлено вчинення нею суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 209, 258 – 258⁵, 306, 368 – 369² КК. Дане питання стосується і осіб, котрі володіють корпоративними правами (засновники, учасники), але не знають про вчинення протиправних діянь уповноваженими особами (представником, виконавчим органом), не отримують вигоди від цього, але їх права можуть порушуватися у разі притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності.

Отже, введення в Україні інституту відповідальності юридичних осіб є одним із кроків на шляху наближення українського законодавства до законодавства європейських країн (Велика Британія, Австрія, Франція, Бельгія – країни, в яких уведений даний інститут). Для того щоб даний інститут ефективно функціонував, відповідні зміни повинні бути внесені в Конституцію України, у нормативно-правові акти адміністративного, цивільного, господарського та інших галузей права.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Володіна

О. В. Ревтов, *ІПКОП України, V курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Правова політика України сьогодні, пронизана ідеями відносин України і Європейського Союзу, привертає пильну увагу суспільства до основних аспектів такої взаємодії. Результатом утвердження намірів держави з установами нового рівня відносин з країнами ЄС стало прийняття цілої низки нормативно-правових актів, покликаних адаптувати вітчизняне законодавство до права ЄС. Одним із яскравих прикладів такої адаптації стало прийняття, в руслі виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, Закону України стосовно відповідальності юридичних осіб.

Прийнятий 23 травня 2013 р. Закон України № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» містить принципово нові положення щодо інституту кримінальної відповідальності в нашій державі. Хоча зазначений Закон відповідно до своїх прикінцевих положень набере чинності з 1 вересня 2014 р., сам факт його прийняття законодавцем вже викликав численні дискусії серед правознавців, таких як: Б. Волженкін, О. Євдокімова, І. Митрофанов, О. Михайлов, А. Нерсесян, Ю. Пономаренко, В. Тютюгін, П. Фріс, О. Шамара та ін.

Однією з новел, що впроваджуються зазначеним Законом, є передбачення можливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру в разі вчинення їх уповноваженими особами злочинів, передбачених ст. 209, 258-258⁵, 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² Кримінального кодексу України (далі – КК України). Крім цьо-

го, досить специфічним в аспекті даного інституту є встановлення законодавцем особливого механізму визначення цих заходів.

Так, відповідно до положень даного Закону при застосуванні заходу кримінально-правового характеру, а для юридичних осіб – це штраф, конфіскація або ліквідація – суд повинен буде керуватися не тільки межами відповідної санкції статті Особливої частини КК України. Особливість механізму визначення виду і розміру зазначених заходів для цих осіб полягатиме у необхідності застосування також спеціальних норм, що містяться у статтях Загальної частини, а саме у ст. 96⁶–96¹¹ КК України. Тобто конкретний вид і розмір цих заходів за злочин, вчинений уповноваженою особою від імені або від імені та в інтересах юридичної особи, буде визначатися не в межах санкції статті, що передбачає відповідальність за вчинене, а відповідно до положень вказаних статей Загальної частини КК України. Санкція статті, за якою кваліфіковано злочин, використовуватиметься лише для визначення можливого виду та граничних меж такого заходу. Що ж до встановлення конкретного виду і розміру покарання, то необхідно буде звернутися до ст. 96⁷–96⁹ КК України.

Застосування судом до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, що безпосередньо не передбачені у санкції відповідної статті Особливої частини КК, робить інститут відповідальності цих осіб вкрай незвичним в аспекті встановленого протягом багатьох років розуміння механізму визначення заходів державного примусу за вчинення злочину. Саме тому ці істотні зміни у кримінальному праві України, виходячи з їх високого рівня дискусійності та відсутності однозначної загальноприйнятої оцінки, потребують подальшого наукового дослідження для забезпечення їх правильного застосування в майбутньому на практиці.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

СЕКЦІЯ 5. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИ

І. В. Легка, ф-т підготовки кадрів для Пенсійного фонду України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЧАТКОВОГО МОМЕНТУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Життя як об'єкт кримінально-правової охорони являє собою суспільні відносини, що забезпечують охорону життя у біологічному розумінні. Правильне визначення початку і кінця життя, а також ознак, які характеризують ці явища, має важливе кримінально-правове значення, оскільки від цього в багатьох випадках залежить правильність розмежування суміжних злочинів.

Кожна країна по-різному підходить до визначення початку життя своїх громадян. Так, наприклад, Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк розцінює як вбивство позбавлення життя дитини, яка ще не народилася, але вік якої більше 24 тижнів. У ст. 4 Американської конвенції про права людини від 22 листопада 1969 р., яка є чинною в багатьох країнах Північної та Південної Америки, зазначено, що право на повагу до життя кожної людини захищається законом, як правило, з моменту зачаття. У Франції життя людини захищається державними законами через 10 днів після зачаття, в Данії – після 12 тижнів, а у Швеції – після 20 тижнів. У Японії, наприклад, як і в багатьох країнах, життя юридично захищено лише після народження.

У теорії національного кримінального права початком життя традиційно вважається початок фізіологічних пологів, оскільки саме ознака «під час пологів» у диспозиції ст. 117 КК України встановлює початковий момент кримінально-правової охорони життя людини в чинному кримінальному законодавстві. Встановлений початковий момент поширюється й на інші статті КК, які передбачають відповідальність за заподіяння смерті людині. Але в правовій літературі не існує єдиної точки зору щодо початку життя людини, наприклад, існують такі підходи: з моменту зачаття (С. Д. Порошук), з моменту народжен-

ня головного мозку (В. М. Трубников), з початку самостійного дихання новонародженого (М. Д. Шаргородський), з моменту відокремлення плоду від черева матері (О. М. Красіков), з моменту фізіологічних пологів (В. В. Сташис).

Сучасна медицина чітко визначає момент, з якого плід здатний продовжувати самостійно жити поза утробою матері, а значить, мати право на кримінально-правову охорону свого життя та на визнання дитиною. Так, згідно з Інструкцією з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженою наказом МОЗ України від 29 березня 2006 р. № 179, пологи, які відбулися у період з 22-го повного тижня вагітності, називаються непередчасними пологами (п. 2.2). Крім того, відповідно до наказу МОЗ України від 20 липня 2006 р. № 508 була затверджена Інструкція про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, якою суворо заборонено переривати вагітність після 22 тижнів за будь-яких умов, обставин і ситуацій.

Отже, початком життя в теорії кримінального права доцільно визнати не початок фізіологічних пологів, як це є сьогодні, а момент, з якого медицина дозволяє називати плід дитиною. Таким моментом є 22 повних тижні вагітності. Очевидно, саме з цього моменту і необхідно піддавати людське життя кримінально-правовій охороні. Таким чином, вважаємо за необхідне розширити поняття початку життя людини для його кримінально-правової охорони, а саме: моментом початку життя слід визнати момент, з якого плід визнається життєздатним, а це – 22 повних тижні вагітності матері. На користь цієї позиції наводимо такі аргументи: по-перше, плід з 22 тижнів здатен жити самостійно, без утроби матері; по-друге, сувора заборона переривання вагітності після 22 тижнів – це медичний критерій цього питання; по-третє, 22 тижні вагітності – цілком достатній період для того, аби жінка повністю змогла усвідомити стан, в якому перебуває, і визначитися з власним баченням ситуації щодо нового, ще не народженого життя.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Нетеса

*С. І. Петренко, ШКОП України,
V курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

Умисне вбивство є одним із найнебезпечніших кримінально караних діянь. Враховуючи різноманітність можливих способів учинення даного злочину, у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) законодавцем передбачені види вбивств за обтяжуючих обставин, вчинення яких передбачає підвищену кримінальну відповідальність. До них належить вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, що закріплене у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України.

Диспозиція даної норми не розкриває поняття «особливо жорстокість». З метою усунення суперечностей та запобігання порушенням матеріального та процесуального законодавства Пленум Верховного Суду України (далі – Пленум ВСУ) прийняв постанову № 2 від 07.02.2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Пункт 8 даної постанови визначає, що вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю у випадках: 1) завдання потерпілому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань; 2) або вчинення вбивства на очах близьких потерпілому осіб, коли винний усвідомлює, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань; 3) або якщо вбивство було поєднане із глумлінням над трупом.

На нашу думку, визнавши глумління над трупом потерпілого ознакою, встановлення якої є достатнім для кваліфікації вчиненого вбивства за п. 4 ч. 2 ст. 115, Пленум ВСУ вийшов за межі своїх законних повноважень.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 3 КК України злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України. Таким чином, перелік обтяжуючих обставин, встановлених ч. 2 ст. 115 КК України, є вичерпним.

Слід враховувати, що кваліфіковані види умисних

вбивств, окрім притаманних власне їм ознакам складу злочину, мають усі ознаки простого складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. Так, об'єктивна сторона умисного вбивства характеризується: 1) діянням у вигляді посягання на життя іншої особи; 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді біологічної смерті потерпілого; 3) причинно-наслідковим зв'язком між діянням та наслідком. Умисне вбивство належить до злочинів із матеріальним складом. Такий злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків – смерті потерпілого. Особлива жорстокість, у тому числі у вигляді глумління над трупом, є ознакою об'єктивної сторони складу злочину, бо характеризує саме спосіб вчинення протиправного діяння. Тому дії, які мають ознаки особливої жорстокості, повинні супроводжувати виконання об'єктивної сторони. Дії, здійснені злочинцем після настання смерті потерпілого, не можуть впливати на кваліфікацію злочину, що вже є закінченим. Такі діяння можуть демонструвати суб'єктивне ставлення особи до вчиненого (наприклад, задоволення, розгубленість, каяття тощо), однак змінити те, що вже об'єктивно відбулося, неспроможні. Тому в разі наявності в цих діяннях ознак складу іншого злочину, наприклад, передбаченого ст. 297 КК України, його слід кваліфікувати за правилами, що встановлені для множинності злочинів. Глумління над трупом потерпілого вчинюється після смерті останнього, тобто на цей момент протиправне діяння вчинене, а суспільно небезпечні наслідки вже настали. За умови, що виконання об'єктивної сторони вбивства не супроводжувалось діями, що визначаються як особлива жорстокість, а також за відсутності інших кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, вбивство з наступним глумлінням над трупом потерпілого повинно кваліфікуватись за ч. 1 ст. 115 КК України.

Отже, Пленум ВСУ в п. 8 постанови № 2 від 07.02.2003 р. вийшов за межі своїх повноважень, розширивши дію закону про кримінальну відповідальність у супереч положенням Кримінального кодексу України. Вважаємо, що даний пункт зазначеної постанови має бути змінений шляхом виключення з нього слів: «...а також якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

А. С. Іванченко, факультет економіки, менеджменту та права, II курс, Київський національний торговельно-економічний університет

УМИСНЕ ВБИВСТВО З МЕТОЮ ПРИХОВАТИ ІНШИЙ ЗЛОЧИН АБО ПОЛЕГШИТИ ЙОГО ВЧИНЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Одним із фундаментальних невідчужуваних природних прав людини є право на життя. Це закріплено в таких основних міжнародних актах, як «Загальна декларація прав людини» та «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права».

У національному законодавстві ст. 3 та ст. 27 Конституції України проголошують людину та усі притаманні їй права найвищою соціальною цінністю, які держава зобов'язана беззастережно захищати.

У контексті правових та соціальних ознак убивство вважається найтяжчим злочином проти особи. Особлива суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що внаслідок вбивства життя втрачається безповоротно й унеможливується відшкодування чи компенсація потерпілому.

Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) у ст. 115 встановлює конкретну відповідальність за скоєння вбивства. У другій частині цієї статті перераховані кваліфікуючі ознаки, котрі обтяжують кримінальну відповідальність. Однією із цих ознак є умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Кваліфікуючою ознакою цього діяння є зв'язок з якимось іншим злочином. Для кваліфікації умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення не має значення, чи була винна особа виконавцем чи співучасником іншого злочину, а так само чи приховувала вона злочин, вчинений нею особисто або іншою особою.

Із суб'єктивної сторони скоєння умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення характеризується прямим умислом винної особи, а саме наявністю бажання настання біологічної смерті потерпілого. Це необхідно враховувати для відмежування умисного вбивства від за-

вдання тяжкого тілесного ушкодження, через яке настала смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 ККУ).

За умови, що винна особа вчинила злочин або замах на нього та умисне вбивство з метою приховати його, ці дії треба кваліфікувати за п. 9 ч. 2 ст. 115 та відповідно за статтями, які передбачають відповідальність за злочин чи замах на нього, котрий мала намір приховати винна особа. Наприклад, особа вчинила умисне вбивство очевидця порушення правил безпеки дорожнього руху, якщо вони спричинили смерть потерпілого, то дії винної особи відповідно будуть кваліфікуватися за ч. 2 ст. 286 і п. 9 ч. 2 ст. 115 ККУ, а суд у свою чергу, розглянувши всі факти та особливості справи, має винести адекватне рішення.

Якщо винна особа скоїла умисне вбивство під час вчинення іншого злочину з метою полегшити його вчинення і довела обидва злочини до кінця, то її дії будуть кваліфікуватись за п. 9 ч. 2 ст. 115 із відповідною статтею ККУ, яка передбачає відповідальність за інший злочин. Наприклад, особа вчинила умисне вбивство з метою полегшити проникнення до житлового приміщення та вчинити крадіжку майна.

Також слід зазначити, якщо скоєнням умисного вбивства без попередньої домовленості приховується тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений іншою особою, то дії винної особи потребують додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 396 ККУ.

У разі, якщо особа вчинила умисне вбивство для полегшення вчинення іншого злочину, а щодо інших злочинів винний у вбивстві добровільно відмовився від вчинення протиправної дії або його було затримано до скоєння чи під час скоєння іншого злочину, то у таких випадках його дії кваліфікуються за ч. 1 ст. 14 та п. 9 ч. 2 ст. 115 ККУ і відповідної статті, у якій передбачений злочин, до вчинення якого відбувалося готування або за ч. 2 ст. 15 та п. 9 ч. 2 ст. 115 ККУ та відповідною статтею, у якій передбачається злочин, на вчинення якого було здійснено замах.

Призначаючи покарання для винної особи, потрібно враховувати наявність в її діях обтяжуючих обставин, адже це необхідно суду для правильної кваліфікації злочину й призначення для винного адекватного покарання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. М. Великанова

К ВОПРОСУ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЕ ПРАВА НА ЖИЗНЬ НЕРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА

«Не убий», – гласит одна их десяти заповедей христиан. Данная заповедь относится также и к жизни нерожденного ребенка. Проблему охраны жизни нерожденного ребенка рассматривают все религии мира. В «Учении двенадцати апостолов» сказано: «Не убивай ребенка, причиняя выкидыш». «Тот, кто будет человеком, уже человек», – утверждал Тертуллиан.

Проблема уголовно-правовой охраны жизни нерожденного ребенка в уголовном праве является многоаспектной, дискуссионной и актуальной. Актуальной – в связи с тем, что в настоящее время все силы государств мира направлены на то, чтобы увеличить численность населения путем понижения уровня смертности и повышения рождаемости. Сегодня доктрина уголовного права пребывает под воздействием дискуссии о праве на жизнь нерожденного ребенка.

Как в современном законодательстве Российской Федерации, так и в уголовно-правовой доктрине жизнь нерожденного ребенка в качестве объекта преступления не рассматривается.

Такая ситуация не представляется правильной, поскольку, если прежде всего обратиться к международным соглашениям, которые согласно ч. 4 ст. 15 Конституции РФ являются превалирующими над законодательством Российской Федерации, можно сказать, что жизнь нерожденного ребенка подлежит правовой защите. Так, например, в преамбуле Декларации о правах ребенка сказано, что «ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту как до, так и после рождения». Кроме этого, Конвенция о правах ребенка 1989 г. в ст. 1 определяет, что ребенком является каждое человеческое существо до достижения им восемнадцатилетнего возраста, если по закону, применимому к данному ребенку, он не достигает

совершеннолетия ранее. Анализируя ст. 6 Конвенции, можно говорить о том, что, во-первых, каждый ребенок имеет неотъемлемое право на жизнь; во-вторых, необходимо обеспечивать на максимально возможном уровне жизнь и здоровье ребенка.

В современном уголовном законодательстве России нет норм, прямо регулирующих право на жизнь нерожденного ребенка. Но отношение к рассматриваемому праву имеют такие квалифицирующие признаки составов преступлений, предусмотренных уголовным законом Российской Федерации, как убийство, истязание, похищение, незаконное лишение свободы, торговля людьми в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности (п. "г" ч. 2 ст. 105, п. "в" ч. 2 ст. 117, п. "е" ч. 2 ст. 126, п. "е" ч. 2 ст. 127, п. "и" ч. 2 ст. 127.¹ УК РФ); незаконное проведение искусственного прерывания беременности. Объектами данных составов преступлений является жизнь, здоровье, свобода беременной женщины. При этом заметим, что совершение преступления в отношении женщины, находящейся в состоянии беременности, является квалифицирующим признаком рассматриваемых составов преступлений.

На наш взгляд, при рассмотрении вышеизложенных составов преступлений необходимо говорить о жизни нерожденного ребенка как о самостоятельном объекте преступного деяния. Как верно считает А. Н. Попова, посягательство на жизнь плода есть посягательство на жизнь человека .

Исходя из того, что в ст. 56 ФЗ от 21 ноября 2011 г. № 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» закреплено положение о законном аборте при сроке беременности менее 12 недель, можно утверждать, что уголовно-правовой охране жизни нерожденного ребенка как самостоятельного объекта преступления подлежит плод после 12 недель от зачатия.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. К. О. Кошинева

*І. С. Ткач, ПКОП України, III курс,
Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із поширених злочинів, кількість яких зростає останнім часом, є умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Відповідальність за цей злочин передбачена ст. 117 КК України.

Аналізуючи судові вироки у цих справах, слід зазначити, що сучасне правосуддя до жінок-дітовбивць ставиться досить гуманно. Хоча теоретично за злочин за ст. 117 КК України покарання передбачене у вигляді позбавлення волі строком до 5 років, практично призначається не більш як 4, а то й 3 роки. Досліджуючи положення, присвячені кримінальній відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, у сучасному законодавстві зарубіжних країн, слід звернути увагу на те, що в них по-різному оцінюють суспільну небезпечність цього злочину та встановлюють неоднакові межі караності. Все залежить від того, чи визнається законодавством зарубіжних країн цей злочин видом вбивства за пом'якшуючих обставин та, якщо так, то які саме обставини вважаються пом'якшуючими.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки не існує спеціальних законів, що стосуються дітовбивства. Жінки, які вчинили вбивство дитини після пологів, обвинувачуються за статтею «вбивство» Кримінального кодексу і поміщаються у в'язницю без судово-психіатричного огляду. Залежно від способу вчинення злочину, характеру вини та інших обставин дітовбивство може бути віднесено до тяжких або простих убивств, причому за просте вбивство може бути призначене аж до 10 років ув'язнення. У 1996 р. в Іспанії набув чинності новий Кримінальний кодекс. Хоча кримінально-правова охорона життя в новому кримінальному законі Іспанії відповідає світовим тенденціям гуманізації та посилення захисту основних прав і

свобод людини, особливих привілейованих умов відповідальності за вбивство матір'ю новонародженої дитини в ньому не передбачається. Відповідальність за цей злочин настає на загальних засадах відповідно до ст. 138 КК Іспанії, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.

Існують держави, в кримінальному законодавстві яких передбачена відповідальність за вбивство матір'ю новонародженої дитини, причому обов'язковою ознакою об'єктивної сторони вказується час учинення злочину (під час пологів або після них).

Кримінальні кодекси Республіки Азербайджан, Республіки Узбекистан, Естонської Республіки, Болгарії мають подібну конструкцію норми, відповідно до якої вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів карається позбавленням волі.

В Англії кримінальна відповідальність за вбивство дитини настає на підставі закону «Про дітовбивство» 1938 р. Дітовбивство виділяється як окреме діяння і карається як просте умисне вбивство. Пом'якшення покарання за вбивство дитини можливе, «якщо під час скоєння, дія або рівновага її розсудку була порушена внаслідок того, що вона не зовсім оправилася після народження дитини, або внаслідок порушень у виділенні молока після народження дитини». Більш суворо карається дітовбивство в тому разі, якщо суд не встановлює у матері розладу «душевної рівноваги». За КК Японії, Данії, Нідерландів та Аргентини привілейоване вбивство новонародженої дитини обмежено невеликим проміжком часу – процесом пологів і декількома годинами після них. Іншою обов'язковою підставою визнання цього злочину привілейованим є мотив та мета злочину.

З вищевикладеного, на підставі аналізу кримінального законодавства інших країн, можна зробити висновок, що відповідальність за вбивство матір'ю новонародженої дитини настає або на загальних засадах, або злочин розглядається як привілейований склад вбивства і виділяється в окрему норму із зазначенням лише часу вчинення злочину (під час пологів або відразу після них), як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони

без вказівки на інші ознаки. На наш погляд, найбільш оптимальною є поширена тенденція правової регламентації кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю новонародженої дитини шляхом передбачення в КК окремої норми із зазначенням поряд з часом учинення злочину інших ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

О. С. Руденченко, факультет підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки, II курс, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 117 КК УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВАЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ст.3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Але, на жаль, в сучасному суспільстві нехтують даною нормою законодавства. Умисні посягання на життя завжди викликають особливий суспільний резонанс, насамперед, коли йдеться про вбивство немовляти – безпорадної та беззахисної істоти. Як зазначено у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, внаслідок її фізичної і розумової незрілості вона потребує спеціальної охорони і піклування. У наш час досить поширений такий вид злочину, як умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Дітовбивство відрізняється від усіх інших видів убивств своєрідністю та особливостями складу злочину.

Чинне законодавство не містить роз'яснень щодо проблемних ознак даного злочину, а саме немає чіткого визначення термінів, які відіграють важливу роль при класифікації злочину: «під час пологів», «відразу після пологів», що в більшості випадків і призводить до невірного та неоднозначного вирішення

справи судами, тобто, з одного боку, пояснюється специфіка діяння, а, з другого – існує неоднозначність у тлумаченні при кваліфікації злочинного діяння, а отже, й труднощі у правозастосовній діяльності. З огляду на викладене вважаємо, що дана тема є актуальною.

У постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВСУ) від 1 квітня 1994 р. № 1 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я людини» зверталась увага на те, що підставою виділення цього складу злочину в привілейований склад є особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів. Однак ППВСУ від 7 лютого 2003 р. посилення на зазначені особливості не містить. Вважається, що такий особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів презюмується законодавцем, і ця презумпція є незаперечною і відповідає принципу гуманізму.

Юридична конструкція об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 117 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), відповідає типовій юридичній конструкції умисного вбивства (ч.1 ст.115 ККУ), а саме наявності: а) діяння, що полягає в посяганні на життя іншої особи; б) наслідку у вигляді настання біологічної смерті особи, а саме дитини; в) причинного зв'язку між наслідком та діянням.

Згідно з ППВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 ККУ, якщо воно вчинене під час пологів або одразу ж після них. Слід зауважити, що законом не уточнюється проміжок часу, який необхідно вважати «відразу після пологів», що є значною прогалиною в чинному законодавстві і призводить до неправильного застосування даної норми права.

Згідно з абз. 21 ППВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини через деякий час після пологів за відсутності каліфікуючих ознак, передбачених ч.2 ст. 115 ККУ, тягне відпові-

дальність за ч.1 ст.115 ККУ. Не можна не звернути увагу на неточність положень вищезазначеної постанови ППВСУ, оскільки в п. 2 ч. 2 ст. 115 ККУ зазначені кваліфікуючі ознаки, які повністю відповідають вчиненому злочину, тому вважаємо, що в даному випадку більш доцільною буде кваліфікація даного злочину за п.2 ч.2 ст.115 ККУ.

Отже, чинне кримінальне законодавство України, а також положення ППВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» потребує ретельного аналізу, а також доповнення для забезпечення однакового та правильного застосування законодавства при кваліфікації даного злочину. Для цього необхідно дати чітке визначення проміжку часу, який необхідно вважати «відразу після пологів», визначити в ППВСУ, у яких випадках слід відносити умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини до кваліфікованого складу.

Науковий керівник – викл. Т. В. Шевченко

Т. В. Аксьоненко, ППКОЮ, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині останнім часом намітилися позитивні зрушення в дослідженні проблематики, що стосується посягань на життя і здоров'я людини. Серед злочинів цієї категорії особливе місце займає доведення до самогубства. Стаття 120 КК України, розташована у Розділі II (Злочини проти життя та здоров'я особи) Особливої частини КК України, регламентує саме цей вид злочину.

Доведення до самогубства – злочин, який становить значну суспільну небезпеку, позаяк зазіхає на безпеку життя

іншої людини, характеризується винятковою аморальністю, підступництвом, цинічним ставленням до гідності та душевного стану іншої людини. Загалом в Україні щорічно позбавляють себе життя 14-15 тис. осіб. За цей же період суди постановляють лише один-два вироки щодо винних у доведенні до самогубства. Не виникає сумнівів, що цей вид злочинних проявів має латентний характер. Зазвичай за браком інформації слідчі виносять постанову про відсутність як подій, так і складу злочину доведення до самогубства. Недоліки у правозастосуванні ст. 120 КК України створюють умови для поширення цього злочину.

Його *об'єктом* є життя людини, якому заподіюється реальна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди.

Об'єктивна сторона злочину полягає в доведенні особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого поводження з нею, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності. Відповідальність можлива лише при доведенні особи до самогубства шляхом здійснення протиправних дій. Вона виключається, якщо до самогубства особу підштовхнули правомірні дії тієї чи (наприклад, у результаті затримання за підозрою у здійсненні злочину).

Питання про *суб'єктивну сторону* доведення до самогубства вирішується у науковій літературі суперечливо. Одні автори вказують, що вина може бути як умисною (умисел при цьому може бути прямим або непрямым), так і необережною. Інші вчені вважають, що, на відміну від убивства та інших злочинів проти особи, прямий умисел при доведенні до самогубства виключається.

Суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій виповнилося на момент вчинення злочину шістнадцять років.

Аналіз ст. 120 КК України дає підстави для висновку про наявність у диспозиції низки оціночних понять, з'ясування змісту яких викликає чимало труднощів у правозастосуванні. Зокрема, йдеться про такі поняття, як жорстоке поводження, шантаж, примус, систематичне приниження людської гідності та ін. Доречно зауважити, що і в доктрині кримінального права зміст цих понять

розкривається неоднозначно. Однією з головних проблем законодавчого вирішення проблеми самогубства є відсутність кримінальної відповідальності за підбурювання та пособництво у самогубстві, тоді як вони є достатньо небезпечними, а отже, мають бути кримінально караними (у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн за ці дії передбачена відповідальність). Не є кримінально караним і потурання самогубству, що може виявлятися у формі неприйняття заходів попередження самогубства, що готується, у тих випадках, коли особі достеменно про це відомо, хоча, як видається, це теж є суспільно небезпечним діянням.

У цілому ст. 120 КК України за своєю суттю задовольняє потреби практики. Разом із тим існують підстави для вдосконалення законодавчої техніки викладення її змісту. Зокрема, привертає увагу формулювання диспозиції цієї статті. На наш погляд, її редакція може бути уточнена таким чином:

«Стаття 120. Доведення до самогубства»

1. Жорстоке поводження з особою, шантаж, примус до протиправних дій або систематичне приниження її людської гідності, якщо ці дії призвели до її самогубства або до замаху на самогубство, – карається ...»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

А. О. Площинська, факультет правоохоронної діяльності та правознавства, IV курс, Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ ЗА ОЗНАКАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Об'єкти кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є чи не найважливішою групою однорідних суспільних відносин, які охороняються кримінальним правом

України відповідно до його завдань, закріплених у ст. 1 Кримінального кодексу України. Особливу увагу, враховуючи сучасний стан розвитку суспільства, слід звернути на ті проблеми, які можуть виникнути при кваліфікації протиправних діянь за ст. 120 КК «Доведення до самогубства».

Об'єктом даного кримінального правопорушення є життя та здоров'я особи. Об'єктивна сторона характеризується діями у формі: 1) жорстокого поводження з особою; 2) шантажу; 3) примусу до протиправних дій; 4) систематичного приниження людської гідності потерпілого; *наслідками* у вигляді доведення особи до: 1) самогубства, 2) замаху на самогубство та *причинним зв'язком* між вказаними діями і наслідками (матеріальний склад злочину). Суб'єкт правопорушення загальний. Суб'єктивна сторона може проявлятися у формі умислу або необережності. Кримінальний кодекс України передбачає також кваліфікуючі ознаки цього суспільно небезпечного діяння, зокрема, це вчинення його щодо: 1) особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від суб'єкта вчинення злочину; 2) двох або більше осіб (ч. 2 ст. 120), а особливою кваліфікуючою ознакою – щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 120).

Оскільки з теоретичним визначенням об'єкта цього злочину не виникає проблем, треба дослідити об'єктивну сторону, а саме поняття «самогубство».

Суїцид означає самостійне умисне позбавлення себе життя особою. Це визначення є узагальненням найбільш поширених думок сучасних науковців, тому при кваліфікації суспільно небезпечного діяння за ст. 120 КК потрібно враховувати такі ознаки самогубства, які нерозривно пов'язані із психікою потерпілого:

- самостійність особи у здійсненні суїциду – тобто особа повинна власними зусиллями без сторонньої допомоги певним шляхом спричинити настання своєї біологічної смерті. Отже, якщо суб'єкт злочину за ст. 120 шляхом жорстокого поводження, шантажу, примусу до протиправних дій чи систематичного приниження людської гідності сприяв особі, тому, щоб вона пішла із життя, то чи можна назвати наслідок цього діяння самогубством;

- умисел діяння – особа позбавляє себе життя умисно, з певних переконань, ідеалів чи думок. Якщо смерть особи настане з

необережності, це не буде вважатися самогубством, натомість можна охарактеризувати, наприклад, як нещасний випадок;

- позбавлення життя – настання біологічної смерті через певні дії чи бездіяльність особи.

Доведення до самогубства, дійсно, складне в кваліфікації, адже розглядати цей феномен потрібно не лише з правової, а й соціальної точки зору. Сьогодні, на жаль, існує сумна статистика збільшення самогубств, що пов'язано із погіршенням екологічних умов, надзвичайно бурхливим розвитком інформаційних технологій, поширенням різноманітних суспільних феноменів (субкультур, антикультур, релігійного сектантства), які пропагують самогубство як найкращий спосіб завершити земне життя.

Більшість психіатрів стверджують про наявність у людини, яка скоїла суїцид, у минулому психічних розладів. У сучасній психіатрії постало питання про суїцидальні фактори, наприклад, самотність, занижена чи завищена самооцінка, певні дефекти зовнішності тощо.

Таким чином, при кваліфікації протиправних діянь за ст. 120 КК необхідно врахувати наявність чи відсутність суїцидальних факторів психіки потерпілого, адже кожна особа може по-різному сприймати зовнішнє середовище та ставлення до неї інших осіб.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. С. О. Філіппов

Н. П. Ширяевская, юридический факультет, IV курс, Вологодский институт права и экономики Федеральной службы исполнения наказаний России

К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ НОРМЫ ЗА ДОВЕДЕНИЕ ДО САМОУБИЙСТВА

Доведение до самоубийства – преступление против жизни, предусмотренное ст. 110 Уголовного кодекса Российской Федерации (далее – УК РФ), осуществляется путем применения угроз,

жестокого обращения или систематического унижения человеческого достоинства потерпевшего. Количество преступлений, регистрируемых по ст. 110 УК РФ в общей массе преступлений против личности, очень низкое. В то же время Россия находится в числе мировых лидеров по количеству самоубийств. Принимая во внимание высокий уровень латентности доведения до самоубийства, все же следует заметить, что в подобных случаях бездействие нормы может с высокой степенью вероятности указывать на ее неэффективность и необходимость корректировки.

При квалификации виновных действий, таких как доведение до самоубийства, возникают сложности при определении формы вины, с которой может быть совершено данное преступление, так как в статье она прямо не закреплена. По нашему мнению, необходимо в ст. 110 УК РФ закрепить указание только на умышленную форму вины. Неосторожную форму вины для ст. 110 УК РФ надлежит исключить, а в случае же нахождения ее применения целесообразным к действиям, указанным в ст. 110 УК РФ, логично выделить в самостоятельный состав преступления.

Аналогичные ст. 110 УК РФ составы преступлений имеются и в зарубежном законодательстве, однако перечень действий, характеризующих объективную сторону, шире: подстрекательство к самоубийству, помощь в самоубийстве, склонение к самоубийству, доведение до самоубийства, одобрение самоубийства.

В целях повышения эффективности ст. 110 УК РФ необходимо данную норму дополнить указанием на форму вины, чтобы исключить возможность двоякого толкования, а также включить в УК РФ дополнительный состав преступления и тем самым расширить круг действий, смежных с доведением до самоубийства.

В этой связи предлагается:

1. Диспозицию ст. 110 УК РФ «Доведение до самоубийства» изложить в следующей редакции: «Умышленное доведение лица до самоубийства или до покушения на самоубийство путем угроз, жестокого обращения или систематического унижения человеческого достоинства потерпевшего».

2. Дополнить УК РФ статьей 101.1 и изложить ее в следующей редакции:

«Статья 110.1. Содействие самоубийству и одобрение самоубийства

1. Умышленное содействие самоубийству путем предоставления средств, способствующих его совершению – наказывается ограничением свободы на срок до двух лет, либо принудительными работами на срок до четырех лет, либо лишением свободы на тот же срок.

2. Одобрение самоубийства лицом, в подчинении или зависимости которого находился потерпевший, – наказывается ограничением свободы на срок до полутора лет, либо принудительными работами на срок до трех лет, либо лишением свободы на тот же срок».

Прямое указание на умышленную форму вины, а также закрепление различных вариантов смежных с доведением до самоубийства действий позволят повысить уровень защиты одного из главных объектов уголовного права – жизни. Предложенные изменения дадут возможность конкретизировать характер совершаемых действий, дифференцировать размер наказания. Понятные формулировки внесут ясность в вопросы квалификации. Это позволит уголовному закону работать так, чтобы жизнь, как один из важнейших объектов уголовно-правовой охраны, защищалась в подобных случаях более эффективно.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. С. А. Боровиков

Ю. Е. Тарасова, *юридический факультет, IV курс, Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова*

ДОВЕДЕНИЕ ДО САМОУБИЙСТВА В УК РФ И УКРАИНЫ: НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ

Несмотря на достаточно большое количество исследований, посвященных рассмотрению состава преступления «До-

ведение до самоубийства», на сегодняшний день остаются некоторые проблемы, связанные с квалификацией подобных преступлений в правоприменительной практике. Мы хотели бы охарактеризовать эти проблемы, а также выявить возможные способы их решения посредством проведения сравнительно-правового анализа соответствующих норм Уголовных кодексов РФ и Украины, поскольку подходы этих стран к регулированию рассматриваемого вопроса существенно разнятся.

Общеизвестно, что характеристику любого преступления следует начинать с характеристики элементов его состава. Думается, если с субъектом и объектом преступления в данном случае особых проблем мы не выявим, то в отношении объективной и субъективной стороны преступления не всё так просто. Именно здесь на практике наибольшее число ошибок.

Объективная сторона деяния, предусмотренного ст. 110 УК РФ, заключается в доведении лица до самоубийства или покушения на самоубийство путем угроз, жестокого обращения или систематического унижения человеческого достоинства потерпевшего. Часть 1 ст. 120 УК Украины имеет схожую формулировку, при этом заметим, что способ, как и в УК РФ, становится обязательным признаком объективной стороны.

Вина как обязательный признак субъективной стороны деяния выражается здесь в наличии целенаправленных действий лица, способствовавших формированию решимости потерпевшего на лишение себя жизни. Установление при квалификации конкретной формы вины является необходимым этапом на пути к справедливому приговору. На наш взгляд, правильным будет считать возможной формой вины в доведении до самоубийства лишь прямой умысел, когда лицо осознает общественную опасность своих действий, предвидит возможность наступления последствий и желает их наступления. Только в этом случае мы избежим расширительного толкования при квалификации в качестве доведения до самоубийства таких действий, как неудачная шутка, отказ во взаимности, неосторожно сказанное словечко и т.п. Такая позиция находит отражение и в судебной практике, к примеру, в Постановлении Президиума Верховного суда Республики Марий Эл от 16 августа 2013 г.

№ 4-У-425/2013.

Отдельного внимания заслуживают и факультативные признаки субъективной стороны – мотив и цель. Если с целью всё предельно ясно – довести потерпевшего до такого состояния, когда он решится на суицид, то спектр возможных мотивов очень широк: от самых банальных (личная неприязнь) до более серьезных, в частности, корысть, о которой поговорим подробнее. Когда лицо, выполняя состав доведения до самоубийства, преследует корыстный мотив, как нам думается, следует говорить о дополнительном объекте посягательства – собственности, а, следовательно, о квалифицирующем признаке данного преступления, хотя в УК РФ такого не предусмотрено. Обратимся к УК Украины. Часть 2 ст. 120 УК Украины предусматривает ответственность за доведение до самоубийства в отношении лица, которое находилось в материальной или другой зависимости от виновного, или в отношении двух и более лиц, то есть здесь мы находим сразу два квалифицирующих признака. Отдельно корыстные мотивы рассматриваются при доведении до самоубийства и в ст. 115 УК Швейцарии. Это значит, что можно говорить о некоторых пробелах УК РФ в этой части. При характеристике субъективной стороны необходимо также остановиться на фигуре потерпевшего, особо относительно психологических особенностей его личности.

Таким образом, с уверенностью можно сказать о наличии специфических черт объективной и субъективной сторон доведения до самоубийства, исходя из которых законодателю следует формулировать соответствующие статьи уголовного закона во избежание ошибок в правоприменительной практике и которые на сегодняшний день не в полном объеме отражены в УК РФ (особенно по вопросам способов и мотивов совершения преступления). Как показало наше исследование, для достижения успеха в этой сфере целесообразно обращаться к опыту наших зарубежных коллег, в том числе украинских.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. А. В. Паишковская

В. Ю. Коломієць, *ад'юнкт, кафедра кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Заборона заподіяння тілесних ушкоджень – надзвичайно важлива проблема сучасної соціальної правової демократичної держави. Здоров'я є природним благом і цінністю людини, передається їй генетично і відноситься до найважливішого об'єкта кримінально-правової охорони. Право на охорону здоров'я – одне з основних прав людини, закріплене і гарантоване Конституцією України.

Згідно зі ст. 49 Конституції України це право забезпечується громадянам безкоштовною медичною допомогою, що надається державними і муніципальними установами охорони здоров'я, фінансуванням державних програм охорони і зміцнення здоров'я населення, розвитком державної, муніципальної, приватної систем охорони здоров'я і т.д. Держава гарантує охорону здоров'я кожної людини й іншими законодавчими актами, зокрема, кримінальним законом, що передбачає відповідальність за злочини проти життя та здоров'я.

Заподіяння шкоди здоров'ю людини є одним з найбільш поширених видів злочинів проти особи. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю віднесено законом до категорії тяжких злочинів, а за наявності обтяжуючих обставин – до розряду особливо тяжких злочинів (ст. 12 Кримінального кодексу України (далі – КК України)).

Разом з тим кримінальний закон не містить чіткого визначення поняття тілесних ушкоджень та його критеріїв у диспозиції статті, що значно ускладнює їх практичне застосування. Правильне розуміння сутності тілесних ушкоджень матиме ва-

жливе значення як під час відмежування від суміжних складів злочинів, так і для успішної боротьби з такими злочинами.

Саме поняття «тілесне ушкодження» не міститься у диспозиціях статей КК України. Для з'ясування його змісту слід звертатися до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (далі – Правила), затверджених наказом *Міністерства охорони здоров'я України* (курсив наш – В.К.) від 17.01.1995 р. Таким чином, тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних. Дане визначення тілесного ушкодження правильне по суті, однак, на наш погляд, має деякі неточності.

Законодавець, розкриваючи поняття «тілесне ушкодження», поза увагою залишає насильницькі дії, удари, побої, що пов'язані з заподіянням фізичного болю, при якому завдається шкода здоров'ю людини, але в таких випадках відсутні тілесні ушкодження, тому шкоду спеціалісти не можуть констатувати. Принципово правильним буде включити у визначення тілесних ушкоджень насильницькі дії: удари, побої та інші дії, які заподіюють фізичний біль та моральні страждання.

В. Чиж говорив стосовно цього, що роздратування викликають неприємні відчуття, шкідливі для індивідуума; роздратування викликають біль, руйнують більшу або меншу частину живої тканини, що становить організм, водночас сам біль негативно впливає на людський організм.

Г. Н. Кассиль показує, що біль порушує нормальне функціонування майже всіх органів (зменшується кількість шлункового соку і соку підшлункової залози, посилюється потовиділення, змінюється склад крові, зменшується або взагалі припиняється виділення сечі і т. д.).

Підсумовуючи, слід визнати, що фізичний біль та моральні страждання є результатом певних змін в організмі і свідчать про заподіяння певної шкоди здоров'ю людини.

Проаналізувавши надане російським законодавцем визначення тілесних ушкоджень, слід зазначити, що в ньому вказується на заподіяння шкоди здоров'ю «шляхом порушення

анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій». Саме заподіяння шкоди здоров'ю виражається в тому, що завжди порушується нормальне функціонування тканин і органів, незалежно від того, порушена чи ні анатомічна цілісність.

Таким чином, загальною характерною ознакою заподіяння шкоди здоров'ю є порушення нормального функціонування тканин або органів людського організму; що стосується порушення анатомічної цілісності, то ця ознака притаманна тільки частині тілесних ушкоджень.

Отже, в кримінальному законі необхідно закріпити поняття «тілесне ушкодження», зміст якого нами запропонований. Більш того, наведені положення потребують подальшого обґрунтування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Шаблистий

С. О. Яременко, аспірант, кафедра кримінального права, Національний університет «Одеська юридична академія»

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ: СПРОБА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ

Розвиток психології маніпуляцій, НЛП та досягнення нейронауки розширюють можливості впливу на психіку індивіда. Технології управління поведінкою людини все дедалі більше набувають економічного характеру. Активно розвивається мультимільйонна галузь з єдиною метою: вивчення механізмів прийняття людиною рішень та засобів впливу на них. Відкриття у даній сфері застосовуються до реальних людей, модифікуючи їх бажання, змінюючи поведінку, схилиючи їх до різного роду взаємодій.

Подібного роду маніпуляції здійснюються із застосуванням різного роду технологій. За допомогою сублімінальної реклами (у тому числі флеш-анімацій на веб-сайтах у мережі Інтернет) можна проінструкувати споживача підсвідомо надати пере-

вагу певному товару, а використання таких технологій у передвиборчій кампанії дозволить вплинути на ступінь привабливості конкретних кандидатів. Ще більший інтерес викликають речовини, специфічні властивості яких дозволяють впливати на конкретний аспект функціонування психіки мішені, наприклад, стимулювати апетит споживача (для підвищення відвідуваності та прибутковості ресторанів і супермаркетів), впливати на рівень загальної оцінки людиною конкретної ситуації, знижувати рівень тривоги та підвищувати схильність до ризиків, підвищувати рівень концентрації та працездатності. Подібні впливи можливі без будь-яких суттєвих наслідків для фізичного чи психічного здоров'я індивіда. Вражають досягнення діагностичних методів, що дозволяють вивчати роботу мозку у процесі його природнього функціонування, з безпрецедентною донині деталізацією, без будь-якої необхідності використання скальпеля та інших хірургічних інструментів. Окрім новітніх діагностичних, існують методи прямого втручання в роботу мозку.

За аналогією з комп'ютерними технологіями, подібні досягнення у сфері маніпуляцій свідомістю створюють нові загрози, що привертають увагу спеціалістів з кримінального права. Перш за все, це нові способи вчинення «класичних» злочинів, таких як шахрайство. Використання спеціальних речовин, що корегують здатність жертви оцінювати обстановку, дозволяє проводити надзвичайно тонкі маніпуляції та значно ускладнює притягнення шахрая до кримінальної відповідальності. Специфіка подібних прийомів полягає в тому, що такі речовини й техніки можуть мати незначний або навіть нульовий рівень фізіологічних ефектів – а отже, мова не йде про шкоду здоров'ю чи тілесні ушкодження.

З іншого боку описані прийоми мають таку особливість: «мішень» не усвідомлює і в переважній більшості випадків не може усвідомити факту несанкціонованого впливу; маніпуляція відбувається для неї повністю непомітно. У першу чергу, це означає, що жертва не має можливості чинити супротив подібному впливу, а емоційні реакції та поведінка, що виникають у результаті, сприймаються як власні, зумовлені суб'єктивними факторами. Тому втручання за допомогою сублімінальних за-

собів впливу в такі процеси, як здатність об'єктивно оцінювати обставини, на власний розсуд керувати своєю поведінкою та самостійно приймати рішення саме по собі є грубим порушенням природних прав людини. Суспільна небезпечність діяння полягає в тому, що у мішені немає можливості усвідомити факт подібного впливу, а значить, протистояти йому.

Вважаємо, що умисне втручання в природній перебіг психічних процесів людини з використанням прийомів, що дозволяють обійти свідомий контроль результату такого впливу, слід криміналізувати як формальний склад злочину.

Цілісним підходом вбачається визначення психічної недоторканості особи як об'єкта кримінально-правової охорони, що дозволить охопити цілу низку технологій та прийомів. Враховуючи, що сфера психологічних маніпуляцій активно розвивається, подібне «широке» формулювання кримінально-правової норми дозволить охопити нові способи вчинення злочину без необхідності вносити корективи до статті чи розробляти для них окремі склади злочину.

Науковий керівник – д-р юрид. наук., проф. В. О. Туляков

*А. И. Рахматуллина, Институт права,
IV курс, Башкирский государственный
университет*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ НОРМЫ О НЕЗАКОННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ АБОРТА

Россия по количеству абортів занимает первое место в мире. Каждый год в России совершается 2,5 миллиона официальных абортів. По независимым экспертным оценкам, реальное количество абортів составляет до 4 млн и более абортів в год. Согласно статистическим данным, зарегистрированная преступность за незаконное производство аборта в последние годы стабильно снижается и выглядит следующим образом: в 2005 г.

зарегистрировано 55 преступлений, в 2006 г. – 72, в 2007 г. – 40, в 2008 г. – 27, в 2009 г. – 28, и в 2010 г. – 18. Однако следует отметить, что количество выявленных преступлений ввиду их высокой латентности несоизмеримо низко по сравнению с масштабами самого явления. Анализ состава преступления, предусмотренного ст. 123 УК РФ, показал, что как в теории, так и на практике существуют некоторые спорные моменты, касающиеся применения указанной нормы. В частности, речь ниже пойдет о понятиях правомерного и криминального абортов, а также субъективных признаках незаконного производства аборта.

Федеральный закон от 21 ноября 2011 г. № 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» не содержит термина «аборт», а оперирует термином «искусственное прерывание беременности». Условия и порядок осуществления подобной операции подробно регламентируются в статье 56 названного Закона. Так, в Законе упомянуто, что прерывание беременности проводится при наличии информированного добровольного согласия женщины при сроке беременности до 12 недель в медицинских учреждениях, получивших лицензию на указанный вид деятельности, и только врачами, имеющими специальную подготовку; при установлении социальных показаний, перечень которых содержится в постановлении Правительства – при сроке беременности до 22 недель; при наличии медицинских показаний (предусмотрены в Приказе Минздравсоцразвития РФ от 3 декабря 2007 г.) и согласия женщины – независимо от срока беременности. Все вышеуказанные положения характеризуют так называемый правомерный аборт. В уголовно-правовой доктрине под абортom понимается искусственное прерывание беременности при наличии согласия женщины на любом сроке беременности. На наш взгляд, для признания аборта криминальным необходимо отталкиваться от требований, содержащихся в вышеуказанных нормативных актах. В связи с этим незаконным и соответственно влекущим за собой наступление уголовной ответственности должен признаваться аборт: 1) произведенный вне учреждения, имеющего лицензию на указанный вид деятельности; 2) без согласия женщины; 3) при отсутствии соответствующих показаний; 4) лицом, не обладающим соответствующей специализацией; 5) врачом, хотя и имеющим надлежащую медицинскую подготовку, но осу-

шестившим прерывание беременности вне стационара и при отсутствии необходимых показаний. Причем для вышеуказанных лиц уголовная ответственность по ч. 1 ст. 123 УК РФ наступает независимо от иных обстоятельств, при которых выполнена операция. Из данного положения вытекает, что врачи – акушеры-гинекологи за незаконное прерывание беременности по этой статье привлечены быть не могут. В лучшем случае, указанные лица могут подлежать уголовной ответственности по ст. 235 УК РФ – «Незаконное занятие частной медицинской практикой или частной фармацевтической деятельностью», и то при условии, что не имели лицензии на указанный вид деятельности и причинили вред здоровью человека. Закон буквально «развязывает» руки лицам, имеющим высшее медицинское образование соответствующего профиля, которые безнаказанно могут заниматься производством столь серьезных операций вне специализированных акушерско-гинекологических лечебных учреждений и при отсутствии соответствующих показаний. В связи с изложенным представляется целесообразным предусмотреть в ч. 1 ст. 123 УК РФ уголовную ответственность для лиц, имеющих высшее медицинское образование определенного профиля, за сам факт производства аборта, если он был произведен с нарушением требований законодательства. Предлагаем изложить ч. 1 ст. 123 УК РФ в следующей редакции:

1. «Прерывание беременности с согласия женщины лицом, имеющим высшее медицинское образование соответствующего профиля, производящим искусственное прерывание беременности в нарушение предписаний законодательства, – наказывается...».

Учитывая вышеизложенное, полагаем необходимым:

1. Понимать под незаконным производством аборта противоправное умышленное искусственное прерывание беременности с согласия беременной женщины в нарушение предписаний законодательства.

2. Внести соответствующие изменения в ст. 123 УК РФ в части определения субъекта данного преступления.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. А. Ф. Шарипкулова

А. В. Гльченко, господарсько-правовий факультет, ІV курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТ. 137 КК УКРАЇНИ (НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ) ТА СТ. 166 КК УКРАЇНИ (ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ)

В Україні протягом останніх років активізувалися зусилля щодо захисту дітей від усіх форм фізичного і психічного насильства, недбалого ставлення до них і експлуатації.

Державні органи приділяють більше уваги соціальним проблемам дитинства та захисту прав дітей. Уряд вживає заходів, спрямованих на приведення законодавства у відповідність до принципів та положень Конвенції ООН «Про права дитини». У Кримінальному кодексі безліч статей, що захищають права, життя та здоров'я дітей, наприклад, ст. 137 і ст. 166 КК України.

Суспільна небезпечність злочинів, передбачених зазначеними статтями, полягає в тому, що особи, які займаються вихованням та навчанням дітей, доглядом та піклуванням, несумлінно виконують свої обов'язки або злісно їх не виконують. Внаслідок цього спричиняється шкода здоров'ю або навіть смерть. Така діяльність щодо потерпілих перешкоджає забезпеченню гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності та довголітнього активного життя.

Об'єктивна сторона злочину за ст. 137 КК України полягає у невиконанні або неналежному виконанні професійних, службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітнього внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення, яке спричинило істотну шкоду потерпілого.

У ст. 166 КК України передбачена відповідальність за злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляді за дитиною або

особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки. Статті, що регламентують ці злочини розташовані в різних розділах Особливої частини КК України. Звідси і відмінність у родовому об'єкті, тобто в суспільних відносинах, які вказані норми охороняють.

Об'єктом злочину за ст. 137 КК України є життя, здоров'я дитини, а злочину, передбаченому ст. 166 цього Кодексу – суспільні відносини, що забезпечують нормальний розвиток и виховання неповнолітніх, а також здоров'я, безпеку життя або здоров'я, особисту свободу, честь та гідність осіб, що підлягають опіці (піклуванню). Потерпілим від цього злочину можуть бути: 1) діти; 2) інші, крім дітей, особи, стосовно яких встановлені опіка чи піклування. Потерпілим від злочину, передбаченому ст. 137 КК України, є діти у віці до 18 років.

Для відмежування цих злочинів треба звернути увагу на відмінності в об'єктивній стороні. Об'єктивна сторона ст. 137 КК України характеризується діянням у формі бездіяльності (невиконання професійних або службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх) чи дії (неналежне виконання таких обов'язків); наслідками у виді спричинення істотної шкоди здоров'ю потерпілого; причинним зв'язком між вчиненням діяння та наслідками.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого у ст. 166 КК України, полягає в діянні, яке виражається у злісному невиконанні обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, а саме: у залишенні дітей без харчування, одягу, ненаданні грошового утримання, ухиленні від догляду і лікування важкохворого, що призвело до тяжких наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину за ст.137 КК України характеризується виною у формах умислу або необережності щодо вчинення діяння і виключно виною у формі необережності щодо настання суспільно небезпечних наслідків, а за ст. 166 КК України – тільки прямим умислом, на який вказує злісній характер діяння. Ставлення винної особи до наслідків злочину є необережним.

Відмежування злочинів, передбачених статтями 137 та

166 КК України, проводиться і за суб'єктом. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 137 КК України, є особа, на яку покладені професійні або службові обов'язки з охорони життя та здоров'я неповнолітніх. Суб'єкт злочину за ст. 166 КК України – батьки дитини, а також особи, визнані згідно із законом опікунами чи піклувальниками.

Таким чином, кожна з розглянутих статей має певні особливості, на які слід зважати для правильної кваліфікації на практиці, що забезпечує дотримання законності та всебічний захист неповнолітніх від небезпеки заподіяння шкоди їх життю та здоров'ю.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Г. Заславська

Н. А. Степанківська, Юридичний інститут, I курс, Національний авіаційний університет

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНИХ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Помітна поширеність злочинів проти життя та здоров'я людини у структурі всієї злочинності, і особливо вчинених медичними працівниками, нестабільність динаміки злочинів та набуття нових негативних якісних характеристик злочинності в цій сфері зумовлює нагальну потребу в постійному дослідженні даної проблеми у суспільстві.

Відповідно до ч. 1. ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений цим Кодексом. Щодо медичної діяльності, незважаючи на суттєві особливості, які відрізняють цю сферу, принципи кримінальної відповідальності медичних працівників мають загальний характер. Окрім того, що медики відповідають за вчинення злочинів на загальних засадах, КК України містить низку спеціальних складів

злочинів, які стосуються саме професійної діяльності лікарів.

Наука виробила визначення професійного медичного злочину, під яким розуміють умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, відповідальність за яке передбачена Особливою частиною КК України.

Медичний працівник з позиції кримінального права розглядається з урахуванням двох ролей, які він може виконувати. Перша полягає в можливості медика виступати як загальний суб'єкт вчинення злочину. Друга зводиться до сприйняття медичного працівника як спеціального суб'єкта вчинення злочину, пов'язаного з фактом здобуття медичної освіти. Залежно від цих особливостей, а також враховуючи можливість медика виконувати певні службові обов'язки, злочини, вчинені медичними працівниками, можна класифікувати таким чином: а) професійні медичні злочини; службові медичні злочини; злочини, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

До першої належать злочини, пов'язані з професійною діяльністю медичних працівників, до другої – злочини, пов'язані з виконанням медиком службових обов'язків. У КК України передбачено склади злочинів у сфері службової діяльності. Деякі з них можуть стосуватися і медичних працівників, але тільки тоді, коли медичний працівник є службовою особою.

Останню групу складають злочини, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності як загальний суб'єкт злочину, тобто без урахування відношення до професійної медичної діяльності.

Кожна з цих груп злочинів визначає зміст складів злочину, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Загальною метою, яка переслідується при дослідженні питань кримінальної відповідальності медичних працівників, є комплексне висвітлення та обговорення питань у цій сфері, що стане запобіжним заходом вчинення нових правопорушень, а также цьому сприятимуть такі заходи, як підвищення кваліфі-

кації медичних працівників, їх участь у різних тематичних науково-практичних семінарах, професійне обговорення повторюваних випадків у сфері медичної практики, консультаційні години молодших спеціалістів медичними знаними практиками.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Н. В. Пильгун

В. О. Хілько, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного фонду України II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Лікарські помилки, професійні правопорушення медиків є досить відчутною проблемою в сучасному світі, у зв'язку з цим питання відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів гостро постає перед правознавцями і вітчизняним законодавцем.

Кримінальна відповідальність медичного персоналу за професійні правопорушення є однією з найскладніших проблем, адже найціннішим багатством у світі є життя та здоров'я людини, охорона яких гарантується конституційним і кримінальним законодавством. В більшості випадків дані цінності залежать від професійного рівня і правової культури медичного персоналу.

Вважається, що термін «лікарська помилка» вперше застосував видатний російський хірург М. І. Пирогов, який приділяв велику увагу аналізу помилок медичних працівників. Категорію «лікарська помилка» законодавство України не містить, а медики вважають її суто медичним терміном. Видається, що лікарські помилки – явище, від якого ніхто не може бути застрахований.

Під професійним медичним злочином слід розуміти умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, заборонене криміналь-

ним законом під загрозою покарання.

У діяльності медичних працівників умисні злочини зустрічаються рідше, ніж необережні. Серед злочинів першої групи (умисні) найбільш суспільно небезпечним є ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК). Водночас серед необережних злочинів найбільш актуальними є неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК), вбивство через необережність (ст. 119 КК) і необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК).

Слід звернути увагу на таку умову, як причинний зв'язок між протиправністю діяння та настанням шкідливих наслідків. У даному випадку причинний зв'язок носить не випадковий, а необхідний характер. Якщо тяжкі для хворого наслідки настали через такі причини, як неналежна допомога, що полягає у невчасному, недостатньому, неправильному її наданні, зумовленому обставинами суб'єктивного порядку, це, безумовно, має значення при виникненні підстав кримінальної відповідальності. Тобто медичний працівник відповідає за неналежне виконання (невиконання) обов'язків, які стосуються його посади й відповідно його освіти.

У Кримінальному кодексі України відсутній розділ, який стосується виключно кримінальної відповідальності медичних працівників. Існує безліч думок – як на підтримку даного розділу, так і навпаки. Необхідно виділяти певні ознаки злочинів у сфері медичної діяльності, щоб відрізнити їх від інших.

Отже, як висновок, проблема притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності має бути чітко і детально закріплена в Кримінальному кодексі України, адже високий ступінь відповідальності покладається на медичного працівника, в його руках – найбільша цінність в суспільстві, а саме наше життя та здоров'я.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Володіна

Ю. В. Білоножко, *ІПКОП України,
ІІІ курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Біоетика – це сукупність принципів і норм поведінки, що діють на основі традиційних духовних цінностей у сфері охорони здоров'я і регулюють взаємовідносини між державою, особою і суспільством, сім'єю і особою, а також взаємовідносини між медичним працівником та іншою людиною, пацієнтом у зв'язку з медичним втручанням та наданням допомоги.

Сучасний стан відносин у сфері біоетики полягає в тому, що, на жаль, комплекс норм і принципів, передбачених біоетикою, часто ігнорується, а рівень її порушень настільки значний, що підлягає кримінальній караності. Проте деякі правознавці вважають, що для захисту відносин, пов'язаних з біоетикою, достатньо заходів адміністративної або цивільної відповідальності. Але чи це дійсно так?

Права пацієнта – це потенційні можливості, передбачені законодавством, що можуть бути реалізовані як в індивідуальному, груповому, так і в колективному порядку з метою охорони життя і здоров'я людини, у тому числі у зв'язку з будь-яким медичним втручанням. Очевидно, що ці права пов'язані з найбільш значущими цінностями, що формують моральні засади права, зокрема кримінального. У біоетиці існують проблеми, які потребують не лише філософського осмислення, а й кримінально-правового врегулювання.

Так, необхідність криміналізації у вітчизняному кримінальному законодавстві, наприклад, незаконного проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК), на думку сучасних українських криміналістів, була зумовлена такими чинниками: високим рівнем суспільної небезпечності діяння; недостатністю інших існуючих засобів, окрім кримінально-правових, для ефективної протидії таким діянням; необхідністю кримінально-

правової гарантії охорони прав піддослідних осіб та потребою усунення прогалин у законодавстві.

Суспільна небезпечність незаконних дослідів над людиною має свою характерну особливість: шкода, яку реально заподіюють такі діяння, є значно меншою, ніж наслідки, до яких вони можуть призвести у майбутньому. Подібні «біоетичні» злочини мають якісну відмінність від звичайних професійних злочинів медичних працівників і свідчать про масштабність їх суспільно небезпечних наслідків. Зокрема, увага акцентується на наявності небезпеки для життя як для окремо взятої особи (піддослідного), так і інших осіб, адже кожне ризикове і небезпечне дослідження на людині потенціально несе в собі глобальну шкоду людству.

Не менше занепокоєння викликають і наслідки злочинів у сфері трансплантології, яка серед усіх злочинів у сфері біоетики отримала, мабуть, найбільшу розробку.

Існує дві групи діянь, що входять до об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 43 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини». Перша група – порушення порядку трансплантації, вчинені відносно реципієнта. Друга – порушення трансплантації органів або тканин людини, які вчинені стосовно донора-трупа.

Враховуючи, що рівень усвідомлення проблеми посмертного донорства українським населенням сьогодні надзвичайно низький, наше суспільство не підготовлене до адекватного сприйняття ідей трансплантації та позитивного вирішення проблеми дефіциту донорського матеріалу. Подібна ситуація пов'язана з побоюваннями, що неможливо відстежити, чи була збережена внутрішня цілісність трупа, наявність його органів всередині протягом проміжку часу від смерті і до моменту поховання. Проте очевидно, що перешкодою для вчинення злочинів, передбачених ст. 143 КК України, має бути не заборона трансплантації, а наявність різноманітних дієвих засобів охорони цих суспільних відносин, у тому числі й кримінально-правовими засобами.

Думається, що саме кримінальне право є своєрідною

оболонкою захисту, яка призначена ізолювати біоетику від масових порушень, зловживань та «біоетичних» злочинів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

В. М. Побережна, *економіко-правовий факультет, III курс, Маріупольський державний університет*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЛУЧЕННЯ ОРГАНІВ У ПОМЕРЛИХ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

Актуальність даної теми полягає в тому, що трансплантація органів від людини до іншої людини – одне з визначних досягнень сучасної медицини, застосування якого дозволяє лікувати багатьох хворих, які ще донедавна могли тільки сподіватися, в кращому випадку, на продовження свого хворобливого існування.

Проблема полягає в тому, що відсутність належного нормативно-правового регулювання процедури презумпції незгоди померлого утворює посередництво та чорний ринок трансплантатів, торгівлю згодами родичів на вилучення органів. Даною проблемою займалися такі вчені: М. Авдєєв, В. Суховєрхий, Л. Красавчикова, А. Тихомиров, А. Комаров, С. Тихонова, Г. Чеботарьова та ін. Особливо дискусійним залишається питання згоди донора на вилучення органів після смерті та кримінальна відповідальність за порушення законодавства про порядок трансплантації органів (ст. 143 Кримінального кодексу України).

Основним, більш безпечним і поширеним видом трансплантації є законне вилучення органів і тканин від померлої людини для подальшої трансплантації реципієнту. Сьогодні саме органи померлих людей використовуються в більшості країн світу – Росії, Іспанії, Фінляндії, Франції, Бельгії, у яких існують спеціальні бази даних, де кожна людина може зафіксувати свою

незгоду на вилучення її органів після смерті.

Аналіз чинного законодавства України вказує на те, що питання згоди родичів недостатньо врегульовано. Так, у ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» закріплено: «Кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті». Таким чином, ця стаття передбачає презумпцію незгоди і тим самим, з одного боку, не дає можливості медикам розпоряджатися тілом померлого без його згоди на це, з другого – дозволяє родичам дати згоду на вилучення органів у померлого, але тільки в тому разі, якщо померлий не залишив письмової згоди.

Так, А. Комаров цілком справедливо наголошує на тому, що реальна можливість отримання згоди у пацієнта або його близьких родичів на вилучення органів є надзвичайно проблематичною і призводить до розвитку чорного ринку згод родичів на вилучення органів.

Правове регулювання відповідальності за вчинення суспільно-небезпечних діянь у сфері трансплантації здійснюється за ст. 143 Кримінального кодексу України. Однак норма, яка закріплює відповідальність за порушення встановленого порядку трансплантації органів, носить бланкетний характер, тобто вказує на необхідність звернення до правових норм, що регламентують правовий режим реалізації цього права, а тому незгодженості у сфері цивільно-правового або медично-правового регулювання цих відносин впливають на рівень ефективності застосування кримінально-правових норм.

Таким чином, ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» закріплює, з одного боку, можливість родичам померлого дати згоду на вилучення органів для трансплантації, з іншого – не дає можливості медикам розпоряджатися тілом померлого без письмової згоди на це, а в разі порушення цієї умови настає кримінальна відповідальність за ст. 143 КК України.

Резюмуючи, слід визначити, що доцільним буде ввести таку норму, яка зобов'язувала б кожну людину за життя залишити юридично завірену письмову згоду чи незгоду на трансплантацію її органів, а також ввести норму, яка позбавляла б права родичів вирішувати питання щодо вилучення органів для подальшої трансплантації, що усуне посередників та чорний ринок у сфері трансплантології. Водночас населення має бути поінформоване про своє право на визначення долі власного тіла після смерті і повинно розуміти зміст цього права і знати, у якому органі, коли і яким чином воно може бути реалізовано.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц., проф. Б. М. Свірський

Я. В. Корепанова, IV курс, Санкт-Петербурзький юридический институт (філіал) Академіи Генеральної прокуратури

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ ПОХИЩЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Статья 126 Уголовного кодекса Российской Федерации устанавливает ответственность за похищение человека. В науке уголовного права до сих пор не сложилось единого мнения относительно того, какие действия следует включать в объективную сторону данного состава. Так, некоторые авторы, например, Э. Ф. Побегайло, под похищением человека понимают противоправные умышленные действия, сопряженные с тайным или открытым либо с помощью обмана завладением (захватом) человеком, изъятием его из естественной микросоциальной среды, перемещением с места его постоянного или временного пребывания с последующим удержанием помимо его воли в другом месте.

Другие полагают, что удержание не является отдельным элементом объективной стороны, а включается в понятие перемещение, так как перемещение без удержания невозможно. На-

пример, И. Я. Козаченко дал следующую дефиницию понятию похищения: похищение человека – это завладение им вопреки или помимо его воли (изъятие из микросреды), сопряженное с последующим ограничением его личной свободы.

Позиция Верховного Суда РФ по данному вопросу следующая: По смыслу закона под хищением человека следует понимать противоправные умышленные действия, сопряженные с тайным или открытым завладением (захватом) живого человека, перемещением его с постоянного или временного местонахождения в другое место и последующим удержанием в неволе (постановление от 4 октября 2000 г.).

На наш взгляд, данный состав включает в себя три самостоятельных признака: захват, перемещение, удержание.

Под захватом понимается завладение человеком, в результате чего человек утрачивает способность действовать по своему усмотрению (не только путем подавления воли, но и путем обмана). Захват может быть тайным, открытым, насильственным.

Следующий признак – перемещение, когда человек переносится из привычной микросреды и не по своей воле меняет привычное место пребывания.

Третьим признаком является удержание – насильственные действия, направленные на ограничение свободы передвижения в пространстве и во времени. Данный признак как обязательный признается не всеми правоведами. Существует точка зрения, что перемещение включает в себя удержание.

Правильное определение объективной стороны непосредственно связано с пониманием момента окончания преступления. Этот вопрос является в науке уголовного права дискуссионным.

А. И. Рагог считает, что подобного рода преступление имеет так называемый формальный состав, и потому признается оконченным с момента, когда человек захвачен и удерживается помимо (или вопреки) его воли какое-то время, а длительность удержания потерпевшего на квалификацию содеянного влияния не оказывает.

По мнению О. Ф. Шишова, преступление должно признаваться оконченным в момент фактического захвата человека.

С точки зрения Э. Ф. Побегайло, похищение человека будет признаваться оконченным с момента фактического захвата человека и перемещения его хотя бы на некоторое время в другое место.

Правильной представляется точка зрения А. Н. Попова, который считает, что преступление будет считаться оконченным с того момента, когда потерпевший изымается из места его обычного пребывания и виновный получает возможность распоряжаться им, определяя его местонахождение. Суть похищения человека – его изъятие и определение ему иного местонахождения. Следовательно, тот момент, когда потерпевший изъят, и виновный начинает определять против воли потерпевшего его местонахождение, и является моментом окончания похищения человека. Для похищения человека характерно изъятие потерпевшего из места его нахождения и определение ему места пребывания против его воли.

Это подтверждается определением Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РФ от 13 октября 2005 г. № 64-005-13, согласно которому похищение человека считается оконченным с момента захвата лица и лишения его возможности передвигаться.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Ю. В. Морозова

Р. А. Каторкін, факультет з підготовки фахівців для підрозділів слідства, V курс, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ АБО ІНШУ НЕЗАКОННУ УГОДУ ЩОДО ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У наш час торгівля людьми, на жаль, досить поширене явище. Для боротьби з нею варто зрозуміти, які недоліки існують в законодавстві, що регулює дані суспільні відносини. Щоб зрозу-

міти коріння будь-якої проблеми, варто поглибитися в її історію.

Слід зазначити, що досягнення проголошеної мети ґрунтується на працях С. М. Алфьорова, М. І. Бажанова, О. А. Борідько, Д. Г. Казначєєва, М. І. Мельника, В. І. Осадчого, М. І. Хавронюка та ін.

Аналізуючи законодавство Київської Русі, можна дійти висновку, що рабство як явище соціальне в цілому заборонене не було, навіть поняття «торгівля людьми» як таке було відсутнє. Разом із тим зауважимо, що деякі межі цього процесу все-таки існували.

Так, згідно зі ст. 61 «Руської правди» (Просторової редакції): «Якщо пан продасть закупа в повні холопи, то боржнику під відсотки свобода у всіх (взятих у борг) грошах, а пану за образу платити 12 гривень штрафу князю».

Отже, торгівля людьми не була заборонена в цілому. Заборонялися тільки її певні різновиди.

Революційною сходинкою у боротьбі з торгівлею людьми стало «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1885 р. У ст. 1410 передбачалась відповідальність за торгівлю людьми з метою обернення в рабство, продаж жінок для подальшої їх сексуальної експлуатації.

У 1922 р. на території України введений в дію Кримінальний кодекс (далі – КК) УСРР. Згідно зі ст. 159 цього Кодексу насильницьке незаконне позбавлення волі будь-кого, здійснене шляхом затримання чи поміщення його в будь-яке місце, каралося позбавленням волі на строк до одного року.

З 1 липня 1927 р. на території України набув чинності новий КК УСРР, проте його норми практично дублювали положення КК 1922 р. у цій сфері суспільних відносин і не мали істотних відмінностей.

У 1960 р. в Україні було прийнято КК УРСР, у якому також була відсутня норма, що встановлювала б відповідальність за торгівлю людьми.

Лише в 1998 р. у національному законодавстві вперше з'явилося поняття «торгівля людьми», коли Законом України від 24 березня 1998 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення

змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» КК України було доповнено ст. 124¹ «Торгівля людьми».

У 2001 р. в Україні прийнято новий КК, у ст. 149 якого було встановлено відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини. Варто зазначити, що дана стаття охоплювала доволі широкий спектр діянь, за які наступала кримінальна відповідальність. Деякі з них було криміналізовано вперше, а деякі раніше в як самостійні склади злочинів містилися в різних статтях Кримінальних кодексів.

Стаття 149 КК України 2001 р. зазнала різних змін, внаслідок яких тепер вона має назву «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». Порівняно з попередньою редакцією криміналізовано не тільки передачу людини з метою її експлуатації, а й одержання, що, на нашу думку, правильно, бо дозволяє більш ефективно боротися з работоргівлею.

Варто відзначити, що сучасна редакція ст. 149 КК 2001 р. є однією з найвдаліших в історії українського законодавства щодо регулювання питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, проте вона містить певні недоліки, які необхідно ретельно аналізувати та усувати шляхом прийняття нових кримінально-правових норм або за допомогою внесення змін до чинного законодавства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. Г. Хашев

Г. О. Зенченко, факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, II курс, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ ЇХ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми була встановлена в Україні 1998 р. з доповненням до Кримінального кодексу України (далі – КК) ст. 124-1 «Торгівля людьми». До но-

вого КК 2001 р. також включено норму, яка встановлює відповідальність за торгівлю людьми – ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини».

За даними міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла-Страда – Україна», на міжнародному рівні Україна, на жаль, визначена як країна-постачальниця «живого товару» на світові ринки інтимного бізнесу. Якщо десятиріччями центром торгівлі жінками були азійські країни (Таїланд, Філіппіни), то з розпадом СРСР відкрився «доступ» до мільйонів жінок з України, Білорусі та Росії, які і зараз залишаються основними постачальниками жінок та дітей для секс-індустрії з усього світу.

Існують різні шляхи, якими відбувається торгівля жінками, але майже всі погоджуються, що жінки, яких продають для заняття проституцією, зазнають сексуальної експлуатації. Ця діяльність здійснюється внаслідок повного примусу через викрадення, обманливих обіцянок законного працевлаштування на проживання (жінки вірять, що працюватимуть в офісах, ресторанах, барах, або що вони там одружаться), часткового обману (наприклад, жінкам повідомляють, що вони будуть працювати у сфері розваг, танцюристок або навіть стриптизерками). Хоча багато жінок знають, що вони їдуть, щоби займатися проституцією, вони не усвідомлюють масштабу цього процесу.

Засоби вербування жінок до такої «праці» є різноманітними і водночас традиційними. Перш за все – це оголошення про працевлаштування за кордоном. Їх можна знайти в усіх газетах, які пропонують роботу для громадян України, а також в Інтернеті.

За законом фірми, які займаються працевлаштуванням українських громадян за кордоном, повинні отримати ліцензію Міністерства соціальної політики. Потрібно знати, що перед тим як готуватися до подорожі за кордон, необхідно дотримуватися порад щодо безпечної міграції. Треба перевіряти ліцензію агенції, через яку влаштовуєшся. Цю інформацію можна перевірити, звернувшись за допомогою до міжнародних та громадських організацій, які займаються протидією торгівлі жінками в Україні.

Ще одним шляхом «вивозу» українських жінок за кор-

дон є шлюбні оголошення та контракти. Багато жінок звертаються до шлюбних агенцій з наміром одружитися, особливо з іноземцем, але яка доля чекає на наших співвітчизниць – золоті гори чи рабська праця – нікому це не відомо.

Слушною видається думка Д. В. Лебедева, який вважає, що велику увагу треба приділяти безпеці потерпілого та свідка при розслідуванні кримінальних справ про торгівлю жінками з метою їх сексуальної експлуатації. Він пропонує використовувати відеозв'язок при проведенні окремих слідчих дій під час розслідування торгівлі жінками, що було б важливою гарантією безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Отже, бачимо, що ситуація, яка склалася на території нашої країни стосовно торгівлі жінками, є неприпустимою. Заходи, яких вживає держава щодо запобігання торгівлі жінками, є дієвими, але недосконалими. Створення в Україні розгалуженої системи відеоконференцзв'язку потребує законодавчої регламентації можливості використання такого способу віддаленого проведення слідчих дій. Водночас необхідно узгодити дії з іншими державами для зміни ситуації на краще. Даний факт торгівлі жінками є надзвичайно небезпечним для загальної національної безпеки.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Шаблистий

М. Б. Скоморівська, ПІКООУ України,
III курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого

ДО ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДИНИ

У сучасному світі вербування, переміщення, переховування, передача, одержання людини, торгівля людьми є одним з найбільш поширених і масових порушень їх прав і свобод.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета таких злочинів (ст. 149 КК України), а саме експлуатація люди-

ни, загальне тлумачення якої міститься у примітці 1 до ст. 149 КК України. Зокрема, під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Закон не вимагає, щоб мета експлуатації людини була досягнута. Для наявності складу злочину достатньо факту, що особа діяла заради її досягнення.

Складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова непоінформованість громадян є основними умовами, що сприяють цьому явищу.

У міжнародній системі Україна визначена як країна-постачальниця жінок. На жаль, це, дійсно, так. Наша держава займає одне з перших місць у торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, хоча останніми роками спостерігається значне збільшення потерпілих від трудової експлуатації. З 2010 р. через представництво Міжнародної організації з міграції в Україні проходить більше постраждалих саме від трудової експлуатації, ніж від сексуальної. Ця тенденція зберігається донині. Що стосується інших видів експлуатації людини, зокрема вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусової вагітності, втягнення у злочинну діяльність і інших видів, то вони не настільки поширені в Україні, оскільки відомо про невелику їх кількість. Проте тенденція торгівлі людьми з метою вилучення органів зростає, і це явище стає все більш згрозливим.

За даними офіційної статистики, у період з 2010 по 2011 р. за ст. 149 КК України зареєстровано 386 злочинів, а з 2012 по 2013 р. – 316, що свідчить про певне зниження рівня злочинності у відповідній сфері.

Слід зазначити, що законодавець не наводить вичерпного переліку видів експлуатації людини, а це означає, що не ви-

ключається поява її нових видів. Роз'яснення терміна «експлуатація людини» в редакції 2006 р. відповідає міжнародним стандартам та майже дослівно відтворює визначення, передбачене Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Громадські та міжнародні організації активізують діяльність щодо запобігання вчиненню злочину та надання допомоги постраждалим від нього. Зокрема, це стосується Центру «Ла Страда – Україна».

Курс державної політики та зобов'язання, які взяла на себе Україна у сфері протидії торгівлі людьми з метою їх експлуатації, підписавши низку міжнародних та національних документів, вимагають посилення діяльності у цій сфері, а також зміцнення кадрового потенціалу відповідних структур. Необхідно провести офіційні дослідження з метою подальшого вдосконалення законодавства та підвищення ефективності його застосування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

О. В. Куваєва, *ІПКОП України, II курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАКЛЕП

Кримінальну відповідальність за наклеп передбачено ст. 125 КК України 1960 р., однак законодавець із прийняттям у 2001 р. нового КК України відмовився від криміналізації цього діяння. З того часу на розгляд Верховної Ради України неодноразово вносилися законопроекти, спрямовані на доповнення КК України подібною статтею. Серед скандальних законів від 16 січня 2014 р. найбільший резонанс викликали зміни, що стосувались саме цього

питання. Звинувачуючи Верховну Раду України, більшість посилалась на недемократичність та невідповідність Конституції і міжнародному законодавству подібного роду законів.

Запропонована законодавцем ст. 151-1 КК України визначає наклеп як навмисне поширення явно недостовірних відомостей, що ганьблять честь і гідність іншої особи. Такі дії караються штрафом до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до 200 годин, або виправними роботами на строк до 1 року. Якщо така інформація публічно демонструється в засобах масової інформації або в мережі Інтернет, або особа вчиняє цей злочин повторно, розмір штрафу становитиме від 50 до 300 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а громадські роботи – від 150 до 240 годин. Якщо суб'єкт поєднує наклеп з обвинуваченням у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, йому загрожують виправні роботи на строк від одного до двох років або обмеження волі на строк до двох років.

Очевидно, що відповідальність за наклеп тісно пов'язана із поняттям «цензура». Згідно зі ст. 24 Закону України «Про інформацію», цензура – це будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Нагадаємо, що цензура наразі заборонена.

З цих законів випливає, що законодавець захищає ЗМІ шляхом заборони втручання в їх діяльність, проте вимагає від журналістів поширення лише правдивої інформації.

Аналіз законодавства європейських країн в аспекті цього питання свідчить, що приписи, які встановлюють відповідальність за наклеп, містяться у кримінальних кодексах Бельгії, Австрії, Великої Британії, Данії, Іспанії, Литви, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії тощо. Відповідальність за наклеп діє також у 19 штатах США.

Разом із тим низка основоположних документів, таких як Загальна декларація прав людини (ст.19), Європейська конвенція прав людини (ст.10), Американська конвенція про права

людини (ст.13), а також рішення Верховних та Конституційних судів багатьох країн наголошують на тому, що кримінальна відповідальність за наклеп є невинуватим засобом, що обмежує свободу думки і слова.

Розглядаючи це питання, неможливо залишити поза увагою резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи від 2003 року № 1344 «Про загрозу для демократії з боку екстремістських партій і рухів в Європі», яка у п.13-а закликала країни-члени Ради Європи передбачити у своєму законодавстві можливість обмеження свободи вираження думок, зборів і об'єднань для цілей боротьби з екстремізмом. Однак разом з цим в резолюції підкреслено, що подібні зміни не повинні суперечити Європейській конвенції прав людини.

Не менш знаковим став і висновок Європейського суду з прав людини щодо справи «Кастельс проти Іспанії», де Суд наголосив, що право на свободу слова не є абсолютним. Крім того, очевидно, що об'єктивна сторона такого діяння, як наклеп, порушує певні права та свободи, зазначені у Європейській конвенції, а ст. 17 тієї ж Конвенції стверджує, що ніхто не має права займатись діяльністю, що направлена на невиконання прав і свобод.

У реаліях сьогодення громадяни України, щоб захистити від поширення неправдивих відомостей свою честь, гідність та ділову репутацію, звертаються до судів у порядку цивільного судочинства (ст. 277 ЦК). Такі справи за своєю суттю є достатньо непростими не лише через складність доведення шкоди немайнового характеру, заподіяної такого роду діянням, а й через реакцію ЗМІ, які, освітлюючи подібні справи, надають їм поширеного резонансу, що заподіює шкоду потерпілому.

Думається, що в питанні криміналізації наклепу необхідно знайти баланс між ефективністю механізмів (у тому числі кримінально-правових) захисту прав і свобод людини і реалізацією права на свободу слова, яка виступає однією з основних засад існування сучасних демократій світу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

**К. В. Ілюшенко, ІПКОП України,
III курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого**

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПОРАДНОГО СТАНУ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ПРИ ЗГВАЛТУВАННІ

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) визначає згвалтування як статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 152 КК. Це найтяжкий злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Потерпілою особою за Кодексом 2001 р. є жінка, чоловік, неповнолітня або неповнолітній, малолітня або малолітній.

На практиці часто виникають запитання, що саме потрібно визнавати безпорадним станом, які його види існують тощо.

Словник визначає безпорадний стан як обумовлену вадами фізичними чи психічними повну або часткову нездатність особи розуміти характер і значення дій, які вчиняються, опиратися цим діям, тоді як особа, яка вчиняє злочин, могла і повинна була усвідомлювати, що потерпіла особа перебуває саме в такому стані.

При безпорадному стані відсутня потреба в застосуванні насильства або погроз, тому що опору потерпілої особи в даному випадку немає.

Відповідно до п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України (ППВСУ) №5 від 30 травня 2008 р.: стан потерпілої особи слід визнавати безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір. При цьому необхідно, як зазначає Пленум, щоб особа, яка вчиняє згвалтування, усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що потерпіла особа

перебуває саме в такому стані.

На практиці дискутується питання щодо наявності безпорадного стану внаслідок алкогольного чи наркотичного сп'яніння або використання отруйних, токсичних та інших сильнодіючих речовин. Суди притримуються точки зору, що коли з особою, яка перебуває в стані алкогольного сп'яніння вчиняється статевий акт без застосування насильства фізичного чи психічного, це ще не є підставою кваліфікувати таке діяння за ст. 152 КК.

Для кваліфікації за ст. 152 КК потрібно, щоб ступінь сп'яніння жертви був таким, що унеможлиблював розуміння навколишнього оточення, значення дій, що вчинюються, та чинити опір протиправним діям. Саме такий стан потерпілої особи визначається як безпорадний. При цьому для кваліфікації не має значення, чи була згода на спільне вживання алкоголю чи інших речовин. Дане положення підтверджується також ППВСУ, наведеною вище, – суди при призначенні покарання повинні звертати увагу на стан сп'яніння.

Для визначення ступеня впливу на організм потерпілої особи таких речовин потрібно у кожному конкретному випадку призначити експертизу.

У теорії кримінального права розрізняють:

1) психічну безпорадність – при ній потерпіла особа не розуміє значення того, що вчинюється статевий акт (психічна хвороба, непритомний стан, малолітній вік). У такому випадку воля потерпілої особи на вступ у статеві зносини відсутня або є неповноцінною, може бути викликана, наприклад, психічною хворобою, малолітнім віком, непритомним станом, застосуваннями сильнодіючих або інших речовин;

2) фізичну безпорадність – при ній потерпіла особа, хоч і розуміє характер дій, що відбуваються, але не може чинити опір злочинцю (хвороба, не пов'язана з психічним захворюванням, фізичні хиби, похилий вік, безпорадність, що сталася внаслідок автоаварії та ін). Причинами фізичної безпорадності потерпілої особи можуть виступати її фізичні вади (наприклад, параліч, сліпота), малолітній або похилий вік, тяжке захворювання, яке не є психічним, сильне сп'яніння;

3) фізично-психічна безпорадність.

Стан не визначається як безпорадний, коли статеві зносини відбуваються через вкрай несприятливе майнове становище особи чи потребу в засобах існування.

Отже, при кваліфікації діяння за ч. 1 ст. 152 КК України потрібно враховувати, що безпорадний стан може бути різним, тож при розслідуванні такої категорії справ слід звертати увагу на їх специфіку.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

Р. Ю. Моспанюк, *Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ТЕЛЕГОНІЯ ЯК ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ НАСЛІДОК ПРИ ЗГВАЛТУВАННІ

Згідно з ч. 4 ст. 152 КК України кваліфікуючою ознакою згвалтування є особливо тяжкі наслідки, під якими Пленум Верховного Суду України в своїй постанові № 5 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» запропонував розуміти смерть або самогубство потерпілої особи, втрату нею будь-якого органу чи втрату органом його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності чи втрату репродуктивної функції, а так само зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хвороби, що є небезпечною для життя людини, які сталися внаслідок згвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Утім, судова практика не визнає особливо тяжкими наслідками при згвалтуванні свідоме поставлення потерпілої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою

невеликої інфекційної хвороби, якщо зараження не настало, вагітність потерпілої, а також втрата нею незайманості (дефлорація). Між тим фахівці в галузі генетики вже давно знайомі з таким явищем, як «телегонія» – успадкування самкою ознак первинного статевого партнера навіть за умови, що запліднення яйцеклітини як такої не відбулося.

Історія розвитку цього терміна розпочинається ще 150 років тому, коли прихильник теорії Дарвіна лорд Мортон вирішив вдосконалити коня, який був основною тягловою силою в господарстві, шляхом схрещення з зеброю, аби перший перейняв собі такі якісні характеристики, як сила та витривалість. Експеримент не дав бажаного результату, потомство не народилося, але ті самі кобилиці, яких спаровували із зебрами, після спарування із звичайними жеребцями дали смугасте потомство, подібне до зебр; при цьому новими генетичними батьками були породистий кінь та чистокровна самиця.

Що стосується існування телегонії як спадкового явища, то, за твердженням генетика А. Г. Близнюченка, для неї сьогодні існує генетичне пояснення. Річ у тому, що гамети самця, потрапляючи в статеві шляхи самок, розповсюджуються там і досягають яєчника, який покритий так званим зародковим епітелієм, з якого утворюються яйцеклітини. У такому разі сперматозоїди, які несуть заряд генів, розпадаються, і окремі гени можуть проникнути в первинну статеву клітину самки, що після її запліднення призведе до появи ознак попереднього самця. Відповідно весь науковий світ задався питанням, чи може це явище проявлятися у людях? У другій половині XIX ст. було проведено інтенсивні фізіологічні, антропологічні, статистичні дослідження, які дали можливість зробити позитивний висновок.

З точки зору досліджуваного кримінально-правового питання дефлорація при зґвалтуванні фактично є таким самим тяжким наслідком, як втрата будь-якого органу чи втрата органом його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, переривання вагітності чи втрата репродуктивної функції тощо.

Ми маємо розуміти, що зґвалтування особи, в якій немає

статевого досвіду, подекуди може залишити набагато гірші наслідки також і в психологічному плані, а також відбитися на психіці та фізіології майбутніх дітей даної особи, що, по суті, ставить під загрозу інститут сім'ї як найважливішу одиницю суспільства.

Тому «телегонія» – це аргумент на користь твердження про неправильну оцінку суспільної небезпечності зґвалтування незайманої особи жіночої статі; він дає підстави для висновку про те, що під особливо тяжкими наслідками за ч. 4 ст. 152 КК України слід розуміти і вагітність потерпілої особи, втрату нею незайманості (дефлорацію).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Е. Радутний

*Д. С. Якубова, ППКОЮ України,
III курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ У СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Одним із злочинів, передбачених розд. IV (Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) Особливої частини КК України, є примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154). Ця стаття визначає поняття «примушування до вступу в статевий зв'язок» як протиправний вплив на жінку чи чоловіка для того, щоб примусити їх проти власної волі вступити в природний або неприродний статевий зв'язок.

Основний безпосередній об'єкт злочину – статева свобода особи. У законодавстві відсутнє визначення цього поняття. Статева свобода є одним з елементів правового статусу особи, гарантованого їй Конституцією. У науці існують різні підходи до визначення даної категорії. З нашої точки зору, це – право дорослої і психічно здорової особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері таких зносин будь-якого примусу. *Додатковими факультативними*

об'єктами цього злочину є честь і гідність, психічна недоторканність потерпілої особи, яка є матеріально або службово залежною від винного. *Матеріальна залежність* – це взаємовідносини між потерпілою та винною особами, при яких перша існує винятково чи частково за кошти, одержувані від другої (наприклад, проживає на житловій площі останньої або має перед нею зобов'язання майнового характеру), в силу чого потерпіла особа при виборі варіанта поведінки орієнтується на інтереси винуватого. *Службова залежність* – це взаємовідносини, при яких потерпіла особа є підлеглою винного по роботі або підлягає службовому контролю з його боку і коли реалізація істотних інтересів потерпілої особи залежить від службової поведінки винного.

З *об'єктивної сторони* злочин виражається у примушуванні особи жіночої або чоловічої статі до вступу у статевий зв'язок. Примушування до вступу в статевий зв'язок – насильницький злочин, вчинюваний через протиправний психічний вплив (тиск) на особу з метою примусити її до вступу в статевий зв'язок або іншим чином задовольнити сексуальні бажання винної особи.

З *суб'єктивної сторони* аналізований злочин вчиняється лише з виною у формі прямого умислу. Особа, примушуючи потерпілу особу, має спеціальну мету – вступ із нею у статевий зв'язок.

Суб'єкт спеціальний – це особа будь-якої статі, якій виповнилось 16 років і від якої потерпіла особа є матеріально чи службово залежною.

За даними офіційної статистики, у період з 2001 по 2009 р. за ст. 154 КК України зареєстровано лише 38 таких злочинів, а засуджено всього 4 особи. Останнім часом проваджень за аналізованою статтею не порушувалось. Є всі підстави вважати наявним високий рівень латентності, однією з причин якої є недосконалість побудови диспозиції ст. 154 КК України.

З метою підвищення якості цієї норми пропонуємо сформулювати ч. 2 цієї статті таким чином: «примушування до вступу у статевий зв'язок природним чи неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово за-

лежні, поєднане з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів, розголошення відомостей, що ганьблять її (його) чи близьких родичів...».

Запропонована редакція ч. 2 ст. 154 КК України сприятиме однозначному тлумаченню цієї норми.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

К. Д. Кулик, аспірант, кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ПОСЯГАННЯ НА СТАТЕВУ НЕДОТОРКАНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема статевих злочинів проти неповнолітніх завжди набувала широкого громадського резонансу. На рівні держави особлива увага приділяється захисту материнства і дитинства, прав неповнолітніх, охороні їх здоров'я та інтересів. Але, незважаючи на ці заходи, в Україні залишається стабільно високою кількість злочинів, які кваліфікуються за ст. 156 Кримінального кодексу України, тобто розбещення неповнолітніх. Ці злочини становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки вони порушують статеву недоторканість і нормальний статевий розвиток дитини й підлітка.

Останні десятиліття у світі спостерігається значне падіння суспільної моралі. Розвиток суспільства та ідеології, телекомунікаційних систем, Інтернету, друкованих засобів масової інформації призвели до того, що з'являється велика кількість комерційної продукції еротичного і порнографічного характеру, яка суперечить нормам моралі та виховання дітей і молоді. Сформувався стереотип «сексуальної вседозволеності».

Суспільна небезпека розбещення неповнолітніх визначається об'єктивними ознаками – безпосереднім об'єктом та об'єктивною стороною, що у формальному складі злочину виражається у «вчиненні розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку». Більшість вчених згодна з тим, що безпосереднім об'єктом цього злочину є статева недоторканість неповнолітніх. Незаконний вплив на статеву недоторканість неповнолітніх має вкрай небезпечний характер для суспільства, тому вони потребують кримінально-правової охорони.

Питання статевої недоторканості є дискусійними. У концепції, прихильником якої є О. М. Джужа, під статевою недоторканістю розуміються суспільні відносини у сфері сексуального життя, що визначають абсолютну заборону вступу у статеві зносини з іншими особами. Недоторканими у статевому розумінні є як повнолітні, які через певні фізичні та психічні вади нездатні реалізувати свою статеву свободу, так і неповнолітні до 16-річного віку або до досягнення статевої зрілості.

По-іншому розуміє статеву недоторканість Л. В. Дорош. На її думку, це неприпустимість сексуального спілкування з дітьми, які не досягли статевої зрілості, та особами, які внаслідок хворобливого психічного стану не усвідомлюють наслідків і соціального значення такого спілкування.

Більш повною та чіткою видається позиція В. В. Сташица і М. І. Бажанова, які пов'язують статеву недоторканість з абсолютною заборонаю будь-якого втручання у статеву сферу особи, яка не набула статевої свободи. Повної статевої свободи (на думку С. В. Чмута) особа набуває з досягненням віку, коли держава законодавчо визначає її право утворювати сім'ю, тобто з 18 років. До цього часу держава гарантує і забезпечує гармонійний фізичний та психічний статевий розвиток дитини, створюючи захист її статевої недоторканості. Передчасне стимулювання статевого інстинкту здатне спричинити серйозну шкоду нормальному розвитку особистості.

Поширеною є думка, що причиною вчинення особами розпусних дій є наявність у них психічних розладів та захворювань, але не всі, хто вчинив розбещення неповнолітніх, мають психічні розлади. В основному, це особи з нормальною психі-

кою, які є гарними працівниками та сім'янами. Вони найчастіше працевлаштовуються в установи, де мають змогу безпосередньо контактувати з дітьми.

Чітке встановлення сутності статевої недоторканості неповнолітнього та рис суспільної небезпеки осіб, які вчиняють означене діяння, є дуже важливими для розробки і впровадження у практику дієвих засобів запобігання цьому негативному явищу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

**І. І. Сікора, ІПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
України ім. Ярослава Мудрого**

РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Тенденція зростання кількості статевих злочинів проти неповнолітніх, що намітилась останнім часом в Україні, має стати сигналом до активних дій з розробки ефективних заходів протидії цим злочинам. Розбещення неповнолітніх є злочином з високим рівнем латентності та складним з огляду на виявлення механізму його вчинення.

Офіційні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України показують сталу кримінологічну ситуацію: у 2002 р. було зареєстровано 231 випадок розбещення неповнолітніх (11,03 % від 2094 зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості), у 2003 р. – 304 (13,99 % від 2180), у 2004 р. – 272 (13,68 %), 2005 р. – 284 (14,72 %), 2006 р. – 282 (13,36 %), 2007 р. – 307 (16,17%), 2008 р. – 291 (14,24 %); 2009 р. – 303 (14,08 %); 2010 р. – 288 (13,63 %); 2011 р. – 191 (13,91 %); 2012 р. – 178 (14,07 % від 1269). За поширенням серед злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи розбещення неповнолітніх із показником близько 13 % займає третє місце, поступаючись лише згвалтуванню (ст. 152 КК – 54%) та насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК – 30 %).

Випадки розбещення неповнолітніх є лише видимою «верхівкою айсбергу» такого ганебного явища, як сексуальна експлуатація дітей. За даними О. О. Світличного та П. В. Хряпінського, у 2009 – 2012 рр. кожен десятий школяр зазнав статевої експлуатації або був потерпілим від статевих злочинів (злочину), вчиненого дорослою особою.

Ефективність кримінально-правової протидії розбещенню неповнолітніх зумовлюється багатьма обставинами, серед яких провідне місце займають *досконалість* самого закону про кримінальну відповідальність та *правильність* його застосування.

Статева недоторканість є основним безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх. Саме суспільні відносини із забезпечення психічної та фізичної статевої недоторканості неповнолітньої особи охороняються кримінально-правовими засобами.

Обґрунтованими є пропозиції щодо підвищення віку потерпілої особи від розпусних дій до шлюбного віку. З одного боку, це заповнить вакуум кримінально-правового захисту статевої недоторканості від розпусних дій неповнолітніх осіб віком з 16 до 18 років, з іншого – усуне змістовну невідповідність назви ст. 156 КК «Розбещення неповнолітніх», у якій передбачено «вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку».

Розбещення неповнолітніх за своєю соціально-правовою сутністю є ненасильницьким статевим злочином щодо неповнолітньої особи. Утім ця суттєва ознака суспільно небезпечного діяння при розбещенні неповнолітніх не знайшла свого віддзеркалення в диспозиції ч. 1 ст. 156 КК, що є вадою досліджуваної кримінально-правової норми, яку варто було б усунути, підкресливши ненасильницький характер розпусних дій, з одного боку, а з другого – відокремити розпусні дії від більш суспільно небезпечних сексуальних дій, передбачених іншими статтями КК.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

С. А. Перекраснова, *юридический факультет, V курс, Ульяновский государственный университет*

ГРАНИЦЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ» ПО РОССИЙСКОМУ ЗАКНОДАТЕЛЬСТВУ

Право на частную жизнь или на частную сферу как юридическая категория впервые появилась в США. В 1890 г. адвокаты Л. Брандейз и С. Уоррен опубликовали статью «Право на частную сферу».

Действующий УК РФ впервые установил ответственность за неприкосновенность частой жизни, но не раскрыл его понятия. Если обратиться к официальному толкованию, то Конституционный Суд РФ в одном из определений отметил, что понятием «частная жизнь» охватывается та область жизнедеятельности человека, которая имеет отношение к отдельному лицу, касается только его и не подлежит контролю со стороны общества и государства, если она, в свою очередь, не носит противоправного характера.

Из анализа понятий можно трактовать, что это также семейная тайна, это вся частная жизнь лица: супруга, супруги, усыновленного ребенка. В частности, УК Австрии, УК Туниса не содержит прямой статьи, устанавливающей ответственность за разглашение тайны усыновления, они раскрывают данное понятие через тайну сообщений и профессиональную тайну. В РФ это возможно через неприкосновенность частной жизни. Если оставить статьи 137 и 155 УК РФ в неизменном виде, то они будут применяться как общая и частная, поэтому для устранения коллизии необходимо взять диспозицию ст.155 и санкцию ч.1 ст.137 УК РФ и получить следующую уголовно-правовую норму: незаконное соби́рание и распространение сведений о частной жизни лица, в том числе разглашение тайны усыновления, любым лицом из корыстных или низменных побуждений. А ч. 2 ст. 137 УК РФ выглядела бы следующим образом: «Те же деяния, совершенные лицом, обязанным хранить

эти сведения как служебную или профессиональную тайну, а равно распространение этих сведений любым лицом в публичном выступлении, публично демонстрирующемся произведении или средствах массовой информации».

В понятие неприкосновенности частной жизни также можно включить и такой проблемный вопрос, как публичная жизнь представителей шоу-бизнеса. Безусловно, основным собирателем сведений о них являются СМИ, но в соответствии с Законом «О средствах массовой информации» журналист, в частности, обязан получать согласие на распространение в СМИ сведений о личной жизни гражданина от самого гражданина или его законных представителей, а это зачастую не соблюдается.

Еще один аспект, касающийся частной жизни лица, связан с информацией, полученной посредством системы видеонаблюдения, а также с местами ее установления. Эти обстоятельства представляет трудно разрешимую проблему, поскольку именно запрет на вторжение в личную жизнь и личное пространство скрывает в себе множество преступлений.

Отдельный вопрос возникает в связи с прочтением электронных писем, а также сообщений в социальных сетях. Если брать пример рабочего места, то отправка сообщений по электронной почте может контролироваться как внутренними службами безопасности, так и внешними. В Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод сказано, что вмешательство государства в приватность возможно лишь в случаях, предусмотренных законом, в интересах государственной безопасности, общественного порядка или экономического благосостояния страны для поддержания порядка и предотвращения преступлений.

Переосмысление уголовно-правовой нормы, регламентирующей ответственность за неприкосновенность частной жизни, помогут сделать данную норму живой и применимой в современных реалиях.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Е. В. Медведев

А. С. Дорошенко, військово-юридичний факультет, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 161 КК УКРАЇНИ

Ніхто не заперечує, що в Україні існують окремі прояви національної, расової та релігійної нетерпимості, але це не робить її екстремістською країною. Навпаки, Україна – толерантна держава, навіть загалом прихильна до осіб іншої національності, релігії, раси тощо.

Наразі в Україні існує нормативно-правова база, достатня для протидії екстремістській діяльності. Зокрема, згідно зі ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Чинний КК України у ст. 161 встановлює кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної належності або релігійних переконань.

Хоча в Україні наявна досить непогана база для правового регулювання проявів екстремізму, проте результативність правових приписів залежить не лише від їх наявності та оформлення, а й від ефективної реалізації. Саме цей аспект потребує вдосконалення, адже, за даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. лише проти 16 громадян було порушено кримінальну справу за ст. 161 Кримінального Кодексу України, і лише три провадження були направлені до суду.

Фактична безкарність злочинів на ґрунті етнічної, расової та релігійної ворожнечі дали підстави Європейській комісії проти расизму та нетерпимості (2012 р.) стверджувати про відсутність антидискримінаційного законодавства в Україні з огляду на недієвість його норм. Рада Європи вже багато років поспіль закликає українських законодавців виправити ситуацію.

Викладене дає підстави зробити висновок, що в Україні ще не розроблений достатньо ефективний механізм для протидії екстремістській діяльності, а приписи ст. 161 КК України за-

стосовуються дуже рідко.

Отже, вважаємо за необхідне вдосконалення чинної редакції ст. 161 КК України. Пропонуємо розширити суб'єктивну сторону даного складу злочину, включивши до неї не тільки умисну, а й необережну форми вини. Зокрема, у ч. 1 ст. 161 КК замість словосполучення «*умисні дії*» передбачити вираз «*будь-які дії*». На нашу думку, такий виклад цієї частини даної норми дозволить наблизити вітчизняне кримінальне законодавство у сфері протидії дискримінації до законодавства ЄС та підвищить рівень етнічної безпеки в нашій країні. Запропоноване розширення форми вини у цьому злочині надасть можливість охопити всі прояви психічного ставлення особи до вчинюваного нею протиправного діяння.

При цьому зауважимо, що відповідальність за порушення рівноправності громадян повинна наставати виключно за вчинення конкретних протиправних дій, а не за погляди та переконання людини.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.О. Зінченко

М. О. Давиденко, аспірант, Національна академія Служби безпеки України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПІВІДАННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

Право на свободу світогляду та віросповідання є одним з основоположних конституційних прав людини в демократичній державі та передбачає вільне здійснення релігійного волевиявлення віруючих. З огляду на те, що в Україні історично склалася широка система конфесій та релігійних течій, а міжконфесійні та міжрелігійні відносини завжди залишатимуться в центрі уваги громадськості, постає питання кримінально-правового захисту права на свободу світогляду та віросповідання з метою недопущення випадків незаконного обмеження консти-

туційних прав і свобод громадян.

Згідно з Конституцією України *кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно.*

Окремі статті Кримінального кодексу України (далі – КК України) регламентують можливість безперешкодного здійснення даного конституційного права. Так, статті КК України: 161(порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії), 178 (пошкодження релігійних споруд чи культових будинків), 179 (незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь), 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду), 181 (посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних об'єднань) – визнають об'єкти, які охороняються кримінальним законодавством, однак потребують нормативного доопрацювання.

Таким чином, враховуючи динамічність та різноманітність суспільних відносин, пропонуємо такі шляхи вдосконалення кримінального законодавства з метою недопущення порушення конституційних прав віруючих осіб:

- ч. 2 ст. 161 КК України подати в наступній редакції – «Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, *представником влади чи духовенства*», а в ч. 3 ст. 161 додати особливу кваліфікуючу ознаку – «з використанням ЗМІ»;

- диспозицію ст. 179 КК України додати терміном «захоплення», а ст. 178 та ст. 179 КК України об'єднати, виходячи з того, що більшість релігійних святинь є культовими спорудами. Наприклад, могила Цадика Нахмана в м. Умань, яка є основною святынею хасидів, є одночасно і синагогою;

- диспозицію ст.180 КК України подати наступним чином: «незаконне перешкоджання здійсненню релігійного *обряду в культовій споруді або громадському місці, на який отримано дозвіл*, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд»;

- ч. 1 ст. 181 КК України визначити в наступній редакції: «Організація, *фінансування* або керівництво групою, діяль-

ність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, поєднана із заподіянням *фізичної або психічної шкоди* здоров'ю людей або статевою розпущою».

На нашу думку, дані уточнення дозволять ефективніше охопити те коло суспільних відносин та охоронюваних кримінальним законом об'єктів, на які посягають конкретні кримінальні правопорушення та запобігати незаконному порушенню та обмеженню конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, С. В. Печериця

Г. М. Гороховатська, *Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки, V курс, Національної академії Служби безпеки України*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ СУГЕСТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Розум людини – універсальний оброблювач інформації, через що людська свідомість та підсвідомість стає бажаною ціллю суб'єктів неправомірних дій. Сьогодні з'являється все більше наукових досліджень, присвячених системам прихованого впливу, об'єктом яких є психіка людини. Основним елементом прихованого психологічного впливу є сугестивні технології (далі – СТ).

Сугестія – це процес впливу на психіку людини, пов'язаний зі зниженням свідомості й критичності при сприйнятті нав'язаного змісту, який не вимагає розгорнутого особистого аналізу спонукання до певних дій. Суть СТ – вплив на відчуття людини, а через них – на її волю і розум. До основних підходів СТ відносять гіпноз та нейролінгвістичне програмування (НЛП).

В основі застосування СТ лежать складні за своєю структурою методики, які впливають на свідомість та підсвідомість людини, і при невмілому чи навмисно деструктивному векторі

застосування негативно впливають на психіку сугеренда, що може призвести до захворювань психіки (психози) або їх рецидивів (шизофренії). У гіпнозі людина здатна завдати собі суттєвої шкоди, при цьому знімається фактична вина за її заподіяння зі злочинця. Виходячи з цього, неправомірне застосування СТ можна віднести до злочинів проти життя та здоров'я особи.

Чинний КК не містить роз'яснень щодо протиправності деструктивного впливу на психіку з метою вчинення злочину. Проте в нормах КК виокремлено злочини, які потенційно можуть мати такі приховані маніпуляції. До них, насамперед, належать катування (ст. 126 КК), побої та мордування (ст. 127 КК). У даних нормах міститься поняття «інші насильницькі дії», до яких слід відносити і СТ – складний інструмент, який допомагає втручатись у психіку людини.

В Україні відносно поширеними є правопорушення, які реалізуються у визнанні «важливої особи» недієздатною. Один із способів такої реалізації є поміщення в психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи (ст. 151 КК). У таких ситуаціях «на допомогу» правопорушникам приходять СТ, які на короткий час здатні перетворити здорову людину на психічно хвору.

З розвитком науки СТ усе більше використовуються в медичній практиці. Природно, що їх застосування мають проводити виключно фахівці – дипломовані лікарі-психотерапевти, інакше виникають підстави для настання юридичної відповідальності за незаконну лікувальну діяльність (ст. 138 КК), порушення прав пацієнта (ст. 141 КК), незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК).

Приховані маніпуляції використовуються з різною метою, тому вони можуть бути основою будь-яких неправомірних діянь, пов'язаних з людиною. Так, при вчиненні дій, спрямованих на неправомірне заволодіння інформацією з обмеженим доступом (ст. 231, 232, 232¹ КК), СТ є доволі ефективними. Носієм такої інформації є службова особа, яка відповідно до своїх обов'язків володіє критичною інформацією. Навіть якщо такий працівник має ідеальні моральні та професійні якості, під впливом НЛП або гіпнозу, без значних матеріальних та часових затрат (як, скажімо, при пропонуванні хабара), інформація мо-

же стати відомою заінтересованим особам.

Слід зазначити, що деякі практики гіпнозу вимагають вживання специфічних медикаментозних засобів, які офіційно віднесені до психотропних або наркотичних засобів, тому при встановленні факту і обставин кримінального правопорушення слід з'ясувати, чи були в особи, яка реалізувала СТ, засоби фармакологічного гіпнозу. У іншому разі дії правопорушників додатково слід кваліфікувати за ст. 314, 315 КК.

В Україні тема застосування СТ в кримінальному праві є недостатньо розробленою, наукові пропозиції майже відсутні. Проте такий підхід не є виправданим, і зазначена тема, на наш погляд, потребує подальшої наукової розробки. За умови досягнень майбутніх наукових досліджень, враховуючи особливу небезпечність використання СТ у злочинних цілях, найбільш раціональним кроком стане включення до переліку обставин, які обтяжують покарання (ст. 67 КК), незаконного використання сугестивних технологій, що, у свою чергу, сприятиме більш справедливому покаранню за вчинене кримінальне правопорушення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. К. Тугарова

В. В. Кудрявцев, аспірант, кафедра конституційного і адміністративного права, Марійський державний університет

К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ АДМИНИСТРАТИВНОМУ РЕСУРСУ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РОССИИ

В правовом государстве механизмы уголовного права призваны служить защитой институтов народовластия от самых различных преступных посягательств. Так, в УК РФ в ст. 141

закреплена уголовная ответственность за воспрепятствование осуществлению избирательных прав граждан. Между тем, как показывает судебная и правоприменительная практика, а также очевидный кризис доверия во всех социальных группах к институту выборов в России на всех уровнях, данная норма не позволяет в достаточной мере говорить о наличии в уголовном законодательстве гарантии защиты избирательных прав. По сути, воспрепятствование осуществлению избирательного права может заключаться в совершении различных действий (бездействии), мешающих гражданам реализовывать свое избирательное право. К этому можно отнести воспрепятствование участию кандидатов в предвыборной кампании, внесению кандидатов в избирательные бюллетени, получению удостоверения на право голосования при перемене избирателем места пребывания и т.п. В реальности бывает очень сложным доказать, что то или иное действие является элементом воспрепятствования осуществлению избирательного, в связи с чем процент судебных дел, по результатам которых выносились те или иные решения в защиту избирательных прав граждан в России, крайне незначителен. В связи с этим потребность в дополнении уголовно-правовых норм, направленных на защиту избирательных прав, представляется необходимой.

В свою очередь, нарушения в избирательном процессе имеют самые различные проявления. Участниками избирательного процесса отмечается использование отдельными кандидатами во время предвыборной кампании так называемого административного ресурса, преимущества властных полномочий, способных оказать воздействие на волеизъявление граждан. В свою очередь, отсутствие у избирателей веры в справедливый характер выборов приводит к тому, что у них вырабатывается равнодушное, а порой и неприязненное отношение к институту выборов.

Стоит отметить, что понятие административного ресурса не закреплено как в российском законодательстве, так и международных избирательных стандартах. В этой связи считаем необходимым определиться с понятием административного ресурса и его отличительными признаками. В свою очередь, пред-

ставляется правильным определить с данным понятием на законодательном уровне путем дополнения УК РФ соответствующей статьей «Использование административного ресурса».

Одни авторы понимают под административным ресурсом совокупность средств и возможностей у субъекта избирательного права, другие – поддержку со стороны действующей власти, интересы которой избранный кандидат будет представлять в первую очередь. Нам представляются правильными обе точки зрения. Если рассматривать первое определение, то субъект избирательного права должен обладать совокупностью средств и возможностей, которая предусмотрена законом. Использование этих средств и возможностей включением в них преимуществ должностного и служебного положения является несомненным нарушением принципа справедливости и равенства в избирательном праве.

Вместе с тем считаем, что признак, указанный во втором определении, также следует рассматривать в контексте понятия «административный ресурс», т. к. в данном случае речь идет о некой лоббистской деятельности со стороны различных властных структур. Таким образом, представляется, что главной отличительной чертой административного ресурса является использование во время предвыборной кампании преимуществ властных и служебных полномочий, которые выражаются в использовании субъектом избирательного права преимуществ своего должностного и служебного положения в совокупности всех средств и возможностей, имеющихся у данного субъекта, а также в поддержке со стороны действующей власти, заинтересованной в избрании данного субъекта. Кроме того, к отличительным признакам административного ресурса следует отнести его способность оказать воздействие на волеизъявление избирателей. Определение административного ресурса и его элементы считаем необходимым закрепить в соответствующей статье «Использование административного ресурса» в УК РФ.

Научный руководитель – д-р юрид. наук Т. Н. Михеева

Є. В. Коваленко, *ПКОП, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВО НАРОДУ НА ПОВСТАННЯ ПРОТИ ТИРАНІЇ ТА ГНОБЛЕННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Суспільно-політичні події, що відбуваються в Україні з листопада 2013 року, стають випробуванням не тільки для українського народу, а й для правової системи нашої держави. Особливу увагу слід приділити питанню застосування норм кримінального права України в даний період, що для правозастосувачів стало найбільш складним.

Сутність проблеми полягає в тому, що не існує ні теоретичних, ні практичних рекомендацій, які б вказували, де закінчується право людини на повстання проти тиранії і починається застосування норм Кримінального кодексу щодо осіб, чий діяння підпадають під ознаки злочину, визначеного в кримінальному законі. Незважаючи на досвід попередніх років (період Помаранчевої революції), в Україні так і не були сформовані хоча б теоретичні рекомендації практикам щодо того, як повинен застосовуватися КК в періоди народних повстань. Загальна декларація прав людини та громадянина (далі – ЗДПЛ) в преамбулі закріплює право людини на повстання проти тиранії і гноблення як останній засіб охорони прав людини. Враховуючи, що ЗДПЛ ратифікована Верховною Радою України, вона є частиною національного законодавства, проте цей документ не містить вказівок на те, які саме норми кримінального законодавства країни може порушувати людина, реалізуючи своє право. У даному разі ми спостерігаємо зіткнення права народу та обов'язків держави в особі уповноважених органів. Саме тому і виникає питання: що собою охоплює право народу на повстання проти тиранії та гноблення і які дії кримінально правового характеру має право вчиняти особа, реалізуючи своє право на повстання.

Виникає питання з приводу того, чи є необхідним офі-

ційно прийняте рішення певного державного органу про визнання конкретного повстання, направленою саме проти тиранії і гноблення, задля звільнення осіб, які брали в ньому участь, від кримінальної відповідальності. Вважаємо, що такого визнання подібна ситуація не потребує, адже дане право є природним правом людини, до того ж закріпленим у ратифікованому Україною міжнародному правовому акті. Проте основним аспектом в реалізації цього права є його обсяг, тобто, що саме воно охоплює.

Враховуючи, що найбільший вплив на становлення цього права здійснила французька буржуазна революція, французькі теоретики права трактують це право як право саме на збройне повстання, тобто поєднане із застосуванням сили проти тиранії та гноблення. Діяння особи, що прагне захистити свої права, повинно бути направленим саме проти тиранії і гноблення, незважаючи на те, на якому з рівнів влади здійснюються ці діяння. Отже, при кваліфікації діянь особи правоохоронцем слід враховувати спрямованість умислу особи, з'ясовувати, чого саме прагне особа, яка вчиняє злочин (наприклад, заподіює тяжке тілесне ушкодження працівнику правоохоронного органу): заподіяти шкоду здоров'ю конкретного працівника правоохоронного органу чи тим самим наблизитися до повалення влади тирана, що порушує права людини і громадянина.

Правом на повстання не можуть охоплюватися вчинені особою діяння, що підпадають під ознаки таких злочинів: злочини проти статевої свободи, злочини проти власності (бо право власності також є природним правом людини, його порушення під час масових повстань може призвести до безладу в країні), злочини проти безпеки руху транспорту та експлуатації транспорту, злочини проти громадського порядку та моральності, злочини проти правосуддя, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Даний перелік не є вичерпним, проте він є актуальним, адже вчинення окремих злочинів цих видів досить часто відбувається саме під час масових народних повстань. Також слід зазначити низку складів злочинів, за які особи, що їх вчинили в Україні під час народних повстань, на наш погляд, повинні нести відповідальність. Це зло-

чини, передбачені ст. 126, 127, 136, 146, 147, 352, 353, 356 КК України.

Отже, підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що ратифіковані Верховною Радою міжнародні договори слід розглядати як діючу частину національного законодавства та активно використовувати в юридичній науці і практиці. Разом із тим не варто забувати і про дію Кримінального кодексу, адже, незважаючи на суспільно-політичні події в країні, кожному юристу, працівнику органів охорони правопорядку не можна забувати, що саме вони є вартовими порядку та безпеки в державі та мають виступати гарантами безпеки кожного громадянина. Найважчим питанням є наступне: що важливіше – вища мета суспільства і держави, задля досягнення якої варто стерти всі кордони, чи безпека громадян держави та світового правопорядку в цілому?

Науковий керівник – канд. юрид. наук О. В. Харитонова

В. І. Малищук, *Інститут підготовки слідчих кадрів для МВС України, V курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІСТЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

Ознаки родового об'єкта злочину були покладені в основу побудови Особливої частини КК України. У свою чергу, кодифікація кримінально-правових норм не передбачала структурного виокремлення злочинів на ґрунті нетерпимості, для яких важливим є наявність двох складових: діяння, що становить злочин відповідно до положень кримінального права, та певне упереджене ставлення і переконання, які сформували мотив, яким керувався злочинець, вчиняючи даний злочин.

Кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті нетер-

пимості, закріпленні в різних розділах КК України. Кваліфіковані склади злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, вчинені проти життя та здоров'я людини, передбачені у ст. 115, 121, 122, 126, 127, 129 КК України. Розпалювання національної чи релігійної ворожнечі являє собою кваліфікований склад посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, передбачений у ч. 2 ст. 110 КК України. Мотив нетерпимості теоретично може породжувати будь-який злочин, а тому обтяжуюча обставина вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату зазначена у п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України. Разом із цим у складах злочинів, передбачених, наприклад, ст. 170, 178, 179, 180, 258, 294, 295, 296, 297, 298 КК України, наявність мотивів расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату не є обов'язковою ознакою складу злочину. Відсутність вказівки на мотив з окресленням загальних родових ознак не виключає його вірогідності, що актуалізує встановлення обтяжуючих обставин, передбачених п.3 ч.1 ст. 67 КК України.

Кримінальне правопорушення, для якого мотив расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату є ознакою основного складу злочину, передбачене у ст. 300 КК України, яка встановлює відповідальність за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість, дискримінацію. Доречною також є ст. 442 КК України, яка передбачає відповідальність за вчинення геноциду, що вважається міжнародним злочином, а тому вірогідність застосування цієї статті українськими правоохоронцями невелика.

У свою чергу, диспозиція ст. 161 КК України доволі широко визначає низку різноманітних діянь, кожне з яких може становити окремий склад злочину, а саме:

- 1) розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;
- 2) приниження національної честі та гідності;
- 3) образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями;

4) пряме чи непряме обмеження прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Доведення мотиву нетерпимості ускладнюється недосконалим законодавчим формулюванням. Це пояснюється тим, що при визначенні суспільно небезпечного діяння момент закінчення злочину залишається чітко не визначеним. Намагання охопити диспозицією статті об'єктивні і суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, власне, у синтезі яких і виражається ступінь суспільної небезпечності, створює складнощі для кваліфікації, адже відсутність чітко вираженої єдності об'єктивної та суб'єктивної сторін, з відповідною вказівкою на момент закінчення злочину, не забезпечує належної кваліфікації та подальшого доведення вини у кримінальних провадженнях, у яких досліджуються переважно ідеальні сліди правопорушення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Б. Фомін

СЕКЦІЯ 6. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА

О. В. Новиков, аспірант, кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В сучасній літературі під суспільною небезпечністю розуміють об'єктивну властивість діянь, що тягнуть негативні зміни в соціальній дійсності, спричиняють суттєву шкоду суспільним відносинам. Специфіка суспільної небезпечності полягає в її характері та ступені. Суспільна небезпечність за певних приводів і умов є єдиною підставою криміналізації діянь. Аналізуючи теоретичні дослідження, можна помітити різні погляди криміналістів щодо суспільної небезпечності злочинів у сфері інтелектуальної власності. Таким чином, виникає необхідність дослідження кримінологічних аспектів криміналізації зазначених злочинів.

Насамперед з'ясуємо суть прямої шкоди, що спричиняється вчиненням злочинів проти інтелектуальної власності, яка має певну специфіку, зумовлену особливостями об'єкта, на який спрямовані ці злочини. Слід погодитися з В. Б. Харченко, що саме настання суспільно небезпечних наслідків перетворюють посягання у сфері інтелектуальної власності на злочин, їх розмір і тяжкість водночас є і критерієм оцінки вчиненого, що дозволяє проводити розмежування з правопорушеннями та виступає найважливішим критерієм криміналізації зазначених діянь. Аналіз 179 архівних кримінальних справ дає підстави говорити про значні збитки, які несуть володільці виключних майнових прав інтелектуальної власності. Сукупний розмір матеріальної шкоди, заподіяної досліджуваними злочинами у сфе-

рі інтелектуальної власності, сягнув 36 657 007 грн, з яких за ст. 176 КК України (154 кримінальні справи) – 29 365 097 грн, а за ст. 229 КК України (25 кримінальних справ) – 7 291 910 грн. Такі розміри збитків підтверджені експертизою по кожній кримінальній справі. Фактично це упущена вигода, яку отримали б володільці прав інтелектуальної власності, якщо б за звичайних обставин їх право не було порушене. Серед потерпілих такі відомі американські компанії, як Microsoft, Adobe System, Corel, Adidas Group, Nike Internation LTD, Kraft Foods Inc.

Зазначені розміри прямої шкоди, враховуючи високу латентність та значну поширеність злочинів проти інтелектуальної власності, вражають. Лише корпорація Microsoft оцінює свої збитки від контрафактного продажу програмного забезпечення в нашій державі у 200 млн доларів США. У зв'язку з цим не дивно, що Міжнародний альянс інтелектуальної власності (ІПА) у своєму звіті визнав Україну країною-піратом № 1 у світі.

Але матеріальними збитками не охоплюються всі наслідки злочинних порушень права інтелектуальної власності. Існування цього різновиду злочинності призводить до значних негативних змін у суспільному житті та суспільній свідомості, які не піддаються грошовому виміру. Акумулятивним негативним впливом на суспільство від такої злочинності є стан незахищеності права інтелектуальної власності, що заважає нормальному розвитку суспільних відносин з приводу комерціалізації прав інтелектуальної власності і, таким чином, призводить до неможливості переходу економіки України з індустріальної до постіндустріальної.

Отже, на підставі вищезазначеного можна стверджувати, що ступінь суспільної небезпечності злочинів проти інтелектуальної власності у сучасному світі досить високий.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, Б. М. Головкін

*С. М. Аракчаа, студент, IV курс,
юридический факультет, Иркутский
юридический институт (филиал) Ака-
демии Генеральной прокуратуры Рос-
сийской Федерации*

**ПРАВОВАЯ ПОЗИЦИЯ ВЕРХОВНОГО СУДА
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ПО ВОПРОСАМ
СООТНОШЕНИЯ НАСИЛЬСТВЕННОГО
ВЫМОГАТЕЛЬСТВА И ПОХИЩЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА,
СОВЕРШЕННОГО ИЗ КОРЫСТНЫХ ПОБУЖДЕНИЙ**

В уголовно-правовой науке и в судебной практике России нет единства мнений о том, как квалифицировать действия виновного по похищению потерпевшего с последующим вымогательством. Так, в науке уголовного права по этому поводу сложилось два похода. Сторонники первого (Э. Ф. Побегайло, Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов, В. Б. Малинин) полагают, что вымогательство, сопряженное с похищением человека, представляет собой совокупность преступлений, предусмотренных ст.ст. 163 и 126 УК РФ. Авторы второго подхода, в частности А. Н. Игнатов, высказывают мнение, что в случаях, когда похищение предшествует предъявлению имущественных требований, нет оснований говорить о совокупности: ст. 163 УК РФ поглощается пунктом «з» ч. 2 ст. 126 УК РФ.

Однако анализ судебно-следственной практики позволяет обнаружить вполне определенную позицию Верховного Суда РФ по этому вопросу, которая сводится к следующему. Суды, вменяя в вину вымогательство по совокупности с похищением человека, принимают во внимание объект преступного посягательства. Так, в случаях, когда происходит похищение одного человека, а вымогательское требование о передаче имущества предъявляется другому лицу, то виновный фактически посягает на два непосредственных объекта уголовно-правовой охраны: личную свободу одного гражданина и правомочия собственности другого. Это можно видеть, в частности, в приговоре Батайского городского суда Ростовской области от

22.03.2010 г., которым военнослужащий Б. был осуждён за совершение вымогательства, сопряженного с похищением человека. Содеянное было квалифицировано по п. «в» ч. 2 ст. 163 и п. «а,в,з» ч. 2 ст. 126 УК РФ.

Иная правовая оценка даётся случаям, когда виновный требует передачи имущества, принадлежащего самому похищенному лицу, удерживая его же в невольном состоянии. В данном случае посягательство происходит на права одного и того же лица – похищенного, а само похищение человека или ограничение его свободы выступает формой насилия. Так, постановлением президиума Хабаровского краевого суда от 01.11.2008 г., который в порядке надзора рассматривал жалобы осужденных Б. и К., признано, что захват и удержание потерпевшего О. помимо его воли охватывались объективной стороной преступления, предусмотренного п. «в» ч. 2 ст. 163 УК РФ, а потому являлось проявлением умысла, направленного на вымогательство у О. денег. Квалификация действий осужденных по п.п. «а, в, г, з» ч. 2 ст. 126 УК РФ была признана излишней, их осуждение по данной статье было исключено из приговора, наказание смягчено. Обратим внимание, что в п. 21 Постановления Пленума Верховного суда Российской Федерации от 27.12.2002 г. № 29 «О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое» в качестве одной из форм насилия рассматривается ограничение свободы, связывание и т.п.

Таким образом, в случаях, когда похищение или ограничение свободы явилось способом воздействия на одного и того же потерпевшего с целью побудить его к выполнению имущественных требований вымогателя, действия последнего подлежат квалификации только по п. «в» ч. 2 ст. 163 УК РФ. Если же вымогательские требования выдвигается одному лицу под условием продолжения удержания в неволе другого, то имеются все основания для вменения виновному совокупности преступлений, предусмотренных п. «з» ч. 2 ст. 126 УК РФ (похищение человека) и п. «в» ч. 2 ст. 163 УК РФ (вымогательство).

Научный руководитель – канд. юрид. наук, В. Н. Шиханов

К. О. Сіврюк, *Інститут підготовки слідчих кадрів для МВС України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

МІСЦЕ ШАХРАЙСТВА В СИСТЕМІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

У сучасних умовах розбудови української правової держави чільне місце займають проблеми забезпечення захисту прав суб'єктів усіх форм власності від протиправних і особливо злочинних посягань, одним із видів яких є шахрайство.

Шахрайство як окремий вид злочину знайшло своє нормативне закріплення не лише в національному законодавстві, а й у багатьох високорозвинутих країнах світу. Прикладом може слугувати визнання шахрайства кримінальним законодавством Франції, яке визначає даний злочин, як дії того, хто, використовуючи фіктивне ім'я або посаду, або використовуючи обманні прийоми з метою переконати особу в чомусь, примусити до передачі цінностей чи грошей, рухомого майна і одним із цих способів отримати все або частину чужого майна. При цьому закон цієї країни розмежовує шахрайство із зловживанням довірою, вносячи останнє в окрему статтю.

У Кримінальному кодексі Німеччини шахрайство трактується як дії особи, що має намір отримати власну або в інтересах третіх осіб протиправну майнову вигоду, заподіявши збиток майну власника шляхом введення його в оману, видаючи хибні факти за істинні або приховуючи факти, що відповідають істині.

Згідно з кримінальним законодавством США шахрайство виступає більш загальним поняттям, що включає розкрадання разом із крадіжкою та привласненням. Але слід уточнити, що деякі види шахрайства набувають ознак окремих складів злочинів, наприклад, обман кредиторів. Та загалом в США практично будь-які обманні дії, спрямовані на заволодіння майном, вважаються шахрайством.

Отже, шахрайство визнається в більшості країн світ, в

яких існує досконалий механізм регулювання та запобігання даному злочину. І саме тому цей злочин потребує детальнішого дослідження та досконалішого врегулювання у національному законодавстві.

Справедливість такої думки підтверджується статистичним аналізом вчинення шахрайства на території нашої країни, за яким питома вага шахрайства у загальній кількості корисливих злочинів проти власності, пов'язаних із розкраданням майна, становить близько 4%. Такий досить невисокий показник не відображає реальної кількості вчинених шахрайств, адже цей злочин характеризується високим рівнем латентності, коли значна кількість випадків не фіксується органами внутрішніх справ. Потерпілі часто не звертаються до відповідних органів через те, що не мають упевненості у спроможності останніх розкрити цей злочин, знайти злочинців і повернути втрачені кошти чи інше майно. Трапляються випадки, коли потерпілі навіть не усвідомлюють, що стосовно них вчинено шахрайство, вважаючи дії злочинця цілком законними, і, відповідно, не вбачають ніяких підстав для звернення до ОВС.

Варто зазначити, що існує велика кількість проблем, які виникають у правоохоронній практиці при правовій оцінці шахрайства, особливо у вирішенні питань, пов'язаних з відмежуванням шахрайства від цивільно-правових деліктів та суміжних злочинів, зокрема, від заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, крадіжки, фіктивного підприємництва, шахрайства з фінансовими ресурсами та інших злочинів, об'єктом посягань яких є чуже майно. Це обумовлює значимість аналізу прикладного правозастосовного аспекту боротьби з шахрайством, важливого для правоохоронних органів, і особливо органів внутрішніх справ. Слід також зазначити, що норма про шахрайство не є досконалою, і тому існує необхідність у її вдосконаленні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Володіна

*А. А. Южин, аспирант, кафедра
уголовного права, Московская государ-
ственная юридическая академия
им. О. Е. Кутафина*

АНАЛИЗ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ ПРЕСТУПЛЕНИЙ МОШЕННИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Особенность мошенничества заключается в его информационном способе совершения, а именно например, посредством обмана, хотя в ч. 1 ст. 159 УК РФ также указывается злоупотребление доверием. Необходимо понимать, что последнее, по сути, является составляющей обмана с более подготовленной почвой для совершения мошенничества. Злоупотребление доверием – это одна из разновидностей обмана, связанная с использованием уже установившихся ранее отношений, которые используются для создания видимости правдоподобия обмана. Об этом говорила В. С. Минская и с ней нельзя не согласиться. Надо отметить, что в квалифицированных мошенничествах в ст. 159¹-159⁶ УК РФ отсутствует упоминание о злоупотреблении доверием.

Юридическая дефиниция обмана содержалась в УК РСФСР 1922 г., в примечании к ст. 187: «Обманом считается как сообщение ложных сведений, так и заведомое сокрытие обстоятельств, сообщение о которых было обязательно». В последующих редакциях данная формулировка уже не воспроизводилась. В настоящее время в п.2 постановления Пленума Верховного Суда от 27.12.2007 г. № 51 обман определяется: 1) путем сообщения ложных, не соответствующих действительности сведений 2) путем умолчания об истинных фактах 3) путем деяний, свидетельствующих об обмане. Обман всегда предполагает умысел введение в заблуждение – состояние, которое необходимо установить при квалификации. Это деяние необходимо воспринимать как покушение на истину, причем не как само искажение истины, а как создание некоего субъективного представления о ней, по уточнению И. Я. Фойницкого, «в смысле согласия или разлада личного представления о существовании и образе существования определенных фактов в действительном положении их». Истину не уничтожить, можно только создать искаженное представление о ней у отдельного субъекта.

Цель обмана – склонить другое лицо отдать свое имущество или передать право на него.

Обман может быть реализован посредством обманутой воли, т.е. потерпевший подвергается воздействию других лиц, введенных в заблуждение, например, приставу передается поддельный исполнительный лист, что обязывает его к определенным действиям. По поводу обмана в отношении будущих фактов, которые, как говорят некоторые ученые не существуют, то, например, Н. А. Лопашенко утверждает, что сегодняшнее намерение лица вести себя определенным образом в будущем – это факт и истина настоящего.

Что касается квалифицированных составов мошенничества, то их условно можно разделить на классические ст. 159¹ – 159⁵ УК РФ, где реализуется стандартная схема обмана, в основном, в активной форме. При этом у обвиняемого во всех случаях заранее должен сформироваться умысел на невыполнение взятых на себя обязательств или хищение имущества. Статья 159⁶ УК РФ выделяет особенный состав, когда компьютерная информация используется как средство, с помощью которого совершается само преступление. Очевидно, что непосредственный «объект» воздействия отсутствует, а происходит обман лишь какой-либо банковской, кредитно-финансовой или иной системы. В данном составе обман не столь важное условие, сколько важна корыстная цель, которая заключается в стремлении получить фактическую возможность владеть, пользоваться и распоряжаться чужим имуществом как своим собственным.

Как видно из данного анализа, в целом объективная сторона в составах мошенничества осталась без изменений, но главным фактором будет являться умысел. Проблема в том, что ввиду отсутствия должных специальных знаний у правоохранительных органов в данных сферах не представляется возможным иной раз установить этот умысел и, таким образом, квалифицировать данные деяния, и даже просто зафиксировать правонарушения.

Научный руководитель – д-р юрид. наук, проф. А. И. Рарог

*Д. Ю. Бондаренко, Юридичний інститут,
III курс, Національний авіаційний
інститут*

ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ ВИСТУПАЄ МАЙНО В РЕЖИМІ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Визначення змісту предмета злочину відповідної категорії є важливим елементом його належної кримінально-правової кваліфікації. Аналіз положень розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України свідчить, що на позначення головної ознаки протиправності злочинів, зазначених у ньому, законодавець використовує термін «чуже майно», який зустрічається в 11 (із 16) статтях згаданого розділу. На нашу думку, саме це і становить предмет переважної більшості злочинів проти власності.

Для того, аби осягнути сутність ознаки «чуже» (яка є оціночною), доводиться застосовувати системний метод тлумачення норм права, адже в чинному КК вона не розкривається. Тож, під поняттям «чуже майно» слід розуміти таке майно, що належить на праві власності іншій особі або знаходиться у її володінні – законному чи незаконному; особа, що вчиняє відповідний злочин, не має ані дійсного, ані уявного (спірного) права на нього. Постає логічне запитання: як правильно кваліфікувати дії особи-співвласника, що здійснює посягання на іншу частку майна, яке перебуває в режимі спільної (сумісної чи часткової) власності.

Ще на початку минулого століття цей правовий режим майна влучно охарактеризував С. С. Дністрянський, назвавши його «власністю в цілості» і водночас правовою фікцією, оскільки «співвласники начебто виступають однією особою». Суперечливість та складність цього правового інституту підкреслювалось і в параграфі 361 Книги цивільних законів Австрії: «поки всі учасники діють у злагоді, вони представляють лише одну особу і мають право орудувати спільною річчю на свою користь». Але як бути у випадках, коли ця злагода зникає і суб'єкт вдається до прийомів зловживання правом?

Буває так, що співвласник, який бажає продати свою частку, хоче через особисті корисливі міркування оминати вимогу

закону про надання іншому співвласнику переважне право її купівлі, оголошуючи, наприклад, занадто високу ціну. Звичайно, що другий співвласник, не погоджуючись з нею, мусить відступити, позаяк не може вимагати укладення договору за нижчою ціною. Проте, якщо після продажу майна сторонній особі виявиться, що фактична ціна була набагато нижчою, співвласник має право на захист, і не тільки в порядку цивільного судочинства (вимагати переведення на нього прав покупця). У разі настання наслідку у виді упущеної вигоди дії недобросовісного співвласника, за наявності інших необхідних ознак складу, можуть бути кваліфіковані як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Формальне укладання договору дарування (коли реально він відбувається з передачею грошей) є неправомірним і може істотно зачіпати майнові інтереси колишнього співвласника, що, у свою чергу, дає підстави вважати дані дії злочинними.

Іншу позицію стосовно питання можливої кваліфікації згаданих вище діянь висловлює П. В. Олійник, вважаючи, що власне майно особи не може бути предметом злочину проти власності, в тому числі й те, що перебуває у спільній сумісній власності. Порушення співвласниками порядку розпорядження ним за наявності для цього підстав може тягти за собою відповідальність за ст. 356 КК («Самоправство»).

Науковцями висловлюється ще одна думка, згідно з якою протиправні діяння, вчинені одним із співвласників щодо спільного майна, не є кримінально караніми, оскільки в такому разі не можна застосовувати ознаку «чуже» до майна, що належить одному із співвласників.

Отже, бачимо, що проблема кваліфікації злочинів, предметом яких виступає майно в режимі спільної власності, є дуже складною та актуальною, передусім тому, що законодавець ужив суб'єктивно-оціночну категорію «чуже майно», не розтлумачивши її. Це дає підґрунтя для продовження наукових пошуків та дискусій у напрямі вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Р. Багіров

*Л. М. Мухіна, здобувач, кафедра
кримінального права, Луганський дер-
жавний університет внутрішніх справ
ім. Е. О. Дідоренка*

ПІДРОБКА ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ЧИ ЗАСОБІВ ДОСТУПУ ДО НИХ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

Науково-технічний прогрес і розвиток фінансового ринку обумовлюють виникнення нових інструментів для здійснення платежів. Із появою нових суспільних відносин одночасно виникає необхідність у їх кримінально-правовій охороні.

Проблемам кримінальної відповідальності за вчинення господарських злочинів взагалі та незаконні дії з платіжними інструментами зокрема присвячені праці таких науковців, як: П. П. Андрушко, П. О. Воробей, Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, Ю. Г. Ляпунов, Н. М. Ляпунова, С. В. Максимов, Л. К. Малахов, В. О. Матусевич, В. О. Навроцький, М. М. Панов, О. І. Перепелиця, А. М. Ришелюк, О. Я. Светлов, Л. О. Стрелков, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. Ю. Шестаков, О. М. Яковлев та ін.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» від 18.09.2012 р. № 5284-VI КК України було доповнено нормою про відповідальність за окремі незаконні дії з електронними грошима. Разом із тим на сьогодні питання про кримінальну відповідальність за такі дії недостатньо досліджене.

Метою цієї роботи є висвітлення проблеми тлумачення кримінально-правової норми про відповідальність за підробку електронних грошей.

Відповідно до ч. 1 ст. 200 КК України злочином визнається підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платі-

жних карток або їх використання чи збут, а також неправомірний випуск або використання електронних грошей. Таке формулювання дозволило О. О. Дудорову зробити висновок, що у цій статті встановлена кримінальна відповідальність за підроблення електронних грошей. У той же час В. Я. Тацій, В. М. Киричко та О. І. Перепелиця вважають, що за цією кримінально-правовою нормою відповідальності підлягає особа, яка підробила не самі електронні гроші, а засоби доступу до них.

Таке різне тлумачення зумовлене, на наш погляд, некоректним формулюванням диспозиції статті, що не дозволяє однозначно стверджувати, за підроблення яких саме предметів встановлена відповідальність.

На нашу думку, законодавець мав на увазі все ж таки підробку електронних грошей.

По-перше, чинне законодавство України не містить визначення поняття «засіб (засоби) доступу до електронних грошей», проте воно містить чітке визначення поняття «електронні гроші». Так, відповідно до ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

По-друге, аналіз регулюючого законодавства дозволяє зробити висновок, що електронні гроші можуть перебувати у безпосередньому володінні користувача на електронному пристрої. Проте такий пристрій є носієм інформації, на якому містяться електронні гроші, а не засобом доступу до них. Підроблення такого пристрою позбавлено жодного сенсу, оскільки без відповідної інформації на ньому він не представляє ніякої цінності. Заволодіння відповідними коштами можливе лише шляхом підроблення певної інформації, а це і є підробленням електронних коштів.

Враховуючи викладене, із метою однакового тлумачення положень законодавства пропонуємо викласти ч. 1 ст. 200 КК України наступним чином: «Підробка документів на пере-

каз, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут, а також підроблення, неправомірний випуск або використання електронних грошей».

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. О. Дудоров

М. В. Сидорчук, *ШКОЮ України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Азартні ігри, у тому числі їх згубний вплив, відомі людству ще з давніх-давен, оскільки перша згадка про заборону участі в азартних іграх датується 1551 р. Це проблема, з якою стикалися в різні часи різні народи, намагаючись знайти ефективний шлях її вирішення. Зокрема, на території України гральний бізнес бере свій початок ще з того моменту, коли країна була у складі Російської Імперії. У радянські часи гральний бізнес був заборонений і значна увага приділялася протидії незаконному проведенню азартних ігор.

Перше казино на території України відкрито на початку 1991 р. у Києві. Із цього часу гральний бізнес розвивався досить стрімко і хаотично. Однак з прийняттям Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 р. №1334-IV-1 гральний бізнес і участь в азартних іграх опинилися поза законом.

У світі існують три моделі регулювання грального бізнесу: 1) тотальна заборона на проведення будь-яких азартних ігор (Азербайджан, Афганістан, Бахрейн, Бразилія, Іран, Ісландія, Китай, Норвегія, Пакистан, Саудівська Аравія та ін.); 2) дозвіл на проведення азартних ігор без обмежень, але зі встанов-

ленням певних кваліфікаційних, організаційних, фінансових та інших вимог (Україна до 2009 р., окремі штати США); 3) встановлення державної монополії на організацію та проведення азартних ігор, яка проявляється в різних формах (така модель регулювання грального бізнесу притаманна більшості країн ЄС, Австрії, Білорусії, Великій Британії, Данії, Фінляндії, Франції та ін.).

Отже, Україна обрала першу модель регулювання грального бізнесу.

У ст. 203² КК України передбачена кримінальна відповідальність за зайняття гральним бізнесом. Суспільна небезпечність визначається поширеністю злочину. Тільки за сім місяців 2013 р. у провадженні слідчих органів внутрішніх справ перебувало 4320 кримінальних проваджень про злочини у сфері незаконного зайняття гральним бізнесом, що на 3411 більше, ніж за сім місяців 2012 р.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що складаються у сфері зайняття господарською діяльністю, а саме встановлений порядок зайняття господарською діяльністю в частині законодавчої заборони на здійснення грального бізнесу. В інших країнах СНД, зокрема в Республіці Азербайджан, Республіці Казахстан, цей злочин віднесено до злочинів проти моральності суспільства.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 203² КК, виражається у зайнятті гральним бізнесом. За технікою побудови і способом окреслення ознак складу злочину диспозиція ст. 203² КК України є бланкетною. Основні законодавчі приписи, які мають значення для з'ясування її змісту, містяться в Законі України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 р., але дефініції понять «гральний бізнес» та «азартна гра» по-новому викладені у Законі України від 19.05.2011 р. На сьогодні гральний бізнес визначається як діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера.

Злочин, передбачений ст. 203² КК України, має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення хоча б одного з альтернативних діянь, які наведені у визначенні поняття «гральний бізнес».

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є наявність мети одержання прибутку, яка зазначена у Законі України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 р.

Суб'єктом визнається особа, яка досягла 16-річного віку. Особа, яка є лише учасником азартної гри, тобто безпосередньо бере участь у такій грі, не є суб'єктом цього злочину.

На підставі проведених досліджень пропонуємо таку редакцію статті 203² КК України:

1. Організація, проведення та надання доступу до азартних ігор у будь-якому гральному закладі, а також створення та утримання грального закладу – караються...

2. Ті самі дії, вчинені за попередньою змовою осіб або особою, раніше судимою за зайняття гральним бізнесом, або службовою особою з використанням службового становища, – караються...

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

Д. Ю. Козубай, ІПЮК для Служби безпеки України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТТІ 206 КК УКРАЇНИ («ПРОТИДІЯ ЗАКОННИЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»)

Криміналізація сфери господарської діяльності залишається актуальною рисою сучасної економічної злочинності в Україні. Проаналізувавши ситуацію, яка склалася навколо діяльності суб'єктів господарювання, можливо виділити дві протилежні тенденції. З одного боку, суб'єкти господарювання

схильні зловживати своїм правом на проведення економічної діяльності, порушуючи встановлений порядок його реалізації. З іншого – особи, які бажають чесно і добросовісно займатися господарською діяльністю, не завжди мають можливість втілити, ба навіть реалізувати, свої плани через протиправні посягання з боку реальних або потенційних конкурентів, а у деяких випадках через тиск злочинних елементів.

Останнім часом збільшилася кількість таких протиправних посягань на свободу здійснення господарської діяльності, як силове захоплення підприємств, скуповування акцій за допомогою фізичного чи психологічного тиску, шантаж та погрози з метою переоформлення права власності на частки у статутних (складених) капіталах, примушування керівників до виконання протиправних дій тощо.

Такі протиправні діяння, які узагальнено називають «рейдерством», підривають економічну безпеку держави, шкодять міжнародному іміджу та надходженням інвестицій у країну тощо. Статтею 206 КК України передбачена відповідальність за протидію законній господарській діяльності, тобто протиправну вимогу займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднану з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання. Частина друга вказаної статті в якості кваліфікуючої обставини передбачає наслідок у вигляді реального пошкодження або знищення майна. Порівнюючи відповідальність за ч. 2 ст. 206 КК України з покаранням, яке передбачене ч. 2 ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом), можна зробити висновок про існування певної невідповідності в підходах до криміналізації розглядуваних правопорушень.

Якщо протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не ви-

конувати укладену угоду буде підкріплена фактичним пошкодженням або знищенням майна шляхом підпалу, вибуху чи в інший загальнонебезпечний спосіб, то вчинене діяння має кваліфікуватися лише за ч. 2 ст. 206 КК України. Додаткова кваліфікація ще і за ч. 2 ст. 194 КК України буде надмірною і порушуватиме принцип неможливості притягнення двічі до одного і того ж виду юридичної відповідальності за одне і те саме діяння, оскільки об'єктивна сторона обох розглядуваних статей повністю охоплює вчинене кримінальне правопорушення, за виключенням способу його здійснення.

У цьому випадку виявляється, що покарання за протидію законній господарській діяльності, яка поєднана з пошкодженням або знищенням майна шляхом підпалу, вибуху чи в інший загальнонебезпечний спосіб (ч. 2 ст. 206 КК України), буде значно меншим, ніж за так зване просте умисне знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб (ч. 2 ст. 194 КК України). Тому особа, яка завдала шкоди майну або знищила його шляхом підпалу чи вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, краще буде стверджувати, що вчинила дане діяння з метою перешкодження законній господарській діяльності. Такий стан речей не є прийнятним. Для подолання цього пропонуємо змінити верхню межу санкції ч. 2 ст. 206 КК України до рівня санкції ч. 2 ст. 194 КК України. Тоді буде зняте питання про врахування в ч. 2 ст. 206 КК України способу вчинення злочину – шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом. Можна також, на наш погляд, знизити санкцію ч. 2 ст. 194 КК України до рівня ч. 2 ст. 206 КК України. Запропоновані зміни приведуть до вдосконалення застосування норм кримінально права шляхом правильної кваліфікації протиправних діянь на практиці.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Е. Радутний

Я. М. Козін, господарсько-правовий факультет, V курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ДОЦІЛЬНІСТЬ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ СТ. 207 КК УКРАЇНИ «УХИЛЕННЯ ВІД ПОВЕРНЕННЯ ВИРУЧКИ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ»: СПІРНІ МОМЕНТИ

17 січня 2012 року набрав чинності один із найбільш су-перечливих законів, прийнятих в Україні в 2011 році, – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» (далі – Закон). Із тексту КК України Законом вилучено 16 складів злочинів, серед яких передбачене ст. 207 «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті». Це діяння віднесено до адміністративних правопорушень й закріплене у ст. 162¹ КУпАП, яка має аналогічну назву з виключеною ст. 207 КК України – «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті».

Однією з підстав такої декриміналізації, як вказувалося в пояснювальній записці до проекту названого Закону, є те, що законодавство України характеризується необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що у свою чергу виступає перепороною для розвитку підприємництва, а також вважається причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері. Законопроект скасовує кримінальну відповідальність за ті діяння у сфері господарської діяльності, які на сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку.

Однак для того, щоб говорити про доцільність криміналізації чи декриміналізації якогось діяння, необхідно дослідити наявність його суспільної небезпеки. Так, аналіз статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів, кримінальні справи за

якими порушені за ст. 207 КК України, свідчить, що за 10 років, а саме з 2001 р. по квітень 2011 р., було порушено 123 кримінальні справи. За оцінками Національного Банку України, непродуктивний відтік капіталу (обсяги недоотриманої виручки за експорт товарів і послуг, оплата за імпорт, що не надійшов, платежі за фіктивними операціями з цінними паперами) лише за 2010 р. становить понад 17 млн доларів США. У попередні роки обсяги були значно більшими (6,9 млрд доларів США у 2004 р.) і суттєво скоротилися з початком фінансово-економічної кризи (218 млн доларів США у 2009 р.).

Викладене підтверджує значну суспільну небезпечність діяння, передбаченого колишньою ст. 207 КК України, яка, хоча і зменшилася в останні роки, що викликано тимчасовими економічними процесами, все ж таки залишається достатньою для переслідування у кримінальному порядку за такий злочин. Більше того, велика кількість науковців та практиків наголошувала на існуванні проблеми кваліфікації ухилення від сплати виручки в іноземній валюті, що пов'язані із недосконалістю складу цього злочину. Доцільно було провести законодавче визначення деяких термінів. Також зверталася увага на доцільність зміни предмета злочину – замість терміна «виручка в іноземній валюті» слід уживати «кошти в іноземній валюті», що є значно ширшим за перший і збільшує можливості правоохоронних органів для гарантування отримання державним бюджетом коштів.

Отже, замість того, щоб удосконалити зміст (щодо кількості частин тощо) ст. 207 КК України, законодавець пішов іншим шляхом – взагалі виключив дану норму з КК України, що, на наш погляд, було неправильним та економічно необґрунтованим кроком.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Г. С. Крайник

*А. В. Матат, юридичний факультет,
III курс, Київський університет права
НАН України*

МІСЦЕ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У СИСТЕМІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку держави, а також ринкових відносин, особливого значення набуває питання правового регулювання господарської діяльності, а також окремих видів злочинів, виявлення та запобігання їм. Нині актуальною стає проблема правового забезпечення ефективної економічної та соціальної політики, створення механізму контролю за виконанням галузевого законодавства України, у тому числі щодо протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Питання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розглядалися багатьма науковцями. У своїх роботах цей злочин досліджували вчені-правознавці, праці яких стали основою доктринального вивчення проблематики, зокрема: П. Андрушко, В. Алієва, С. Болоцький, Б. Воложенкіна, О. Дудоров, М. Короткевич, В. Панов, О. Чаричанський та ін.

У ст. 209 КК України, серед інших злочинів у сфері господарської діяльності, встановлено відповідальність за вчинення фінансових операцій чи правочинів з коштами або іншим майном, здобутим завідомо злочинним шляхом, за використання зазначених коштів та майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також за створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом.

Фрагментарно розглянувши, ми спробували з'ясувати, що саме розуміє законодавець під цим видом злочину. Підсумовуючи, варто сказати наступне щодо його місця в системі злочинів у сфері господарської діяльності за КК України.

Для того, щоб аргументувати місце даного злочину в системі злочинів у сфері господарської діяльності, на нашу думку, необхідно детально вивчити цю складну тему, що може зайняти

не один рік. Однак, щоб змістовно визначити, яке ж місце відведено легалізації серед інших злочинів, слід встановити всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього виду злочину.

Дослідивши загальнотеоретичні концепції в галузі науки кримінального право, зокрема, щодо місця ст. 209 КК України серед інших злочинів у сфері господарської діяльності, вважаємо, що можна стверджувати наступне: 1) диспозиція ч. 1 ст. 209 КК України за своїм змістом є описовою, а тому в цілому дає змогу однозначно зрозуміти, що саме мається на увазі під легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також з'ясувати місце даного виду злочину серед інших злочинів у сфері господарської діяльності; 2) наявність у ст. 209 КК України визначення поняття «легалізації» допомагає відмежовувати цей злочин від інших суміжних складів; 3) за умов правильного встановлення об'єктивних ознак злочину можна здійснювати інкримінацію легалізації як самостійного злочину.

При аналізі статистичних даних МВС України за період з 2005 по 2012 рр. можна побачити незначну різницю в кількості реально виявлених злочинів, передбачених ст. 209 КК України.

На даний час вчені спільно дійшли висновку, що проблемним питанням, пов'язаним із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, у кримінальному законодавстві України є те, що не існує єдиного систематизованого видання, в якому були б викладені всі правові аспекти легалізації. На наш погляд, створення такого універсального зводу дало б змогу уникати проблем різночитання та дозволило б заповнити прогалини законодавства щодо легалізації (відмивання) грошей і майна злочинного походження як злочину у сфері господарської діяльності.

Наведене вище дає нам підстави зробити висновок, що державі в особі уповноважених правоохоронних та інших органів слід детально вивчити цю проблему (враховуючи вироблені наукою сентенції) і розробити ефективні методи, які допоможуть у протидії та запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. М. П. Короленко

В. В. Підоненко, *вечірній факультет,
III курс, Національний юридичний уні-
верситет ім. Ярослава Мудрого*

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНА СТАТТЯМИ 198 ТА 209 КК УКРАЇНИ

Ситуація в національній економіці, яка складається на сьогоднішній день, на жаль, створює сприятливі умови для вчинення дій, спрямованих на «відмивання» доходів, тобто проведення операцій з доходами (коштами), здобутими внаслідок злочинної або іншої суспільно небезпечної діяльності. При кваліфікації злочину, передбаченого ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», виникають певні питання. Такі ж проблеми існують і при відмежуванні цього злочину від злочину, передбаченого ст. 198 КК України «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом», та інших.

Ознаки злочинів, закріплених ст. 198 і 209 КК України, особливо після законодавчих змін 2003 р., доволі тісно переплітаються. Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15.04.2005 р. № 5 у п. 17 закріплено, що при розмежуванні злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 198 і 209 КК України, необхідно виходити насамперед з їх предмета. Предметом обох злочинів є майно, яке завідомо було одержане злочинним шляхом. З об'єктивної сторони ці злочини характеризуються придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом майна, одержаного злочинним шляхом.

При цьому мають місце й значні відмінності. Слід зазначити, що у роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України немає вказівки на відмінності в об'єкті цих посягань. У той же час саме з них треба починати вирішувати питання розмежування суміжних складів злочинів, якщо відповідальність за їх вчинення передбачається статтями, розташованими у різних розділах Особливої частини КК України.

Предметом злочину, передбаченого ст. 198 КК України, може виступати майно, одержане внаслідок вчинення будь-якого злочину, а злочину, передбаченого ст. 209 КК України, – лише майно, одержане в результаті вчинення предикатного діяння, яке містить ознаки, визначені п. 1 примітки до ст. 209 КК України. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 198 КК України, характеризується так: придбання, збут або зберігання майна, одержаного злочинним шляхом, а об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 209 КК України, полягає у вчиненні фінансових операцій та інших угод із таким майном, а також використанням його для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності.

Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, може здійснюватися не лише шляхом придбання, отримання, зберігання або збуту майна, а й у формі розміщення злочинно здобутого майна у статутному фонді юридичних осіб, інших видів придбання корпоративних прав, заставлення злочинних доходів, при здійсненні кредитних та інших фінансово-господарських операцій тощо. Ст. 209 КК України має перевагу при кваліфікації як спеціальна норма, про що свідчить диспозиція ст. 198 КК України.

Відмінність між складами цих злочинів полягає і в їх суб'єкті. У ст. 198 КК України ним є лише особа, яка заздалегідь не обіцяла вчинити вказані у статті діяння і не одержувала злочинним шляхом майно. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 209 КК України, може бути як особа, яка одержала кошти чи інше майно злочинним шляхом, так і та, яка заздалегідь пообіцяла вчинити щодо коштів чи майна, що будуть одержані злочинним шляхом, діяння з їх легалізації.

Визначальним фактором у розмежуванні цих злочинів є мета. Обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є мета – надання походженню коштів чи іншого майна легального статусу, а для діяння, передбаченого ст. 198 КК України, мета не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Г. Заславська

К. В. Артемчук, *Навчально-науковий інститут контророзвідувальної діяльності, III курс, Національна академія Служби безпеки України*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КК УКРАЇНИ ПРИ СПОНУКАННІ ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Податкове повідомлення-рішення складається на розраховану суму податкового зобов'язання (з урахуванням штрафних (фінансових) санкцій за їх наявності) щодо кожного окремого податку, збору (обов'язкового платежу) за загальним правилом – протягом 10 днів по врученні платникові податків акта перевірки у встановленому порядку. Відповідно до норм чинного ПК України, а саме ст. 58.4, якщо судом винесено обвинувальний вирок, що набрав законної сили, або винесено рішення про закриття кримінальної справи за nereабілітуючими підставами, як результат розгляду *кримінальної справи про злочини, предметом якої виступали податки, збори*, тоді відповідний контролюючий орган визначає податкові зобов'язання платника податків.

Цю статтю ПК України слід трактувати у взаємозв'язку із положеннями ст. 86.9 ПК України, відповідно до яких складання та надсилання платнику податків зазначених вище податкових повідомлень-рішень забороняється лише до моменту набрання законної сили винесеного судом рішення у справі. За цих умов платник податків, отримавши акт перевірки, в якому інспектор органу доходів та зборів констатує ті чи інші порушення податкового законодавства на певну суму занижених податкових зобов'язань, усвідомлює вірогідність притягнення до відповідальності, а отже, змушений тримати напоготові відповідну суму коштів.

Специфіка такого стану полягає в тому, що платник податків не має засобів правового захисту на той випадок, коли він не погоджується із позицією, викладеною в акті. Пошире-

ною є практика адміністративних судів із залишення без задоволення позовних вимог платників податків щодо визнання недійсними актів податкової перевірки з мотивів відсутності предмета оскарження. При цьому слід звернути увагу на те, що вищеназвані ст. 58.4 і ст.86.9 ПК України стосуються лише суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 212 КК України.

Необхідно звернути увагу на те, що на початковому етапі розслідування надати злочину вичерпну кваліфікацію неможливо, тому у цілій низці випадків питання про те, чи є предметом злочину ухилення від сплати податків, може довільно вирішуватися посадовими особами МДЗ.

Однак далеко не завжди затримка із винесенням податкового повідомлення-рішення є найбільшою проблемою платника податків. Натомість платники стикаються з іншою «проблемою»: порушення щодо них кримінального провадження та неможливість оскарження прийнятих щодо них такого роду рішень з огляду на моральний тиск з боку слідства. Податкова перевірка завершується складанням акта про її проведення, при цьому одразу ж розпочинається кримінальне провадження. Мова йде про те, що, визнавши податкове зобов'язання і сплативши його, платник податків «відкупується» від можливої кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим виникають суперечності й щодо правильного застосування ст.214 КПК України, яка унормує початок досудового розслідування.

Певним, принаймні частковим, вирішенням цієї ситуації нам убачається уточнення ст. 86.9 ПК України шляхом викладення її у такій редакції: «у разі якщо грошове зобов'язання розраховується контролюючим органом за результатами перевірки, проведеної з обставин, визначених ст. 78.1.11 ПК України, щодо кримінального провадження, у якому розслідується кримінальне правопорушення стосовно посадової особи (посадових осіб) платника податків (юридичної особи) або фізичної особи - підприємця, що перевіряється, (предметом якого є податки та/або збори – виключити), податкове повідомлення-рішення за результатами такої перевірки приймається таким контролюю-

ючим органом протягом 10 робочих днів із дня, наступного за днем отримання цим контролюючим органом відповідного судового рішення (обвинувальний вирок, ухвала про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами), що набрало законної сили».

Науковий керівник – викладач О. В. Захаров

К. І. Писарева, *магістрант, юридичний факультет, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*

УМИСНЕ ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ (ВИПУСК НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЗЛОЧИН У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АБО ПРОТИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

За умов сучасної ринкової економіки і притаманної їй жорсткої конкуренції між суб'єктами господарювання особа потребує спеціального захисту, особливо коли вона виступає споживачем товарів, робіт, послуг. З огляду на це кримінальне законодавство України цілком справедливо передбачає відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України).

З урахуванням особливої суспільної значущості кримінально-правової охорони відповідних відносин багатьма науковцями зазначеному складу злочину приділялася велика увага. Проте й нині в доктрині кримінального права залишається остаточно не вирішеним питання визначення основного та безпосереднього об'єкта цього злочину.

Так, згідно з КК України можна зрозуміти, що основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які забезпечують випуск на ринок України безпечної продукції, захист прав споживачів. Щоправда в літературі з приводу ви-

значення об'єкта цього злочину точаться дискусії. Наприклад, О. О. Дудоров та С. Р. Тагієв визначають основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 227 КК України, як установлений порядок здійснення господарської діяльності, покликаний унеможливити випуск на ринок України небезпечної продукції, а додаткові об'єкти як, зокрема, право споживача на безпеку продукції, життя і здоров'я людини, довкілля, власність. У свою чергу, харківські вчені об'єктом злочину за ст. 227 КК України називають суспільні відносини, що забезпечують випуск на ринок України безпечної продукції, захист прав споживачів.

Деякі фахівці пропонують кардинально змінити підходи до визначення об'єкта злочину, розмістивши його склад в іншому розділі Особливої частини КК України. Скажімо, О. М. Готін наголошує, що родовий об'єкт злочину необхідно визначити як здоров'я населення, оскільки, здійснюючи реалізацію небезпечної продукції для життя та здоров'я людини, винна особа посягає на здоров'я населення, порушуючи саме правовідносини, установлені для охорони від негативного впливу небезпечної продукції. Якщо випуск або реалізація недоброякісної продукції заподіюють шкоду лише господарським відносинам і не створюють жодних загроз для права споживача на безпечну продукцію, то, на думку О. М. Готіна, у даних випадках притягнення винного до кримінальної відповідальності є безпідставним. Заподіяна шкода може бути відшкодована із застосуванням механізмів цивільного, господарського та інших галузей законодавства.

Слід погодитися зі сказаним. Законодавець змушує суб'єкта відповідного діяння турбуватися не стільки про те, щоб не випускати на ринок продукцію, небезпечну для споживачів, скільки про те, щоб при можливому введенні в обіг небезпечної продукції не перейти певну кількісну межу, а життя та здоров'я людини відступає на другий план. Цікаво, що, на переконання М. І. Хавронюка, кримінальні закони зарубіжних країн зараховують цей злочин саме до злочинів проти життя і здоров'я особи або здоров'я населення.

Отже, треба погодитися з думкою вчених, які вважають, що основним безпосереднім об'єктом умисного введення в обіг

на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції необхідно визнати життя та здоров'я людини. Зробити такий висновок ми можемо на підставі того, що право споживачів на безпечну продукцію виникає в межах господарської діяльності, а самі відносини, які мають місце в цьому випадку, пов'язані із забезпеченням права особи на безпеку життя та здоров'я.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Є. О. Письменський

В. Б. Дацюк, аспірант, кафедра кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального права, Ужгородський національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ЯК НАПРЯМ ЗАКОНОТВОРЕННЯ

Як відомо, корпоративні права є похідними від права власності на акції або права на частку у статутному капіталі господарського товариства. З огляду на це необхідність кримінально-правової охорони корпоративних відносин напряму пов'язана із такими завданнями кримінального законодавства, як забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, а також права власності від злочинних посягань. У зв'язку із цим ті суспільно небезпечні та протиправні дії, які мають на меті посягання на передбачений законодавством порядок реалізації корпоративних прав та обов'язків (а саме зловживання у сфері корпоративних відносин), повинні отримувати належну кримінально-правову кваліфікацію.

Про існуючий зв'язок між корпоративними та кримінально-правовими відносинами часто наголошується в наукових працях сучасних вчених-кримінологів. Так, на думку А. А. Ен-

гельгардта, будь-яке корпоративне рішення повинне враховувати кримінально-правові ризики, оскільки основні положення кримінального права суттєво впливають на розуміння корпоративних норм та практику корпоративної діяльності, а також сприяють утворенню меж допустимого в даній сфері. У свою чергу А. Н. Зенкін вказує на дуже тонку межу між неналежною реалізацією суб'єктом корпоративних відносин своїх прав та обов'язків і вчиненням кримінально караного діяння, а А. Е. Козловська звертає увагу на недостатність традиційних кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти власності та економічні злочини, для кваліфікації корпоративних захоплень підприємств і наголошує на необхідності встановлення самостійної кримінальної відповідальності за такі діяння. Натомість вчена-корпоративіст О. Р. Кібенко відзначає наступне: «досвід більшості європейських країн свідчить, що передбачені цивільним правом засоби захисту прав учасників господарських товариств є слабкими та у багатьох випадках непридатними для притягнення до відповідальності директорів товариства. Тому сучасні акти корпоративного законодавства провідних європейських країн містять десятки складів правопорушень, за які передбачається адміністративна чи кримінальна відповідальність».

У чинному КК України можна виділити низку спеціальних норм, які закріплюють кримінальну відповідальність за діяння, що вчиняються у сфері корпоративних відносин або так чи інакше пов'язані із посяганням на корпоративні права: ст. 222¹, 223¹, 223², 224, 232¹, 232². У той же час злочинність у сфері корпоративних відносин не обмежується лише цим переліком діянь, а, залежно від об'єкта та предмета посягання, охоплює широкий спектр складів злочинів, починаючи зі злочинів проти власності і закінчуючи різного роду економічними та службовими злочинами. Зокрема, Я. І. Соловій виділяє близько 20 статей КК України, за якими можливе притягнення до кримінальної відповідальності у зв'язку із вчиненням дій, пов'язаних із рейдерством. Однак таке «різноманіття» поєднане із відсутністю в законодавстві чіткого визначення поняття «рейдерство» та

його ознак значно ускладнює реальну можливість притягнення рейдерів до кримінальної відповідальності. При цьому, як зазначає О. Р. Кібенко, деякі склади злочинів сформульовані таким чином, що на практиці їх взагалі вчинити неможливо, а ті порушення, які на практиці мають місце, навпаки не знайшли відображення в нормах чинного кримінального законодавства.

У результаті проведеного нами опитування серед 184 практикуючих юристів, а також викладачів та студентів юридичних вузів 68 % респондентів вказали, що чинний КК України недостатньою мірою забезпечує охорону корпоративних прав фізичних та юридичних осіб. При цьому 76 % опитаних висловилися за введення в КК спеціальної статті, яка передбачала б відповідальність за рейдерство, а 66 % підтримали криміналізацію корпоративного шантажу (грінмейлу).

Викладені обставини зумовлюють об'єктивну необхідність удосконалення кримінально-правової охорони корпоративних відносин з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки власне корпоративних відносин як таких. На підставі узагальнення позицій згаданих вище авторів ми вважаємо, що основними напрямками законотворчої роботи, спрямованої на реформування кримінального законодавства в цій частині, є:

- запровадження диференційованої кримінальної відповідальності за порушення норм корпоративного законодавства;
- посилення кримінальної відповідальності членів виконавчого органу корпорації за дії, вчинені не на користь товариства;
- введення до КК спеціальних норм, що передбачають відповідальність за рейдерство та корпоративний шантаж (Грінмейл).

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. М. Попович

Р. И. Шарипов, Е. Д. Аввакумова,
*юридический факультет, II курс,
Казанский (Приволжский) федераль-
ный университет*

**ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ОРГАНИЗАЦИЮ
ПРЕСТУПНОГО СООБЩЕСТВА (ПРЕСТУПНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ) ИЛИ УЧАСТИЕ В НЕМ (НЕЙ)
ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ РОССИЙСКОМУ
УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ**

На сегодняшний день в России сохраняется сложная криминальная обстановка, которая характеризуется высоким уровнем преступности. Одним из факторов, влияющих на криминализацию общественных отношений, является организованная преступность. Организованными группами и преступными сообществами в январе – декабре 2013 г. совершено 16,6 тыс. тяжких и особо тяжких преступлений, в январе 2014 г. – 1,8 тыс. тяжких и особо тяжких преступлений. Государство в последние годы предпринимает меры, направленные на совершенствование уголовного законодательства в сфере противодействия организованной преступности. Так, в 2009 г. законодателем была изменена редакция ч. 4 ст. 35 УК РФ, определяющая признаки преступного сообщества (преступной организации), расширен круг объективных признаков состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 210 УК РФ. По нашему мнению, проблема ответственности за организацию преступного сообщества (преступной организации) и участия в нем (ней) является значимой, актуальной, требующей глубокого научного исследования в целях более эффективного применения на практике норм об ответственности организаторов и участников преступных объединений.

Таким образом, основным заданием государства на данном этапе остается борьба с организованной преступностью. В связи с этим немаловажно всесторонне изучить вопросы соучастия в преступлении. Нормы УК РФ должны четко определять

правила ответственности соучастников.

Уголовное законодательство России, к сожалению, не предусматривает особого основания ответственности за соучастие в преступлении. Основанием уголовной ответственности и в данном случае является совершение деяния, содержащего все признаки состава преступления (ст. 8 УК РФ).

Ответственность соучастников должна носить характер самостоятельности и индивидуальности. Для этого «необходимо установить форму соучастия, вид соучастника и меру его активности в процессе совместной преступной деятельности». Согласно ч. 1 ст. 67 УК РФ при назначении наказания за преступление, совершенное в соучастии, учитываются характер и степень фактического участия лица в его совершении, значение этого участия для достижения цели преступления, его влияние на характер и размер причиненного и возможного вреда, а также отягчающие, смягчающие обстоятельства. Установление характера участия лица в преступлении означает выяснение, к какому виду соучастников относится данное лицо, какую роль оно выполняет в совершении данного преступления. Степень участия определяется активностью лица в преступлении и объемом выполняемых им соответствующих ролей.

Нам представляется, что организатор преступления – наиболее опасная фигура среди соучастников, а потому таким лицам должно назначаться более строгое наказание. За создание и руководство преступным сообществом (преступной организацией) лицо несет ответственность в случаях, предусмотренных ст. ст.208, 209, 210, 239, 279 УК РФ. Из смысла ч. 4 ст. 35 следует, что организатор преступного сообщества несет ответственность за все преступления, которые совершают члены данной группы, если они охватывались его умыслом. Как показывает практика, организатор зачастую не выполняет объективную сторону преступления и не участвует в его подготовке, что позволяет ему оставаться безнаказанным. Мы полагаем, что организатор преступного объединения должен нести ответственность за все преступления, совершенные участниками, если их совершение изначально входило в планы преступной дея-

тельности объединения при его создании.

Одним из обязательных признаков преступления, предусмотренных ст. 210 УК РФ, является цель создания преступного сообщества – совместное совершение одного или нескольких тяжких и особо тяжких преступлений. Из этого следует, что, в случае создания преступного сообщества в целях совершения преступлений иных категорий, уголовная ответственность по ст. 210 УК РФ не наступает. Учитывая сказанное, мы считаем необходимым исключить из диспозиции ст. 210 УК РФ специальную цель – совместное совершение преступлений.

Следует отметить, что ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) регламентируется в российском уголовном законодательстве в соответствии с Конвенцией ООН от 15.11.2000 г. «Против транснациональной организованной преступности». Так, в п. «i» ч. 1 ст. 5 указывается: «сговор с одним или несколькими лицами относительно совершения серьезного преступления, преследующего цель, прямо или косвенно связанную с получением финансовой или иной материальной выгоды, причем, если это предусмотрено внутренним законодательством, также предполагается фактическое совершение одним из участников сговора какого-либо действия для реализации этого сговора или причастность к организованной преступной группе».

Таким образом, названные признаки характеризуют организованную группу. Мы считаем, что российский законодатель должен криминализировать формы участия не только в преступном сообществе (преступной организации), но и в организованной группе.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. С. А. Балеев

І. П. Кузіна, *юридичний факультет,
IV курс, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Рейдерство – це протиправне захоплення підприємства для заволодіння його активами, яке здійснюється за допомогою незаконних засобів та методів: кримінальне рейдерство або вороже (недружнє) поглинання підприємства з використанням законних правових методів з тією ж самою метою. Подібне визначення рейдерства охоплює всі його відомі форми та види, тобто «біле», «сіре» та «чорне» рейдерство.

Що ж стосується встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство, то серед науковців сформувався наступні підходи до вирішення цього питання.

1. Внесення змін до статей Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за суспільно небезпечні діяння – складові рейдерства. Мета – посилення відповідальності за такі злочини та отримання можливості більш ефективного використання зазначених норм для протидії рейдерству ще на етапі перших кроків щодо протиправного захоплення підприємств.

2. Виділення рейдерства в окремий склад злочину.

3. *Інкримінування* особі дій, передбачених ст. 255 КК України.

4. Введення кримінальної відповідальності лише за організацію рейду (рейдерського нападу). У таких випадках інші учасники рейдерських груп чи організацій не нести відповідальності за всі вчинені під час рейдерського нападу злочини.

На нашу думку, більш доречним та виправданим буде застосування першого підходу, оскільки протидіяти рейдерству можна і потрібно за допомогою чинного КК України, в якому передбачено кримінальну відповідальність за зловживання службовим становищем, підробку документів, перевищення

влади або службового становища, винесення завідомо неправосудних рішень та інші суспільно небезпечні діяння, що є складовими рейдерства. Йдеться про комплексну кримінально-правову охорону корпоративних відносин.

Відповідає підтримуваному нами підходу і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», прийнятий Верховною Радою України 10.10.2013 р. Вказаний нормативно-правовий акт не вводить єдиного визначення рейдерства, а лише встановлює кримінальну відповідальність за певні його складові (підроблення документів, заволодіння майном).

Виділення рейдерства в окремий склад злочину призведе до надмірної криміналізації, створить зайві складнощі при притягненні винних до кримінальної відповідальності, оскільки доведення потребуватимуть суб'єктивні ознаки цілого комплексу рейдерських дій, тобто умисел на протиправне захоплення підприємств, а поява формалізованого визначення описаного явища полегшить уникнення будь-якої юридичної відповідальності за подібного роду дії.

Прихильники ж виділення рейдерства в окремий склад злочину вказують на те, що такі нововведення, навпаки, суттєво полегшать можливість виявлення та кваліфікації даного правопорушення, зроблять простішим розслідування, оскільки доказова база стане набагато менш об'ємною. У такому випадку акцент буде зроблений на об'єктивній стороні, а усі зміни в цілому полегшать контроль і нагромадження статистики по розслідуванню такого типу справ.

Також існує думка про те, що саме по собі запровадження кримінальної відповідальності за вчинення рейдерських дій не вирішить існуючої проблеми, а для врегулювання цього питання на законодавчому рівні варто виписати в нормативних актах прогресивну процедуру злиття та поглинання, і тільки тоді виводити значення терміна «рейдерство» на законодавчому рівні, а отже, і відповідальність за порушення законодавства у сфері злиття та поглинання.

Таким чином, рейдерство – комплексне явище, протидія

якому теж повинна носити комплексний характер і проявлятися як на рівні кримінального, адміністративного, цивільного, корпоративного права, так і на рівні економічної та кримінальної політики держави в цілому.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоя

А. Б. Шахін, IV курс, Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

БАНДА ЯК РІЗНОВИД ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

На будь-якому етапі розвитку людства завжди актуальним залишалося питання щодо кримінальної діяльності злочинних організацій та організованих груп. Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочинні організації – це ієрархічні об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28 КК України). Головними особливостями такої організації є стійкість та наявність спільної мети для її учасників.

Одним з різновидів організованої групи та злочинної організації є банда. Вона створюється для вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб із метою

отримання матеріальної вигоди. Створення та діяльність озброєної банди породжує явище, яке прийнято називати бандитизмом. Бандитизм згідно зі ст. 257 КК України є злочином проти громадської безпеки та має антидержавний характер з політичним відтінком, що й відрізняє його від злочинів проти власності.

Треба зазначити, що бандитизм зазвичай набуває великого поширення в умовах нестабільної політичної ситуації та відсутності єдиної державної влади. У період сьогодення бандитизм не має широкого поширення, але все ж таки дане явище зустрічається в нашому суспільстві. Такі злочини мають особливий характер. Як зазначено в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про бандитизм», при розгляді справ даної категорії судам необхідно повно, всебічно й об'єктивно з'ясувати всі обставини злочину, звертати особливу увагу на те, щоб до відповідальності були притягнені всі учасники банди, і призначати членам бандитських угруповань, особливо їх організаторам, керівникам та активним учасникам, передбачені законом суворі міри покарання.

Обов'язковою ознакою банди є наявність хоча б у одного з її учасників будь-якої вогнепальної чи холодної зброї за умови, що інші члени групи знають про неї та розуміють, що вона може бути застосована під час нападів.

Під нападом слід розуміти дії, спрямовані на досягнення злочинного результату за допомогою насильства над потерпілим або створення реальної загрози його застосування.

Разом із тим як бандитизм слід розглядати і дії банди, пов'язані з таємним заволодінням чужим майном, вимаганням, згвалтуванням, угоном транспортних засобів, пошкодженням шляхів сполучення і транспортом та іншими аналогічними діями.

Отже, створення та діяльність банди, що в майбутньому породжує таке явище, як бандитизм, є суттєвою проблемою в будь-який час розвитку цивілізації. Основними шляхами боротьби з бандитизмом є закріплення в національному законодавстві норм, які регулювали б питання покарання при вчиненні даної діяльності та змушували осіб свідомо оцінювати наслідки вчинення такого роду злочинів.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц., проф. С. О. Філіпов

**В. В. Івченко, ІПКОЮ України,
ІІІ курс, Національний юридичний уні-
верситет ім. Ярослава Мудрого**

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ БАНДОЮ

Порівняльний аналіз диспозиції і санкції ст. 69 КК України 1960 р. та ст. 257 КК України 2001 р. дозволяє зробити висновок про їх повну ідентичність.

Отже, приймаючи новий КК України, законодавець повністю і без змін запозичив норму, яка діяла раніше.

Утім, цього неможливо стверджувати про судову практику, яка складалася до 2005 р. і формується й дотепер.

У проміжку з 1995 р. до 2005 р. діяла постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 07.07.1995 р. «Про судову практику в справах про бандитизм», у п. 7 якої була викладена наступна рекомендація: «... у разі, коли створеною бандою вчинено злочин, за який законом встановлено більш суворо відповідальність, ніж за бандитизм, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів – бандитизм і того більш тяжкого злочину, який вчинила банда». Це обґрунтовувалося формальним складом злочину та доволі суворою санкцією у виді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років, з конфіскацією майна. Як формальна ознака суспільної небезпечності санкція вказувала на фактичне врахування наступних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб в якості наслідків організації банди або участі в ній.

Згідно із п. 26 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» № 13 від 23.12.2005 р., відповідно до якої втратили силу положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 07.07.1995 р. «Про судову практику в справах про бандитизм», суди мають ураховувати, що ст. 257 КК не передбачає ні якихось конкретних цілей вчинюваних бандою нападів як

обов'язкової ознаки складу цього злочину, ні відповідальності за вчинення її членами під час нападу злочинних діянь, які утворюють самостійні склади злочинів (крім відповідальності за організацію банди, участь у ній та у вчинюваних нею нападах). Тому в таких випадках судам належить керуватися положенням ст. 33 КК України, згідно з яким за сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК. Цією постановою Верховний Суд України докорінно змінив правила кваліфікації – фактично зобов'язав суди кваліфікувати за сукупністю всі злочини, які вчинюються бандою. Така зміна правил відбулася без жодних законодавчих змін у ст. 257 КК України і без врахування суворості її санкції.

Спірним рішенням Пленуму Верховного Суду України стала принципова зміна вектора судової практики. Для вирішення цієї проблеми вважаємо за можливе запропонувати наступне: 1) зменшити санкцію ст. 257 КК України або 2) повернутися до положень, які були закріплені постановою Пленуму Верховного Суду України № 9 від 07.07.1995 р. «Про судову практику в справах про бандитизм» і утворили численні приклади судової практики.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Е. Радутний

Є. В. Васильченко, *ШКОП України, III курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА БАНДИТИЗМ

Проблемам кримінальної відповідальності за бандитизм присвячувалися праці таких вчених, як М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, Н. О. Гуторова, В. В. Сташис, П. Ф. Тельнов, М. І. Хавронюк та ін. Проте у переважній більшості випадків науковці аналізували законодавство, яке на теперішній час вже не підлягає застосу-

ванню, та здійснювали теоретичні розробки з питань кримінальної відповідальності за бандитизм у межах окремих інститутів кримінального права (наприклад, інституту співучасті). Тому актуальність вирішення проблемних питань встановлення покарання за бандитизм лише збільшується, особливо з урахуванням положень Кримінального кодексу (далі – КК) України 2001 р.

У чинному КК України кримінальна відповідальність за бандитизм передбачається ст. 257, яка встановлює покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна. На нашу думку, таке покарання не відповідає вимогам Загальної частини КК України, а тому санкція названої статті потребує внесення суттєвих змін із таких підстав.

У ч. 2 ст. 50 КК України міститься положення про те, що метою покарання є: 1) кара; 2) виправлення злочинця; 3) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами (спеціальна та загальна превенції відповідно). Задля досягнення поставленої мети законодавець користується цілим «арсеналом» засобів, які називаються видами покарання.

Для кожного виду покарання встановлюються свої вимоги. Так, згідно з ч. 2 ст. 63 КК України позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу. Питання щодо доцільності встановлення основного виду покарання за бандитизм у виді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років нами не заперечуються. Це є предметом пенеологічних досліджень.

Виникають питання з приводу доцільності існування в санкції ст. 257 КК України додаткового виду покарання у виді конфіскації майна.

Так, з одного боку, згідно з ч. 2 ст. 59 КК України конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Вимога, відповідно до якої конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, звернена до самого законодавця. А положення про те, що конфіскація майна може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в

Особливій частині КК України, звернене безпосередньо до суду. Отже, законодавець у Загальній частині сам для себе обмежив сферу застосування конфіскації майна.

З другого – корисливий мотив не є конститутивною ознакою бандитизму. Такий висновок можна зробити з аналізу об'єкта цього складу злочину: основний безпосередній – громадська безпека, додаткові факультативні – особа, її життя та здоров'я, власність, статева свобода тощо.

Пропозиції викласти у новій редакції положення ст. 257 КК України вперше були зроблені І. І. Радіоновим, проте системне тлумачення норм КК України дає змогу зробити висновок, що цього буде замало.

Необхідно звернути увагу також на те, що ч. 2 ст. 187 КК України містить положення, відповідно до яких розбій, вчинений після розбою або бандитизму, утворює кваліфікований склад злочину, а відповідно, обтяжує покарання. Цим самим фактично бандитизм визнається однорідним злочином щодо розбою, що, знову ж таки, не завжди відповідає дійсності, адже бандитизм, як вже зазначалося, вчиняється не обов'язково з корисливим мотивом.

Узагальнюючи зазначене вище, вбачається за доцільне викласти статті КК України в такій редакції:

1) Ст. 257 КК України:

1. Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі – карається позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років;

2. Те саме діяння, вчинене з корисливих мотивів, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна;

2) Частина 2 ст. 187 КК України:

«Розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила бандитизм з корисливих мотивів або розбій, – карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

У. О. Вовк, *Юридичний інститут,
IV курс, Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника*

НАСЛІДКИ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

На сучасному етапі одним із найпоширеніших міжнародних злочинів по праву можна визнати тероризм (терористичний акт), жорстокості якого немає меж у XXI столітті. Усі зусилля демократичних держав спрямовані на вироблення ідеальних концепцій (ідей, положень) кримінально-правової протидії цьому явищу. Тероризм на сьогодні визначається як глобальна проблема сучасності, з чим неможливо не погодитися. Саме вказана обставина підкреслює актуальність досліджуваного питання.

Метою дослідження є виокремлення критеріїв для характеристики наслідків міжнародного тероризму. Міжнародне співтовариство зосереджує увагу на специфічних рисах тероризму. Тлумачень цього поняття як легальних, так і доктринальних є досить багато. Міжнародний тероризм розуміється як: 1) злочин (акт) насильницького характеру; 2) сукупність суспільно небезпечних діянь; 3) акт однієї держави проти іншої держави; 4) дії вчинюються проти мирних, невинних людей або людства в цілому, об'єктів, у т.ч., що перебувають під охороною міжнародного права; 5) та носить резонансний характер. Аналізуючи підходи до розуміння категорії «міжнародний тероризм», хочемо запропонувати власне тлумачення поняття «наслідки міжнародного тероризму».

Наслідки міжнародного тероризму – взаємозв'язок між попередньо вчиненим терористичним актом та подіями(діями), які матимуть місце в результаті реакції на нього. Тому їх можна класифікувати так: *універсальні та спеціальні(додаткові)*. Перші посягають на основоположні права та свободи, а спрямування посягання других визначається певним критерієм. З огляду на це в даному випадку універсальними вважаються наслідки,

спрямовані на порушення *миру* (стану спокою і гармонії між групами людей), безпеки(стан захищеності прав та свобод громадян та інтересів держав). Прикладами такого виду можуть слугувати наступні злочинні діяння: а) терористичний акт 11.09.2001 р. у США; б) трагедія Норд-Осту 23-26.10.2002 р; в) серія терактів у московському метро 2010 р. тощо. До спеціальних можуть належати як економічні, соціальні, географічні (територіальних), психологічні так і релігійні, політичні та інші. Наприклад: а) під економічними розуміються втрата матеріальних цінностей, зниження активності на товарних ринках тощо; б) під соціальними – зміцнення соціальної нерівності між людьми; в) під географічними (територіальними) – зміна географічних меж: вимога автономії чи відділення від держави (католики-протестанти, баски, німці південного Тіролю); г) під психологічними – психологічний вплив на осіб, чії рідні загинули від терористичних актів, а також співпереживання всього суспільства; д) під релігійними – розпалювання існуючої релігійної ворожнечі, у зв'язку з якою і виник конфлікт (терористичний релігійно-визвольний рух); е) під політичними – погіршення чи зміна політичної цілісності держав, виникнення нових конфліктів, запровадження диктатури чи авторитарного режиму (Червона бригада в Італії, японська Червона Армія, напад на Собор Святої Неділі 16.04.1925 р).

Отже, на підставі вищевикладеного слід зазначити, що запропонована нами класифікація не є вичерпною чи універсальною, а носить індивідуальний характер. Насамперед, це спроба певним чином згрупувати вказані наслідки, що дасть змогу органам по боротьбі з тероризмом ефективно використовувати свої професійні навички та вміння для вироблення ефективних механізмів протидії тероризму. Правильне їх розмежування дозволить здійснювати швидке реагування на міжнародний злочин та забезпечити додержання міжнародного правопорядку в цілому.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. І. Микитин

А. С. Лубківська, юридичний факультет, IV курс, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ОСНОВНОГО СКЛАДУ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ (Ч. 1 СТ. 258 КК УКРАЇНИ)

Вагалий внесок у дослідження проблем протидії тероризму зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. П. Ємельянов, В. Ф. Антипов, С. О. Шамара, В. А. Ліпкан, А. В. Чубенко, Ш. Басіоні та ін. У своїх наукових працях вони торкалися різних аспектів кримінальної відповідальності за так звані «терористичні злочини». Однак, незважаючи на це, у змісті об'єктивної сторони терористичного акту за КК України існують певні недоліки.

Зокрема, видається сумнівною правильність такого фрагмента ч. 1 ст. 258 КК України: «дії, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння іншої майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків...». Даний фрагмент, очевидно, вказує на те, що основний склад терористичного акту належить до так званих «деліктів створення небезпеки», які спричиняють об'єкту кримінально-правової охорони принаймні організаційну шкоду. Як зазначає М. І. Панов, делікти створення небезпеки порушують стан захищеності, безпеки суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, порушують безпечні умови їх функціонування. Криміналізуючи делікти створення небезпеки, науковець намагався уникнути формального підходу при кримінально-правовій оцінці вказаних порушень, без урахування ступеня небезпеки, створеної ними для охоронюваних законом цінностей.

Використання такого підходу при конструюванні складу злочину, передбаченого ст. 258 КК України, на наш погляд, видається не зовсім коректним. Для кращого розуміння, у чому саме полягає ця некоректність, порівняємо конструкції об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258

та ч. 2, 3 ст. 289 КК України: і в першому, і в другому випадках наслідки характеризуються дієсловом доконаного виду, що безперечно має вказувати на те, що дію було вчинено та настали конкретні наслідки. Проте в першому випадку, пов'язаному зі злочинном, передбаченим положенням ст. 258 КК України, законодавець говорить про можливість настання «потенційної» небезпеки, на відміну від ситуації другого типу (ч. 2, 3 ст. 289 КК України), орієнтиром якого є положення постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» № 14 від 23.12.2005 р., відповідно до якої, для кваліфікації вчинених дій за ст. 289 КК України необхідною умовою є настання наслідків. Застосування за аналогією цього орієнтиру до ст. 258 КК означає, що терористичний акт можна інкримінувати особі лише тоді, коли відповідні наслідки реально настали. В іншому випадку особі неможливо інкримінувати ані готування до терористичного акту, ані замах на нього.

Шлях вирішення даного питання, на наше переконання, полягає в заміні на рівні ч. 1 ст. 258 КК формулювання «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного» на «дії, вчинені шляхом застосування зброї, вибуху, підпалу чи іншим загальнонебезпечним способом, якщо такі дії були вчинені з метою...». Таким чином, буде усунута проблема кваліфікації теракту з урахуванням стадій вчинення злочину.

Отже, використання запропонованого підходу до усу-

нення наявних недоліків у змісті об'єктивної сторони основного складу злочину, передбаченого ст. 258 КК України, сприятиме вирішенню низки питань, пов'язаних із кваліфікацією дій суб'єкта злочину за цією статтею.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. К. П. Задоя

Я. М. Рихліцька, *господарсько-правовий факультет, IV курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) чітко деталізує мету терористичного акту: порушення громадської безпеки, залякування населення; провокація воєнного конфлікту; міжнародного ускладнення; вплив на прийняття рішень, вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх службовими особами, об'єднаннями громадян, юридичними особами; привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Така громіздкість диспозиції статті викликає не лише суто наукові нарікання, а й ускладнює кваліфікацію злочинних діянь як терористичних на практиці.

Основний недолік вбачається у тому, що такі ознаки, як «залякування населення» та здійснення «впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій» передбачаються не у взаємозв'язку та взаємообумовленості, а в альтернативному порядку.

За загальним правилом, основна мета вчинення терористичного акту – залякування, тобто поширення чи нагнітання загального страху, паніки. Однак створення обстановки страху не є саме по собі метою терористів, а виступає засобом досягнення результату, якого вони прагнуть.

До того ж залякування – це категорія не правова, а психологічна, яка означає дії, що викликають почуття жаху у людей, тобто реакцію людини на дійсну або уявну загрозу. Така конструкція складу злочину породжує протиріччя у законодавстві, адже під таке трактування складу злочину підпадають й інші насильницькі злочини.

Залякування населення має виступати як конструктивна, зв'язуюча ознака, що, у сукупності з метою впливу на когось, є основною характеристикою тероризму.

Суперечливим видається те, що законодавець, розмістивши ст. 258 КК України у розділі «Злочини проти громадської безпеки», деталізував у диспозиції як мету «порушення громадської безпеки». Вказівка у статті на те, що об'єкт злочину є його метою, ніякого додаткового навантаження не має.

На нашу думку, не слід вказувати в диспозиції як мету терористичного акту «привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)». Привертання уваги є одним з етапів здійснення впливу, а тому ця ознака не потребує виділення у самостійну ознаку складу злочину і повністю охоплюється поняттям «з метою впливу».

Не зовсім вдалим видається розгляд як ознаки тероризму «спрямованості дій на провокацію воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення», які, по суті, характеризують не спрямованість дій терориста, а їх наслідки. Це не що інше, як інші тяжкі наслідки, до яких можуть призвести акти тероризму.

Окрім цього, наведені наслідки можуть бути результатом не тільки терористичного акту, а й інших злочинних дій (диверсії, піратства тощо).

Тактична мета тероризму полягає в тому, щоб привернути увагу до проблеми, стратегічна – досягти певних соціальних змін. Також можна диференціювати наявність конкретної мети (спонування адресатів вчинити певні дії), проміжної мети (залякування населення, створення напруженості на соціальному рівні) та кінцевої, що переслідує досягнення певних цілей за рахунок третіх осіб.

Важливим є те, що кінцева мета може мати як злочин-

ний, так і незлочинний характер. Резюмуючи викладене, вбачається можливим запропонувати формулювання в диспозиції ст. 258 КК України мети терористичного акту як «вплив на вчинення або не вчинення будь-яких дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, міжнародними організаціями чи їх представниками, об'єднаннями громадян, а також юридичними чи фізичними особами».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. В. Гринчак

Д. М. Писаренко, відділення «Правознавство», II курс, Академія адвокатури України

НЕПРАВИЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯНЬ ЗА СТ. 296 КК УКРАЇНИ ЗА ВІДСУТНОСТІ В ТАКОМУ ДІЯННІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЦІЄЮ СТАТТЕЮ

Кримінально-правова кваліфікація є одним із найважливіших питань у роботі працівників правоохоронних органів. Неухильне дотримання принципів кримінально-правової кваліфікації, виконання її правил, вироблених теорією кримінального права, забезпечують правильні результати відповідної правозастосовної діяльності. Однак разом із правильною кримінально-правовою кваліфікацією нерідко допускаються і помилки та зловживання при її проведенні. Вони полягають у тому, що діяння отримує кримінально-правову оцінку, яка не відповідає фактичним обставинам справи і кримінальному закону.

Проте, незважаючи на важливість питання кримінально-правової кваліфікації, у самому Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відсутні загальні правила кваліфікації злочину. Неправильне застосування кримінального закону можна поділити на наступні види:

- «підміна» статей КК України (її частин, пунктів);
- «надлишкове» застосування статей КК України;
- безпідставне застосування статей КК України;

- «пропуск» статей КК України – незастосуванні їх за наявності на те підстав.

Метою автора є дослідження таких видів неправильного застосування ст. 296 КК України («Хуліганство»), як «підміна» інших статей ст. 296 цього Кодексу, а також безпідставне застосування даної статті.

Пропонуємо розглянути рішення судів України.

Так, у справі № 759/24792/13-к слідчим суддею Печерського районного суду міста Києва В. В. Бортницькою 27.11.2013 р. винесено ухвалу про обрання запобіжного заходу. За цією справою особа_2 підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України (тобто хуліганство, вчинене із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень). При цьому в ухвалі жодного слова не сказано про вилучену зброю чи предмет з описової ч. 4 ст. 296 КК України. Таким чином, діяння особи_2 не може в ніякому разі кваліфікуватися за ч. 4 ст. 296 КК України. У наведеному прикладі бачимо підміну статті КК України. В ухвалі зазначається, що *«...особа_2 підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, яке було направлено на посягання на життя та здоров'я працівників правоохоронних органів небезпечним для життя та здоров'я особи способом...»*. Згідно з цим формулюванням дії особи_2 не містять складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України.

Наступне кримінальне провадження перебувало на розгляді в Луцькому міськрайонному суді Волинської області. Так, 17.12.2013 р. суддя В. Ковтуненко виніс ухвалу по справі № 161/21885/13-к. Кримінальне провадження було порушено щодо особи, яку підозрювали у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК України (хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом вчинені групою осіб). Проте є загальновідомою фабула цієї справи. А саме: громадянка М. Москвич під час мирної ходи пронесла перед собою переве-

пнутий портрет екс-президента України. У цьому суб'єкт застосування кримінально-правової норми і побачив явну неповагу до суспільства. До того ж за ст. 20 Конституції України зображення президента не є Державним символом України. На прикладі вищеописаного кримінального провадження ми можемо конститувати наявність помилки у виді безпідставного застосування статті КК України.

Можна знайти й інші приклади неправильної кваліфікації діянь за ст. 296 ККУ шляхом аналізу рішень судів України з Єдиного державного реєстру судових рішень, а також даних з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Таким чином, акцентується увага саме на питанні кваліфікації певних складів злочинів суб'єктом застосування кримінально-правової норми, а також пропонується шляхи вирішення викладеної проблеми.

Науковий керівник – д-р. юрид. наук, проф. Є. В. Фесенко

О. О. Шуміло, аспірант, кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Сучасний напрям розвитку українського суспільства характеризується як час цілеспрямованої розбудови правової держави, втілення сміливих соціально-економічних реформ, демократизації всіх сфер суспільного життя, що немислимий без зміцнення правопорядку та охорони належного рівня моральності. Поводження з тваринами є важливою проблемою, яка зачіпає інтереси і почуття багатьох людей, а також відбивається на морально-етичному й соціальному житті суспільства. Жорстокість та глумління з живих істот сприяє формуванню у правопорушників почуття байдужості до будь-чийх страждань, породжує агресивність і насильство по відношенню до оточую-

чих, побічно руйнуючи свідомість очевидців подібних діянь. Аналіз низки нормативних актів зарубіжних країн яскраво свідчить про те, що протидія неналежному поводженню з тваринами є дуже важливою проблемою сучасного суспільства.

Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – КК України), визначається насамперед цінністю тих суспільних відносин, що є об'єктом цього злочину. Останній являє собою суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті принципи моральності у сфері поводження з тваринами, руйнування основ гуманного ставлення до тварин і чинного законодавства. Предметом такого злочину є свійські, і дикі тварини, які мають кістковий хребет, без урахування їх належності. Об'єктивну сторону злочину утворює одне з названих у диспозиції статті діянь: знущання з тварини або нацьковування однієї тварини на іншу. Жорстоке поводження може виражатися як у діях, так і в бездіяльності. Так, діями можуть бути побої, катування, злісне залякування, дражнення тварин, нацьковування однієї тварини на іншу (собачі та півнячі бої), експеримент над твариною, що викликає страждання; використання пристосувань, що ставить тварину у неприродне положення, викликає надмірний біль, пошкодження тіла або смерть; перевантаження тяглових тварин вантажами, що не відповідають їх силі; умисне використання у спортивно-видовищних цілях хворих, поранених, кульгавих тварин; деякі види дресирування тварин; добування звірів капканами, сітками, острогами, петлями, пташиним клеєм, за допомогою вибухових речовин тощо. Жорстоке поводження у формі бездіяльності може виражатися у позбавленні тварини харчування або ветеринарної допомоги, при цьому відповідальність за бездіяльність настає лише якщо особа зобов'язана піклуватися про цю тварину. До того ж для такої форми діяння, як знущання з тварини, законодавцем у якості обов'язкової ознаки передбачено застосування жорстоких методів як спосіб вчинення злочину. Ця ознака, будучи обов'язковою, водночас є альтернативною поряд із хуліганським мотивом, унаслідок чого для наявності складу жорстокого поводження з тваринами в розгля-

дуваній формі достатньо однієї з цих ознак. Що стосується другої форми, то тут для кваліфікації за ст. 299 КК України необхідна наявність такої ознаки суб'єктивної сторони, як мотив – хуліганський або корисливий. Законодавча конструкція досліджуваної норми свідчить про те, що цей злочин вчиняється загальним суб'єктом кримінальної відповідальності і тільки з прямим умислом.

Як впливає з вивчення численних зарубіжних психіатричних і кримінологічних праць, знуцання зі слабших створінь найчастіше є каталізатором подальшої агресії та сигналізує про наявність серйозних психічних проблем. Таким чином, можна припустити, що вітчизняному законодавцеві слід висловити суворішу позицію до жорстокого поводження з тваринами шляхом адаптації санкцій відповідної кримінально-правової норми до модельного європейського законодавства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Н. В. Нетеса

*Д. О. Антонюк, ІПКООУ України,
ІІІ курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Жорстоке поводження з тваринами – проблема всього сучасного суспільства. Гуманне ставлення до тварин є одним із ключових показників цивілізованості суспільства. Україна також приділяє увагу розбудові цивілізованих відносин у сфері духовних цінностей, історично притаманних українській ментальності та культурі.

Розділ XII («Злочини проти громадського порядку та моральності») Особливої частини КК України містить ст. 299, якою передбачено відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, а саме за знуцання над тваринами, що належать до

хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів.

Останнім часом в Україні спостерігається значний сплеск агресії та жорстокості до тварин. За статистичними даними МВС України, у 2001 р. за ст. 299 КК України «Жорстоке поводження з тваринами» було порушено 5 кримінальних справ, у 2002 р. – 31, у 2003 р. – 41, у 2004 р. – 25, у 2005 р. – 35, у 2006 р. – 24, у 2007 р. – 28, у 2008 р. – 57, у 2009 р. – 54, у 2010 р. – 40, у 2011 р. – 26 (тільки 18 із них направлено до суду), у 2012 р. – 30. Очевидною є тенденція до зниження рівня злочинності в цій сфері. Проте дані показники не відображають реальної кількості вчинених злочинів, оскільки ці діяння мають високий рівень латентності.

Об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті принципи моральності у сфері поводження з тваринами.

Обов'язковою ознакою об'єкта цього злочину є *предмет* злочину. Саме через вплив на предмети завдається соціально небезпечна шкода самим суспільним відносинам. Предметом цього злочину вважаються всі хребетні тварини (Vertebrata), тобто підтип хордових тварин, що виділяється наявністю кісткового хребта, складають вищий підтип найвище організованих тварин типу хордових (Chordate). У юридичній літературі склалася догматична думка, що маються на увазі ссавці та птахи, хоча у ст. 3. Закону України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. поняття «хребетні» тлумачиться ширше (серед них риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці та ін.). «Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей» від 18.03.1986 р. під поняттям «тварини» розуміє будь-які живі хребетні тварини, що не належать до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм.

Об'єктивна сторона жорстокого поводження з тваринами складається з двох альтернативних діянь, а саме: знущан-

ня над тваринами із застосуванням жорстоких методів або нацькування тварин одна на одну. Під знущанням слід розуміти заподіяння травм, переломів кінцівок, термічний або хімічний вплив. Жорстоке поводження може бути вчинене і шляхом позбавлення їжі, води, повітря тощо. Знущання може здійснюватися як активними діями, так і бездіяльністю. Ознак цього злочину немає у разі знищення хворих, бездомних тварин і птахів, а також при заботі домашніх тварин, якщо його здійснено з дотриманням відповідних правил.

Способом вчинення цього злочину є застосування жорстокості, що знаходить прояв у сукупності інтенсивних і небезпечних рухів і прийомів з метою хворобливого самозадоволення від спостереження за стражданнями тварини, що свідчить про немилосердність, лютість, безжалісність особи. Жорстокість – морально-психологічна риса особистості, що є протилежною душевності, доброті, людяності. Жорстока людина надто суворая, безжалісна, безсердечна, не співчуває іншим, свідомо принижує їх гідність, завдає болю і навіть може вбити не тільки тварину, а й людину.

З суб'єктивної сторони жорстоке поводження з тваринами характеризується прямим умислом, тобто усвідомленням, що діяння щодо тварини призводять до її страждання та заподіяння їй фізичного болю.

Суб'єктом аналізованого злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Підсумовуючи, зазначимо, кожен має пам'ятати, що тваринний світ – один із компонентів навколишнього природного середовища, національне багатство України, джерело духовного та естетичного збагачення і виховання людей, а захист тварин від страждань і загибелі сприяє зміцненню моральності й гуманності суспільства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

**О. А. Оборська, ІПКООУ України,
ІІІ курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого**

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Гуманне поводження з тваринами є важливою складовою існування суспільства, оскільки це відображається як на морально-етичному, так і в соціально-економічному житті суспільства.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає відповідальність за жорстоке поводження з тваринами у ст. 299. Щодо об'єкта цього злочину у науковців не виникає суперечностей, ним визнаються суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті принципи моральності у сфері поводження з тваринами.

Предметом злочину виступають тварини, що належать до хребетних. Хребетні тварини характеризуються вищим рівнем організації, що наочно виражено як в їх будові, так і у фізіологічних характеристиках. У спеціальних джерелах зазначено, що підтип хребетних тварин включає класи: круглоротих, хрящових риб, кісткових риб, земноводних, плазунів, птахів та ссавців. Щодо цієї ознаки складу злочину у науковців виникають дискусії. Багато хто узагальнює предмет, вказуючи, що ним є хребетні тварини, не розкриваючи цього поняття. Авторами науково-практичного коментаря за загальною редакцією П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка, а також М. О. Потєбенька та В. Г. Гончаренка, науково-практичного коментаря за загальною редакцією Є. Л. Стрельцова відстоюється позиція, що предметом злочину прийнято вважати лише вищих хребетних, до яких належать ссавці і птахи. Наведена точка зору ґрунтується на судовому тлумаченні терміна «тварини». Відповідно до досліджень науковця В. О. Навроцького та до науково-практичного коментаря КК України за ред. М. І. Мельника та М. І. Хавронюка до хребетних тварин належать риби, птахи, сухопутні істоти. Така позиція базується на тлумаченні терміна

«хребетні» (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби і т. ін.) відповідно до ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. У своїх працях В. А. Ломако вказує, що виняток становлять лише гризуни та інші шкідники сільськогосподарських, лісових або мисливських угідь, а також не належать до предмета злочину риби, земноводні, безхребетні.

Об'єктивна сторона злочину характеризується як дією, так і бездіяльністю. Більшість науковців, зокрема В. В. Кузнецов, В. А. Ломако, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк та інші, виділяють дві форми діяння: знущання над тваринами та нацькування тварин одна на одну. Обов'язковою ознакою складу злочину в першій із його форм, альтернативно, виступає ознака об'єктивної сторони – спосіб (застосування жорстоких методів) або ознака суб'єктивної сторони – хуліганський мотив. Проте ці дві ознаки можуть проявлятися одночасно.

Під знущанням над тваринами слід розуміти систематичне заподіяння фізичних страждань, нанесення ран, заподіяння каліцтва, що мають характер мордування і є способом вчинення цього злочину. Як правило, знущання проявляється в діях, бездіяльність може полягати в жорстокому поводженні з твариною, що найчастіше проявляється в залишенні тварини без їжі, води з боку особи, яка повинна піклуватися про тварину.

Нацькування тварин одна на одну – це активні дії, спрямовані на спонукання (командами, іншими прийомами) та виклик у тварин ворожої реакції і нападу однієї тварини на іншу заради втіхи або з метою отримання грошей.

Злочин, згідно з даною статтею, визнається закінченим із моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь незалежно від настання наслідків. Заподіяна шкода перебуває за межами складу злочину, але може бути врахована при призначенні покарання.

Законодавцю слід більш серйозно ставитися до такого роду злочинів, оскільки практика показує, що вони найчастіше є каталізатором або супроводжують більш тяжкі злочини.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. О. Пащенко

Н. Л. Щербак, *Інститут прокуратури та слідства, V курс, Національний університет «Одеська юридична академія»*

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Перш за все варто зазначити, що кримінальне право зарубіжних країн – одна із престижних і таких, що швидко розвиваються, галузей сучасної кримінально-правової науки. Певна особливість вивчення кримінального законодавства тієї чи іншої країни з актуальних питань дозволяє визначити специфічні підходи кожної країни до висвітлення, визначення та реалізації певних негативних суспільних явищ, які потребують віднесення їх під охорону кримінально-правової норми.

Метою даної роботи є висвітлення важливих та проблемних питань суспільства, які стосуються незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Україна як будь-яка демократична держава підтримує засади міжнародної громадськості в частині боротьби з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Переважна більшість, а саме 90% всіх країн, ратифікували Конвенції ООН 1961, 1971, 1988 років, які стали невід'ємною частиною національних законодавств.

Саме аналіз складів злочинів та їх елементів, пов'язаних із нелегальним обігом наркотиків, дає змогу зробити висновок, що кожна окремо взята держава індивідуально конструює та формує Загальну та Особливу частини кримінального законодавства (мова йде саме про законодавство). При взаємодії обох частин формується власний підхід до притягнення до кримінальної відповідальності, що сильно відрізняється від пі-

дходів в інших країнах та навіть правових системах.

Розглядаючи ті чи інші злочини, а саме окремі їх видів та родові об'єкти, можна констатувати, що в переважній більшості європейських країн по окремих видах злочинів існує власна нормативна база, яка виступає частиною кримінального законодавства. Прикладом саме таких держав можуть бути Австрія, Германія, Голландія, Швеція.

В окремих законах відображаються склади злочинів, відповідальність, кваліфікуючі ознаки, які являють собою реалізацію Загальної частини кримінального права.

Зазвичай такі закони регулюють окремі питання суспільних відносин, які мають певну проблематику та підхід. Одним із таких питань, котрі потребують окремого закріплення, і виступає обіг наркотичних засобів, який, крім незаконного використання, має і законне із дотриманням лікарських вимог та дозволів. З огляду на сказане слід додати, що дана проблема має певну специфіку, а отже, потребує повного відображення не лише в кримінальному кодексі, тобто вимагає закріплення на рівні окремих законів, які визначають певні межі кримінальної відповідальності та дозвіл на виготовлення та використання.

Особливе місце в цьому належить інкорпорованому підходу до кримінального законодавства, який існує, наприклад, у Великій Британії, де кримінальна нормативно-правова база, у тому числі в частині незаконного обігу наркотичних, психотропних засобів, їх аналогів та прекурсорів, є сформованою та численною практикою.

У досліджуваних складах злочинів значна увага приділяється відображенню об'єкта злочину як суспільних відносин, віднесених під охорону закону, порушення яких вважається кримінально караним діянням, та об'єктивної сторони, тобто самої дії, яка є протизаконною і тим самим формує злочинне діяння із врахуванням конструкції способів, обстановки та інших обов'язкових ознак об'єктивної сторони.

Нині основною проблемою в межах цієї теми виступає наркоманія неповнолітніх. Звісно, наркоманія не може виступати фактором, який пом'якшує покарання, але зрозуміло, що криміногенність наркозалежних осіб у більшості випадків зу-

мовлена фізіологічно. Тому держава повинна ретельно та уважно підходити до застосування законів, предметом регулювання яких є обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. У США підраховали, що приблизно в десять разів дешевше вилікувати наркозалежну особу, ніж утримувати її в тюрмі після вчиненого злочину.

Встановлення кримінальної відповідальності за незаконні діяння з прекурсорами, наркотичними засобами, психотропними речовинами, безумовно, є способом протидії незаконному обігу наркотичних засобів, одним із основних засобів охорони здоров'я населення.

Певною мірою ефективність правозастосовної діяльності багато в чому залежить від способу формального закріплення ознак складу злочину та відповідності останніх численним різновидам вчинення суспільно небезпечних діянь, предметом яких є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналогів та прекурсори.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Н. Л. Березовська

І. А. Коваленко, здобувач, кафедра кримінального права, Національний університет «Одеська юридична академія»

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ: СКЛАД ЗЛОЧИНУ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів» від 08.09.2011 р. введена кримінальна відповідальність за фальсифікацію та обіг фальсифікованих лікарських засобів. До 2011 р. законодавством України була передбачена лише адміністративна відповідальність за фальсифікацію та обіг фальсифікованих лікарських засобів. Лише 19.11.2012 р.

законодавець продемонстрував пріоритетність захисту прав населення у фармацевтичній сфері, залишивши винятково кримінальну відповідальність. Проте на даний час у літературі відсутній комплексний підхід до трактування вказаної кримінально-правової норми. Сучасні дослідники концентрують увагу лише на предметі злочину: фальсифікованих лікарських засобах, залишаючи поза увагою способи вчинення вказаного кримінального правопорушення.

Об'єктом злочину є суспільні відносини, які виникають у сфері кримінального фармацевтичного ринку. Поняття «кримінальний фармацевтичний ринок» включає в себе фальсифікацію і незаконний обіг лікарських засобів, а також контрафактні препарати.

Предметом злочину є фальсифіковані лікарські засоби. Дана кримінально-правова норма – бланкетна, оскільки відсилає до Закону України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р., який Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів» від 08.09.2011 р. доповнено визначенням поняття «фальсифікований лікарський засіб».

Об'єктивна сторона злочину реалізується у наступних формах: виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів (ч. 1 ст. 321¹ КК України), а також виробництво фальсифікованих лікарських засобів (ч. 2 ст. 321¹ КК України).

У кримінальних провадженнях, відкритих у 2013 р. за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 321¹ КК України, саме збут фальсифікованих лікарських засобів до кінця органами досудового розслідування не розслідується. Більшість лікарських засобів в Україні є безрецептними, тому вкрай важко відслідкувати шлях цих засобів та знайти потерпілих (якщо фальсифіковані лікарські засоби нанесли шкоду здоров'ю людини).

Суб'єкт даного злочину – загальний (фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність, вік загальний – шістнадцять років). Вважаємо за доцільне внести зміни

до ст. 321¹ КК України та включити спеціальний суб'єкт. Судова практика по кримінальних провадженнях, відкритих за вказані кримінальні правопорушення, свідчить, що організатором вчинення даного злочину найчастіше виступає особа з медичною освітою (лікар, фармацевт). Законодавцю доцільно ввести спеціальну норму відносно підвищеної кримінальної відповідальності зазначених осіб.

Суб'єктивна сторона злочину. Вина реалізується у формі прямого умислу. Мотив у даному злочині значення не має, однак присутня мета – збут при виготовленні, придбанні, перевезенні, пересиланні, зберіганні фальсифікованих лікарських засобів. Треба зазначити, що при збуті фальсифікованих лікарських засобів особа повинна знати та усвідомлювати, що засоби є фальсифікованими.

На даний час в Україні наявна досить невелика практика застосування кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів. Співробітники органів досудового розслідування, безпосередньо стикаючись із вказаною кримінально-правовою нормою, відзначають кілька основних прогалин. Наприклад, законодавець не дає визначення поняття «тяжкі наслідки», що виключає правильне застосування кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів. Органам розслідування необхідно розробити спеціальні методики розслідування фальсифікації лікарських засобів для проведення повного та якісного досудового слідства.

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що кримінально-правова норма, передбачена ст. 321¹ КК України, є дуже прогресивною, охоплює суспільні відносини, які до 2011 р. були врегульовані лише на рівні адміністративної відповідальності. На сучасному етапі важливо розробити теоретичний базис для практичного використання, правильної кваліфікації та якісного розслідування даного злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц С. А. Хімченко

В. О. Проценко, факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, II курс, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ХУЛІГАНСЬКІ ДІЇ, ЩО СУПРОВОДЖУЮТЬСЯ ОПОРОМ ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ

Якщо переглянути історію вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за хуліганство в цілому, то з'ясується, що громадський порядок, який є об'єктом цього злочину, регламентувався нормами не тільки кримінального, а й інших галузей права.

Так, В. М. Шинкарук проаналізував найвідоміші нашому поколінню такі правові пам'ятки, як Литовські статuti; Права, за якими судиться малоросійський народ, Руську Правду; акти козацького періоду; законодавство Російської імперії, і зробив висновок, що в них відсутні норми, які встановлювали б кримінальну відповідальність за хуліганство.

Разом із тим слід звернути увагу не просто на таке явище, як хуліганство, а зосередитися на відповідальності за цей злочин, що ще й супроводжується вчиненням опору представникові влади, а саме працівнику міліції. І в цьому є необхідність, враховуючи нинішню ситуацію в нашій державі.

Для початку хотілося б відмітити, що походження самого терміна «хуліганство», до якого ми так звикли, точно не з'ясоване. Відомо, що вже з 1898 р. зазначене поняття використовувалося лондонськими поліцейськими в рапортах. Існує також версія, що термін «хуліганство» походить від імені Патріка Хулігена, ірландського громили ХІХ століття. Як злочинне діяння хуліганство вперше було закріплене в КК РСР у 1922 р.

Сьогодні ж відповідальність за хуліганство закріплена у ст. 296 КК України та деяких інших статтях, для яких громадський порядок виступає об'єктом злочину. При вчиненні хулі-

ганства основним об'єктом є громадський порядок, а здоров'є потерпілого, власність та авторитет органів влади часто виступають в якості факультативних об'єктів. Говорячи про об'єкт цього злочину, необхідно пам'ятати, що крім громадського порядку злочинець посягає ще й на гідність людини. Шкода неодмінно заподіюється знайомим, а в більшості випадків незнайомим людям, особам, які ці дії припиняють, і звичайно ж працівникам правоохоронних органів.

Частина 3 ст. 296 КК України встановлює відповідальність за хуліганство, яке було пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. Опір як ознака хуліганства знаходить прояв у активній протидії представникові влади щодо виконання ним службових обов'язків або в активній протидії представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи громадянину при виконанні ним громадського обов'язку щодо припинення хуліганських дій. Під поняття «опір» підпадають такі дії винного, як відштовхування, спроба вирватися при затриманні, погроза побиття у відповідь на вимогу представника влади або громадськості припинити хуліганські дії, нанесення цим особам побоїв, тілесних ушкоджень тощо. Тому такі дії караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Не все так просто, як може здатися на перший погляд. Річ у тім, що в ст. 342 КК України також встановлено відповідальність за опір представникові влади або працівникові правоохоронного органу під час виконання ними службових обов'язків. За погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків покарання передбачене в ст. 345 КК України. Це свідчить про наявність колізії в кримінальному праві, що призводить часто до помилок у правозастосовчій практиці при кваліфікації цього злочинного діяння. А це у свою чергу свідчить про те, що за одні й ті самі дії вирок суду може бути більш м'яким, ніж той, на який дійсно заслуговує порушник. І навпаки.

Отже, у такому випадку доцільніше прийняти одну

статтю замість існуючих трьох, в якій передбачалося б покарання за опір представнику влади у всіх його можливих варіантах. Обґрунтування наведеного положення потребує свого окремого комплексного дослідження.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Шаблистий

Д. О. Мількевич, ІПЮК для Служби безпеки України, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ

Із кожним роком зростає кількість злочинів, що вчиняються з використанням комп'ютерних систем. Згідно з нещодавніми дослідженнями, близько 89 % користувачів Інтернету не розкривають персональної інформації в мережі, а 12 % – вже зіштовхувалися із шахрайством в Інтернеті. Постійно збільшується розмір збитків, яких зазнає світова економіка від злочинів у цій сфері. За результатами нещодавнього спільного американського Центру стратегічних і міжнародних досліджень та компанії McAfee, збитки становлять 114 млрд доларів на рік. Головною причиною успішності кіберзлочинів є те, що можливість їх реалізації не обмежена будь-якими кордонами. Тому злочинці можуть обирати ті держави, у законодавстві яких встановлена найменша відповідальність за вчинення цих діянь або вона не встановлена взагалі. Саме тому наразі існує потреба розробки дійсно дієвого правового механізму протидії злочинам у сфері комп'ютерних систем та запровадження його в українське законодавство.

Особливого поширення на території України набув так званий «фішинг» Це слово походить від англійського phishing (fishing – рибна ловля, ipassword – пароль). Фішинг являє собою вид шахрайства, яке вчиняється за допомогою комп'ютерних

систем. Його метою є заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою персональними (конфіденційними) даними користувачів мереж комп'ютерних систем, наприклад, паролями, номерами кредитних карток, банківських рахунків та іншої інформації. За результатами дослідження «Еволюція фішингових атак в 2011-2013 році», яке проводилося міжнародною компанією «Лабораторією Касперського», що спеціалізується на розробці програмного забезпечення, у червні 2013 р. кількість Інтернет-користувачів по всьому світу, що зіштовхнулися з цим видом злочинів, порівняно з минулими роками збільшилась на 87% – з 19,9 до 37,3 млн.

Фішинг та інші йому подібні злочини належать до категорії «шахрайств, що вчиняються із використанням комп'ютерної техніки, мереж зв'язку, мобільних засобів комунікації та інших технічних засобів». У низці країн світу спостерігається тенденція до виокремлення цих злочинів у самостійні склади. Відповідні зміни до законодавства вже внесли США, Австрія, Данія, Фінляндія, Росія та інші. Подібну рекомендацію містить і конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність», ратифікована Україною 07.09.2005 р. Так, ст. 8 цієї Конвенції закріплює, що шахрайство, пов'язане з комп'ютерами, – це навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи шляхом будь-якого введення, зміни, знищення чи приховування комп'ютерних даних, будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи, із шахрайською або нечесною метою, набуття, без права на це, економічних переваг для себе чи іншої особи.

Стаття 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Проте фішингу притаманні певні особливості, які дозволяють відокремити його від злочину, передбаченого ст. 190 КК України. По-перше, предметом посягання даного виду шахрайства є передусім такі особисті конфіденційні дані користувача, як номери кредитних карток, паролі, відомості про банківські рахунки та ін., які не є власне майном або правом на майно, а частіш за все виступають лише певним «ключем доступу». До

того ж більшість шахраїв може не використовувати отриману незаконним шляхом конфіденційну інформацію для безпосереднього заподіяння майнової шкоди її власнику, а продає її іншим особам на спеціально створених сайтах.

По-друге, певною особливістю цього виду шахрайства також є те, що в момент вчинення посягання потерпілий може не підозрювати, що передає свої секретні (конфіденційні) дані іншій особі. Так, користувач отримує лист із логотипами банку, сайта чи провайдера, який виглядає як справжній, переходить по запропонованій ссилці і опиняється не на справжньому сайті, а на його фітінговому аналозі, який виглядає як офіційний, і вводить певні дані, які потрапляють до шахрая. Отже, характерною ознакою цього виду шахрайства є відсутність у користувача навіть «зовнішньої добровільності» щодо передачі певної інформації сторонній особі, оскільки він взагалі не усвідомлює факту здійснення такого акту.

Зазначені особливості цього виду шахрайства, його динамічний розвиток та тенденція до зростання фішинг-атак, необхідність гармонізації національного законодавства із міжнародним свідчать про необхідність подальшого наукового дослідження питання щодо доцільності впровадження кримінальної відповідальності за вчинення даних видів протиправних діянь.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Євдокімова

І. І. Поліщук, *Навчально-науковий інститут контролюючої діяльності, III курс, Національна академія Служби безпеки України*

ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить норми, у яких кваліфікуючою ознакою виступає використання засобів масової інформації (ЗМІ), зокрема, ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 258² КК України. Враховуючи те, що сьогодні немає єдиного законодавчого визначення терміна «Інтернет-ЗМІ», ви-

никають проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із поширенням певних видів інформації за допомогою інтернет-видань.

Окреслимо загальне коло ознак, що характеризують ЗМІ. Відповідно до ст. 12 й досі чинного Закону СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» під засобами масової інформації розуміються газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Оскільки Інтернет-ЗМІ за своєю формою найбільш наближені до друкованих засобів масової інформації, то дослідження їх ознак доцільно проводити з урахуванням положень ст.1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», в якій зазначено, що під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію.

На основі вищезгаданих нормативних визначень можна зробити висновок, що засоби масової інформації в мережі Інтернет теоретично повинні мати такі основні ознаки:

- публічність;
- призначеність розповсюджувати масову інформацію;
- періодичність;
- наявність сталої назви;
- наявність статусу видання;
- реєстрація в установленому законом порядку.

Фактично Інтернет-ЗМІ мають всі вищенаведені ознаки. Виникають окремі дискусії лише стосовно останніх двох.

Про статус видання можемо зазначити наступне. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про видавничу справу» видання – це твір (документ), який пройшов видавничо-редакційне опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів щодо видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання.

Інтернет-сторінка в окремому інтернет-виданні може вважатися електронним документом, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є документом, інформація в якому зафіксована у вигляді елект-

ронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Таким чином, інтернет-видання можна віднести до електронних видань, а отже, його обов'язкові реквізити та порядок оформлення підпадають під регламентацію держстандарту України № 7157:2010 Видання електронні. Основні види та вихідні відомості.

Що стосується реєстрації Інтернет-ЗМІ, то вітчизняне законодавство не містить визначення цієї процедури, проте про юридичну можливість реєстрації Інтернет-ЗМІ згадується в п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 р. «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».

Доречно згадати про рішення Європейського суду з прав людини від 10.10.2013 р. у справі «Delfi проти Естонії», в якому йшлося про притягнення до відповідальності адміністраторів веб-сайтів, де анонімні користувачі залишали під статтям образливі коментарі. Судді, приймаючи таке рішення, виходили з того, що саме адміністратори несуть відповідальність за інформацію, розміщену на їх сторінках.

Враховуючи наведені аргументи, вважаємо, що діяльність Інтернет-ЗМІ на достатньому рівні регламентована законодавством України, а отже, існує юридична можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення злочинів, у яких кваліфікуючою ознакою виступає використання ЗМІ, якщо засобом їх здійснення виступали інтернет-видання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Л. Фальченко

М. А. Агагишиев, III курс, Северо-Кавказский филиал Российской правовой академии Министерства юстиции Российской Федерации

ПРОБЛЕМЫ НЕПРАВОМЕРНОГО ДОСТУПА К КОМПЬЮТЕРНОЙ ИНФОРМАЦИИ

На современном этапе развития общества, постоянного научно-технического прогресса одной из ключевых тенденций

становится информатизация различных процессов, развитие компьютерных технологий и компьютерных сетей. Компьютеризация фактически пронизала все сферы общественной жизни. Вряд ли можно представить себе деятельность предприятий, учреждений или организаций без использования компьютеров и компьютерных технологий.

В свою очередь такие процессы привели к появлению целой группы общественных отношений, обеспечивающих нормальное функционирование компьютерных систем, сетей и защиту информации, хранящейся в автоматизированных системах. Необходимость охраны указанных отношений потребовала от законодателя формулирования целого вида новых составов преступлений.

Уголовный кодекс РФ в ст. 272 предусматривает ответственность за неправомерный доступ к информации. Данная статья направлена на защиту информации, хранящейся в определенном формате.

Статья 272 УК РФ предусматривает ответственность за неправомерный доступ к информации, лишь если она запечатлена на машинном носителе (ЭВМ).

Неправомерный доступ к информации представляет собой действия преступника, который, используя компьютер, получает возможность воздействовать на хранящуюся в нем информацию посредством определенных команд.

На наш взгляд, в российском уголовном законодательстве на данный момент отсутствуют нормы, которые в полной мере могли бы урегулировать вопрос об уголовной ответственности за «киберпреступления». Существующие в главе 28 УК РФ нормы не то что не решают, а наоборот, зачастую создают новые проблемы для практиков. В правоприменительной практике достаточно часто возникает вопрос о том, какая непосредственно норма подлежит применению при привлечении виновного к ответственности за совершение преступления в сфере компьютерной информации.

В статье 272 УК РФ говорится о неправомерном доступе к охраняемой законом компьютерной информации, если это деяние повлекло уничтожение, блокирование, модификацию либо копирование компьютерной информации. Соответственно, сос-

тав данного преступления является материальным.

Информация – это сведения о чем-либо, независимо от их представления. Информация может содержать сведения, составляющие государственную тайну, медицинскую тайну, информацию о личной жизни, логины, пароли, номера кредитных карт.

Рассмотрим такое преступление, как DDoS-атака.

Под действие ст.272 УК РФ не подпадают случаи, когда осуществляется неправомерный доступ к компьютерной информации. В этом случае ответственность несет лицо только за заражение, но не за сам DDoS. Таким образом, в этом случае нужно искать “потерпевших” из числа владельцев зомби-ПК, что искажает всю суть дела, где настоящим потерпевшим является крупная компания или финансовое учреждение от DDoS.

Ряд российских интернет-компаний инициировал внесение поправок в УК РФ.

Главу 28 УК РФ “Преступления в сфере компьютерной информации” следует дополнить новыми квалифицирующими признаками, в том числе по организации и совершению DDoS-атак, в которых будут описаны: место совершения преступления, средства достижения преступного результата.

Кроме того, на наш взгляд, Пленуму Верховного суда РФ необходимо принять постановление «О судебной практике по делам о преступлениях в сфере компьютерной информации», в котором бы детализировались отдельные моменты квалификации этих преступлений, в целях обеспечения единообразия судебной практики.

Подытоживая вышесказанное, по нашему мнению, необходимо внести изменения в уголовное законодательство РФ в целях защиты прав потерпевших от таких преступлений, детализировать все возникающие вопросы правоприменительной практики в постановлении Пленума ВС РФ.

Научный руководитель – ст. преподаватель А. И. Исаева

СЕКЦІЯ 7. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

М. А. Марченко, *Навчально-науковий інститут контррозвідальної діяльності, II курс, Національна академія Служби безпеки України*

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ЯК ФОРМА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 109 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Загальновизнано, що свобода слова – це право людини вільно висловлювати свої думки, що є одним із найважливіших демократичних принципів. Положення про безперешкодне висловлювання своїх думок і поглядів містяться в низці міжнародних документів, зокрема, у Загальній декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У ст. 34 Конституції України зазначено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Разом із вказаним положенням це право може бути обмежене з метою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Отже, проблема полягає в тому, що, звужуючи вказані права і свободи, необхідно бачити тонку межу, яка існує між конституційно закріпленою безперешкодною можливістю висловлення своїх думок і протиправними, злочинними та кримінально караними діями, а саме публічними закликами.

Публічні заклики до вчинення протиправних дій є досить розповсюдженою формою об'єктивної сторони багатьох суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Наприклад, крім ст. 109 даного Кодексу, цей термін вживається у ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», ст. 258² «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 295 «Заклики до вчинення дій, що загрожу-

ють громадському порядку», ст. 436 «Пропаганда війни», ч. 2 ст. 442 «Геноцид».

Відмежовуючи гарантовану державою свободу слова від публічних закликів, необхідно брати до уваги, що ці словесні конструкції включають до себе дієслова у формі наказового способу. Наприклад, про наявність таких закликів можуть свідчити звернення, які починаються фразами «До зброї, співвітчизники! Геть ненависну владу! Тож дамо (збройну) відсіч!»

В усіх випадках заклик означає спонукальне звернення до невизначеної кількості людей, тобто будь-які спроби активного впливу на невизначене коло осіб, спрямовані на зміну свідомості, волі та поведінки людей в потрібному для того, хто закликає, напрямку.

На відміну від підбурювання, метою якого є схилення визначеного кола осіб до вчинення конкретного за часом і місцем злочинного діяння, заклик полягає у зверненні до багатьох осіб, з вказівкою лише в загальних рисах щодо способів та шляхів досягнення конкретної мети.

Таким чином, обов'язковою умовою відповідальності за заклики є їх публічний характер. Це означає, що заклики відбуваються відкрито, тобто в присутності публіки або в такому місці чи за таких умов, щоб вони були сприйняті або могли бути сприйняті широким колом осіб, яких винний може навіть і не знати.

Проте проблемою залишається з'ясування того факту, чи було можливим доведення до широкого загалу тієї частини матеріалів із закликами, зміст якої окремо від нерозповсюдженої частини матеріалів містив би завершені із смислової точки висловлювання-заклики.

Сьогодні також дискусійною є ситуація щодо закликів, які розміщуються на форумах, чатах або блогах у мережі Інтернет, тобто там, де інформація доступна широкому колу користувачів і автоматично становиться публічною. Проблема полягає в тому, що розміщувачі антидержавницьких закликів ретельно піклуються про свою анонімність. Це ускладнює можливість їх ідентифікації, що зумовлює певні труднощі в притягненні злочинців до відповідальності.

Таким чином, у громадянському суспільстві, де свобода слова є золотим стандартом правовідносин, необхідно чітко розмежовувати гарантовані Основним Законом права та свободи людини від суспільно небезпечних закликів до тяжких та особливо тяжких злочинів. Тому діяльність уповноважених суб'єктів повинна спрямовуватися не на притягнення до відповідальності інакодумців, а на протидію злочинному спонукальному впливу. Вказане, очевидно, є запорукою формування належної правосвідомості громадянина, а відтак, і правової держави в Україні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, Р. В. Стецишин

М. А. Рубашенко, аспірант, кафедра кримінального права, Національний юридичний університету ім. Ярослава Мудрого

МЕХАНІЗМ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 110 КК УКРАЇНИ

Оскільки в науці кримінального права не достатньо досліджене питання про структуру охоронюваних ст. 110 Кримінального кодексу України (далі – КК України) відносин, то закономірно поза увагою вчених залишилося й питання про механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину. Вирішення питання про структуру безпосереднього об'єкта злочину дозволяє вийти на з'ясування механізму заподіяння шкоди суспільним відносинам із охорони територіальної цілісності України. Предметом суспільних відносин, охоронюваних ст. 110 КК України, може бути, зокрема, територіальна цілісність нашої держави. Суб'єктами охоронюваних суспільних відносин виступає, з одного боку, Український народ як єдиний уповноважений суб'єкт, наділений виключним правом змінювати територію України, а з другого – усі інші суб'єкти, які є правозобов'язаними. Ці права і обов'язки, а також діяльність з їх реалізації (дотримання)

складають соціальний зв'язок цих відносин.

У науці кримінального права питання про те, яким чином заподіюється шкода суспільним відносинам та що відбувається із цими відносинами у процесі здійснення злочинного посягання, залишається дискусійним. Ми дотримуємося системного підходу, запропонованого В. К. Глістіним та удосконаленого В. Я. Тацієм, згідно з яким механізм заподіяння шкоди завжди пов'язаний із впливом злочинця на які-небудь елементи суспільних відносин. Елемент охоронюваних суспільних відносин, який піддається безпосередньому злочинному впливу і якому у першу чергу заподіюється шкода, слід іменувати предметом злочинного впливу.

Предметом злочинного впливу при посяганні на територіальну цілісність України (ст. 110 КК) виступає зміст (соціальний зв'язок) охоронюваних відносин. Внаслідок порушення пасивного обов'язку будь-яким із зобов'язаних суб'єктів одночасно порушується і виключне право Українського народу вирішувати питання про «негативну» зміну меж території України. Як зазначає В. Я. Тацій, при вчиненні злочину самим учасником суспільних відносин шкода завдається шляхом виключення себе з цих суспільно корисних відносин, розриваючи соціальний зв'язок, не виконуючи чи неналежним чином виконуючи обов'язки. У разі порушення територіальної цілісності іноземною державою виключне право Українського народу також порушується, але вже у зв'язку з недотриманням нею пасивного обов'язку перед державою Україна як рівним суб'єктом міжнародного права і виразником волі свого народу, тому в такому разі предметом злочинного впливу виступає зміст міждержавних відносин з охорони територіальної недоторканності (і цілісності) України.

Територіальна цілісність як предмет суспільних відносин піддається злочинному впливу опосередковано (не в першу чергу), у зв'язку з розірванням соціального зв'язку «з середини» самим зобов'язаним учасником цих відносин шляхом невиконання пасивного обов'язку. Ураховуючи те, що законодавець закріпив у Конституції «громадянське» розуміння Українського народу, то громадяни України виступають безпосередніми уча-

сниками референдарного процесу і можуть посягати на територіальну цілісність як шляхом вчинення дозволених дій, але всупереч встановленому порядку, так і шляхом вчинення абсолютно заборонених дій (наприклад, насильницьке відторгнення). Усі інші суб'єкти (зокрема, іноземці та особи без громадянства) взагалі не мають ніяких правових можливостей впливати на вирішення питання про зміну меж території України, а тому будь-які їх дії будуть наслідком порушення заборони.

Саме по собі порушення обов'язку тільки створює реальну загрозу (небезпеку) незаконного порушення (зміни, руйнування) цілісності території як предмета суспільних відносин. Про реальне заподіяння шкоди територіальній цілісності свідчить втрата територіального верховенства над будь-якою за розмірами частинкою території в межах існуючих кордонів. Оскільки така втрата територіального верховенства, як правило, стає непоправною (невідновлювальною), то вже сам факт порушення обов'язку, яке створило тільки загрозу заподіяння реальної втрати територіального верховенства, має той характер і ступінь суспільної небезпечності, за яких мова може йти про злочин.

Разом із заподіянням шкоди основному безпосередньому об'єкту злочину, шкода може бути також заподіяна: відносинам, що забезпечують нормальну службу діяльність в органах державної влади та місцевого самоврядування, – у разі вчинення посягання особою, яка є представником влади; відносинам, що забезпечують національну та релігійну рівноправність громадян, сприяють консолідації української нації, а також розвитку етнічної та релігійної самобутності меншин, – у разі вчинення посягання, поєданого з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч. 2 ст. 110 КК України). Додатковим обов'язковим об'єктом за ч. 3 ст. 110 КК України можуть бути відносини, що забезпечують охорону життя і здоров'я особи, довкілля, власності, здоров'я населення, громадську безпеку і громадський порядок тощо.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. М. Киричко

С. Ю. Карасьов, ІПКОЮ України,
ІІІ курс, Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКСТРЕМІЗМ»

Масштабна суспільно-політична криза в Україні викликала гострий інтерес до такого соціального явища, як екстремізм. Це знайшло прояв, передусім, у змінах законодавства України про кримінальну відповідальність, зокрема, Законом України від 16.01.2014 р. № 721-VII, КК України було доповнено ст. 110¹ «Екстремістська діяльність», яка діяла протягом шести днів, але втратила чинність на підставі Закону України від 28.01.2014 р. № 732-VII. Суспільна небезпечність екстремістської діяльності характеризується тим, що остання становить загрозу національній безпеці та національним інтересам України, мирному співіснуванню представників різних етносів, культур, релігій у межах території держави. Крім того, екстремізм здатний породити міждержавні збройні конфлікти, які можуть перерости в нові повномасштабні війни, наслідки яких будуть найжахливішими в історії людства.

У міжнародному праві екстремізм уперше визначено в Шанхайській конвенції з питань боротьби з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом від 15.06.2001 р. Ця конвенція визначає екстремізм як *будь-які діяння, спрямовані на насильницьке захоплення влади чи насильницьке її утримання, а також на насильницьку зміну конституційного ладу держави або насильницьке посягання на громадську безпеку, у тому числі організацію в зазначених цілях незаконних збройних формувань та участь у них.*

У Російській Федерації 25.07.2002 р. прийнято Федеральний закон «Про протидію екстремістській діяльності». Цей Закон, окрім дій, зазначених у Шанхайській конвенції, до екстремізму зараховує також суспільно небезпечні діяння з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Це дає можливість розглядати екстремізм двох типів: антидержавний та ксенофобський.

Закон України «Про основи національної безпеки Украї-

ни» передбачає серед інших загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві у внутрішньополітичній сфері й можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізацію та проявів *екстремізму* в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад. У Законі України «Про гастрольні заходи в Україні» зазначається, що при проведенні гастрольних заходів не допускаються заклики до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди війни, тероризму й *екстремізму*. Отже, на підставі положень наведених законів можна зробити висновок про те, що держава визнає існування екстремізму як явища, що є загрозою національній безпеці України, але зміст цього поняття не розкривається. Законопроекти, що мали врегулювати заходи з протидії екстремістській діяльності, були подані на розгляд Верховної Ради України протягом 2002–2011 рр. (№ 1154 за 2002 р. «Про протидію політичному екстремізму», автор – народний депутат України О. Волков; № 4010 за 2007р. «Про протидію екстремізму», автор – народний депутат України О. Антіпов; № 9156 за 2011 р. «Про протидію екстремізму», автор – народний депутат України В. Колесніченко), але парламент їх відхилив.

Чинний КК України містить склади злочинів екстремістської спрямованості. Ці злочини можна умовно поділити на дві групи залежно від об'єкта посягання: 1) злочини антидержавної екстремістської спрямованості (ст. 109, ст. 110, ст. 258, ст. 258¹, ст. 258², ст. 258³, ст. 258⁴, ст. 258⁵, ст. 260 КК України); 2) злочини ксенофобської екстремістської спрямованості (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129, ст. 161, ст. 300 та ч. 2 ст. 442 КК України).

Підсумовуючи, зазначимо, що, можливо, потреби в установленні кримінальної відповідальності за екстремістську діяльність в окремій статті КК України і не має, але поняття «екстремізм» варто розкрити на законодавчому рівні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош

Н. Я. Пічак, *Навчально-науковий інститут контролюючої діяльності, III курс, Національна академія Служби безпеки України*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Як свідчить міжнародний досвід, в останні роки незаконне перетинання державного кордону стало поширеним правопорушенням, питання протидії якому перестали бути турботою окремих держав і на сучасному етапі становлять міжнародну політико-правову проблему. Незаконне перетинання державного кордону є дестабілізуючим чинником у сфері правопорядку та однією з причин поступового зниження кримінологічної безпеки суспільства.

Законом України від 18.05.2004 р. № 1723-IV із КК України була виключена ст. 331, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону нашої країни. Разом із тим виключення ст. 331 КК України не означає, що тепер будь-яке незаконне перетинання державного кордону не є суспільно небезпечним діянням. Чинним законодавством за такі дії на сьогодні передбачена адміністративна відповідальність у виді штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб (ч. 1 ст. 204¹ КУпАП).

Враховуючи аналіз суспільно-політичної ситуації та кримінологічної обстановки в державі, рішення нашого законодавця про декриміналізацію ст. 331 КК України є дещо передчасним. Адже подібні дії (тобто незаконне перетинання державного кордону) можуть бути елементами готування до вчинення на території України тяжких або особливо тяжких злочинів, наприклад, дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України); посягання на

життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); диверсії (ст. 113 КК України); шпигунство (ст. 114 КК України); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України); терористичний акт (ст. 258 КК України).

Криміналізація діянь щодо незаконного перетину державного кордону України є обґрунтованою з урахуванням рівня існуючої небезпеки цього негативного соціально-правового явища, а саме зміцнення і розширення позицій кримінального бізнесу транснаціональних злочинних угруповань (торгівля наркотиками, зброєю, тероризм), загострення проблем безробіття, етнічного протистояння, поширення серед населення нетипових інфекційних захворювань, посилення напруженості у відносинах України із суміжними державами. Слід враховувати й те, що незаконне перетинання державного кордону є джерелом загроз державній безпеці України, зокрема: суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності її кордонів (опосередковані загрози), громадській безпеці, а також такі дії сприяють посиленню тіньової економіки, корупції й організованої злочинності, створюють можливості для проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. Наслідком вчинення злочину, відповідальність за який передбачалася ст. 331 КК України, є порушення інтересів держави у сфері охорони державного кордону, порушення встановленого порядку його перетинання. Суспільна небезпечність правопорушення, яке аналізується, полягає в тому, що саме це правопорушення здебільшого поєднане зі вчиненням інших злочинів. Також така небезпечність виражається в неконтрольованій міграції людей через державний кордон, що становить суттєву загрозу для держави і, відповідно, для її населення, зачіпає інтереси країни одразу у декількох сферах її існування (економіка, політика, ідеологія, релігія тощо). Так, нелегальне перетинання державного кордону є однією з можливих загроз національній безпеці України в цілому.

Підсумовуючи викладене, варто зосередити увагу на тому, що незаконне перетинання державного кордону останнім часом набуло загрозливих масштабів, перетворилося на стійке

негативне соціальне явище, яке реально ставить під загрозу заподіяння шкоди національній безпеці України. Тому, враховуючи зазначене вище, на законодавчому рівні слід ініціювати розгляд питання щодо криміналізації такого суспільно небезпечного діяння, як незаконне перетинання державного кордону України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. О. Ф. Бантишев

А. В. Кадінов, IV курс, Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

**ШТРАФ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОКАРАННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ САНКЦІЄЮ СТАТТІ 332
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ
ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН
УКРАЇНИ»**

Охорона державного кордону – невід’ємна і найважливіша складова загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, її суверенітету і територіальної цілісності.

Останнім часом незаконна міграція на території України набула загрозливих для національної безпеки масштабів.

За даними, наявними у правоохоронних органів, організація нелегальної міграції виступає одним із найприбутковіших видів незаконної діяльності причетних до цього осіб. Боротьба з цим явищем є одним з основних завдань Державної прикордонної служби України.

Аналізуючи практику застосування ст. 332 КК України, якою передбачена відповідальність за організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, можна констатувати, що корисливість – провідний мотив учинення даного злочину, а матеріальне збагачення – найбільш поширена мета. Цей наш висновок знаходить своє підтвердження в численних показаннях нелегальних мігрантів, в яких зафіксовані

суми, отримані організаторами злочинів за переправлення через державний кордон.

Також дуже дорого коштують і технічні засоби, які використовуються правопорушниками для досягнення своїх цілей та з метою уникнення відповідальності. До таких засобів, зокрема, слід віднести позашляховики, пристрої нічного бачення, тепловізори, біноклі, прилади GPS навігації та інші предмети «екіпіровки», що полегшують вчинення злочину.

Зважаючи на велику складність доказування наявності корисливого мотиву і беручи до уваги невід'ємне існування такого мотиву в діях осіб – суб'єктів злочину, передбаченого ч. 3 ст. 332 КК України, вважаємо за доцільне вилучити із диспозиції ч. 3 ст. 332 КК України слова «або вчинені з корисливих мотивів».

Аналіз практики правозастосування дозволяє нам сформулювати наступну пропозицію: у санкціях всіх частин ст. 332 КК України додати покарання у виді штрафу як основного з відповідною регламентацією його розміру.

Серед причин його введення назовемо наступні:

- сплачені штрафи – це додаткове надходження коштів до Державного бюджету України, які можливо використати як для боротьби із злочинністю, так і в інших сферах життєдіяльності суспільства;

- як вже зазначалось вище, у переважній більшості випадків в основі мотивації організації нелегальної міграції – матеріальне збагачення, тому штраф буде одним з найефективніших видів покарання для правопорушників;

- проведення більшості ефективних оперативно-розшукових і оперативно-технічних заходів здійснюється виключно у межах ведення оперативно-розшукової справи і тільки по тяжких та особливо тяжких злочинах. Тому у разі заміни позбавлення волі на штраф як вид основного покарання даний злочин залишається тяжким при відповідному розмірі штрафу, що дозволить і надалі виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності для протидії даному злочину;

- призначення штрафу буде, без сумніву, більш гуманним покаранням, ніж позбавлення волі, і дасть змогу засудженому усвідомити свою злочинну поведінку без позбавлення во-

лі, не піддаючись деформації світосприйняття у виправних установах.

Слід також відмітити, що в деяких країнах світу на законодавчому рівні передбачений штраф як основне або додаткове покарання за незаконне переправлення осіб через державний кордон. Зокрема, штраф за організацію незаконної міграції передбачено ч. 1 ст. 322¹ КК Російської Федерації та ч. 1 ст. 362¹ КК Республіки Молдова.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що запровадження штрафу як основного виду покарання потенційно підвищить ефективність протидії даному злочину

Науковий керівник – канд. псих. наук, проф. С. О. Філіппов

В. Б. Бондар, *Київський університет
права, III курс, Національна академія
наук України*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція в Україні перетворилася на одну з головних загроз національній безпеці та демократичному розвитку держави. Негативний вплив даного явища на усі аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства і держави має комплексний та системний характер. Така ситуація підтверджується висновками вітчизняних та зарубіжних експертів, політичних та громадських діячів тощо.

Незважаючи на розгалужену систему антикорупційного законодавства в Україні, посилену і пильну увагу суспільства, позитивні зміни відбуваються занадто повільно. Негативний вплив корупції на суспільне життя держави потребує детального вивчення та дослідження. Причина розвитку корупції безпосередньо пов'язана з нелегким становленням незалежної держави Україна як члена міжнародного і європейського рівнів.

Термін «корупція» масово почали використовувати на-

прикінці 80-х років ХХ ст. До цього використовували терміни «хабарництво», «зловживання службовим становищем», «попуск» тощо. Спільного і узгодженого визначення поняття «корупція» наразі не вироблено.

У монографії М. І. Мельника зазначено: «Корупція – не просто соціальне, а й психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людиною, її поведінкою, діяльністю. Корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя».

На думку А. І. Мізерія, корупція – це соціальне явище, що полягає в розпаді суспільства й держави, коли державні (муніципальні) службовці, а також особи, уповноважені на виконання як державних, так і інших управлінських функцій, у тому числі і в комерційному секторі, використовують своє службове становище, статус і авторитет обійманої посади всупереч інтересам служби або інших осіб і встановленим нормам права і моралі, у корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах.

Із метою впровадження механізмів зменшення рівня корупції в Україні відповідно до положень Програми Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 роки Верховна Рада України прийняла закони України: «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» та ін.

Крім того, вітчизняна правова система передбачала одностороннє існування систем кримінальної та адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Так, правопорушення, передбачені статтями 172² «Порушення обмежень щодо використання службового становища» та 172³ «Пропозиція або надання неправомірної вигоди» КУпАП, не мали чітких критеріїв розмежування зі складами злочинів, передбачених статтями 368 «Одержання хабара», 368² «Незаконне збагачення» та 369 «Пропозиція або давання хабара» КК України.

Так, О. В. Шевченко під корупційною злочинністю пропонує розуміти сукупність умисних злочинів, які вчиняють особи, використовуючи надані їм владні або службові повнова-

ження, з корисливих мотивів і з метою незаконного одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру для себе чи третіх осіб.

Достатнє, на наше переконання, тлумачення досліджуваного поняття дав і М. І. Мельник, який під корупційними розуміє «злочини, які полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб».

Отже, наукові дослідження та практичне вивчення корупції в Україні з подальшою програмою запобігання таким діям мають стати пріоритетним завданням держави. Зважаючи на те, що у корупційних дій занадто глибокі історичні корені, для їх викорінення необхідно також вести мову і про загальний розвиток суспільства, а також модернізацію функціонування органів державної влади.

Науковий керівник – ст. виклад. Р. В. Перелигіна

В. Ю. Ярмак, *ІПКООУ України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суспільна практика підтверджує необхідність упровадження заходів, спрямованих на боротьбу з тотальною корупцією в нашій державі. Саме тому останнім часом значні зміни декілька разів вносилися до розділу XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Внесення змін до цього розділу відбувалося в два етапи: 1) прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» 07.04.2011 р.;

2) прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.04.2013.

На другому етапі найбільш принциповими моментами стали: заміна поняття «хабар» поняттям «неправомірна вигода»; криміналізація діяння, яке полягає у прийнятті службовою особою пропозиції, обіцянки надати їй або третій особі неправомірну вигоду. Крім того, законодавцем змінено визначення поняття «неправомірна вигода» у примітці до ст. 364¹ КК України.

Одним із найбільш дискусійних питань є встановлення ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого новою редакцією ст. 354 КК України, а також інших статей розділу XVII КК України, в яких одночасно використовуються поняття «пропозиція» й «обіцянка». Ці поняття є близькими за своїм змістом, через що юридична практика обов'язково зіштовхується з проблемою їх розмежування, що є обов'язковим для правильної кваліфікації. У тлумачному словнику української мови слово «обіцянка» визначається як добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь, тоді як «пропозиція» – це те, що пропонується кому-небудь замість чогось або на вибір як угода, умова та ін. Базуючись на цьому тлумаченні, можна вести мову про те, що точнішим поняттям, яке доцільніше використовувати при формулюванні об'єктивної сторони службових злочинів, все ж таки є поняття «пропозиція», яке означає пропонування неправомірної вигоди взамін виконання чи невиконання певних дій. У цьому контексті пропозицію хабара розглядають як незакінчену злочинну діяльність, як виявлення наміру на вчинення злочину, а не як безпосереднє його вчинення. Ці міркування підтверджуються висновком Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, в якому доводиться нецільність криміналізації пропозиції неправомірної вигоди, оскільки вчинення таких дій може свідчити лише про наявність наміру, думки отримати неправомірну вигоду, що саме по собі не утворює складу злочину (ст. 11 КК України). Лише у випадку, якщо той, хто пропонує неправомірну вигоду, і той, кому її пропонують, дійдуть певної домовленості щодо умов і способів

реалізації їх «спільного плану», такі дії можна розглядати як готування до хабарництва.

Водночас внесені законодавцем зміни до цього розділу КК України заслуговують не лише на критику. Доречним, на наш погляд, є заміна поняття «хабар» поняттям «неправомірна вигода», що, безперечно, розширило зміст попереднього терміна, охопивши немайнові блага і послуги. Як зазначали ще до заміни в КК України поняття «хабар» поняттям «неправомірна вигода» В. Бабаков та А. Ізетов, питання співвідношення хабара і неправомірної вигоди постає особливо гостро при кваліфікації дій суб'єкта за ст. 370 КК України, в якій предмет злочину охоплює ці поняття. Таке законодавче рішення (закріплення кримінальної відповідальності за провокацію хабара і комерційного підкупу в одній статті), на думку цих учених, не узгоджується з ідеєю розмежування відповідальності за корупційні діяння службових осіб публічної та приватної сфер, а також осіб, що надають публічні послуги.

Таким чином, проведений аналіз змін до розділу XVII КК України засвідчує, що внесено позитивні зміни, зокрема, відбувалася заміна понять, що є складовими законодавчих формулювань, на більш актуальні та зручні у використанні як науковцями, так і практиками.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю. А. Пономаренко

О. Ю. Романенко, *ад'юнкт, I курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*

ТЯЖКІ НАСЛІДКИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ

На практиці нерідко зустрічаються помилки при кваліфікації службового підроблення. Для ставлення у вину особі, що вчинила службове підроблення, тяжких наслідків необхідно, щоб такі наслідки знаходилися у прямому причинному зв'язку з

діями, зазначеними у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК України. Однак на практиці нерідко виникають ситуації, коли суди неоднаково застосовують одні й ті самі норми кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що в свою чергу спричиняє ухвалення різних за змістом судових рішень.

Так, вироком Солом'янського районного суду м. Києва Д. засуджено за ч. 3 ст. 212 та ч. 2 ст. 366 КК України за те, що він, обіймаючи посаду директора ПП, з метою ухилення від сплати податків, умисно включив до податкового кредиту в декларації з податку на додану вартість податкові накладні ТОВ «Л», достовірно знаючи, що це товариство не є платником податку на додану вартість, що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів на загальну суму 3 454 379 грн. Касаційний суд при розгляді справи щодо Д. дійшов висновку, що підроблення застосованих офіційних документів було способом ухилення від сплати податків, а наслідки, що проявилися в несплаті податків у особливо великих розмірах, настали не в результаті службового підроблення, а внаслідок ненадходження цих коштів до бюджету, тому дії Д. були кваліфіковані ч. 3 ст. 212 та ч. 1 ст. 366 КК України.

Разом із цим існують випадки, коли були ухвалені протилежні рішення в аналогічних справах – суди визнавали, що в результаті службового підроблення також настали тяжкі наслідки, які полягали в несплаті податків на додану вартість на суму, яка у 250 і більше разів перевищує *нмдг*. У зв'язку з необхідністю подолання неоднакового застосування судами одних і тих самих норм матеріального права в подібних правовідносинах 1212.2013 р. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ було видано лист № 223-286/0/4-13 «Про практику застосування судами окремих норм матеріального права щодо кваліфікації ухилення від сплати податку, вчиненого шляхом службового підроблення», де сформульовано правову позицію, згідно з якою, якщо особа з метою ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вчиняє службове підроблення, яке є одним із способів такого ухилення, то наслідки, що призвели до фактичного ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів коштів у ві-

дповідних розмірах, охоплюються диспозицією конкретної частини ст. 212 КК України і не можуть одночасно (подвійно) розцінюватись як тяжкі наслідки в розумінні ч. 2 ст. 366 КК України.

Вважаємо, що зазначена правова позиція підлягає поширенню на інші випадки, коли службове підроблення виступає способом учинення інших злочинів, що призвели до тяжких наслідків. Зокрема, йдеться про злочини, передбачені ч. 4, 5 ст. 191, ч. 2 ст. 222, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 364¹, ч. 3 ст. 365, ч. 3 ст. 365² КК України тощо. Іноді суди визнають, що службове підроблення також призводить до настання тяжких наслідків, а тому помилково кваліфікують такі дії за ч. 2 ст. 366 КК України.

Так, вироком Краснодонського міськрайонного суду Луганської області К. засуджено за ч. 5 ст. 191 та ч. 2 ст. 366 КК України за те, що він, будучи директором підприємства, шляхом службового підроблення уклав договір про спільну господарську діяльність між шахтою та підприємством, який підписав від імені директора. Надалі, знаючи про відвантаження вугілля з шахти, К., скориставшись наявними у нього незаповненими бланками з підписом директора шахти та печаткою, склав завідомо неправдивий документ – лист, адресований на ім'я підприємства. Таким чином, К. заволодів вугіллям на загальну суму 74054,52 грн, що є особливо великим розміром. Касаційна інстанція судові рішення щодо К. залишила без зміни.

На нашу думку, у розглянутих та подібних ситуаціях службове підроблення, що виступає способом вчинення іншого злочину, не слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 366 КК України як таке, що спричинило тяжкі наслідки, оскільки у разі такої кваліфікації буде порушено принцип недопустимості подвійного ставлення у вину (ч. 1 ст. 61 Конституції України, ч. 3 ст. 2 КК України).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Г. М. Зеленов

О. О. Бохан, аспірант, кафедра кримінального права, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка

СЛУЖБОВА ТА ПОСАДОВА ОСОБА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

До введення у кримінальне законодавство України терміна «службова особа» у кримінальному законодавстві мова йшла про посадову особу. Виникає питання: чим зумовлена необхідність заміни терміна «посадова особа» на термін «службова особа» у кримінальному праві України?

Спільними ознаками посадової особи за Кримінальним кодексом України 1960 р. та службової особи за чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) є:

- здійснення постійно чи тимчасово функції представників влади;

- обіймання постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (обов'язків за Кримінальним кодексом України 1960 р.), або виконання таких функцій (обов'язків) за спеціальним повноваженням.

Тепер визначимо ознаки службової особи, закріплені чинним кримінальним законодавством України, якими відрізняється це поняття від терміна «посадова особа», закріпленого у Кримінальному кодексі України 1960 р.

Такими ознаками є:

- здійснення постійно чи тимчасово функції представника місцевого самоврядування;

- здійснення функції представника влади чи місцевого самоврядування за спеціальним повноваженням.

Крім цього, конкретизована така ознака службової особи, як виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, що полягає в зазначенні джерела наділення особи спеціальним повноваженням (органу держав-

ної влади, органу місцевого самоврядування, центрального органу державного управління із спеціальним статусом, повноважного органу чи повноважної особи підприємства, установи, організації, суду або закону).

Враховуючи те, що поняття «службова особа» як суб'єкт злочину є ширшим ніж поняття «посадова особа», вважаємо доцільною заміну зазначених понять у кримінальному праві України.

У той же час зазначимо, що особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема, для державного органу або державного підприємства, визначаються як *посадові особи* іноземних держав. Також у КК України мова йде про посадових осіб міжнародних організацій, посадових осіб міжнародних судів. У цьому випадку названі категорії посадових осіб є окремими категоріями службових осіб як суб'єктів злочину.

Слід додати, що відмінною ознакою *усіх* суб'єктів службових злочинів є не обіймання окремої посади на підприємствах, установах, організаціях, а наявність службових повноважень. Наприклад, нотаріус не обіймає посади, проте за чинним кримінальним законодавством України він є особою, що надає публічні послуги. Службовим злочином може бути визнане лише таке діяння службової особи, яке визначалося її службовим становищем і було пов'язане із здійсненням нею прав і виконанням обов'язків.

Таким чином, обіймання окремої посади не є єдиною обов'язковою ознакою службової особи як суб'єкта злочину. Теж саме стосується посадових осіб іноземної держави, посадових осіб міжнародних організацій, посадових осіб міжнародних судів. Особа, що виконує повноваження присяжного засідателя іноземної держави, може вчинити злочин при виконанні своїх повноважень і є за КК України посадовою особою іноземної держави. На наш погляд, присяжний засідателю – це не посада, а окремий правовий статус. Отже, цю особу не можна вважати такою, що обіймає посаду.

Беручи до уваги те, що обіймання посади особою, яка вчинила службовий злочин, не є підставою притягнення її до відповідальності без наявності у неї відповідних службових повноважень. Отже, є незрозумілим, чим саме зумовлена необхідність законодавчого розмежування понять «посадова особа» та «службова особа» у кримінальному праві України. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне відмовитися від використання терміна «посадова особа» у КК України та замінити його терміном «службова особа».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А. О. Данилевський

В. О. Садиков, факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, II курс, Донецький юридичний інститут МВС України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ СЕРЕД СПІВРОБІТНИКІВ ОВС

Корупція розповсюджена в різних країнах світу. Вона створює велику кількість перешкод для розвитку політичної, економічної, соціальної, правової та інших сфер суспільного життя. Україна належить до найбільш корумпованих країн світу, що у свою чергу суттєво впливає на довіру громадян до органів державної влади.

Поширенню корупції в ОВС сприяє погано розвинена система попередження і викриття такого явища, яке має високий рівень латентності. У Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції», від 04.07.2013 р. № 406-7 наводиться визначення поняття «корупція». За вчинення корупційних діянь в Україні передбачене застосування адміністративної (ст.ст. 172⁴-172⁹ КУпАП) та кримінальної (ст.ст. 368-370 КК України) відповідальності.

Суспільного резонансу набуває інформація про коруп-

ційні дії, вчинені співробітниками органів внутрішніх справ, зокрема порушення вимог ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Слід зосередити увагу на обов'язковій ознаці злочину, передбаченого ст. 368 КК України, його предметі, яким визнається неправомірна вигода. Поняття «неправомірна вигода» нове у кримінальному праві України, впровадження якого є наочним прикладом приведення законодавства України у відповідність до рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання Групою держав Ради Європи проблем корупції (GRECO). Названі рекомендації вплинули на внесення відповідних змін до КК України, Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», а також інших нормативно-правових актів.

Зміна понять не тільки має велике значення при тлумаченні, а й суттєво посилює відповідальність за вчинення корупційних правопорушень. Зокрема, криміналізуються поняття «обіцянка неправомірної вигоди» та «прийняття обіцянки неправомірної вигоди». Також у кримінальному законодавстві замінюється термін «хабар» на уніфіковане поняття «неправомірна вигода», яке охоплює не лише матеріальні предмети, а й немайнові вигоди, зокрема, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 368 КК України, полягає в самому факті прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, яке здійснюється: по-перше, шляхом прийняття предмета в будь-якому вигляді; по-друге, за виконання чи не виконання будь-якої дії; по-третє, в інтересах того, хто пропонує чи обіцяє, або третьої особи; по-четверте, із використанням влади чи службового становища.

Головною особливістю суб'єктивної сторони є те, що між умислом того, хто пропонує протиправну вигоду або її обіцянку, і того, хто приймає, є тісний, нерозривний зв'язок

усвідомлення, що має місце давання чи одержання протиправної вигоди.

Суб'єкт за ст. 368 КК України є спеціальний – лише службова особа. У п. 1 та 2 Примітки до ст. 364 КК України міститься поняття «службової особа».

Розглянувши ст. 368 КК України, стає зрозумілим, що головними кримінально-правовими аспектами боротьби з корупцією є профілактичні і репресивні заходи запобігання корупційним діянням серед співробітників ОВС.

Неможливо переоцінити актуальність питання протидії розповсюдженню корупції в ОВС, яка в свою чергу створює велику кількість перешкод для розвитку громадянського суспільства, реалізації принципу рівності всіх перед законом, зацікавленості населення в підтриманні правопорядку і, як наслідок, руйнує засади правової держави. Причиною цього є те, що ми маємо справу з протиправною діяльністю тих суб'єктів правовідносин, які покликані захищати суспільство від корупції.

Науковий керівник – канд. юрид. наук., доц. В. В. Вітвіцька

В. А. Деревцова, III курс, Сыктывкарский государственный университет

КОРРУПЦИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СПОРТЕ: УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Коррупция и спорт. Слова, казалось бы, не имеющие ничего общего. Но сегодня эти два понятия мы все чаще слышим в словосочетании «коррупция в спорте». Это явление ворвалось в профессиональный спорт еще в конце XX века, и чем больше развивается и прогрессирует спорт, тем более он становится коммерциализированным и коррумпируемым. Сегодня совершенно не сложно стать первым на каких-либо соревнованиях, предложив главному судье определенную сумму, или спастись от дисквалификации за применение допинга, заплатив

нужному человеку, ровно как и подкупить игроков того или иного клуба, обеспечивая себе победу, в так называемом «договорном матче».

Спорт теряет свою истинную сущность. Атлеты, тренеры, судьи не желают вести честную борьбу, по установленным правилам и существующим законам, им важно победить любой ценой. Но коррупция в спорте проявляется не только в тренировочных залах и на соревновательных аренах. Чиновники, сотрудники департаментов присваивают себе огромные суммы, предназначенные для сооружения спортивных объектов, финансового обеспечения спортивных школ, подготовки сборных спортивных команд. Получение права на проведение спортивных мероприятий – не исключение в проявлении коррумпированности спорта.

Очевидно, что вышеперечисленные проявления коррупции в спорте являются актуальной проблемой, требующей качественного решения со стороны государства.

Накопленный опыт по борьбе с преступлениями в сфере экономической деятельности подтверждает существование трудностей, вызванных уголовно-правовой квалификацией преступлений в спорте.

Примером этому служит сложившаяся правовая система подходов к противодействию договорным матчам. Ни нормы положений о спортивных соревнованиях, которые предусматривают наложение спортивных дисциплинарных и корпоративных штрафов и дисквалификаций, ни уголовный закон, имея уголовно-правовой запрет, предусмотренный ст. 184 УК РФ «Подкуп участников и организаторов профессиональных спортивных соревнований и зрелищных коммерческих конкурсов», не приводят к практическому разрешению проблемы. В частности, ст. 184 УК РФ является трудноприменимой и требует изменения в конструкции состава преступления.

Для более эффективного применения данной нормы нам представляется нужным внести предложения по правовой модернизации состава ст. 184 УК РФ «Подкуп участников и организаторов профессиональных спортивных соревнований и зре-

листных коммерческих конкурсов», то есть:

1) законодателю следует ввести определение «подкуп» в примечание к ст.184 УК РФ: «Под подкупом в статье настоящего Кодекса следует понимать, умышленные передачу и прием другой стороной незаконного вознаграждения с целью оказать влияние на результаты профессиональных спортивных соревнований»;

2) цель, названную в ст. 184 УК РФ, – «оказание влияния на результаты» следует квалифицировать как стремление подкупающего воздействовать на итоги соревнований только путем неправомерного поведения подкупленного им лица;

3) дополнить специальный субъектный состав преступления путем введения в ч. 1 и 4 статьи такого субъекта, как «спортивный врач», т.к. врач, осуществляющий допуск спортсменов к соревнованию, может оказывать влияние на результаты профессиональных спортивных соревнований; а в ч. 4 статьи – «спортивные агенты», чье влияние на спортсменов явно недооценено законодателем и правоприменителем.

Споры вокруг содержания ст. 184 УК РФ возникают в связи с вопросом об эффективности уголовно-правового запрета, закрепленного в существующей редакции статьи. По нашему мнению, к числу очевидных причин малого выявления преступлений по данной статье можно отнести как высокую латентность различных видов подкупа, так и коммерческий, а следовательно, коррупционный характер и сокрытие преступлений в условиях корпоративной автономии спорта.

Коррупционность рассматриваемого преступления в широком смысле понятия «коррупция» как уголовно-правового явления не подлежит сомнению и содержит в себе общие причины неэффективности борьбы с коррупцией в общегосударственных масштабах.

Научный руководитель – зам. директора Института истории и права СыктГУ А. В. Андреев

Е. С. Галушкина, IV курс, Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации

НЕПОСРЕДСТВЕННЫЙ ОБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 304 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В настоящее время в Российской Федерации наиболее распространенным и опасным видом коррупционного преступления является взяточничество.

Впервые появившись в Уголовном кодексе РСФСР 1922 г., а затем и в УК РСФСР 1926 г., норма об ответственности за провокацию взятки была направлена на пресечение неправомερных действий сотрудников правоохранительных органов в борьбе с данным преступлением.

Уголовный кодекс 1996 г. определяет провокацию взятки либо коммерческого подкупа как «попытку передачи должностному лицу либо лицу, выполняющему управленческие функции в коммерческих или иных организациях, без его согласия денег, ценных бумаг, иного имущества или оказания ему услуг имущественного характера в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа» (ст. 304 УК РФ).

В настоящее время подобные нормы существуют в законодательстве ряда государств, образовавшихся после распада СССР. Это, например, ст. 396 УК Республики Беларусь («Инсценировка получения взятки или коммерческого подкупа»), ст. 349 УК Республики Казахстан («Провокация коммерческого подкупа либо коррупционного преступления»).

Как и в УК РФ, данные деяния, как правило, включены в главы о преступлениях против правосудия. Вместе с тем в УК Украины состав провокации взятки находится в разделе «Преступления в сфере служебной деятельности».

На наш взгляд, является спорным вопрос определения непосредственного объекта состава преступления, предусмотрен-

ренного статьей 304 УК РФ.

В литературе существуют различные определения непосредственного объекта провокации взятки либо коммерческого подкупа.

Так, в Комментарие к УК, подготовленном во ВНИИ МВД РФ, непосредственный объект данного состава понимается как «...общественные отношения, определяющие порядок собирания, исследования и оценки доказательств в сфере уголовного судопроизводства».

В свою очередь Ю. И. Кулешов рассматривает непосредственный объект преступления как интересы правосудия, заключающиеся в общественных отношениях по выполнению такой задачи, как ограждение невиновного от необоснованного осуждения.

Непосредственный объект данного состава Н. Егорова определяет как предусмотренный уголовно-процессуальным законом порядок сбора, проверки и оценки доказательств.

На наш взгляд, ст. 304 УК РФ относится к числу двуобъектных преступлений. Уголовное право различает два вида непосредственного объекта: основной непосредственный объект и дополнительные объекты преступного посягательства. В зависимости от связи с родовым объектом решается вопрос о том, какой именно непосредственный объект является основным, а какой дополнительным.

Итак, при провокации взятки, т. е. при передаче (попытке передачи) должностному лицу либо лицу, выполняющему управленческие функции в коммерческих или иных организациях, без его согласия денег, ценных бумаг, иного имущества или оказания ему услуг имущественного характера в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа, действиями провокатора непосредственно, на наш взгляд, причиняется ущерб законной деятельности органов правосудия и интересам лиц, спровоцированных на взятку либо коммерческий подкуп. Из этого следует, что родовым объектом данного преступления является законная деятельность органов правосудия. На основе вышесказанного можно сделать вывод, что основным непосредственным объектом провокации взятки

либо коммерческого подкупа выступает предусмотренный уголовно-процессуальным законом порядок сбора, проверки и оценки доказательств, а дополнительным непосредственным объектом выступают права и законные интересы спровоцированных лиц.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Ю. В. Морозова

М. А. Молчанова, *Юридический институт, IV курс, Белгородский государственный национальный исследовательский университет*

ПОСРЕДНИЧЕСТВО ВО ВЗЯТОЧНИЧЕСТВЕ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В связи с усилением противодействия коррупции Федеральным законом от 4 мая 2011 г. № 97-ФЗ в Уголовный кодекс РФ была введена статья, предусматривающая ответственность за посредничество во взяточничестве (ст. 291.1 УК РФ).

На сегодняшний день посредничество во взяточничестве можно разделить на физическое (непосредственная передача взятки) и интеллектуальное (содействие установлению контакта, соглашения и т.д.).

Новая статья о посредничестве вызвала активные дискуссии в научных кругах. Так, ч. 1 ст. 291.1 УК РФ предусматривает ответственность за посредничество только в значительном размере, то есть превышающем двадцать пять тысяч рублей. На это О. Капинус резко заявляет, что вместо усиления уголовно-правового противодействия коррупции произойдет ее существенное ослабление: правоприменитель станет считать неправомерными действия, которые ранее влекли ответственность.

В связи с этим Д. Гарбатович считает, что при не достижении значительного размера взятки уголовная ответственность за посредничество в соответствии со ст. 291.1 УК РФ ис-

ключается за отсутствием состава преступления. Данное деяние подлежит квалификации как соучастие в получении и даче взятки.

В свою очередь В. Борков указывает, что значительный размер взятки в данном случае использован справедливо, так как «сговор субъектов преступлений, предусмотренных ст. 290 и 291 УК РФ, является приготовлением к совершению данных посягательств, а в соответствии с ч. 2 ст. 30 УК РФ ответственность наступает только за приготовление к тяжкому и особо тяжкому преступлению. Если же сумма взятки меньше, то необходима квалификация деяния с учетом ст. 33 УК РФ и ст. 290 либо 291 УК РФ».

Принимая во внимание уголовную политику государства по ужесточению ответственности за коррупционное поведение, представляется, что законодатель предполагает посредничество во взяточничестве в незначительном размере не декриминализовать, а квалифицировать по ст. 290, 291 УК РФ со ссылкой на ст. 33 УК РФ.

Между тем, считаем, что более логичным было бы то решение законодателя, в соответствии с которым ст. 291.1 УК РФ в ч. 1 закрепляла бы ответственность за посредничество во взяточничестве безотносительно к размеру взятки, а ч. 2 ст. 291.1 устанавливала ответственность в значительном размере соответственно.

Спорные моменты возникают и в отношении ч. 5 ст. 291.1 УК РФ, предусматривающей ответственность за обещание или предложение посредничества во взяточничестве. С точки зрения Е. Крилова, данное положение о введении уголовной ответственности за «обнаружение умысла», без каких-либо конкретных действий лица, абсурдно и не должно иметь места.

Профессор П. С. Яни придерживается мнения о том, что обещание или предложение посредничества во взяточничестве является разновидностью содействия взяткодателю или взяткополучателю, что, тем самым, образует квалифицированный состав по отношению к ч. 1 ст. 291.1 УК РФ.

В связи с этим представляется вполне обоснованным рассматривать обещание и предложение посредничества в воз-

можной совокупности с ч. 1, 2 и 5 ст. 291.1 УК РФ. В противном случае лицу будет выгодней быстрее перейти к посредническим действиям, поскольку наказание за обещание не может превышать 7 лет лишения свободы, а в ч. 1 ст. 291.1 УК РФ – вообще до 5 лет лишения свободы. Поэтому, если лицо, обещавшее посредничество во взяточничестве, совершило преступление, предусмотренное ч. 1 или 2 ст. 291.1 УК, содеянное должно квалифицироваться по соответствующей части этой статьи как посредничество во взяточничестве и по совокупности как преступление, предусмотренное ч. 5 ст. 291.1 УК.

Резюмируя вышеизложенное, следует заключить, что современное состояние отечественного уголовного законодательства об ответственности за посредничество во взяточничестве нельзя признать завершением. Это обосновывает актуальность и значимость дальнейших научных исследований в данной сфере. Вместе с тем анализ исследуемых действий будет способствовать формированию правильной, основанной на смысле уголовного закона квалифицированной практики по данной категории уголовных дел.

Научный руководитель – канд. юрид. наук, доц. Е. Ф. Лукьянчикова

Ю. В. Кликова, ПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ (СТ. 373 КК УКРАЇНИ): НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Україна визнала своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Захист встановлених Конституцією прав і свобод людини і громадянина належить до компетенції правоохоронних органів, адже правоохоронна діяльність здійснюється з метою охорони і захисту прав і законних інтересів грома-

дян, юридичних осіб та держави. Особливого значення в цьому зв'язку набуває кримінально-правовий аналіз злочинів, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі задля забезпечення нормальної діяльності суду і органів, які йому сприяють, у сфері правосуддя.

Так, за даними правозахисних організацій, останнім часом отримали надзвичайного поширення випадки протиправного впливу на осіб, що попадають в коло кримінально-процесуальних відносин з приводу давання показань, з боку органів, які здійснюють досудове розслідування злочинів.

За Кримінальним кодексом України (далі – КК України) такі діяння кваліфікуються як злочин. Зокрема, ст. 373 КК України передбачає покарання за примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Вважаємо, диспозиція даної статті потребує вдосконалення. По-перше, у даній кримінально-правовій нормі прямо не визначений перелік осіб, які є потерпілими від примушування давати показання. Лише проаналізувавши положення Кримінального процесуального кодексу України на предмет виявлення осіб, які можуть бути допитані, є змога зробити висновок, що потерпілим від цього злочину може бути: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок та експерт. Вбачається, у даній ситуації варто було б використати досвід російського законодавця, який у ст. 302 КК Російської Федерації наводить вичерпний перелік потенційних потерпілих: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок, експерт та спеціаліст.

По-друге, суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони даного складу злочину виражається у формі примушування певних осіб до дачі показань при допиті шляхом незаконних дій (ч. 1 ст. 373 КК України) або ж тих самих дій, які поєднані із застосуванням насильства або із знуцанням над особою, за відсутності ознак катування (ч. 2 ст. 373 КК України). Таким чином, законодавець узагальнив усі дії, що можуть бути вчинені суб'єктом злочину, під єдиним поняттям «незаконні дії».

Подібний підхід видається не зовсім вдалим із точки зору ефективності правозастосування, адже встановлення переліку дій, за допомогою яких можна примушувати давати показання, значно полегшить роботу правоохоронних органів що кваліфікації злочинних діянь. Наприклад, законодавець Республіки Узбекистан у ст. 235 КК вказує, що примушування може здійснюватися «за допомогою погроз, нанесення ударів, побоїв, катувань, заподіяння мук, нанесення легкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження або інших незаконних дій». На наш погляд, подібного роду законодавчі орієнтири в розумінні змісту діяння як ознаки об'єктивної сторони даного складу злочину доцільні.

По-третє, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 373 КК України, є особа, яка проводить дзнання або досудове слідство. Проте не завжди «вибивають» показання саме працівники правоохоронних органів, тому в даному випадку вважаємо за потрібне перейняти досвід РФ, у КК якої зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають: слідчий або особа, яка провадить дзнання, а також інші особи з відома чи мовчазної згоди слідчого або особи, яка провадить дзнання.

Таким чином, щодо вдосконалення диспозиції ст. 373 КК України можна зробити наступні висновки.

1. Необхідно навести перелік потерпілих від примушування давати показання, а саме: потерпілий, свідок, підозрюваний, обвинувачений, експерт, перекладач і спеціаліст.

2. Конкретизувати поняття «незаконні дії», встановивши перелік способів вчинення примушування давати показання, наприклад: шантаж, застосування погроз, нанесення ударів, побоїв, завдання мук, нанесення легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

3. Розширити перелік осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за даний злочин, за рахунок включення до нього осіб, які вчинюють даний злочин із відома чи мовчазної згоди слідчого або особи, яка провадить дзнання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

В. А. Пахомова, *Полтавський юридичний інститут, II курс, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 374 КК УКРАЇНИ «(ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ)»

Відповідно до положень ст. 59 та ч. 2 ст. 63 Конституції України підозрюваний, обвинувачений, підсудний мають право на правову допомогу та захист. Питання кримінально-правового захисту прав людини від злочинних посягань досліджувалися у роботах таких вчених, як Ю. Александров, М. Бажанов, Ю. Баулін, М. Панов, В. Сташис, В. Тацій, М. Хавронюк та ін. Однак на практиці мають місце непоодинокі випадки порушення гарантованого права на захист, тому актуальним залишається питання аналізу особливостей складу злочину, передбаченого ст. 374 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Об'єктивна сторона злочину виражається у трьох альтернативних формах: а) недопущення захисника до участі у кримінальному провадженні; б) несвоєчасне надання захисника; в) інше грубе порушення права на захист.

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та думок науковців свідчить про те, що під недопущенням захисника слід розуміти невиконання органом досудового розслідування вимог КПК України про допуск захисника до участі у справі на будь-якій стадії процесу, коли його вимагають підозрюваний, обвинувачений. Дана форма, у свою чергу, включає відстрочення побачення з захисником, зміна місця перебування затриманого до приходу адвоката тощо.

Несвоєчасне надання захисника полягає у порушенні чи невиконанні встановленого порядку призначення або встановлених законом строків залучення захисника до участі у кримінальному провадженні.

До іншого суттєво порушення належать позбавлення чи

обмеження прав робити заяви, давати показання без присутності захисника, заявляти клопотання про його залучення тощо (постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві»). На нашу думку, до таких порушень можна віднести й не роз'яснення належним чином права особи на захист, обмеження кількості та тривалості побачень з адвокатом, висування додаткових вимог для підтвердження повноважень захисника та ін.

Порядок допуску захисника встановлюється ст. 50 КПК України. Участь захисника у кримінальному провадженні підтверджується документом, що посвідчує: 1) право особи на зайняття адвокатською діяльністю; 2) право цієї особи бути захисником у конкретному кримінальному провадженні.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» документом, який підтверджує статус адвоката, є свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю. Документами, які підтверджують персоналізацію захисту, вважаються: ордер, договір із захисником або доручення органу, уповноваженого на надання безоплатної правової допомоги (далі – БВПД). Отже, кримінальна відповідальність за ч. 1 ст. 374 КК України наступатиме у разі встановлення будь-яких додаткових вимог до захисника, що прямо не передбачені ст. 50 КПК України.

Проблемним питанням залишається не призначення захисника у випадках, передбачених законом. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання БВПД про випадки затримання осіб» негайно після фактичного затримання особи уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти відповідному центру з надання БВПД.

При аналізі даних положень постає питання: з якого моменту розпочинається порушення права особи на захист? Ні норми КПК України, ні норми інших законодавчих актів не встановлюють визначення терміна «негайно». Така невизначеність призводить до порушень прав громадян на захист, тому

вважаємо за необхідне звернутися до європейської практики, а саме до Рішенні ЄСПЛ у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства». Так, щодо терміна «негайно» у кримінальному процесі Європейський суд визнає виправданим строк до 4 днів. Отже, тлумачення даного терміна є досить неоднозначним та потребує законодавчого врегулювання.

Таким чином, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 374 КК України, не має чітко визначеної кількості альтернативних форм дії чи бездіяльності, проте містить багато оціночних понять, що призводить до складнощів застосування даної норми на практиці та потребує подальшого законодавчого врегулювання та тлумачення.

Науковий керівник – асист. А. А. Бражник

Е. С. Ліщина, факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства, II курс, Харківський національний університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) прийнятий у 2001 році, але за 13 років у ньому не було ліквідовано значну кількість неузгодженостей статей даного нормативно-правового акта. Як слушно зазначає В. О. Навроцький, статті Особливої частини КК України можуть і не відповідати, не бути жорстко підпорядкованими статтям його Загальної частини, а законодавець зобов'язаний формулювати статті Особливої частини КК України таким чином, щоб останні не суперечили статтям Загальної. Крім того, необхідно при виявленні колізії між частинами КК України вирішувати окремі питання так, як цього вимагає Загальна частина КК України. У роботі звертається увага на положення ч. 2 ст. 57 та ч. 1 ст. 374 КК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 57 КК України *виправні роботи* не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування». Частина 1 ст. 374 КК України передбачає, що «недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею, – карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або *виправними роботами* на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» (*курсив наші – Л.Е.*).

Отже, можна зробити висновок, що ч. 1 ст. 374 КК України передбачений альтернативний вид покарання у виді виправних робіт, який суперечить положенням ч. 2 ст. 57 КК України, що, з нашої точки зору, є недопустимим.

Слід зазначити, що при розгляді справ, де передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, при клопотанні обвинуваченого справа може розглядатися присяжними. Звісно, можна стверджувати, що вони є фізичними особами, які не обіймають даних посад (слідчого, прокурора, судді) і тому в даній нормі немає колізії, але згідно з положенням ч. 2 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «народні засідателі, присяжні під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді. Народні засідателі, присяжні виконують обов'язки, визначені п. 1-5 ч. 4 ст. 54 цього Закону». Таким чином, ми можемо зробити висновок, що у разі порушення права на захист з боку присяжних, вони теж будуть виступати як спеціальний суб'єкт, тобто їх дії будуть кваліфікуватися за ст. 374 КК України, бо вони виконують повноваження суддів.

Беручи до уваги вищезазначене, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 374 КК України, а саме викласти санкцію даної статті у такій редакції:

«...карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

Науковий керівник – канд. юрид. наук., доц. А. В. Байлов

І. О. Щербакова, *ІПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 374 КК УКРАЇНИ

За часів незалежності України, а особливо у зв'язку з прагненням нашого суспільства до впровадження та розвитку європейських демократичних принципів, насамперед у відносинах між громадянином та державним апаратом, процес вдосконалення захисту прав людини з кожним роком набуває все більшої актуальності. Конституція України (ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 6 ст. 129) проголошує право кожної людини на правову допомогу, захист від обвинувачення і називає одним із найважливіших принципів правосуддя забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на такий захист.

Важливим є правильне визначення об'єкта злочину, оскільки за його відсутності не існує і підстави для кримінальної відповідальності. Крім того, його встановлення й аналіз допомагають розмежувати злочин від малозначного (незлочинного) діяння тощо. Об'єкт як елемент складу злочину – це суспільні відносини, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність і яким злочин заподіює шкоду або створює реальну загрозу її заподіяння.

Родовим об'єктом злочинів, об'єднаних в розділі XVIII Особливої частини КК України, є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері правосуддя. Видовим об'єктом злочину, передбаченого в ст. 374 КК України (порушення права на захист), виходячи з опису його ознак у диспозиції, вважаємо, суспільні відносини, які засновані на конституційних принципах діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду. А безпосереднім об'єктом є саме право на захист.

Потерпілим від злочину може бути лише підозрюваний або обвинувачений (підсудний), їх статус визначений ст. 42 КПК України і це ж закріплено у ч. 1 ст. 374 України, але у ч. 1 ст. 20 КПК України з-поміж осіб, які мають право на захист, а тим самим вправі користуватися правовою допомогою захисника, названі також виправданий і засуджений (ст. 43 КПК України), що також підтверджується аналізом такої кваліфікуючої ознаки, як «дії, що призвели до засудження невинної у вчиненні кримінального правопорушення особи». Таким чином, у диспозиції статті наведений неповний перелік потерпілих. Сьогодні новий КПК України забороняє проведення слідчих дій без захисника, якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти цього (ч. 2 ст. 46 КПК України). Слідчому, прокурору, слідчому судді та суду не можна надавати рекомендації щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України), а при необхідності проведення невідкладної слідчої дії за умови неможливої участі захисника, обраного особою, дозволено залучати тільки того адвоката, якого призначає орган, уповноважений на надання безоплатної правової допомоги (ст. 47, 49, 53 КПК України).

Об'єктивна сторона злочину вичерпується діянням винного, яке може бути вчинене у таких альтернативно передбачених у законі формах: недопущення захисника до участі у кримінальному провадженні; несвоєчасне надання (ненадання) захисника; інше грубе порушення права на захист.

Суб'єктивна сторона завжди характеризується прямим умислом, бо винний усвідомлює, що порушує право потерпілого на захист і бажає вчинити таке діяння.

Суб'єкт злочину спеціальний: слідчий, прокурор або суддя (так зазначено у диспозиції ч. 1 ст. 374 КК України). Звер-

немо увагу на такого суб'єкта злочину, як суддя. Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» у ч. 2 ст. 57 закріплено, що народні засідателі, присяжні під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді. А згідно з п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України суддя – це особа, яка відповідно до Основного закону України на професійній основі уповноважена здійснювати правосуддя, а також присяжний. Знову ж таки наведений неповний перелік суб'єктів злочину у диспозиції ст. 374 КК України, що може привести до неоднакового застосування норми матеріального права.

Проаналізувавши санкцію ст. 374 КК України, можна стверджувати, що вона не відповідає ч. 2 ст. 57 КК України, де зазначено, що виправні роботи не можуть застосовуватися до працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів.

Наслідком порушення права на захист також слід вважати і те, що докази, які отримані внаслідок суттєвого порушення прав та свобод людини, є недопустимими згідно ч. 2 ст. 87 КПК України.

Виходячи з вищенаведеного вбачається за необхідне, вдосконалити диспозицію ст. 374 КК України, адже право на захист є важливим принципом правосуддя.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

Ю. С. Шиляка, *здобувач, кафедра кримінального права, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Об'єктивна сторона – важливий для практичної діяльності елемент складу злочину. Саме шляхом дослідження об'єктивної сторони робиться висновок про зміст інших елеме-

нтів складу злочину.

Мета цієї роботи – визначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 374 КК України.

У сучасній кримінально-правовій науці поширеною є точка зору, згідно з якою всі ознаки об'єктивної сторони складу злочину поділяються на обов'язкові (суспільно небезпечне діяння) та факультативні (шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, а також місце, час, обстановка, спосіб, стан, знаряддя та засоби вчинення злочину).

У випадках, коли законодавець вказує в диспозиціях норм Особливої частини КК України на одну або кілька з наведених ознак, вони стають обов'язковими ознаками складу відповідного злочину й впливають на кваліфікацію діяння.

Виходячи з диспозиції ч. 1 ст. 374 КК України, склад злочину порушення права на захист характеризується такими обов'язковими ознаками, як суспільно небезпечне діяння та спосіб.

Суспільно небезпечне діяння може проявлятися у формі дії або бездіяльності. Об'єктивна сторона розглядуваного злочину може полягати як у діях, так і в бездіяльності, які вчиняються у спосіб:

1) недопущення захисника, тобто створення відповідних умов слідчим, прокурором або суддею, що тягнуть неможливість для підозрюваного, обвинуваченого, підсудного отримати доступ до захисту своїх прав і свобод, гарантованих Конституцією та кримінальним процесуальним законодавством України (наприклад, відмова в побаченні підозрюваному, обвинуваченому, підсудному із захисником, не призначення захисника, коли його участь відповідно до ст. 52 КПК України є обов'язковою);

2) ненадання своєчасно захисника, тобто порушення слідчим, прокурором або суддею строку надання захисника для підозрюваного, обвинуваченого, підсудного (зокрема, ненадання можливості підозрюваному до першого його допиту конфіденційно побачитися із захисником (ч. 5 ст. 46 КПК України) тощо).

3) інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист – це будь-які діяння слідчого, прокурора або судді, що перешкоджають підозрюваному, обвинуваченому і підсудному реалізувати право на захист своїх прав і свобод, гарантованих Конституцією та кримінальним процесуальним законодавством України (наприклад, відмова підозрюваному, обвинуваченому і підсудному запросити кількох захисників (ч. 3 ст. 46 КПК України); заміна захисника за відсутності клопотання цих осіб або без їх згоди (ст. 49 КПК України); відмова в ознайомленні в повному обсязі з матеріалами досудового розслідування (ч. 3 ст. 42, ч. 4 ст. 46 КПК України) тощо.

Оскільки у диспозиції ч. 1 ст. 374 КК України немає жодної вказівки на суспільно небезпечні наслідки, вони не є обов'язковою ознакою складу цього злочину, тому можуть бути найрізноманітнішими й на кваліфікацію не впливають. Отже, склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 374 КК України, є формальним, тобто злочин вважається закінченим із моменту вчинення одного з діянь, передбачених цією нормою, незалежно від настання наслідків.

Проаналізувавши об'єктивну сторону складу злочину порушення права на захист, ми дійшли висновку про необхідність подальшого проведення комплексного детального аналізу юридичного складу зазначеного злочину.

Науковий керівник – д-р. юрид. наук, проф. О. О. Дудоров

О. В. Коч, економіко-правовий факультет, III курс, Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова

ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЮ ПРАВА НА ЗАХИСТ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Норми міжнародного права, зокрема, рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), суттєво впливають

на кримінальне та кримінально-процесуальне законодавства України. З урахуванням міжнародних стандартів формується механізм забезпечення права кожного на правову допомогу та вільний вибір захисника, закріплений у ст. 59 Конституції України.

Актуальність теми впливає з відсутності однакового розуміння змісту права на захист. Закони України, ратифіковані міжнародні норми, рішення ЄСПЛ суперечливі, зокрема, щодо правомірності захисту інтересів підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого у кримінальному провадженні адвокатом та іншими фахівцями в галузі права.

Гарантією забезпечення права на захист є настання кримінальної відповідальності за його порушення, зокрема, за недопущення чи ненадання своєчасно захисника згідно ст. 374 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. закріплює у п. 3 ст. 6, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, обраного на власний розсуд. У рішенні Конституційного Суду України від 16.11.2000 р. у справі Г. І. Солдатова встановлюється, що захисником може бути як адвокат, так і фахівець у галузі права.

Для внутрішньодержавної правової системи важливими є рішення ЄСПЛ, які використовуються судами України як джерела права відповідно до ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» від 23.02.2006 р.

У справі «Загородній проти України» від 24.02.2012 р. ЄСПЛ встановив, що не допуск у кримінальному процесі як захисника підсудного «фахівця в галузі права», який не має адвокатського свідоцтва, є порушенням права на справедливий суд, що суперечить принципу правової визначеності.

В іншій справі «Шабельник проти України» від 19.02.2009 р. ЄСПЛ наголосив, що законодавча вимога наявності юридичної освіти у представника є легітимною. Право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката, який може бути приз-

начений офіційно, не є абсолютним, але воно становить одну із засад справедливого судового розгляду згідно з рішенням по справі «Кромбах проти Франції» від 13.02.2001 р.

Особа, проти якої висунуті кримінальні обвинувачення, яка не бажає захищатися особисто, має бути в змозі скористатися юридичною допомогою за власним вибором відповідно до рішення у справі «Ханжевачкі проти Хорватії» від 16.05.2009 р.

Практика ЄСПЛ демонструє, що право на захист та вільний вибір захисника полягає у свободі вибору захисника і не може бути законодавчо обмежене правом вибору захисника лише серед адвокатів під приводом забезпечення ефективності надання правової допомоги державою, що має забезпечуватися наданням безоплатної правової допомоги адвокатами у кримінальному провадженні.

Незважаючи на це, ст. 45 КПК України встановлює, що захисником може бути лише адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, чим порушується конституційне право на вільний вибір захисника.

Виходячи з практики ЄСПЛ законодавча вимога до кваліфікації захисника не є протиправною, оскільки це забезпечує ефективність захисту особи, але при виборі захисника суди мають керуватися бажанням обвинуваченого згідно з рішенням у справі «Майзіт проти Росії» від 20.01.2005 р., та призначати захисника, якому довіряє обвинувачений, відповідно до рішення у справі «Круассан проти Німеччини» від 25.09.1992 р.

Одночасна наявність у джерелах права України норм, які закріплюють можливість вільного вибору захисника у кримінальному провадженні та обмежують це право, суперечить принципу «якість закону», проте легітимізується тим самим порушення права на захист. Із прийняттям КПК України у 2012 р. вперше були закріплені законодавчі вимоги щодо кваліфікації захисника у кримінальному провадженні, що спрямовано на забезпечення принципу правової визначеності згідно з рішеннями ЄСПЛ.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. М. Миколенко

І. В. Дем'яненко, здобувач, кафедра
ОСПО, Національний юридичний уні-
верситет ім. Ярослава Мудрого

НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ

Відповідно до ст. 376¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Відповідне суспільно небезпечне діяння віднесено до злочинів проти правосуддя і виступає однією із кримінально-правових гарантій належної організації і функціонування суду як єдиного органу судової влади в Україні.

Впровадження у національне законодавство відповідної норми зумовлене поширенням в українських судах сучасних технічних новацій, високих інформаційних технологій і комп'ютерних засобів, які покликані спрощувати, прискорювати і поліпшувати роботу суду, що, зокрема, досягається за рахунок автоматизації документообігу в судах. Задля цього у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» було передбачено запровадження в судах загальної юрисдикції автоматизованої системи документообігу (далі – АСДС).

Аналізуючи передбачений ст. 376¹ КК України склад злочину, можна зробити висновок, що предметом злочинного посягання в даному випадку визнається не сама АСДС, а та інформація, що вноситься до неї відповідно до процесуального законодавства (ст. 2¹ ГПК України, ст. 15¹ КАС України, ст. 35 КПК України, ст. 11¹ ЦПК України) та Положення «Про автоматизовану систему документообігу суду» від 26.11.2010 р., зокрема, щодо: предмета справи та сторін у ній, руху судових документів, судді, який розглядав справу, тощо. Вказана інформація має важливе значення для належного здійснення правосуддя, її відсутність, викривлення, знищення можуть зашкодити як приватним інтересам сторін у справі, так і суспільним інтересам, тому вона охороняється законом.

Об'єктивна сторона даного злочину полягає у вчиненні

діянь, передбачених у диспозиції ч. 1 ст. 376¹ КК України, а саме: (1) внесення неправдивих відомостей до АСДС; (2) несвоєчасне внесення відомостей до АСДС; (3) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС; (4) інше втручання в роботу АСДС. Злочин, що розглядається, має формальний склад, оскільки вважається закінченим з моменту вчинення хоча б одного із зазначених у законі альтернативних діянь.

Суб'єктивна сторона цього злочину передбачає наявність прямого умислу, тобто особа, яка його вчиняє, усвідомлює факт несанкціонованого втручання в роботу АСДС.

Оскільки доступ до АСДС має формально обмежене коло осіб, суб'єкт цього злочину може бути загальним і спеціальним. До спеціальних належать службові особи, які мають право доступу до АСДС. Перелік таких осіб визначається Положенням «Про автоматизовану систему документообігу суду» від 26.11.2010 р., зокрема, це: користувачі АСДС (суддя, працівник апарату суду, який визначається на підставі наказу керівника апарату суду), а також технічні адміністратори АСДС (особи, наділені правами адміністратора в програмі для забезпечення її технічного функціонування, які працюють безпосередньо в суді, або відповідні фахівці адміністратора АСДС, закріплені за даною судовою установою). До загальних суб'єктів належать будь-які інші фізичні особи. Кримінальна відповідальність за вказаний злочин настає із 16-річного віку.

Кваліфікуючою умовою даного складу злочину, що передбачена у ч. 2 ст. 376¹ КК України, є вчинення його за попередньою змовою групою осіб, учасники якої можуть належати як до загальних, так і до спеціальних суб'єктів злочину.

Таким чином, необхідно зауважити, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є надійним засобом гарантування безперешкодного функціонування АСДС, попередження судових помилок, запобігання вчиненню інших злочинів у сфері правосуддя, і в підсумку може розглядатися як фактор забезпечення належної організації роботи суду.

Науковий керівник – канд. юрид. наук., проф. П. М. Каркач

Ю. О. Черноус, *ПКОП України, III курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ ЖИТТЯ ЗАХИСНИКА І ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НИМИ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Конституція України (ст. 3) проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Захисники і представники особи при виконанні доручених їм завдань із надання правової допомоги здійснюють захист прав і свобод осіб, які звернулися за такою допомогою. У той же час, беручи на себе відповідальність за долю клієнтів, вони можуть стати жертвами погроз, насильства або навіть посягання на життя.

У ст. 400 КК України передбачено кримінальну відповідальність за посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, а саме за незаконні дії, спрямовані проти захисника чи представника особи.

Основним безпосереднім об'єктом вищезгаданого злочину є суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення правосуддя і забезпечують нормальну діяльність захисника чи представника особи. Додатковим об'єктом злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують безпеку життя і здоров'я визначених осіб та їх близьких родичів.

Об'єктивна сторона виражається в активній поведінці, а саме в дії: безпосередньо в самому посяганні на життя (вбивстві чи замаху на вбивство), пов'язаному з діяльністю по наданню правової допомоги.

Суб'єктивна сторона злочинного діяння виражена виною у формі прямого умислу, оскільки особа усвідомлює суспільно небезпечний характер вчинюваного діяння, передбачає

можливість настання наслідків і бажає їх настання. Обов'язковою ознакою є мета злочину, а саме перешкодження виконанню службових обов'язків при відправленні правосуддя.

Суб'єктом досліджуваного злочину може бути фізична осудна особа, що досягла 14-річного віку, при чому це може бути як загальний суб'єкт, так і спеціальний.

Що ж стосується санкції зазначеної норми, то за вчинення злочину вона передбачає позбавлення волі від 8 до 15 років або ж, як альтернативу, довічне позбавлення волі. Оскільки цей злочин характеризується підвищеною небезпечністю у зв'язку з порушенням нормальної діяльності правосуддя при посяганні на життя захисника і представника особи при наданні ними правової допомоги, то і покарання має відповідати тяжкості діяння.

Аналіз діапазону між мінімальним і максимальним строком позбавлення волі дає можливість цілком справедливо визначити розмір покарання при закінченому чи незакінченому злочині. Проте, у порівнянні з іншими схожими злочинами, наприклад, п. 8 ч. 2 ст. 115, ст. 348 чи ст. 112 КК України, мінімальна межа позбавлення волі є вищою, хоча злочини за ступенем суспільної небезпечності є практично однаковими. Отже, необхідним є підвищення нижньої межі для угодження санкцій цих злочинів та рівня захищеності окремих категорій осіб у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Практика Сполучених Штатів Америки у справах щодо посягання на життя адвокатів показує, що в середньому за такий злочин суд застосовує щодо осіб, винних у його вчиненні, покарання у виді одного довічного строку позбавлення волі з можливістю звільнення особи через 15 років.

Отже, спеціальна норма, що встановлює відповідальність за посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, потребує удосконалення в частині її санкції.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова

Р. С. Глєбов, *ІПКОП України, ІV курс,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИПРАВДАННЯ ЗЛОЧИНІВ ФАШИЗМУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку українського кримінального законодавства характеризується значною кількістю новел, які не завжди виглядають доцільними та достатньо досконалими.

Так, Законом України № 735-VII від 28.01.2014 р. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 436¹ «Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників». Аналіз складу злочину, передбаченого в цій статті, викликає наступні міркування.

Об'єктом будь-якого злочину виступає те благо, якому злочином завдається реальна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди. Виходячи з диспозиції ст. 436¹ КК України, благом, якому завдається шкода, є суспільні відносини у сфері захисту миру, безпеки людства, інформаційної безпеки суспільства.

З об'єктивної сторони даний злочин має бути вчинений у формі однієї або кількох із наступних дій: 1) публічне заперечення, публічне виправдання злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема, злочинів, здійснених організацією «Вафен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничав з фашистськими окупантами; 2) пропаганда фашистської ідеології; 3) виготовлення, розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників.

Описання ознак діяння викликає певні зауваження. Зокрема, ототожнення фашизму та нацизму, популярне в побутовій мові, є неприпустимим у мові юридичній. Зайвим також вважаємо словосполучення «підпорядковані їй структури», адже зрозуміло, що вони є частиною цілого. Законодавець до того ж

вдається до застосування оціночних понять, які за своєю природою характеризуються неоднозначністю, недостатньою визначеністю їх об'єму та змісту, що створює певну складність.

Важливо розуміти, що КК України створювався провідними юристами з дотриманням логіки побудови кожної норми. Точність норм кримінального права є, безперечно, важливим критерієм визначення їх якості та ефективності. Як справедливо зазначає професор М. І. Панов, слова та словосполучення, які містяться у КК України, повинні вирізнятися чіткістю, високою інформативністю, однозначністю, а юридична техніка – відповідати принципу системності викладення кримінально-правових норм, що виключає їх протиріччя та наявність прогалін. Оціночні поняття повинні мати офіційне тлумачення, а їх застосування повинно бути виправданим.

В той же час описана у ст. 436¹ КК України норма є, по суті, неточною, застосування словосполучення «фашистські окупанти» є юридично безграмотним, адже не має офіційного тлумачення в юриспруденції, так само, як і не існує вичерпного переліку держав, які «співробітничали з фашистськими окупантами», не закріплено, який орган визначатиме матеріали, відомості, інформацію як такі, що виправдовують фашизм. Настання наслідків у диспозиції статті не передбачено, отже, це злочин із формальним складом.

Суб'єктивна сторона цього злочину полягає у вині у формі прямого або непрямого умислу і, отже, передбачає усвідомлення особою змісту усіх ознак об'єктивної сторони, що з урахуванням вищесказаного викликає серйозні сумніви у такій можливості. Суб'єкт злочину – загальний, фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Отже, як висновок зазначимо, що ст. 436¹ було додано до КК України досить поспішно, необдуманно, навіть із певним відголоском популізму. КК України є єдиним нормативним актом, що визначає діяння, за які має наставати кримінальна відповідальність, а тому кримінальне право не терпить популізму, розмитості та непрофесійності в силу своєї методологічної специфіки.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Харитонова

З М І С Т

Вітальне слово.....	3
Пленарне засідання.....	6
В. І. Тютюгін, Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова Д. Р. Салихов	Про роботу студентських наукових гуртків кафедри кримінального права..... 6
	Соотношение принципов законности и справедливости в уголовном праве..... 10
Л. Ю. Тимофеева	Предостережения реализации принципа гуманизма в правоприменении..... 12
Ю. І. Усманов	Судовий прецедент та правова доктрина як джерела кримінального права в Україні..... 14
М. В. Зенова	Вплив помилки у згоді (проханні) потерпілого на кримінальну відповідальність особи..... 17
В. Д. Зарипов	Социально-коммуникационная свобода как фактор развития уголовного наказания..... 19
Justyna Levon	Возмещение ущерба государством потерпевшим от преступлений: опыт Литвы..... 21
Raymond Junior Pardamean	Уголовно-правовые и криминологические проблемы терроризма в Индонезии..... 24
Н. Е. Алёнкин	Убийство матерью новорожденного ребенка (детоубийство) как привилегированный состав..... 27
С. М. Аугущик	Цена чести. Речь о криминализации оскорбления главы государства (на примере законодательства Республики Польша)..... 29
Д. В. Ворсин	Уголовно-правовая охрана половой неприкосновенности несовершенно-

	нолетних в России.....	
Г. В. Красуцкий	Существенный вред в составе превышения власти или служебных полномочий: некоторые вопросы...	33
Mateusz Sieńko	Reform of the criminal law and proceedings in polish law – selected problems.....	36

**С Е К Ц І Я 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА,
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН**

А. Н. Гегамова	Нравственная сущность права как принцип криминализации.....	38
М. А. Редчиц	Принцип оскорбительности действия как основание криминализации.....	40
К. С. Руссу	Кримінально-правова політика України та основні напрями її євроінтеграції.....	42
В. О. Кузнецов	Правові позиції (практика) Європейського суду з прав людини як джерело (форма) кримінального права України.....	44
К. В. Пугачов	Заходи кримінально-правового характеру щодо фізичних і юридичних осіб та їх відповідність принципам кримінального права.....	47
О. В. Хлопчик	Принцип доцільності кримінального права.....	49
В. В. Вербановський	Проблема інтерпретації оціночних понять у Кримінальному кодексі України.....	52
В. М. Тарас	«Тяжкі» та «особливо тяжкі» наслідки як наскрізні поняття у кримінальному праві України.....	54
Oksana Sakhniuk	Existance of loopholes in criminal legigslation.....	56
А. Т. Каримова	О развитии уголовного законодательства Республики Таджикистан....	58

А. С. Сохіян	Принцип подвійної підсудності як один із принципів співробітництва держав у протидії злочинності.....	60
А. О. Гетьман	Міжнародне кримінальне право: деякі актуальні питання.....	62
Л. Л. Федорчук	Основні засади ювенальної юстиції в кримінальному законодавстві України.....	64

С Е К Ц І Я 2. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

І. Р. Дутчак	Поняття вторинного злочину та його взаємозв'язок із злочином, що йому передує.....	67
К. В. Остимчук	Поняття кримінального проступку...	70
Л. М. Пулик	Перспективи запровадження інституту кримінального проступку в правову систему України.....	72
Ю.В. Маринич	Значення поняття «потерпілий від злочину» у кримінальному праві....	74
О. Д. Комаров	Фактична помилка в способі вчинення злочину.....	76
М. Д. Вакурин	Понятие и признаки специального субъекта преступления.....	79
Я. Б. Заєць	Зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за Кримінальним кодексом України.....	81
Д. В. Іванов	Відмінність між поняттями обмеженої осудності та стану сильного душевного хвилювання в кримінальному праві України.....	83
И. Н. Иванова	Юридическое лицо как субъект преступления.....	85
В. В. Найдіна	Визнання юридичної особи суб'єктом злочину у кримінальному праві України.....	88
Т. А. Приймак	Неповнолітня особа як суб'єкт злочину.....	90

А. М. Руденко	Врахування психічних особливостей особи при встановленні обмеженої осудності.....	93
А. О. Чешко	Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених суб'єктом злочину із залученням особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності.....	95
А. В. Айдинян	Співвідношення фактичної помилки та умисної вини.....	97
Д. А. Григорова	Деякі питання вини у злочинах із формальним складом.....	99
І. А. Крилевська	До питання про мотив злочину у кримінальному праві.....	101
Я. В. Малюта	Вина як ознака об'єктивної сторони складу злочину, вчиненого юридичною особою.....	104
Я. Ю. Долгоненко	Готування до злочину як стадія його вчинення.....	106
В. В. Комлик	Склад злочину при готуванні до вчинення злочину.....	108
Є. В. Попков	Відмежування провокації злочину від виявлення злочинного наміру особи правоохоронними органами....	110
С. О. Рибалко	Про кримінальну відповідальність за незакінчений злочин.....	112
І. А. Сластьон	Провокація злочину: проблемні питання.....	115
Л. М. Абакіна-Пілявська	Заздалегідь не обіцяне потурання злочину, вчинене службовою особою.....	116
Т. Б. Гасимов	Причетність до злочину як інститут кримінального права.....	119
В. І. Нікітенко	Потурання як форма причетності до злочину.....	121
А. В. Скрипник	Суб'єкт потурання: спірні питання....	123

П. В. Туркова	Кримінально-правова характеристика ініціатора злочину.....	126
Н. С. Голотова	Особливості кваліфікації невдалої співучасті в теорії кримінального права.....	128
В. П. Дукарт	Признаки організованості и устійчивості організованої групи в уголовном праве России и Украины.....	130
Д. К. Жуковський	Форми співучасті. Їх роль у боротьбі з організованою злочинністю...	132
А. С. Ковтун	Проблемні питання вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою.....	134
М. Т. Костів	Окремі проблеми кримінальної відповідальності співучасників (щодо поєднання ролей).....	136
А. В. Лисенко	Поняття співучасті в історії розвитку науки кримінального права.....	139
Т. В. Паращич	Екссес виконавця та його правові наслідки.....	140
А. В. Русаков	Щодо визначення поняття «організована група» у кримінальному законодавстві України.....	142
А. Ю. Чухлата	Питання форм співучасті у кримінальному праві.....	144
А. А. Шеремет	Возможно ли соучастие с косвенным умыслом?.....	146
А. Г. Карташова	Деякі актуальні питання рецидиву злочину.....	149
С.О. Потерейко	Інститут множинності злочинів.....	151
О. В. Шабанова	Рецидив преступления: уголовно-правовые и криминологические проблемы, а также пути их решения.....	153

**С Е К Ц І Я 3. ВИКЛЮЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НЕЇ
ТА ВІД ПОКАРАННЯ**

В. М. Кобернюк	Суб'єктивні та об'єктивні види звільнення особи від кримінальної відповідальності.....	156
В. Ш. Веліхаєва	Фізичний або психічний примус як обставини, що виключають злочинність діяння.....	158
М. О. Нечитайло	Фізичний та психічний примус як обставини, що виключають злочинність діяння.....	160
М. І. Мац	Закони про звільнення від кримінальної відповідальності учасників масових акцій протесту.....	162
О. Р. Гальченко	До питання тлумачення поняття «виправданий ризик».....	165
К. І. Левченко	Відповідальність за злочини, вчинені в стані гіпнозу.....	167
М. В. Леженко	Гіпноз як спосіб вчинення злочину...	170
Я. М. Горлищева	Некоторые проблемы современной амнистии.....	173
Ю.В. Каракулова	Некоторые вопросы института условно-досрочного освобождения лиц, отбывающих пожизненное лишение свободы.....	175
А. С. Правоторов	Институт отсрочки отбывания уголовного наказания: вопросы теории и практики.....	177
Е. Д. Гаукова, Н. А. Дементьева	Правовое регулирование вопроса эвтаназии в России.....	179
А. В. Жорняк	Кримінально-правове значення евтаназії.....	181
Б. О. Звінеревська	Проблеми легалізації евтаназії в Україні.....	183

С Е К Ц І Я 4. ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

А. И. Коротких	Восстановление социальной справедливости как цель применения уголовного наказания.....	186
А. А. Лузик	Соціально-правове значення принципу справедливості покарання в кримінальному праві.....	188
М. І. Нетреба	Принцип невідворотності покарання в кримінальному праві.....	190
Д. Д. Сощенко	О реализации целей уголовного наказания.....	193
Ю. С. Суліковський	Особливості правового статусу чоловіків і жінок за КК України та їх відповідність принципу гендерної рівності.....	195
В. І. Будакова	Порівняльна характеристика покарань за кримінальними кодексами Іспанії та України.....	197
М. В. В'юник	Щодо необхідності вивчення та впровадження спеціальних видів покарань.....	199
К. А. Новікова	Визначення критеріїв розташування видів покарань у системі.....	202
Я. С. Чуприна	Проблемы конфискации имущества в применении Уголовного кодекса Российской Федерации.....	204
М. С. Окшин	Проблемные вопросы наказания в виде ограничения свободы.....	207
И. С. Савельев	Смертная казнь и пожизненное лишение свободы: гендерные аспекты правового регулирования.....	209
К. В. Білоус	Смертна кара в Україні: «за» і «проти».....	211
С. М. Джалилян	Некоторые проблемы применения смертной казни в России.....	214

В. В. Студінська	Інститут призначення покарання в кримінальному праві.....	216
В. В. Балабаниць	Проблема диференціації відповідальності в кримінальному праві.....	218
Г. А. Абраамян	Значення характеру і ступеня участі особи в злочині при призначенні покарання.....	220
А. Р. Марусяк	Узгодження покарання в угоді про примирення та угоді про визнання винуватості.....	222
М. Я. Кондра	Підстави укладення угод у кримінальному провадженні за матеріальним та процесуальним кримінальним законодавством України.....	224
С. М. Салтиков	Проблемні питання кримінального провадження на підставі угод.....	226
К. Є. Готьван	Проблема призначення видів покарань неповнолітнім в Україні.....	228
Л. В. Мариниченко	Призначення покарання особам, які визнані обмежено осудними.....	230
Л. В. Болонина	К вопросу создания службы probation как меры уголовно-правового воздействия.....	232
М. Ю. Чернякова	Меры уголовно-правового воздействия, применяемые к несовершеннолетним по законодательству Германии.....	234
О. І. Пахніц	Деякі проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні.....	236
А. М. Гурова	Дискусійні питання запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб.....	239
А. В. Москвичова	До питання визначення кола юридичних осіб, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру.....	242

О. О. Пономаренко	Кримінальна відповідальність юридичних осіб: pro et contra.....	244
О. В. Ревтов	Особливості механізму визначення заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.....	246

С Е К Ц І Я 5. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИ

І. В. Легка	Щодо визначення початкового моменту життя людини як об'єкта кримінально-правової охорони.....	248
С. І. Петренко	Особливості кваліфікації вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю..	250
А. С. Іванченко	Умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення: проблеми кваліфікації.....	252
В. В. Бурцева	К вопросу об уголовно-правовой охране права на жизнь нерожденного ребенка.....	254
І. С. Ткач	Кримінальна відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: порівняльно-правове дослідження.....	256
О. С. Руденченко	Проблеми застосування ст. 117 КК України та її значення для правозастосовної діяльності.....	258
Т. В. Аксьоненко	Доведення до самогубства: кримінально-правовий аналіз.....	260
А. О. Площинська	Проблеми кваліфікації протиправних діянь за ознаками кримінального правопорушення доведення до самогубства.....	262
Н. П. Ширяевская	К вопросу о применении нормы за доведение до самоубийства.....	264
Ю. Е. Тарасова	Доведение до самоубийства в УК РФ и Украины: некоторые пробле-	266

	мы квалификации.....	
В. Ю. Коломісць	Актуальні питання правового забезпечення кримінально-правової охорони здоров'я людини.....	269
С. О. Яременко	Новітні технології впливу на психіку людини: спроба кримінально-правової оцінки.....	271
А. И. Рахматуллина	Некоторые вопросы совершенствования уголовно-правовой нормы о незаконном производстве аборта....	273
А. В. Ільченко	Порівняльний аналіз ст. 137 КК України (неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей) та ст. 166 КК України (злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування).....	276
Н. А. Степанківська	Кримінально-правова характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених медичними працівниками.....	278
В. О. Хілько	Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів.....	280
Ю. В. Білоножко	Деякі аспекти співвідношення кримінального права та біоетики.....	282
В. М. Побережна	Правове регулювання вилучення органів у померлих для подальшої трансплантації.....	284
Я. В. Корепанова	Некоторые вопросы квалификации похищения человека.....	286
Р. А. Каторгін	Історія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини в Україні	288

Г. О. Зенченко	Окремі питання кримінально-правового забезпечення запобігання торгівлі жінками з метою їх сексуальної експлуатації.....	290
М. Б. Скоморівська	До проблеми експлуатації людини...	292
О. В. Куvasва	Питання кримінальної відповідальності за наклеп.....	294
К. В. Ілюшенко	Використання безпорадного стану потерпілої особи при зґвалтуванні..	297
Р. Ю. Моспанюк	Телегонія як особливо тяжкий наслідок при зґвалтуванні.....	299
Д. С. Якубова	Примушування до вступу у статевий зв'язок: кримінально-правовий аспект.....	301
К. Д. Кулик	Деякі аспекти суспільної небезпечності посягання на статеву недоторканість неповнолітніх.....	303
І. І. Сікора	Розбещення неповнолітніх.....	305
С. А. Перекраснова	Границы определения понятия «неприкосновенность частной жизни» по российскому законодательству.....	307
А. С. Дорошенко	Щодо вдосконалення законодавчої конструкції складу злочину, передбаченого ст. 161 КК України.....	309
М. О. Давиденко	Конституційне право на свободу світогляду і віросповідання: кримінально-правовий захист.....	310
Г. М. Гороховатська	Відповідальність за використання сугестивних технологій у кримінальному праві.....	312
В. В. Кудрявцев	К вопросу о совершенствовании уголовно-правовых механизмов противодействия административному ресурсу при формировании органов государственной власти и органов местного самоуправления в России.....	314

Є. В. Коваленко	Право народу на повстання проти тиранії та гноблення: кримінально-правовий аналіз.....	317
В. І. Малищук	Проблемність кваліфікації злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.....	319
С Е К Ц І Я 6. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА		
О. В. Новиков	Деякі питання суспільної небезпечності злочинів у сфері інтелектуальної власності.....	322
С. М. Аракчаа	Правовая позиция Верховного суда Российской Федерации по вопросам соотношения насильственного вымогательства и похищения человека, совершенного из корыстных побуждений.....	324
К. О. Сіврюк	Місце шахрайства в системі злочинів проти власності.....	326
А. А. Южин	Анализ объективной стороны преступлений мошеннической направленности.....	328
Д. Ю. Бондаренко	Проблема кваліфікації злочинів, предметом яких виступає майно в режимі спільної власності.....	330
Л. М. Мухіна	Підробка електронних грошей чи засобів доступу до них: проблеми тлумачення кримінально-правової норми...	332
М. В. Сидорчук	Зайняття гральним бізнесом: кримінально-правовий аспект.....	334
Д. Ю. Козубай	Пропозиції щодо вдосконалення статті 206 КК України («Протидія законній господарській діяльності»)...	336
Я. М. Козін	Доцільність декриміналізації ст. 207 КК України «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті»: спірні моменти.....	339

А. В. Матат	Місце легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у системі злочинів у сфері господарської діяльності.....	341
В. В. Підоненко	Розмежування злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 198 та 209 КК України.....	343
К. В. Артемчик	Проблеми використання КК України при спонуканні виконання податкових зобов'язань.....	345
К. І. Писарева	Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції: злочин у сфері господарської діяльності або проти здоров'я населення.....	347
В. Б. Дацюк	Удосконалення кримінально-правової охорони корпоративних відносин як напрям законотворення.....	349
Р. И. Шарипов, Е. Д. Аввакумова	Ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) или участие в нем (ней) по действующему российскому уголовному законодательству.....	352
І. П. Кузіна	Особливості криміналізації рейдерства в Україні.....	355
А. Б. Шахін	Банда як різновид організованої групи чи злочинної організації.....	357
В. В. Івченко	Особливості кваліфікації злочинів, які вчинюються бандою.....	359
Є. В. Васильченко	Проблемні питання встановлення покарання за бандитизм.....	360
У. О. Вовк	Наслідки міжнародного тероризму: деякі аспекти.....	363
А. С. Лубківська	Проблеми конструкції об'єктивної сторони основного складу терористичного акту (ч. 1 ст. 258 КК України)...	365

Я. М. Рихліцька	Визначення мети терористичного акту: окремі аспекти.....	367
Д. М. Писаренко	Неправильна кваліфікація діянь за ст. 296 КК України за відсутності в такому діянні складу злочину, передбаченого цією статтею.....	369
О. О. Шуміло	Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.....	371
Д. О. Антонюк	Жорстоке поводження з тваринами: поняття та ознаки складу злочину.....	373
О. А. Оборська	Жорстоке поводження з тваринами: об'єктивні ознаки складу злочину...	376
Н. Л. Щербак	Кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	378
І. А. Коваленко	Фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів: склад злочину.....	380
В. О. Проценко	Окремі питання кримінальної відповідальності за хуліганські дії, що супроводжуються опором представників влади.....	383
Д. О. Мількевич	Питання встановлення відповідальності за шахрайство у сфері використання комп'ютерних систем...	385
І. І. Поліщук	Проблема кваліфікації злочинів, вчинених із використанням Інтернет-ЗМІ.....	387
М. А. Агагишиєв	Проблеми неправомірного доступу к комп'ютерної інформації.....	389

СЕКЦІЯ 7. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

М. А. Марченко	Публічні заклики як форма об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 109 Кримінального кодексу України.....	392
М. А. Рубашенко	Механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину, передбаченого ст. 110 КК України.....	394
С. Ю. Карасьов	Визначення поняття «екстремізм»...	397
Н. Я. Пічак	Криміналізації незаконного перетинання державного кордону України: проблемні аспекти.....	399
А. В. Кадінов	Штраф як один із видів покарання, передбачених санкцією статті 332 Кримінального кодексу України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України».....	401
В. Б. Бондар	Кримінально-правова характеристика корупції в Україні.....	403
В. Ю. Ярмак	Термінологічні проблеми реформування законодавства про злочини у сфері службової діяльності.....	405
О. Ю. Романенко	Тяжкі наслідки при кваліфікації службового підроблення.....	407
О. О. Бохан	Службова та посадова особа у кримінальному праві України.....	410
В. О. Садиков	Кримінально-правові аспекти боротьби з корупцією серед співробітників ОВС.....	412
В. А. Деревцова	Корупція в професіональному спорті: уголовно-правовой аспект...	414
Е. С. Галушкина	Непосредственный объект преступления, предусмотренного статьей 304 Уголовного кодекса Российской Федерации.....	417

М. А. Молчанова	Посередництво во взяточничестве в уголовном праве Российской Федерации.....	419
Ю. В. Кликова	Примушування давати показання (ст. 373 КК України): недоліки законодавчої конструкції складу злочину.....	421
В. А. Пахомова	Особливості об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 374 КК України («Порушення права на захист»).....	424
Е. С. Ліщина	Питання кримінальної відповідальності за порушення права на захист.....	426
І. О. Щербакова	Окремі аспекти визначення елементів складу злочину, передбаченого ст. 374 КК України.....	428
Ю. С. Шиляка	Ознаки об'єктивної сторони складу злочину порушення права на захист.....	430
О. В. Коч	Запобігання порушенню права на захист: практика Європейського суду з прав людини.....	432
І. В. Дем'яненко	Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.....	435
Ю. О. Черноус	Гарантії охорони життя захисника і представника особи при здійсненні ними діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги.....	437
Р. С. Глєбов	Питання кримінальної відповідальності за виправдання злочинів фашизму: окремі аспекти.....	439

Наукове видання

**ЧЕТВЕРТІ ХАРКІВСЬКІ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ЧИТАННЯ**

Тези доповідей та наукових повідомлень
учасників міжнародної наукової конференції
студентів та аспірантів
(м. Харків, 16–17 травня 2014 р.)

Відповідальний за випуск *Ю. А. Пономаренко*

Редактори: *Л. В. Русанова,
О. І. Борисенко,
В. В. Арнаутова,
Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка: *А. В. Старжинської,
Л. П. Лавриненко*

Підписано до друку 08.05.2014.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 28,13. Обл.-вид. арк. 20,56. Вид. № 1043.
Тираж 250 прим.

Редакційно-видавничий відділ
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Друкарня ПП Леонов
Тел. (057) 717-28-80